Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

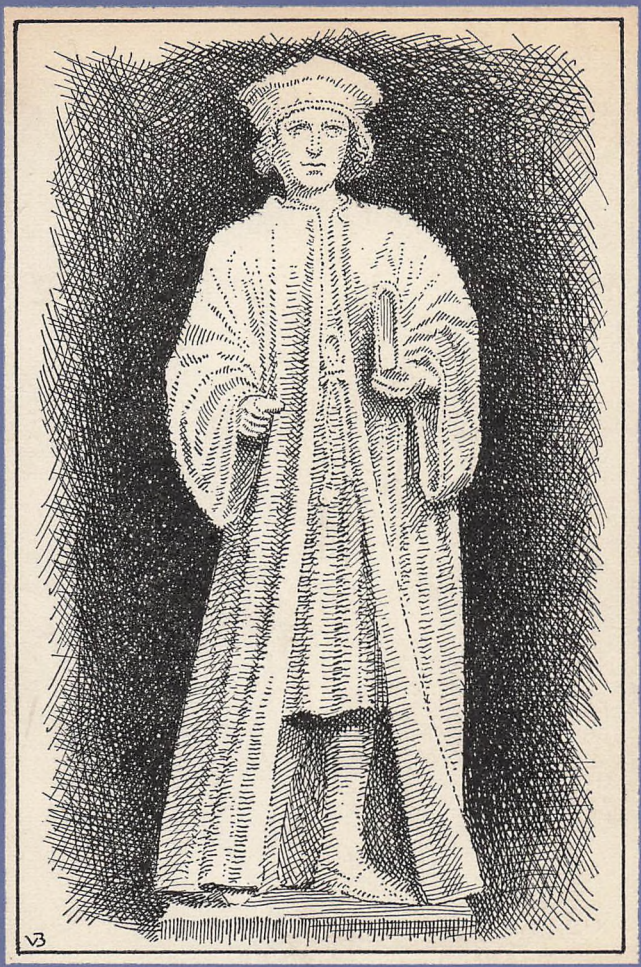

MIN FAR VAR SAGFØRER

Redigeret af Christian B. Schjørring Vagn Bro og Detlef Thomsen

Lohse

Min far var sagfører

Min far var sagfører

redigeret af

CHRISTIAN B. SCHJØRRING
VAGN BRO og DETLEF THOMSEN

LOHSES FORLAG
København 1963

MISSIONSTRYKKERIET, KBHVN.
V/ O. SIEBUHR

INDHOLD

Forord 7
Sankt Ivo — advokaternes skytspatron 9
Abildgaard, Erland, landsretssagfører, Skjern: Hans Peder Abildgaard 13
Bache, Henrik, højesteretssagfører, København: Niels Haagen Bache 26
Bruun, Jonas, højesteretssagfører, København: H. H. Bruun 55
Damgaard, Erik, landsretssagfører, Haslev: Ehlers Damgaard ... 69
Falk-Jensen, Arild, kontorchef, København: Peter Gregers Christian Jensen 72
Gjerløv-Knudsen, C. O., arkitekt, Birkerød: C. I. Knudsen 76
Gormsen, Knud, landsretssagfører, København: Carl Gormsen ... 101
Gyntelberg, Ib, og Axel Rudbeck, Hellerup: Jacob Gyntelberg ... 121
Hansen, K. O., landsretssagfører, Skælskør, og dommer K. E. Hansen, Bogense: Jens Johannes Hansen 125
Hove, Niels Chr., advokat, Kolding: Niels Hove 139
Jansen, F. J. Billeskov, professor, dr. phil, København: Hans Billeskov Jansen 152
Jølver, Bent Rønning, landsretssagfører, Århus: Erik Wognsen Jølver 165
Krarup, Thure, landsretssagfører, Vejle: Einar Krarup 167
Lau, Anker, grosserer, MF, København: Edv. Lau 180
Lindow, Harald, overnotar, Charlottenlund: Ivar Petersen 187
Rafn, Eyvind, redaktør, København: Bernhard Rafn 206
Ross, Else-Merete, lektor, cand. mag., Virum: Albert Kristian Helweg-Larsen 229
Rosen, Erik, overlæge, København: Eduard Johannes David Rosen 242
Rudkjøbing, Elisabeth, fru professorinde, Århus: Anders R. Thulstrup 259
Skovgaard-Sørensen, Kai, landsretssagfører, Nexø: Søren Sørensen 270
Svendsen, Knud, borgmester, sagfører, Ringsted: Niels Svendsen 282
Thomassen B. H., overingeniør, Århus: A. C. Thomassen 296

FORORD

Af generalsekretær, advokat Detlef Thomsen, København

Da Lohses Forlag havde bestemt sig til at udgive bogen: „Min far var sagfører", henvendte dr. Schjørring sig dels til højesteretssagfører, dr. jur. Bent Hjejle, dels til mig for at få råd og oplysninger.

Det danske Advokatsamfund fandt ideen god. Som garant for de personer, som man gerne ville have beskrivelser om, tiltrådte jeg på Advokatrådets vegne redaktionen sammen med Christian B. Schjørring og fhv. politimester Vagn Bro, M. F., Præstø.

Det er mit håb, at de trufne bestemmelser er rigtige. Valget har været meget svært, da der er mange værdige at vælge imellem, og dertil kommer, at man, så godt det nu har været muligt, har valgt beskrivelser hentet fra hele landet for at få et fyldigt billede af sagførerstandens virke i hovedstad samt større og mindre byer.

Bogen udgives i samme udstyr og størrelse som de tidligere bøger: „Min far var præst" og „Min far var lærer".

Omslagstegningen af St. Ivo gengiver en fra 2. halvdel af det 16. århundrede stammende træskulptur, der findes i kirken i Vic sur Seille, Lorraine. Fotografiet af denne statue er velvilligst stillet til forlagets rådighed af sognepræsten i Vic sur Seille, Abbé Jean Harter, og efter dette har kunstneren Viggo Bang udarbejdet tegningen.

Redaktionen vil gerne gennem disse linjer bringe en varmfølt tak til alle bidragyderne samt kunstneren. Uden deres store venlighed og hjælpsomhed var denne bog ikke kommet til verden.

Christiansfeld, sept. 1963.

P. r. v.

Christian B. Schjørring.

Sankt Ivo - advokaternes skytspatron

Af advokat Jørgen Cold

Omkring 1280 levede der i England en værdsat jurist *Evona,* der var født af fornemme forældre i 1253 og havde studeret retsvidenskab i Frankrig. Han havde sat sig som sit livs opgave at kæmpe for ret og retfærdighed og tog sig derfor ganske særligt af enkerne og de fattige, der i de tider var så godt som retsløse. Han vandt hurtigt ry og anseelse, men hans store sorg var, at hans profession manglede en skytspatron. Lægerne havde Sankt Lukas, og soldaterne havde Sankt Georg — advokaterne havde ingen!

Da kun paven kunne hjælpe ham, drog Evona den lange vej til Rom for at forelægge sine bekymringer og ønsker for denne. Hans Hellighed var lydhør for tanken, og da guddommelige magter på en eller anden måde måtte intervenere, beordrede han Evona til — med bind for øjnene og under fremsigelse af et betydeligt antal bønner — at vandre rundt i Roms hovedkirke San Giovanni in Laterano. Når Evona selv følte, at tidspunktet måtte være inde, skulle han standse ved en af kirkens statuer, og den figur, han derefter i blinde greb fat i, skulle være advokaternes skytspatron.

I overværelse af det fornødne antal gejstlige vidner vandrede Evona en tidlig morgen rundt i Lateranets store basilika og lagde til slut hånden på, hvad han mente var en helgenfigur, idet han med inderlighed råbte: „Her er vor helgen, dette skal være vor skytspatron!"

Da han rev bindet fra sine øjne, så han imidlertid med forfærdelse, at han havde grebet fat i djævelen under Sankt Mikaels fødder.

Skuffet og fortvivlet rejste han hjem til England, men som den fremragende retslærde han var, tog han lære af sit nederlag og kastede sig med fornyet kraft over sin livsopgave at hjælpe dem, der led uret. Snart blev han så elsket, æret og anset, at han betragtedes som den ædleste og ypperste af alle samtidens advokater og retslærde.

Han steg til store juridiske stillinger, men lod sig senere ordinere som præst og bisattes i maj 1303 i katedralen i Treguiér i Bretagne.

Pave Clemens den VI kanoniserede i 1347 Evona under det latiniserede navn Sankt Ivo — og han var altså den første sagfører, som blev helgen.

Man må håbe, at han ikke bliver den sidste!

Ivo blev således selv den skytspatron, han havde ønsket advokatstanden, fordi han var „advocatus et non latro, res miranda populo".

Dette var sagnet om Sankt Ivo. De historiske oplysninger, der supplerer overleveringen om denne fortræffelige person, går efter de senere anstillede undersøgelser ud på, at helgenens egentlige navn var Ivo Hälori, og at han var født i Kermalin i Bretagne. Hans „dag" i kalenderen er 27. oktober.

I sin ungdom studerede Ivo retsvidenskab i Paris og Orleans og blev senere patron for det juridiske fakultet ved universitetet i Nantes. Efter at han havde ladet sig præstevie, blev han knyttet til kirkerne i Rennes og Tréguier og senere i Tédrez og Louannex. Der eksisterer malerier af ham både i Ufficierne, i Löween og i Louvre samt en statue i sognekirken i Vic sur Seille (Lorraine).

Han døde den 19. maj 1303, og i katedralen i Treguir, hvor han er bisat, findes et gravmæle rejst 1890 af Frankrigs advokatforbund med støtte af engelske advokater.

Det er vanskeligt at overføre Sankt Ivo-idealet til det sidste århundredes advokat, men det er ikke ugørligt. Idealerne eksisterer stadigvæk. Sagføreren må først og fremmest være uafhængig. Uden sin frihed kan han ikke yde hjælp i overensstemmelse med retfærdighedens krav. Hans frie tale er hans arbejdes adelsmærke, og i sin procedure for og i retten skal han kunne ramme både opad og nedad og frygtløst dadle det urigtige, uret og fejlgreb. Intet er værre end at møde en advokat, der som en landsknægt har ladet sig leje til at udføre en gerning, som hans klient ikke selv har villet være bekendt. Det er uafhængigheden, som giver advokatgerningen dens besnærende magt og giver dens udøver en særlig tilfredsstillelse. Og den unge advokat, som tror, at han kan „gøre sort til hvidt", vil hurtigt erfare, hvilket bagslag sådan hensigt giver både for retten og blandt kolleger.

Advokatens gerning skal udøves som et kald. Mangen ung jurist er gået ind i sagførergerningen i den tro, at her var der penge at tjene. Han har måske også tjent dem, men hvis han ikke gennem sit arbejde er blevet grebet af trangen til at hjælpe og kæmpe og har erhvervet evnen til at tage en beslutning, når alt synes at vakle, til roligt og nøgternt at kunne give sit råd eller tage handsken op, selvom hans klient er på fortvivlelsens rand, eller hans modpart gløder af arrigskab, så har han båret sin kappe forgæves.

Bladene i denne bog vil tale om hæderlighed og døgnlangt arbejde, parret med livsvisdom og erfaring. De vil fortælle om dem, der hjalp ligesom Sankt Ivo, og om

dem, der blev hjulpet. Og skal vi forsøge at mane idealfigurer frem — hvad der både er farligt og utilfredsstillende, fordi den beskedne sagfører i en afsides provinsby kan have akkurat lige så fremragende karakteregenskaber som den ypperste mand i Højesterets skranke — har vi jo altid lov til at nævne nogle af de mænd, som sagførerne selv valgte som deres repræsentanter i råd og nævn i den periode, som denne bog handler om, mænd, der viede deres kolleger en meget stor del af deres liv: Otto Liebe, Axel Bang, C. B. Henriques, Hans Madsen, Niels Olesen, Oskar Fich, A. F. Jensen og H. C. Langkjær.

Lad advokaternes skytspatron hedde Sankt Ivo, Saint Yves eller Evona. Han var den første, der med hele sin sjæls styrke gik i brechen for sin stand — trods det lille uheld i Laterankirken for 700 år siden!

Men med sin frygtløshed, energi og hæderlighed vil han stedse stå som beskytteren af den store velsignelsesrige livsgerning, der ligger i: at fremme ret og hindre uret.

Hans Peder Abildgaard
1863 - 1940

Af landsretssagfører Erland Abildgaard, Skjern

Min fader fødtes på en gård, „Abildgaard", i Nr. Lem sogn ved Lemvig som den næstældste af en børneflok på 11, 6 drenge og 5 piger. Hans skoleuddannelse var den på landet almindelige, de ugentlige skoledage var om vinteren fem og om sommeren to halve, klasseantallet var kun to.

Efter sin konfirmation kom han, følgende egnens skik og brug og sikkert også min bedstefaders ønske om at få en billig medhjælp, til landbruget.

Det var hans lærer, „degnen", imidlertid ikke tilfreds med, og efter stærk tilskyndelse fra hans side kom han ca. 1 år derefter til bogen, hvilket i de kredse den gang sikkert var noget meget usædvanligt.

Kaution blev fremskaffet, og far blev sendt til København, hvor han i løbet af $3^1/_2$ år tog præliminæreksamen eller fjerde klasses hovedeksamen, som det vist dengang hed, og dansk juridisk eksamen, begge med gode karakterer. — Uden 1. karakter kunne man dengang ikke blive sagfører.

Efter sine fuldmægtigår i Horsens, Mariager og Århus nedsatte han sig i 1889 i en alder af 26 år som sagfører i Lemvig, i hvilken by det blev forundt ham at drive sagførervirksomhed i ca. 50 år.

Far begyndte i små kår i en lille lejlighed med et lille

kontor i en sidegade, Svirrebommen, men i året 1900 købte han selv ejendom, hvilket sikkert havde været nødvendigt ikke blot af hensyn til hans forretning, men også af hensyn til os børn, hvis antal med ikke særlig store mellemrum stadig var stigende. Vi blev, efter at den førstefødte var død kort efter fødslen, 7 i tallet med mig som den ældste.

Da far kom til Lemvig, var det med en bestemt livsanskuelse, og hans ståsted, som man siger, var placeret. Han havde som fuldmægtig, fortalte han mig, da jeg var kommet noget op i årene, haft en religiøs oplevelse, og den satte spor i hele hans væren og virke indtil hans død.

Han havde straks, da han nedsatte sig, erklæret sig som tilhænger af Indre Mission, hvilken omstændighed ikke kunne undgå at give indslag i vort hjem, hvor der ofte samledes folk af alle samfundsklasser til samtaler og sang.

Det var i den tids Lemvig vist ikke særlig estimeret at være missionsmand, men det tog min far ikke hensyn til, og hans færd og store arbejde (formand for samfundsrådet, sømandsmissionen, søndagsskolelærer m. m.) i hans tros tjeneste har jeg altid stærkt beundret; — men, har jeg måttet erkende, den megen tale i mit hjem om immaterielle ting skabte i mit drengesind en vis tilbageholdenhed i min fortrolighed til min far og fratog mig vist også derved i drengeårene noget af min frihedsfølelse.

Senere derimod har den omhandlede side af livet i mit hjem virket inspirerende. — De mange spørgsmål, der fra samtalerne og på anden måde var nedfældet i drengesindet, trængte sig i studenterårene frem til besvarelse og diskussion mellem kammeraterne og var medvirkende til at skabe en stor interesse for universitetets lærdomme, også for fag, der lå udenfor mit eget.

Der kan ikke være tvivl om, at far må karakteriseres som en dygtig og flittig sagfører. Han skrev dengang selv alle dokumenter i hånden, og mange er de skøder, pantebreve og deklarationer, der i de følgende år fra hans kontor er strømmet ud over Skodborg—Vandfuld herred. — Han stod ved sin pult dagen lang og skrev med et lille, tyndt, kunstfærdigt til formålet tilsnittet penneskaft, der kun gik til den yderste kant af hans pegefinger, og det var utroligt, hvad han på en enkelt dag kunne få fra hånden, og hvor var ethvert dokument såvel fra formens som indholdets side en nydelse at læse og se på. — Han var noget af en stilist, havde sprogøre. — Digteren Thøger Larsen, der dengang var ansat på et landinspektørkontor i byen, var ikke sjældent at træffe på fars kontor, drøftende en eller anden vending eller „sprogblomst", han ønskede at benytte i sit forfatterskab.

Nedenfor følger afsnit af et brev, som bl. a. viser hans skrivelyst i hans alderdom, han var da næsten 76 år gammel:

Lemvig, d. 10' Novbr. 1938

Kære Søn!

Du gav mig en Gang et Emne, som blev til en hel lille Levnedsskildring. Maaske Du kunde finde paa et nyt Emne, som ligger indenfor det for mit Skriveri ret begrænsede Omraade. Du ved ikke, hvilken Adspredelse og Velsignelse dette Skriveri er blevet for mig.

Byen Lemvig var i årene i begyndelsen af dette århundrede en afkrog, men den var købstaden og handelspladsen for hele omegnens landbrugere, der på grund af de dårlige trafikforhold til andre byer lagde al deres handel dér, — om lørdagen, torvedagen, var byen en myretue af folk, og fars kontor gerne fyldt til sidste plads.

Landbruget havde i disse år gode kår, byens havn var i udvikling, dens fiskerflåde forøgedes stærkt, og storkøbmændenes indførsel ad søvejen var også i fremgang. Alt dette må have været medvirkende til, at far skulle have juridisk medhjælp, og omkring 1905 fik han en fuldmægtig.

Med ham, der spiste hos os, førtes juraen ind i vort privatliv, og jeg tror, at samtalerne mellem far og ham om juridiske spørgsmål og andet forretningen vedrørende lagde spiren i mig til min senere lyst til selv at gå sagførervejen.

Far var musikalsk. — Han havde aldrig fået undervisning i musik, men han kunne uden noder spille på harmonika og citar de melodier, han kendte eller hørte, og han elskede at synge. — Hans musikalske evne gik igen til et par af mine søskende, en søster blev musiklærerinde i Lemvig, min broder spillede godt på fløjte, og jeg kunne uden alt for stor bravour supplere sammenspillet med en violin.

For at forstå fars store arbejdsindsats gennem årene må også min mor, Laura f. Erlandsen, nævnes.

Hun, hvis fader var død som farver i Holstebro før hendes giftermål med far i 1890, var i modsætning til ham enebarn, havde gået på realskole, efter skoleårene videreuddannet sig i sprog og havde i København ved undervisning hos en kunstmaler fået udviklet sit talent for malerkunsten. Hun var en strålende mor, klog, frodig og kærlig, og det var faktisk om og ved hende, vi børn i vor barndom levede. — Far havde ikke megen tid til at beskæftige sig med os. Men hvor var deres ægteskab harmonisk! Deres kærlighed til hinanden udstrålede varme i hjemmet, og ingen af os børn har nogensinde været i tvivl om, at hun var fars store inspiration, hans rigdom.

Ingen af os har ejheller nogensinde hørt et skævt ord dem imellem.

I en slags selvbiografi (på 42 sider), min fader tilstillede mig på sine gamle dage (1938), fandtes følgende passus om hans forældre:

„Mine Barndomsdage! De svandt hen som Dug for Solen. — Jeg elskede mit Hjem. Mine Forældres omsorgsfulde og offervillige Kærlighed til os Børn har altid staaet for mig som en beundringsværdig Realitet og har gjort et stærkt og velbegrundet Krav paa min og mine Søskendes dybeste Taknemlighed." —

Fars forældre kendte jeg iøvrigt som dreng fra nærmeste hold. Vi var 4 jævnaldrende fætre, der så godt som hvert år tilbragte vore sommerferier på gården i Nr. Lem.

Bedstefader var en fuldgod repræsentant for den stand, hvoraf han var rundet, en gammel slider, en muldets frænde, vennesæl — og som han kunne fortælle!

Vi drenge lærte efterhånden at kende de knapper, hvorpå der skulle trykkes for at få ham rigtig til at udfolde sig: Neumünster og Kiel, hvor han — vist umiddelbart efter krigen 1848-50 — havde tilbragt sin soldatertid, en soldaterkammerat Chr. Høgsbjerg og hans sønner, Jens, der da var bankdirektør i Ålestrup, og Vilhelm, der var manufakturhandler i Hillerød.

I hans fortællinger kunne en dansker let klare 3 tyskere, de 3 nævnte personer og han selv med var i disse nogle gevaldige karle, og det var utroligt, de gloser og rammende udtryk han i sine med fagter givne beskrivelser havde til rådighed. — Der var fut og fart over ham, han var optimist, og hvad hans var, var altid det bedste, dyr m. m.; men det var det nu ikke. — Jeg husker bl. a. en dag, jeg som dreng på et dyrskue i Lem-

vig for ham holdt på en tyr i sikker forvisning om, at den ville få 1. præmie. Den fik 3die, og skuffelsen hos mig var stor.

Bedstemor var hans diametrale modsætning. En forstandig, mild og venlig kvinde, og det var ikke vanskeligt at blive klar over, hvem der på gården, når det gjaldt, stod ved roret, og at det var hendes og ikke bedstefars natur og egenskaber, der var gået i arv til far.

Det har sikkert også været hende og far, der har været hans 5 yngre brødre behjælpelig med at vælge og komme i stilling, de fleste efter at have taget præliminæreksamen. Da far var sagførerfuldmægtig i Mariager, var hans broder Christian, senere kontorchef på girokontoret, på postkontoret dér og en søster i huset i en i omegnen beliggende herregård.

Den skønne stad Lemvig, beliggende ved fjord og sø, ikke langt fra Vesterhavet og omgivet af 3 „bjerge", Sønder-, Vester- og Østerbjerg, var i mine drengeår ikke blot kendt for sin skønhed, men også for sine i forhold til byens størrelse mange beværtninger — vistnok over 30 — og berusede folk var ofte i disse år at se i dens gader.

En mand med fars indstilling til livet og sine medmennesker blev under disse forhold naturligvis afholdsmand. —

Han var i en årrække formand for „Blå Kors", og hans samarbejde med daværende herredsfuldmægtig, kancelliråd Schiøts-Christensen, der var formand for den anden afholdsforening i byen og den drivende kraft m. h. t. opførelsen af det nu i byen beliggende store afholdshotel, var, har jeg forstået, frugtbringende og til stor glæde for dem begge.

Af andre personer i fars nærhed må nævnes hans 2

venner, læge Anders Andersen, der samtidig med far havde nedsat sig i byen, og provst V. Obel, den senere stiftsprovst i Viborg.

De 2 sammen med far stod for mig i min barnebevidsthed som et slags „triumvirat", udgørende den højeste visdom. Senere, da Obel forlod byen, trådte pastor Emil Schjørring, der efter ham blev sognepræst i Lemvig, i hans sted ind i faders vennekreds.

Andersen, far og gårdejer Rasmussen Byskov, Nr. Nissum, senere konservativ landstingsmand, der også hos os var en jævnlig gæst, var medstiftere af Nr. Nissum Seminarium, i hvilken institution min fader var bestyrelsesmedlem til sin død; — men det var, som før nævnt, folk af alle samfundslag, der gik ud og ind i vort hjem.

Når jeg nu ved den herved givne lejlighed lader tankerne gå tilbage til disse folk, må jeg erkende, at samværet dem imellem om deres fælles sag, og hvad dermed fulgte, har været i høj grad til glæde og udvikling for dem og gennem dem for deres børn. — Af disse, der har haft tilknytning til mit hjem, har jeg i denne forbindelse ikke kunnet undgå at mindes landbrugsejer Anders Gjelstrups søn, Peter Gjelstrup, alle tiders skoleduks, der, før jeg kom på gymnasiet, indgav mig mine første lærdomme i latin og i en ung alder efter at have taget teologisk embedseksamen blev forstander for Nr. Nissum seminarium, og fyrbøder Dalgaards søn, Frederik Dalgaard, der efter i en årrække at have været en god medhjælp på min faders kontor, blev landsretssagfører, medlem af folketinget og senere direktør for forskellige cooperative foretagender m. m. —

Fars helbred hørte ikke til de bedste. Han havde sikkert i sine læseår taget for hårdt fat, hvilket var årsag til, at han på et tidspunkt i sin fuldmægtigtid havde måt-

tet afstå fra alt arbejde i ca. et halvt år. Det var nerverne, det var galt med, og en vis nervesygdom forfulgte ham siden uden dog, synes jeg, at have virket nedsættende på hans arbejdskraft; men hans noget svage helbred kunne ikke undgå at give indslag i vort hjem, bl. a. var sengetiden ufravigeligt kl. 10, og mors hensyntagen og omsorg på grund af hans sygdom grænsede til det utrolige.

Vor levefod var meget spartansk, både hvad føde, klæder og gaver angik, og der er vist ingen tvivl om, at fars noget svigtende helbred og store børneflok har været medvirkende dertil; men det generede ikke os børn eller rettere, vi lagde slet ikke mærke dertil, og jeg tror iøvrigt, at denne levevis ikke har været nogen dårlig baggrund for os at komme ud i livet på.

Men igen lidt om min fader som sagfører!

I min studietid og årene senere hen har jeg, der jo selv blev jurist, haft rig lejlighed til at kende ham i hans virksomhed og til at drage nytte af hans store erfaring.

Han var interesseret i sit fag, fulgte godt med i lovgivningen og den juridiske litteratur og besad evnen til hurtigt at finde det væsentlige i en sag — mange er de spørgsmål, vi i tidens løb sammen har drøftet.

Der fandtes på hans kontor i de første mange år så godt som ingen tekniske hjælpemidler, ingen skrive- eller regnemaskine; men han var, som nævnt, selv noget af en skrivemaskine, og ofte har jeg måttet beundre hans færdighed i behandling af tal, hans hurtighed til at lægge lange talrækker sammen må vist siges at have været enestående.

Om hans retsindighed kan der ikke herske tvivl, han var en ordensmand, og om Awwelgaar, som landboerne kaldte ham, kan det sikkert også siges, at han med årene i retskredsen kom til at nyde stor tillid.

Det var i begyndelsen af dette århundrede, at investeringen i landbruget begyndte at tage fart, lånevilkårene til fremskaffelse af kapital dertil var i disse år gode. — 4½ % kreditforeningsobligationer stod i en kurs af 102-103, og det kom på mode, har jeg forstået, at lade far ordne disse lån og senere til fremsendelse til kreditforeningerne at modtage renteindbetalingerne. — Der var altid liv på fars kontor!

Det var også omkring århundredskiftet, at de store politiske slag stod i byen, hvor kredsens konservative folketingsmand, kammerherre Barner, måtte vige pladsen for venstremanden Elias Sandbæk; men i aktiv politik deltog far, der stemte konservativt, ikke; han blev dog i en periode — vist meget imod sit ønske — medlem af byrådet, og i en ærrække var han bestyrelsesmedlem i Lemvig Bank.

Mine forældre var begge meget gæstfri, og hvad os børn angik, blev vi altid modtaget med åbne arme, ligegyldigt når vi kom, og hvor længe vi blev. Ja, disse feriedage fra min gymnasie- og studentertid, hvor står de den dag i dag lyslevende for mig, hyggen i hjemmet, varmen, der strålede fra mine forældre, sejlturene på fjorden, Kabbelskov, udflugter til Vesterhavet og meget andet!

Vore forældres hus, af os børn kaldet „Det gule Palæ" — en lang, gulkalket og gammel en-etages bygning — har i årenes løb med ikke store mellemrum måttet være genstand for invasioner af os børn, i min læsetid ofte også af mine kammerater og senere af børnebørnene. De gamle værelser på loftet stod altid parat til indflytning.

Far var i vor familie det faste punkt, ikke blot for os børn, men også for hans mange søskende. I det daglige var han sparsommelig, men når det kneb for nogen af

hans nævnte pårørende, eller det gjaldt vor uddannelse, var han rede til hjælp, og så var der ingen smalle steder. Dette sidste får mig til også at mindes, at han som påskønnelse for resultatet af min studentereksamen gav mig en månedlang rejse til Schweiz og Italien, en oplevelse, som på den tid, 1912, vist ikke var mangen en ung beskåret.

Far må sikkert siges i sin retskreds med årene at være blevet en kendt mand, men udover Lemvig og dens omegn har han vist ikke været særlig kendt, han havde ikke som aktiv deltaget i det politiske liv eller som jurist ved publikationer i faglige tidsskrifter eller på anden måde offentligt givet udtryk for synspunkter, der nu kan have almindelig interesse, hvorfor jeg også, da jeg fra udgiverne af denne bog modtog en skrivelse om at fremkomme med et bidrag, lagde denne til side og først nu efter fornyet opfordring er gået igang med opgaven.

Det har altid været fars slægt, vi børn havde forbindelse med, og den var jo, som nævnt, af en betragtelig størrelse. Vi var fem jævnaldrende fætre, der samtidigt læste i København, fire af os boede hos min faders ældste søster, der i byen havde et hotel.

Mor derimod havde, bortset fra far og os børn, ingen nærpårørende. Hendes fader var død før hendes giftermål, hendes mor ikke længe efter, og hun havde som nævnt ingen søskende; men hun sluttede sig med liv og lyst ligesom vi børn til fars familie.

Mor og far havde inden deres giftermål været forlovet i 8½ år. Et skab derhjemme var i mine første drengeår stopfyldt med breve dem imellem og digte, men både brevene og så godt som alle digtene blev, da jeg efter at have lært at læse begyndte at kigge i dem, brændt, hvilket far efter mors død i 1935 stærkt beklagede.

Far havde i min barndom på grund af sit helbred haft et længere ophold på Skodsborg Sanatorium, og det satte spor i hans levemåde og i vort hjem i resten af hans levetid. — Han fulgte til stadighed de instrukser, der derfra til hans helbreds befordring var blevet ham givet. Han fik særlig kost, tog hver dag kolde afvaskninger, og hver morgen ved 7,30-tiden gjaldede fra hans soveværelse råbet „Laura" gennem huset — mor skulle massere hans ryg. Han gjorde gymnastik hver middag og gik ture af bestemt længde hver morgen og aften til så bestemte tider, at folk i byen spøgefuldt sagde, at de kunne stille deres ure efter ham. — Det var for meget af det gode, syntes vi, men der er vist ingen tvivl om, at disse foranstaltninger holdt ham i form, og at han selv var klar derover.

Det er sikkert ikke nogen dyd aldrig at blive gal i hovedet eller skælde ud; men jeg husker ikke, at far nogensinde har været hidsig eller rettet højrøstet tale eller bebrejdelser mod nogen, ej heller mod mine søskende eller mig.

Han nedlagde aldrig forbud, kom ikke med formaninger eller rettede spørgsmål til os om vor åndelige status. — Han var, når alt kom til alt, frisindet, og derfor mærkede vi så godt som ikke til hans opdragelse af os, men der udstrålede fra hans person en udefinerbar stille venlighed og kraft, der virkede på os på den måde, at vi gerne søgte at opføre os, som vi tænkte, han ønskede.

Min mor og broder døde begge i 1935. Det var et frygteligt slag for os; men også i sorgens stund var det far, der var vor støtte, til trods for, at det må siges, at det var ham, der mistede mest. — Hans stille og stærke måde at tage dette slag på står uudsletteligt i min erindring. Han ville sikkert selv, adspurgt om grunden til

denne hans styrke, have svaret omtrent som følger: „Kraften dertil er givet mig ovenfra."

I sine fem sidste leveår havde han den lykke at have hos sig den af mine søstre, som vist lignede ham mest både i sind og skind, og som havde været på hans kontor.

Ved her at gøre et lille ophold og igen se det foranskrevne igennem, er det gamle ord om, at minderne giver de varmeste farver, naturligt rundet mig ihu, men på den anden side er også min overbevisning blevet bestyrket om, at det, jeg har skrevet om min far, i ingen henseende er overdrevet.

Selvom jeg i denne artikel også taler om mig selv, har det næppe kunnet undgåes, så nær min far og jeg stod hinanden.

Han og jeg blev, efter at jeg havde udstået min fuldmægtigtid enige om, at jeg skulle prøve at drive egen forretning, forinden jeg indtrådte i hans firma som hans medarbejder. — Forholdet udviklede sig imidlertid således, at jeg, der nedsatte mig i Skjern, forblev dér, hvilket min far også havde nogen andel i. Han syntes, at jeg var faldet så godt til her i jurisdiktionen, at det ville være en skam for mig at forlade den.

Anderledes gik det i forholdet mellem hans navne, min søn, landsretssagfører Hans Abildgaard, og mig. Efter at have været fuldmægtig i en anden by kom han hjem på mit kontor, hvor han nu i 12 år har været min gode medarbejder.

I indbydelsen til at levere bidrag til denne bog hedder det bl. a., at man har tænkt sig, at der lægges vægt på den betydning, opvæksten i hjemmet har haft på vedkommende gennem livet.

Jeg mener, at besvarelsen i nogen grad, i hvert fald

indirekte, fremgår af min fornævnte beretning; men jeg kan dog tilføje, at jeg, da jeg på universitetet gik igang med det juridiske studium, følte mig på hjemmebane, fandt det juridiske stof let at tilegne, sikkert fordi jeg var vokset op i et sagførerhjem, og at min fars personlighed i alle dens afskygninger ikke har kunnet undgå at sætte sig fast i mit sind og såvel i mine unge år som senere hen i min sagførergerning og alle livets mange andre forhold har været mig en ledetråd, selvom jeg må indrømme, at jeg ikke på alle områder er gået i hans gode fodspor.

Også fars fem sidste leveår efter mors død må siges for ham at have været gode og fredelige under min nævnte søsters gode pleje.

Han bevarede sine åndsevner næsten usvækkede til det sidste, og det var stadig en fornøjelse at besøge ham, den gode gamle mand, som jeg og sikkert mange andre har så meget at takke for.

Mine søskende og jeg kan af hjertens grund sige det samme om vore forældre, som far på egne og sine søskendes vegne i den foran citerede passus af hans livserindringer skrev om sine forældre: „De har et stærkt og velbegrundet krav på vor dybeste taknemlighed."

I begyndelsen af september 1940 ringede min far efter mig. Han ville i samråd med mig foretage rettelser i sit testamente, i hvilket han havde fordelt sine efterladenskaber mellem sine børn mere efter deres behov end efter arvelovens regler. Ca. 8 dage derefter blev jeg igen kaldt hjem. Mine 4 søstre var da også kommet tilstede, og far forlod denne dag, den 24. september 1940, smilende denne verden, efterladende alt tilrettelagt og i den skønneste orden.

Niels Haagen Bache
1869-1953

Af højesteretssagfører Henrik Bache, København

Det første minde om min fars tilknytning til sagførergerningen bringer mig lige ind i centrum. En juniaften 1907 var der stor fest i vort hjem. Stuerne — der var 3 egentlige stuer: herreværelse, dagligstue og spisestue — var fyldt med glade, festklædte mennesker, herrerne i kjole og hvidt med ordener, og damerne i pragtfulde, strålende kjoler. Alle var glade og fornøjede, der blev talt, der blev råbt, men nogen egentlig erindring om, hvad der blev talt om, og hvem de mange mennesker var, har jeg ingen mulighed for at genkalde, for jeg var dengang kun 5 år; derimod husker jeg tydeligt stemningen, netop dette, at alle var glade, at disse mange mennesker fejrede en stor begivenhed, at der blev spist og drukket, mad, der blev båret rundt imellem de stående mennesker, og at der blev røget meget; herrernes store cigarer bredte tætte slør af røgskyer oppe imellem lysekronens elektriske pærer, når jeg nede fra min lave position så op imellem de store mennesker. Det gode humør trængte dog helt ned til mine lave regioner, idet mange af de store mennesker talte venligt og fornøjeligt også til mig, både de, jeg kendte, og mig ganske ubekendte personer.

Festen var højtideligholdelsen af, at min far, daværende overretssagfører Niels Haagen Bache, var blevet

antaget som højesteretssagfører efter at have bestået prøveproceduren. Det var altså en meget stor og glædelig begivenhed, ja en helt afgørende begivenhed i hans liv; siden har jeg ofte hørt om, hvad der gik forud, og om selve begivenheden, og som ved så mange andre barndomserindringer er man ikke sidenhen i stand til at skelne mellem, hvad man selv kan huske, og hvad man har fået fortalt, men stemningen, der herskede hin aften, står ganske tydeligt prentet i min bevidsthed som mit eget originale erindringsindtryk af den store og virkelig oprigtige glæde.

Hvis far havde skrevet sine erindringer, er der ingen tvivl om, at denne dag ville være fremhævet som en meget betydelig mærkepæl i hans liv, den dag, hvor han opnåede den høje rets anerkendelse af, at han var berettiget til at procedere for vor øverste domstol, en anerkendelse, som han stedse betragtede som et meget stort privilegium, men tillige som et kald, der pålagde sin indehaver uomgængelig pligt til den største redelighed, både i tankegang og i handlemåde. Hans lange sagførerliv, både den del, der førte frem til denne dag, og den menneskealder han fik lov til at virke efter denne dag, var en indsats, som i egentligste forstand opfyldte disse forpligtelser, hvor han med en kærlighed til livets opgaver og til dets oplevelser stedse søgte at få det bedst mulige ud af sine evner til gavn for helheden.

Selv har jeg haft den lykke, at jeg ikke blot som søn gennem min barndom kunne iagttage udviklingen, så meget som man kan fra de hjemlige fronter, men endvidere at jeg som voksen kunne samarbejde med ham, efter at jeg selv var blevet sagfører, for til slut at kunne overtage og videreføre hans virksomhed.

Blandt de mange deltagere i højesteretssagførerfesten

juni 1907 må have været en del af de daværende højesteretssagførere. Efter tidens skik betragtedes det som en given ting, at man straks den samme dag, hvor man havde fået meddelelse om, at prøveproceduren var antaget af retten, skulle fejre denne begivenhed under festlige former med masser af gæster, deriblandt de kolleger, der havde været modparter under sagerne.

Når den mundtlige procedure i den sidste sag var afsluttet, og parter og sagførere havde forladt retssalen, begyndte dommerne straks voteringen om, hvorvidt den pågældende havde bestået prøven. Det var utænkeligt, at to prøveprocederende kunne møde overfor hinanden (det ville jo ikke være nogen egentlig prøve på, om de var fuldt kvalificerede!), og normalt skulle det ikke tage mere end en halv snes minutter for de 13 højesteretsdommere, der alle så vidt muligt måtte være med ved prøveprocedurerne, at afgive deres vota om, hvorvidt kandidaten kunne antages, men selv denne korte tid var en meget stor belasning for prøvemanden, idet højesteret var meget kritisk med hensyn til antagelsen, og ingen kunne vide sig sikker. Da retten aldrig har skullet give nogen begrundelse for disse beslutninger, går der rygter om, at man i visse tilfælde har taget så uvedkommende hensyn med i betragtning, som hvorvidt den pågældende havde optrådt korrekt i sit private liv, f. eks. om han var skilt under sådanne omstændigheder, at han var den skyldige.

Så meget større var risikoen for, at der ved afgørelsen blev taget hensyn til forhold, der vedrørte den pågældendes forretningsførelse og tidligere virksomhed som sagfører, og under de daværende forhold, hvor man indenfor den juridiske verden i den lille by København alle kendte hinanden, og hvor en skandalehistorie hurtigt

kunne bredes, var det ikke muligt at løbe fra en uheldig begivenhed i ens tidligere liv.

Det afgørende var imidlertid, hvorledes den pågældende havde udført sine prøveprocedurer, både sagernes behandling, deres forberedelse, derunder fremskaffelse af oplysninger, og forelæggelsen under den mundtlige domsforhandling.

Mundtlig procedure benyttedes dengang kun i Sø- og Handelsretten og i Højesteret, og ikke alle sagførere havde forbindelse med sådanne kredse indenfor handel og søfart, at de havde større øvelse i den mundtlige procedure, når de første gang skulle møde i Højesteret. Der var ej heller tale om, at man forud for sine prøvesager havde adgang til at procedere i Højesteret som overretssagfører; meget ofte var tilfældet derfor det, at den første prøveprocedure i Højesteret var en af de allerførste mundtlige procedurer, som vedkommende havde haft lejlighed til at præstere for en domstol. Efter gammel sædvane begyndte den første procedure med en personlig henvendelse til retten, „allokutionen", i hvilken den prøveprocederende redegjorde for, hvorfor netop han syntes, at han var egnet til og kaldet til at opnå den høje rets anerkendelse af, at han kunne procedere for retten, og af de mange prøveprocederende er der i tidernes løb sagt så mange dybsindige og svulstige ord, at det til sidst heldigvis blev afskaffet; jeg siger heldigvis, fordi jeg personlig ville have betragtet det som en uløselig opgave at finde på noget nyt at sige, efter at der igennem århundrederne af de forskellige fremragende procedører var sagt så betydningsfulde ting. Jeg har aldrig haft lejlighed til at se min fars allokution; det kan være, at den endnu ligger i den første prøvesag, men jeg vil tro, at han efter sin sædvanlige nøgterne indstilling

til den slags ceremonielle handlinger har afholdt sig fra al hul smiger og spytslikkeri, der ofte grasserede i disse allokutioner, og tværtimod har benyttet lejligheden til at komme med en enkelt oprørsk bemærkning. Oprører var han nemlig alle sine dage, og jeg skal siden prøve at beskrive både grundlaget herfor og nogle af resultaterne deraf, men her skal vi gå videre med selve begivenheden i slutningen af juni 1907.

Højesterets lokaler var dengang i Kong Georg's palæ på hjørnet af Bredgade og Frederiksgade, hvor retten blev holdt lige til 1919, da den ved retsplejelovens ikrafttræden flyttede til de nuværende lokaler på Christiansborg.

I lokalerne i Bredgade skete opvarmningen ved kakkelovne, i selve Højesteretssalen var der i bagvæggen bag dommernes hesteskoformede bord en niche, hvor der bag et gitter var anbragt en stor ovn, og det forekommer mig, at der også var en i den anden ende af salen. Begge disse skulle fodres med favnebrænde, og dette medførte en lille lækage i den strenge hemmeligholdelse af dommernes voteringer. Næppe har nogen fået oplysning om egentlig relevante ting, men små indiskretioner kunne opnås, hvis man holdt sig tilstrækkelig gode venner med retsbudet, der jo altid under påskud af at skulle fyre i ovnene kunne gøre sig et ærinde ind i salen; dog har der næppe været tale om noget sådant, da min fars sidste prøvesag var afsluttet, det var jo ved Sct. Hans-tid; men ved mange andre lejligheder, når en votering trak ud, hinkede den gamle, halte retsbetjent ind og ud ad døren og lod en bemærkning falde om, at nu er de kommen til assessor „X", så nu kan der ikke være langt igen. Til sidst faldt altså afgørelsen, og så måtte der gå bud hjem, for vort vedkommende helt ud på det yderste Frederiksberg,

idet vi boede i Rahbeks Allé lige overfor Bakkehuset og ikke havde telefon. Sædvanen krævede som sagt, at højesteretssagførergildet blev holdt den samme dag, hvor antagelsen var sket, og prøvemandens hustru må sikkert i mange tilfælde have gået i en frygtelig angst for, om hendes anskaffelser til den store festlighed var tilstrækkelige, eller om det hele måtte aflyses, fordi resultatet var blevet negativt. Nå, for fars vedkommende blev det jo gunstigt og blev indledningen til en årrække med mange store og interessante højesteretsprocedurer, men med endnu flere trivielle og tilsyneladende ganske uinteressante sager. Lad mig først gøre disse til genstand for omtale, så jeg siden kan komme til det mere vigtige.

Indenfor højesteretssagførerstanden har der altid hersket ganske bestemte traditioner m. h. t. anciennitet, og derfor er det også værd at notere, at der i 1907, da far blev antaget, foran ham var 23 praktiserende højesteretssagførere, hvoraf dog vel nok kun de 18 deltog i aktiv procedure. Når man havde været procederende højesteretssagfører i nogle år (fristen kunne variere fra 3 til 6 år), blev man antaget til udførelse af offentlige og beneficerede sager, hvilket betragtedes som en hæder, dels fordi det medførte, at man fik rang og uniform med guldgalloner, trekantet hat og kårde, og dels fordi man i sådanne sager, hvor man altså var beordret til at udføre sagen for det offentlige eller for en person, der havde krav på at få beskikket sagfører eller forsvarer, var en slags offentlig bestillingsmand, hvilket bl. a. gav sig det udtryk, at de salærer, der blev tilkendt for sådant arbejde, var minimale (de er forresten stadig ganske utilfredsstillende, hvis de skal betragtes som betaling for det udførte arbejde).

Det største antal af disse beskikkede sager var straffe-

sagerne; der var over hundrede om året. Da der dengang ikke var nogen egentlig anklagemyndighed og ingen rigsadvokat, blev de beskikkede højesteretssagførere efter tur beordret til at udføre disse straffesager, og enhver af dem kunne lige så godt risikere at blive aktor som defensor i en given sag. De fleste af disse var uden nogen juridisk interesse, ofte ganske almindelige forbrydere, der fra tidligere sager vidste, at hvis bare de benægtede og derefter ønskede sagen ført videre til Højesteret, ville deres varetægtsarrest vare så meget længere, hvilket jo altid gav dem behageligere forhold end at skulle i forbedrings- eller tugthuset. Da der var ca. 10—12 beskikkede sagførere ved Højesteret, var det ikke noget usædvanligt, at hver af dem havde over 20 af den slags procedurer årlig, og selv om man meget hurtigt lærte sig at procedere en sådan sag på rutinen, kunne det ikke undgås, at man af og til blev grebet af de menneskelige eller andre problemer, der som bekendt findes i en hvilken som helst sag, når blot man har øjnene åbne derfor. Som et sådant tilfælde kan berettes følgende eksempel: Far havde haft flere sager, hvor en gammel kone hjemmehørende i Sverige var tiltalt for ulovligt at have opholdt sig her i landet, skønt hun ingen subsistensmuligheder havde her og derfor faldt det offentlige til byrde; hver gang lød dommen på, at hun skulle straffes med fængsel af stigende dagetal og derefter udvises af landet, men hver gang, når hun ved politiets foranstaltning var bragt til Malmø, tog hun hurtigt båden tilbage til Danmark, idet hun var ret imbecil og intet opfattede af det skete, men kun tænkte på, at hun havde sine børn her i landet. Disse var dog ikke særlig interesseret i hendes komme, hvorfor hun igen faldt det offentlige til byrde. Jeg husker, at far i 1915 med stor morskab ved middagsbor-

det fortalte, at nu havde han igen været aktor mod „sagakvinden", og han havde chokeret Højesteret ved at nedlægge påstand om frifindelse med den begrundelse, at kvinden åbenbart var fuldstændig upåvirkelig af straf, og at der måtte tages andre forholdsregler, eller at man simpelt hen måtte lade retfærdigheden sove i et sådant særligt tilfælde. Dommen kom til trods herfor til at lyde på den sædvanlige straf og udvisning, men det tilføjedes, at „det må misbilliges, at aktor i strid med det ham i sagen overdragne hverv har påstået tiltalte frifundet"; individualistens oprørstrang fornægtede sig ikke, og bortset fra, at far kom både i avisen og i Blæksprutten for denne lille morsomhed, har den sikkert også været medvirkende til visse nye tankers opvågnen indenfor strafferet og proces.

Når far kæmpede for et ideal, gik han frem uden personsanseelse og skabte sig derved modstandere, ja endda fjender. Engang ville en person søge at hindre fars planer ved trusler om at skyde ham. Der kom flere anonyme breve, og jeg husker, at der i et af dem stod: „Der ligger en kugle til Dem." Mor var meget bange og ville have, at far skulle opgive sit felttog, men han afviste hendes bekymringer med, at det var hans erfaring, at de, der fremsatte sådanne trusler, ikke turde bringe dem til udførelse; hvis det virkelig var deres hensigt, ville de ikke true, men blot handle. Brevet gik derfor i papirkurven, og der skete intet.

Selvfølgelig kunne der også blandt de beordrede straffesager være interessante og krævende opgaver, og af sådanne husker jeg tydeligt sagen mod læge Nordentoft, der foruden mangfoldige andre graverende forhold var tiltalt for at have dræbt sin hustru med gift. En kommissionsdomstol havde fundet ham skyldig deri, men han

fastholdt sin benægtelse, og under anken til Højesteret skulle der altså tages stilling til, om han var skyldig i manddrab, fosterfordrivelse, sædelighedsforbrydelser m. m., idet der ikke dengang var domsmænd, og Højesteret derfor havde prøvelsesret med hensyn til skyldsspørgsmålet. Til forsvarere blev beskikket højesteretssagfører C. B. Henriques og far, og de delte sagen imellem sig, således at hver af dem behandlede sit afsnit, men dog var nødsaget til at kende tilstrækkeligt også til den andens til at kunne give sin procedure den fornødne baggrund ved den samlede bedømmelse af tiltaltes tilsyneladende ganske amoralske indstilling til tilværelsen og lægegerningen. Sagen var overordentlig omfangsrig og meget krævende, og jeg husker, at far i lange tider hver aften arbejdede til langt ud på de små timer med tilrettelæggelsen af sin procedure. Skønt jeg var 19 år og juridisk studerende, opnåede jeg ikke at få far til at fortælle om de penible emner i sagen; det havde dog været en god anledning til på saglig basis at belære mig om visse spørgsmål, som en far bør give sin søn oplysning om, men den slags taltes der ikke om i vort hjem.

Sagen behandledes i Højesteret i vinteren 1920—21, hvor så mange andre forhold lagde beslag på fars arbejdskraft, og mor påstod altid senere, at det var Nordentoftsagens store byrde, der havde givet hans nerver et alvorligt knæk, så hans nattesøvn ikke var så god som tidligere. Selv mærkede jeg også, at far blev træt og pirrelig og virkede noget ældet, men afgørende skade på hans helbred tror jeg nu ikke, at der skete ved den lejlighed, i hvert fald levede han i bedste velgående i yderligere 32 år, af hvilke de første 20 var et virksomt og meget aktivt liv som sagfører og forsikringsmand.

A propos nattesøvn fortalte han sommetider, at han

havde en bestemt drøm om, at han skulle være i retten kl. 9 og var gået hjemmefra i god tid. Han spadserede oftest hele vejen fra Rahbeks allé til Bredgade. I drømmen kunne han imidlertid ikke komme fremad, uanset at han tilsidst løb stærkt, og det endte altid med, at han vågnede badet i sved, men lykkelig over, at det kun var en drøm.

Gennem hele sin sagførergerning havde far særlig med forsikringssager at gøre og stod for sin samtid som den ubestridte kapacitet indenfor forsikringsjuraen. At dette blev hans speciale skyldtes oprindeligt et af de mærkelige tilfælde, der råder over menneskers skæbner, men er samtidig et tydeligt udtryk for, at den, der forstår at gribe chancen og gøre en indsats for at udnytte, hvad der bliver ham tilbudt, kan bringe det meget vidt.

Far blev i 1887 som 18årig student fra Borgerdydsskolen på Christianshavn. Mange af hans 18 studenterkammerater var nære venner, men den bedste ven var den senere dispachør L. N. Hvidt. De kom daglig i hinandens hjem og var ofte uadskillelige i studietiden. Hvidt blev forlovet med og i 1895 gift med fars få år yngre søster Emilie og blev derved min elskede onkel Nicolai; han levede flere år længere end far og var til det sidste meget interesseret i, hvordan det gik os unge.

Onkel Nicolais mor, der var blevet enke allerede i 1885, havde midler til at videreføre sit hjem under de gamle patricier-traditioner og boede hele sommeren på „Bakkehuset", en dejlig ejendom ved Vedbæk Strandvej lige overfor dampskibsbroen, der var, hvor nu havnen er. Far boede ofte der, og det var hans og kammeraternes faste tilholdssted på studenterudflugterne. Nabohuset på hjørnet af Trørødvejen tilhørte storkøbmanden, etatsråd Frantz Th. Adolph, hvis søn Carl Johan også hørte

til studenterkammeraterne og den nære omgangskreds. Fru Adolph var født Schack, og en søster til hende var gift med assurancedirektøren, senere geheimeetatsråd Ludvig Bramsen, hvis smukke døtre ofte kom i det Adolphske hjem; om sommeren blandedes ungdommen fra det Hvidtske og det Adolphske hjem på de store plæner omkring Bakkehuset til krocket, fjerbold og mange andre adspredelser. Uden på nogen måde at overskride de daværende meget snævre grænser for anstændighedens love var der over de Bramsenske piger noget frit, noget kunstnerisk, noget anderledes end over datidens øvrige ungdom. De havde mest gået i skole hjemme, men havde alligevel haft rig omgang med interessante mennesker, og i hvert fald den ældste fik en egentlig kunstuddannelse på Akademiet. Hun hed Elisabeth og var 7 år yngre end far, de var meget lykkelige for hinanden og blev hemmeligt forlovet i 1893, det år da far blev kandidat. Efter 3 års fuldmægtigtid hos overretsprokurator Fischer-Møller fik far bestalling som overretssagfører, hvilket var en automatisk foreteelse, når man havde den fornødne karakter ved embedseksamen og sine 3 års fuldmagt hos en overretssagfører. Nu kunne forlovelsen deklareres, og hvad var naturligere end, at Ludvig Bramsen, der netop på daværende tidspunkt var med i arbejdet for at stifte Dansk Tarifforening (de herværende Brandassurandørers samarbejdsorganisation) anmodede den unge svigersøn om at være sig behjælpelig med at udbygge rammerne for denne meget betydningsfulde organisation. Far blev antaget som sekretær for Dansk Tarifforening og fungerede som sådan i de første 6 år af dens tilværelse, et arbejde der gav ham uhyre indsigt i danske og internationale forsikringsforhold og et nøje personkendskab til alle, der havde med forsikring at gøre her i landet.

For et menneske af en anden støbning ville det have været naturligt, om sagførergerningen var blevet lagt helt på hylden; der var rige muligheder indenfor det dengang opblomstrende danske forsikringsliv, og far medvirkede også til løsning af betydelige opgaver af både praktisk og mere teoretisk konstruktiv art. I 1898 deltog han i stiftelsen af Forsikringsaktieselskabet Heimdal, der gennem en lang årrække var førende indenfor tyveriforsikringsbranchen med ham som den daglige leder af hovedkontoret, hvis opgave imidlertid kun var af centraliserende art, medens forretningen blev drevet på selvstændig basis af selskabets generalagenter.

Af hans notesbøger fra dengang kan man konstatere hans uhyre flid og store belæsthed m. h. t. til danske og udenlandske juridiske og navnlig forsikringsjuridiske værker, publikationer og tidsskrifter, og den store herved indvundne viden samlede han i oversigtlig form i en bog, „Brandforsikringsretten", der udkom i 1905, og hvori gives grundlæggende redegørelse for principielle forsikringsretlige spørgsmål.

Jævnsides hermed holdt far imidlertid sin sagførervirksomhed igang, og selv om far aldrig med udtrykkelige ord har forklaret det, er der for mig ingen tvivl om, at det skyldtes hans ganske bevidste ønske om at være selvstændig og uafhængig, altså navnlig ikke ansat i andres brød på en sådan måde, at han var nødsaget til at rette sig efter andres mening, når det ikke stemte med hans egen overbevisning. Tidligt var han blevet belært om, at prisen for at have sin mening og at sige den lige ud var, at man måtte være i stand til at klare for sig selv og skabe sig sit eget selvstændige eksistensgrundlag. Et særlig skarpt udtryk for hans meninger i så henseende kan findes i en artikel af meget samfundsrevsende karak-

ter, som han skrev til tidsskriftet „Tilskueren" i november 1908, efter at Alberti havde meldt sig; allerede inden Alberti var krakket, havde far dog på mange måder både offentligt og under hånden forsøgt at advare mod denne mands skadelige virksomhed.

Som sagfører har man mulighed for at stå så frit og at kunne sige sin mening uden personsanseelse. Nogle sagførere kommer, enten af vane eller af temperament, så langt ud i denne sport, at deres gerning antager kværulantens negativistiske indstilling, men den, der samtidig med kritikken har konstruktive evner og ikke slipper jordforbindelsen, kan som sagfører udrette overordentlig værdifulde ting for sit land og sin stand.

Fars betydning for sagførerstanden har været af væsentlig art, og navnlig har han været med til at grundlægge de kollegiale institutioner og disses praksis. Fra 1904—1910 var han medlem af sagførerrådet for første kreds; det var dengang, da denne institution hvilede på frivillig basis i modsætning til den nuværende organisation, ifølge hvilken enhver advokat er tvunget medlem af advokatsamfundet. Han havde en brændende overbevisning om, at sagførerstandens uafhængighed var af afgørende betydning for et sundt retssamfunds eksistens, hvor det er nødvendigt, at der altid findes advokater, som kan træde i skranken for den personlige frihed og individernes menneskerettigheder overfor myndighedernes overgreb, hvad enten disse sker i form af diktatur eller simpelt hen administrationens lyst til at blande sig i alt og derved lægge det frie initiativ i spændetrøje. Som modstykke hertil krævedes imidlertid, hvad ingen vil betvivle, at sagførerstanden havde evne til at holde justits indenfor sine egne rækker og sørgede for at slå ned på sådanne standsfæller, der ved deres handlemåde var med

til at nedbryde standens anseelse eller bringe standen som helhed i afhængighedsforhold.

Allerede i århundredets begyndelse blev der gjort et energisk forsøg på at få gennemført virkelig hensigtsmæssige kollegiale regler, hvorved man fastholdt disse høje etiske mål, og i dette arbejde var far meget aktiv, men det lykkedes ikke dengang at få reglerne fastslået som officielle, bindende normer. Der er dog ingen tvivl om, at det udkast, som han dengang var medforfatter af, har spillet en stor rolle for den videre udvikling og for den endelige vedtagelse af de kollegiale regler på et langt senere tidspunkt.

En yderligere befæstelse af en sagførers uafhængige position fandtes efter hans mening i højesteretssagførerinstitutionen. Selv om der begrebsmæssigt ikke bestod nogen mulighed for, at den, som var blevet refuseret af Højesteret, kunne bringe afgørelsen for nogen højere instans, var netop ordningen med rettens egen prøvelse af, hvem der skulle admitteres, i det lange løb en garanti for, at der ikke skete uretfærdighed i så henseende, hverken ved for mild eller for streng bedømmelse, og når en sagfører først havde opnået adgang til den høje rets skranke, var hans mulighed for at befæste sin selvstændighed så væsentlig betrygget, som nogen kunne ønske sig.

Han kæmpede derfor til stadighed for, at højesteretssagførerprøven skulle opretholdes, og at højesteretssagførerinstitutionen skulle bevares. Denne kamp førte han både som medlem af forskellige udvalg, der behandlede disse spørgsmål, og som enkeltmand ved åbenhjertige artikler og diskussionsindlæg. Engang, når de nuværende højesteretssagførere er ved at uddø, og de unge advokater bliver klar over, at ønsket om et ståsted ikke kan tilfredsstilles alene ved stræbet efter mammon, vil der i disse

artikler fra N. H. Baches hånd kunne hentes væsentlige argumenter for den nyskabelse af en særlig procederende sagførerstand, som til den tid må komme.

Højesteretssagførerne har deres egen organisation, en frivillig forening af hvilken det dog er en selvfølge, at alle procederende højesteretssagførere er medlem. Den kaldes højesteretssagførerskranken, og den har eksisteret på uformelt grundlag gennem en lang årrække. Også indenfor denne forenings rammer udøvede far et arbejde for standens fælles interesser. Sammen med Liebe og Henriques udformede han de nu gældende vedtægter, der danner grundlaget for det kollegiale samarbejde mellem højesteretssagførerne, og som har muliggjort, at denne forening — selv efter højesteretssagførerprøvens afskaffelse i 1958 — har kunnet bevare sin position som den officielle forhandlingspartner, når der skal drøftes spørgsmål vedrørende samarbejdet mellem retten og advokaterne. Et lille træk i disse vedtægter er typisk for fars indstilling, nemlig at bestyrelsens medlemmer (bortset fra formanden) ikke kan genvælges for mere end to valgperioder, hver på 1 år, altså ialt højst 3 års funktionstid. Han stolede ikke på, at andre var ligeså oprørske som han selv, og vidste, at man af magelighedshensyn ofte genvælger den siddende bestyrelse indenfor faglige organisationer sålænge, at det til sidst bliver umuligt for de unge at udrydde dem. „Skranken" ejer i øvrigt inventaret i advokatværelserne og det meget værdifulde håndbibliotek, der gennem en lang årrække skabtes af far som bibliotekar for Skranken.

Der findes ingen samlet fortegnelse over det meget betydelige antal sager, som gennem årene er blevet procederet af far i retterne, navnlig i Højesteret, og det vil heller ikke her være stedet at prøve en gennemgang af

disse procedurer i enkeltheder. Da fars gode ven, højesteretssagfører Henriques fejrede et sagførerjubilæum, blev der trykt en samlet fortegnelse over alle hans sager inclusive hundredevis af de små straffesager, og den udsendtes til kollegerne. Fars bemærkning, da jeg viste ham den, var ganske kort og ikke særlig elskværdig. Uanset det mangeårige gode kollegiale samarbejde med Henriques og det virkelige venskab også under private forhold, hvor „Store-Henne" var selvskrevet ved sammenkomsterne i vort hjem, kunne far ikke tilbageholde en sådan bemærkning, når han syntes, at man satte det personlige over det saglige.

Selv har jeg overværet en del af fars procedurer i den tid, da jeg som landsretssagfører var hans medarbejder fra 1930 til 1940, og jeg derfor var med til at forberede sagernes tilrettelæggelse. Der var tilsyneladende intet epokegørende ved hans fremstillingsmåde, den var ganske jævn og ligetil uden kunstig opbygning af nogen art. Kendte man sagen, var man imidlertid klar over, at den var nøje logisk gennemtænkt, og han havde en udpræget evne til at bedømme, hvilke argumenter der havde betydning for sagens afgørelse, og hvilke punkter der intet betød, og som man derfor ligeså godt kunne lade ligge, og så lod han dem ligge. Han var hellere for kort end for lang og benyttede aldrig gentagelsens kunst, der efter min mening dog har en vis betydning, når man skal overbevise andre om noget, som de ikke på forhånd er indstillet på.

Hvis modparten vovede sig ud i områder, der efter fars mening intet havde med sagen at gøre, kunne han demonstrativt sætte sig til at læse avis midt under proceduren, og jeg har i min besiddelse en tegning, hvor en klient har afbildet ham under modpartens procedure til-

bagelænet i stolen trygt sovende. Det var ved samme lejlighed, at præsidenten, Cosmus Meyer efter modpartens procedure udtalte: „Efter denne grundige og fra den ene side særdeles vidtløftige procedure kan der vist ikke være så meget mere at sige". Far, der stod i skranken for at begynde sin replik, har sikkert trods sin tunghørighed opfattet, hvad præsidenten mente, men han bøjede sig lidt koket fremover med hånden bag øret og spurgte, hvad præsidenten havde sagt, hvorpå Cosmus Meyer var nødsaget til at gentage, og det viste sig, at han med omhu havde forberedt, hvad han mente at burde sige, idet gentagelsen var nøjagtig de samme ord, som han havde sagt første gang. Far afleverede sin sædvanlige korte replik, og modparten, en ældre landsretssagfører fra provinsen, som første gang havde vovet sig op i Højesteret, rejste hjem og viste sig aldrig igen.

Allerede som ung var far noget tunghør, det var en familiesvaghed af gigtisk art, og med årene tiltog tunghørigheden, dog kunne man altid gøre sig forståelig overfor ham, når man talte tydeligt og lige til ham. Det var ikke nødvendigt at råbe, og han var en absolut modstander af at anskaffe høreapparat. Ved opmærksomhed kunne han sikkert opfatte mere, end man troede, og vi børn påstod i hvert fald — da vi kom i den mere respektløse alder — at han godt kunne høre det, han gerne ville høre. Imidlertid er der ingen tvivl om, at lidelsen efterhånden blev et handicap for ham, navnlig under procedurer, og at han derfor med glæde så hen til, at han kunne trække sig tilbage fra denne del af sin virksomhed, som hidtil havde været ham en så stor tilfredsstillelse. Da jeg den 12. marts 1940 havde opnået Højesterets godkendelse af min prøveprocedure, var min første vandring over til hans bolig i Slotsholmsgade 16. Han

var meget glad og stolt over, at han nu havde en søn, der var højesteretssagfører, og gik ind i sit skab, hentede uniform med trekantet hat og kårde og overrakte mig det hele med ordene: „Nu er det dig, der skal bruge dette her."

Allerede året inden, da han fyldte 70, havde han meddelt præsidenten, at han ønskede at frasige sig de beskikkede sager med den begrundelse, at man burde indføre en aldersgrænse også i så henseende, også her hyldede han det princip, at man skulle lade de unge komme til og ikke blokere adgangen for dem ved at klæbe til taburetterne. Det er derfor ikke rigtigt, når han i bogen om Højesteret side 250 nævnes som et eksempel på, at adskillige højesteretsadvokater først har opgivet proceduren i en meget høj alder. Sine sidste 2 procedurer havde han i januar 1940, men også efter den tid tog han i flere år interesseret del i arbejdet på kontoret og fulgte med i begivenheder og litteratur inden for juraen og forsikringsverdenen til stor støtte både for klienterne og for os, der førte virksomheden videre.

Skal man endelig nævne en enkelt af de mange sager, som far gennem årene førte, synes jeg det rigtigt at fremdrage sagen, der pådømtes af Højesteret den 28. oktober 1921. Efter retsplejelovens ikrafttræden 1. oktober 1919 havde en kreds af sagførere stillet sig i opposition til nyordningen af sagførerorganisationerne, navnlig til at alle sagførere skulle være tvungne medlemmer af sagførersamfundet og underkastet dets disciplinære myndighed. Det forsøgtes på forskellig måde at bryde denne modstand, men da overtalelser ikke hjalp, måtte man gå til domstolene. Far fik overdraget sagen, og der blev udtaget stævning mod en af lederne indenfor oppositionen til betaling af medlemsbidrag, 100 kr. for året 1920 til sag-

førersamfundet. Jeg fulgte ikke sagen på nærmere hold, men læser man dommen, der er trykt i Ugeskrift for Retsvæsen 1921 side 580 og side 1026, forekommer det ganske naturligt, at sagsøgte blev dømt. Det bemærkelsesværdige ved sagen er da heller ikke dens juridiske problemer, men den selvfølge, hvormed man bestemte, at det var far, der skulle føre denne sag for sine kollegers organisation. Som erindring om sagen stod siden på hans bord et smukt sølvskrin med inskription om, at sagførersamfundet havde skænket ham det i anledning af dommen, og det var et klenodie, som han holdt af.

Mange andre almene juridiske spørgsmål havde fars store interesse, herunder selskabsretlige problemer, hvor han ofte blev rådspurgt af klienterne. En sag, der minder om denne side af hans virke og som samtidig understreger hans uforfærdethed overfor myndighederne, blev pådømt af Højesteret den 31. januar 1933. Et selskab havde fra gammel tid en vedtægtsbestemmelse om, at ingen aktionær, uanset aktieantal, kunne afgive mere end 5 stemmer. Dette ønskede man nu ændret, således at hver aktie gav een stemme. Aktieselskabsregisteret og ministeriet ville ikke godkende denne beslutning, som efter deres mening greb ind i velerhvervede rettigheder for de aktionærer, der kun havde få aktier, men hidtil havde kunnet udøve en relativt stor stemmemagt. Ved den nye regel kunne de blive overstemt af de store aktionærer, hvis disse nu kunne få ubegrænset stemmetal. Det blev overdraget mig unge landsretssagfører at føre sagen i landsretten; selv tvivlede jeg meget på, om man kunne gennemføre den, men mine betænkeligheder blev fejet til side af far, der nøje gennemgik mit procedureudkast og belærte mig om, hvorledes jeg skulle opstille og aflevere argumenterne. Sagen var formentlig meget tvivlsom, men landsretten

gav mig medhold, og efter at myndighederne havde appelleret sagen, procederede far den i Højesteret, hvor han ligeledes fik rettens godkendelse af vedtægtsændringens gyldighed.

Som tidligere sagt var det gennem alle årene forsikringsjuraen, der var fars speciale. Hans 2 civile prøvesager ved Højesteret var forsikringssager, men typisk for hele hans senere virke var han ikke i nogen af sagerne sagfører for et forsikringsselskab. Den første drejede sig om, hvorvidt enken eller boet var berettiget til at oppebære en livsforsikringssum, og trods en noget uheldig formulering i Statsanstaltens police fik han Højesterets medhold i, at summen tilkom enken, ikke boet. I den anden påstod han den samme enke tilkendt en ulykkesforsikringserstatning under henvisning til, at manden var fundet bevidstløs på gaden, øjensynlig faldet over nogle løse sporvognsskinner. Det springende punkt i sagen var, hvilken rolle en ved obduktionen konstateret udbredt åreforkalkning havde som årsag til dødsfaldet, et problem der den dag i dag er lige så aktuelt som dengang. Efter de i sagen foreliggende oplysninger, blev selskabet frifundet, fordi åreforkalkningen var så udbredt, at afdødes hjerneblødning og dermed hans dødsfald ligesåvel kunne være indtrådt uden nogen væsentlig ydre anledning, hvorimod faldet for en rask person ikke kunne antages at ville have medført hverken hjerneblødning eller dødsfald.

Det bemærkelsesværdige ved denne sag forekommer mig at være, at far trods sin nære tilknytning til forsikringsselskaberne ikke veg tilbage fra at søge den forsikredes krav gennemført, endda ved sagsanlæg; også senere er han mange gange gået i brechen for forsikrede mod sådanne selskaber, som efter hans mening var uberettiget til at afvise de fremsatte krav. Denne uforfær-

dethed skabte imidlertid en respekt, som ikke ville være opnået, hvis han kun havde set det som sin opgave at varetage selskabernes interesser og tale dem efter munden.

Gennem årene blev hans position meget stærk, og da dansk forsikringsvæsen under den 1. verdenskrig benyttede Danmarks neutrale stilling til et kolossalt opsving, advarede han gang på gang mod de alvorlige følger, det ville have at lade hensynsløse profitjægere, der ikke havde tilstrækkelig kendskab til det internationale forsikringsmarkeds forhold, uhindret boltre sig, således som det kunne ske under de daværende forhold, hvor der intet forsikringstilsyn var fra det offentliges side med skadesforsikringsselskaberne. Advarslerne viste sig særdeles begrundede, og efter krigen, da derouten begyndte at virke sammen med vareprisernes fald, medens udestående skadeskrav fra de lande, hvor forbindelserne var blevet genoptaget, nu meldte sig, kom en række af de nystartede selskaber og desværre også nogle af de gamle velrenommerede selskaber i uovervindelige økonomiske vanskeligheder. De fleste søgte imidlertid at holde svikmøllen gående længst mulig, og far indså da, at der måtte gøres en hurtig og energisk indsats for dog at redde så mange værdier, som det var muligt, til dækning af skaderne og dermed de forsikredes interesser. Sammen med nogle dygtige og ligeså uforfærdede forsikringsfolk dannede han en selvbestaltet komité, der gik under navnet „posekiggerkompagniet". Hjemme nød vi hans beretninger om, hvordan tilsyneladende stormægtige forsikringsdirektører afviste deres henvendelser, men hurtigt blev overbevist om, at det ikke nyttede noget, og derefter måtte rykke frem med bøger og bilag, hvorefter det på forbavsende kort tid lykkedes at gøre de pågældende forståeligt, at forret-

ningen måtte lukkes hurtigst muligt og afviklingen overgives til kompetente personer.

Denne lynaktion skabte så stor tilslutning hos alle ledende forsikringsfolk, at det lykkedes at få Assurandørsocietetet, der var stiftet året forinden, til at tage opgaven op på egentlig officiel basis, og Assurandørsocietetet har siden som sin opgave haft at holde justits indenfor selskabernes egen kreds. Det varede en årrække at få ryddet ud i den daværende augiasstald, og de sidste likvidationer var først afviklet hen imod 1930, men siden har selvjustitsen indenfor selskabernes kreds skabt ganske andre forhold på det danske forsikringsmarked. Gennem alle disse år var far juridisk konsulent for Assurandørsocietetet og deltog i øvrigt på mangfoldige andre måder i organisationsarbejdet, ligesom han af Assurandørsocietetet blev indstillet til at være medlem af de kommissioner, der udarbejdede udkast til lovene om forsikringsaftaler og om tilsyn med skadesforsikringsselskaber. På alle disse fronter kæmpede han for en sund og redelig indstilling indenfor forsikringserhvervet og havde held til at få gennemført de af ham forfægtede synspunkter.

Også her var han trods sit indgående kendskab til idealernes skrøbelighed en tilhænger af det private initiativ indenfor forretnings- og erhvervslivet som helhed og ønskede kun offentligt tilsyn som en ordensforskrift af mere præventiv art, ikke som en velfærds- eller endda nationaliseringsforanstaltning; netop for at afværge sådanne betydelige indgreb var det ham magtpåliggende at arbejde for de sundest mulige forretningsprincipper, også indenfor forsikringsverdenen.

Da jeg var blevet student i sommeren 1918 som kun 16-årig, var jeg langtfra så moden som andre studenter

og lod mig derfor gerne råde og vejlede af min far i vigtige spørgsmål. Det var selvsagt også hans ansporing og den daglige mulighed for at høre om juridiske problemer og træffe fremstående jurister, der gjorde, at jeg, efter en kort vaklen, (egentlig ville jeg helst have været ingeniør) valgte at studere jura. Studiet fik en meget festlig indledning, idet der i september 1918, altså i min første rustid, i København afholdtes et nordisk studenter-juriststævne, hvor der var forelæsninger af en lang række betydelige juridiske personligheder anlagt på en sådan basis, at selv en nybegynder havde glæde af at overvære dem. Fra dansk side var der forelæsninger af fars gamle professorer, Julius Lassen og Viggo Bentzon og flere andre. Lassen var dengang nestor blandt de juridiske videnskabsmænd, højt anset og meget afholdt. Han var gået af året forinden, så det var virkelig en chance, at der her blev mulighed for at opleve ham på katederet. Far havde i øvrigt tit fortalt om den store elskværdighed, med hvilken Lassen i fars studentertid havde taget far med på interessante botaniseringsture. De var begge dygtige amatørbotanikere.

Viggo Bentzon stod endnu i sin fulde kraft og var netop på det tidspunkt formand for familieretskommissionen, der i fællesskab med de andre nordiske landes tilsvarende kommissioner udarbejdede ægteskabslovene, myndighedsloven og hvad dertil hører. Han var en interessant forelæser og meget villig til både i auditoriet og under mere private former på tomandshånd at drøfte problemerne igennem med sine studenter, og da han var knyttet med nært venskab til mine bedsteforældres hjem, faldt det naturligt, at jeg både fulgte hans forelæsninger og søgte ham privat, når der var spørgsmål, jeg ønskede gennemdiskuteret. Disse kontaktmuligheder medførte, at

mit studium — ligeledes med stærk tilskyndelse fra far — i alt væsentligt blev baseret på universitetsforelæsninger i modsætning til de fleste af kammeraterne, hvor hovedvægten lå på manuduktionen. Også professor Carl Torps forelæsninger fulgte jeg, skønt de øjensynlig kedede ham selv ligeså meget som de få studenter, der mødte op til dem, men der var ingen mulighed for at slippe, fordi far og Torp havde et nært samarbejde som medlemmer af den nordiske civilretskommission, der igennem de år arbejdede på udkastet til forsikringsaftaleloven.

Kommissionen blev nedsat i begyndelsen af 1919 og afgav sin betænkning i 1925, således at der under hele min studietid var et livligt samkvem mellem far og de mest fremtrædende forsikringsjurister i alle de nordiske lande. Ved flere lejligheder havde jeg mulighed for at overvære kommissionens møder, både de saglige drøftelser og de selskabelige sammenkomster, og med den største taknemmelighed må jeg tænkte tilbage på de venskabsforbindelser, som jeg allerede dengang knyttede med forsikringsfolk og jurister i de andre lande, kontakter som jeg sidenhen på selvstændigt grundlag har udbygget ved deltagelse i nordiske juristmøder og forsikringskongresser, i begyndelsen som inviteret med af far og sidenhen som led i mit eget arbejde. Disse internationale og navnlig interskandinaviske kontakter med dertil knyttet samarbejde og venskab tillagde far meget stor betydning og lærte mig, hvorledes man indenfor disse områder har mulighed for at erhverve nogle af sine bedste venner.

Som et karakteristisk træk ved disse sammenkomster skal jeg tilføje, at det betragtes som en selvfølge, at mødedeltagernes damer er med, således at der også mellem disse i mange tilfælde opstår værdifulde venskaber, og kontaktmulighederne bliver fordoblet; mens mændene ar-

bejder, bliver damerne sendt på udflugt, og om aftenen mødes man til selskabelige sammenkomster eller til de store banketter. I 1928 var der nordisk juristmøde i København, og far slog sig sammen med onkel Nicolai Hvidt, idet de i fællesskab inviterede en kreds af de andre landes jurister, som de havde haft særlig kontakt med gennem årene, til en fest med damer på Skydebanen. Altid var far villig til at understrege og bekræfte godt samarbejde og godt venskab med arrangement af festligheder, men medens der i generationen før ham ved sådanne lejligheder udelukkende havde været tale om herremiddage, hvor der blev drukket bravt og ofte for meget, var fars arrangementer præget af, at han hadede fulde folk, men altid var villig til at nyde og byde et godt glas vin. I hjemmet lærte vi både ved sådanne lejligheder og i det daglige at holde af god vin, men at nyde den med behersket mådehold. Kun ganske få gange har jeg set far i noget, man kan kalde overstadig stemning, og aldrig har jeg oplevet, at han har fået for meget.

Hans hyldest til mådeholdet gav sig en gang et pudsigt udslag; gæsterne havde åbenbart sat endnu større pris på den gode vin, end far havde beregnet, og under den sidste del af middagen fremkom der ivrige ønsker om at måtte smage noget mere af den herlige drue. Far syntes, at rationen havde været upåklagelig, men en af husets venner gik i aktion for at lede efter forstærkninger. Det lykkedes ham at finde nogle støvede flasker med ulæselig etiket på bunden af bornholmeruret. En prøvesmagning afslørede, at det var hindbærsaft, men da far stadig var ubøjelig, blev spøgen ført til ende ved, at saften blev drukket som dessertvin til lige stor moro for gæsterne og for far.

Kunsten at feste med manér var en tradition, som far førte videre fra sine forældre, maleren Otto Bache og

hans meget musikbegavede hustru, Clara. I deres hjem samledes mange storartede mennesker, der var indstillet på at nyde samværets og musikkens glæder, selvom de økonomiske forhold i perioder kunne anspore til beskedenhed i det materielle traktement.

Fra Otto Bache stammede også fars kærlighed til Italien. De fleste år rejste han sydpå for at møde foråret og følges hjem med det, og ofte kunne der blive mulighed for en tur til det elskede Italien også på en anden tid af året. I en beretning som denne kan man ikke medtage alle de mange træk, som dukker op, efterhånden som man graver tilbage i minderne, men allerede hvad der nu er fortalt, må rejse det spørgsmål, hvorledes det egentlig var muligt for far at overkomme alt det, han havde påtaget sig, og om han i det hele taget havde noget privatliv for sig selv og sin familie. Ja, det havde han. Han hyggede sig med os børn, han lavede billedbøger til os, han klippede vores negle hver søndag formiddag i solen ved vinduet, han spadserede altid ture med os, ofte meget lange ture, men egentlig snakkede han ikke meget med os. Han forklarede, når der var noget, vi skulle lægge mærke til, men ellers vil jeg tro, at han har været optaget af sine egne tanker, og altså haft mulighed for også at planlægge sit arbejde, når han egentlig holdt fri. Også over hans fritid og hans fritidsbeskæftigelse var der et vist præg af pligtmæssighed. De lange ture gik ofte de samme steder hen og var altså foruden naturnydelse også navnlig anlagt på motionen.

Skulle han endelig rive sig helt løs fra arbejde og kontor, rejste han nogle dage bort f. eks. til Jyderup eller Skørping, hvor han ligeledes spadserede meget lange ture og nød naturen, men sikkert også benyttede ensomheden til mangen gennemtænkning af foreliggende problemer.

Fra tilfælde, hvor jeg var med, mindes jeg som en typisk foreteelse, at han pludselig kunne tage sin tegnebog frem og notere bare nogle enkelte ord eller sætninger, som han skulle huske.

Hans arbejde var altid meget planmæssigt, og han bestræbte sig for altid at være i god tid med forberedelsen både af procedurer og af andet, som han skulle tage sig af. Det kunne være ham ligefrem en sorg, når vi børn ikke havde gjort vore ting i rette tid, men var nødsaget til at hænge over lektier eller stile i sidste øjeblik. Han oparbejdede bevidst en ham særegen evne til hurtig læsning, under hvilken han hæftede sig ved hovedpunkterne og ikke ved detaillerne. Da han af den rekonstruerede Landmandsbanks bestyrelse blev anmodet om at afgive responsum om muligheden af at gøre erstatningskrav gældende overfor den gamle bestyrelse for milliontabene i forbindelse med Glückstadt's transaktioner, måtte han tyre hele kommissionsdomstolens stenografiske forhørsreferat igennem med alle de uendelige afhøringer. Han klarede dette på forbavsende kort tid og blev meget rost for sit klare og overskuelige responsum.

Fra sine unge dage havde han altid læst megen skønlitteratur og kunne sine klassikere, betragtede med en vis foragt de af os børn, som ikke kendte Ingemanns romaner fra ende til anden, og lod aldrig lejlighed gå tabt til at pålægge os at søge berigelse i litteraturens klassiske værker. Herved blev han dog ikke stående, men læste troligt alt, hvad der fremkom af lødig litteratur.

Han var velbevandret i historien og kunne også her ramme det relevante. „Hvad er det, I diskuterer så ivrigt," spurgte han de unge engang i sommeren 1943. „Vi sammenligner Hitler og Napoleon." „Nå, ja, der er jo bare den forskel, at Napoleon var af god familie," kom

hans gensvar, der ligeledes var typisk for hans overbevisning om stamtavlens betydning for afkommets egenskaber og muligheder.

Hans egentlige hemmelighed lå sikkert i, at han var meget hurtig til at fatte både sin mening og sine beslutninger, og at han sjældent var interesseret i at diskutere disse med andre. Han var ikke udpræget ensidig eller enerådig, absolut ikke diktatorisk og opfordrede ofte de unge til mere opposition; men personer, der kendte hans førnævnte egenskaber, var efterhånden i vidt omfang blevet vænnet af med at fremsætte indsigelser, idet man følte sig overbevist om, at han i de fleste tilfælde havde ret. Selvfølgelig kunne dette ikke undgå i det lange løb at give ham en noget isoleret stilling, også vi børn havde svært ved at få en egentlig diskussion i gang med ham om spørgsmål, der forekom os vanskelige eller tvivlsomme, og ingen af os så lidt som andre har vist nogen sinde haft fornemmelsen af, at vi havde hans fulde fortrolighed i den forstand, at han lukkede op for sit inderste jeg.

Når han skrev på en artikel, hvad enten det var et større værk eller en kort opsats, f. eks. til en avis med klage over noget, som efter hans mening burde reformeres, skete det altid i største hemmelighedsfuldhed, ofte vidste man ikke, at der var noget i gære, og hvis jeg kom ind på hans kontor, medens han skrev på noget sådant, blev det omhyggeligt dækket til. Jeg kan kun tro, at det var en ubevidst frygt for, at en diskussion om det, han havde på hjerte, kunne gøre, at han mistede den overbevisning, som han følte var hans egen, og som han følte, at han havde pligt til at bringe frem i original og ubesmittet skikkelse. Det var samspillet mellem oprørerånden og selvstændighedstrangen, sikkert medfødte, nedarvede egenskaber, der i hans ungdomsperiode og studentertid var

blevet særlig fremelsket ved indignationen over den åndelige tvang, der hvilede over samfundet i den Estrupske provisorieperiode, som han ofte med harme og foragt talte om. Han kæmpede gennem hele livet for individets ret til at danne sig og leve efter sin egen overbevisning, men med understregning af den dermed følgende pligt til at have en sådan overbevisning, som man kunne vedstå med fuldt ansvar, og hvis konsekvenser man kunne udbygge som basis for sin livsførelse. Han ville ikke påtvinge andre sin overbevisning, men han ville ikke respektere mennesker, der manglede en konsekvent overbevisning eller som handlede imod den.

H. H. Bruun
1884-1954

Af højesteretssagfører Jonas Bruun

Når Marcelius Bruun, der for ca. hundrede år siden virkede som skolelærer i landsbyen Landsgrav ved Slagelse, sammenlignede sin tilværelse med andres på egnen, sukkede han lidt ved tanken om, at det ikke var lykkedes for ham at blive selvstændig og eje en gård. Det var derfor nok ikke ganske uden sammenhæng hermed, at hans eneste søn, William Bruun, opnåede selvstændighed. Som det imidlertid af og til går, realiserede sønnen faderens håb og forventninger, men ikke fuldtud sine egne. Det havde været William Bruuns inderlige ønske at blive jurist, men til denne uddannelse rakte pengene ikke, og først med hans søn gik juristdrømmen i opfyldelse.

William Bruun uddannede sig til landinspektør, blev tillige landbrugskandidat, og efter at være blevet gift med Agnes Licht, datter af præsten i Horne ved Faaborg, Hans Henrik Licht, købte han en mindre landejendom i Terndrup, der ligger nogenlunde midtvejs mellem Aalborg og Hadsund. Byen var ikke stor, men var dog blevet anset for tilstrækkelig betydningsfuld til at have en herredsfoged, og tilstedeværelsen af denne øvrighedsperson og hans kontor gav grundlag for en landinspektørs virksomhed.

Den 12. maj 1884 fødtes her landinspektørens og hans kones eneste barn, der fik navnet Hans Henrik Marcelius Bruun, og som senere blev min fader.

Faders beretninger om tilværelsen i Terndrup gav billedet af en rolig og glad barndom. Landinspektørens arbejde førte ham på hyppige og lange ture, der altid foretoges til vogns og med to gode heste for. På disse ture var fader ofte med, og han lærte det tunge, lidt vemodige landskab at kende. Udflugterne til Rold Skov, Blåkilde og Madum Sø med det kolde og forunderlig klare vand huskede han med glæde.

Tæt udenfor byen lå Terndrup Hede, der i faders barndomsår var en ren lynghede, men efterhånden flyttede nogle bønder derud og begyndte den hårde kamp for at omskabe hedejorden til dyrket land. Fader huskede, hvordan rugen, hvis strå i de første år stod tyndt og med usle aks, efterhånden blev tættere og fyldigere, og han har fortalt om bøndernes vogne, der begyndte med et forspand af to stude, derefter passerede et sælsomt stadium, hvor forspandet bestod af en hest og en stud, indtil vognen til sidst kom rullende med en stolt ejermand på bukken og to heste for. I Johs. V. Jensens „Himmerlandshistorier" og især i hans lille bog „Jørgine" genfandt fader sin barndoms mennesker og egn.

Fader gik i landsbyskolen og tænkte senere med stor taknemmelighed på den ypperlige undervisning, han her havde modtaget. Sin regnefærdighed og ualmindelige evne for tal førte han tilbage til landsbylærerens gode undervisning. Men der var jo grænser for, hvad selv den dygtigste landsbyskolelærer kunne klare, og i 1897, da fader var 13 år, kom han på Sorø Akademi, eller som skolens lidt truende navn dengang var: Sorø Skole og Opdragelsesanstalt. Fra dette tidspunkt forlod han definitivt sit

hjem i Terndrup, som han derefter kun genså i ferier. Det må ikke have været let for forældrene, således at tage afsked med drengen vel vidende, at det i virkeligheden var en afsked for bestandig. Heller ikke for drengen har overflytningen til Sorø været alt for nem. Som eneste barn havde han været et naturligt midtpunkt i hjemmet, og nu var han kun en lille nytilkommen blandt mange andre drenge i skolen. Han havde i begyndelsen hjemve, men hurtigt faldt han til, og han anså sine fem skoleår i Sorø for lykkelige og gode år. Størst betydning for ham fik skolens rektor, den betydelige og meget særprægede Bartholomæus Hoff, der anvendte en ikke ringe del af undervisningstimerne til diskussioner, til hvilke han selv på sokratisk vis bidrog med spørgsmål, der ledede drengene ind på en prøvelse af de forskellige standpunkter. For mange velbegavede drenge, der i disse år gik på Sorø, fik denne kloge pædagog betydning for livet. De huskede ham med taknemmelighed på et tidspunkt, hvor den græsk, han havde lært dem, forlængst var glemt.

Efter studentereksamen i 1902 gik turen så til København, hvor fader gik i gang med juraen. Der blev dog tid til meget andet end selve studiet. Det var lige efter systemskiftet, og de politiske bølger gik højt. I studentersamfundet, der da havde en blomstringsperiode, deltog fader med iver. Han politiserede og kritiserede, skrev adskilligt i studentersamfundets ankeprotokol, og han huskes af sine samtidige fra denne tid for en lynsnar replik, ofte med bid. Efter et par års forløb blev fader knyttet til dagbladet „København". Hans arbejde her var bl. a. at være højesteretsreferent. Blev fader journalist, fordi han havde evne for at skrive, eller gav disse år ham evnen? Nok er det, at han hele livet igennem skrev let og levende. Også efter at arbejdet ved „København" var

holdt op, følte han sig som hørende til journalisternes kreds. Blandt disse registreredes fader nok som et af eksemplerne på ordet om, at journalistik kan føre til alt, når man blot forlader den i tide. Men havde studenterliv og journalistik opfyldt en del af faders tid, så blev det kun en del, for i 1908 bestod han juridisk embedseksamen med et smukt resultat. Han indgav ansøgning til Indenrigsministeriet og ville så anvende ventetiden som sagførerfuldmægtig. Da ansættelsen i ministeriet var inden for rækkevidde, havde sagførergerningen dog fået så stærkt tag i fader, at han trak sin ansøgning tilbage og bestemte sig for en fremtid som sagfører. Med Liebes rejsestipendium, som han havde fået efter sin eksamen, og med nogle opsparede penge, kunne fader, da han i 1910 var blevet gift, tage et halvt år til München med moder. Her fulgte han forelæsninger og retssager, og ved flittige museumsbesøg lagdes grunden til den kunstinteresse, som senere kom til at betyde så meget i faders tilværelse.

Men efter hjemkomsten til København måtte der arbejdes igen. Fader og moder ventede da det første barn, og da fader den dag, fødslen fandt sted, ringede hjem fra kontoret for at høre, hvordan det gik, blegnede han, da vor jyske pige, Theodora, sagde: „Jow, der er kommet jen, men de si'r, der kommer fle'r endnu". Det gjorde der også, og da den unge cand. jur. og hans kone altså nu sad med tvillinger, opfordrede situationen til at styrke økonomien. Foruden at være fuldmægtig hos højesteretssagfører N. H. Bache, bistod fader kammeradvokat Vagn Aagesen, der bestandig viste fader og moder megen venlighed, ved udfærdigelse af responsa og forberedelse af retssager. Da fader tillige var sekretær i Den Suhrske Stiftelse, må det have været travle år. En tid havde fader været fuldmægtig hos højesteretssagfører Frits Bülow,

men sin væsentligste uddannelse fik han hos højesteretssagfører N. H. Bache, til hvis virksomhed fader også var knyttet i en række år efter, at han var blevet overretssagfører.

Man skal vist være sagfører for helt at forstå, hvor afgørende det er at få sin uddannelse som sagførerfuldmægtig det rette sted. Det er jo ikke blot det at lære at anvende sine kundskaber og de juridiske bøgers tunge og tørre stof på menneskers levende problemer og pinefulde bekymringer, men sagførerkontorets grundtone og atmosfære, den indstilling, hvormed klienten mødes, betyder så meget. Disse faktorer stemmer sagførerfuldmægtigen i en toneart, god eller mindre god, som han senere vil have vanskeligt ved at ændre.

Baches kontor var et godt sted at være, og fader følte sig i taknemmelighedsgæld til sin gamle chef og senere kollega. Af temperament var Bache og fader meget forskellige, men den uforfærdethed og ulyst til at vandre, hvor solen varmer mest, som blev centrale træk i faders sagførerfysiognomi, havde han fælles med og sandsynligvis udviklet i samarbejdet med N. H. Bache. Efterhånden fik fader en del virksomhed for egne klienter, og han kunne sige sig ekstrahvervene fra hos Den Suhrske Stiftelse og kammeradvokaten. Under første verdenskrig måtte fader i næsten et halvt år til Amerika som sagfører for sin svoger, opfinderen Valdemar Poulsen, for at forhandle om dennes patentrettigheder vedrørende trådløs telegrafi. Medens han var borte, måtte moder hente de til livets opretholdelse for familien fornødne penge på kontoret, og her rakte den uendelig nærsynede og for feminine væsener sky bogholder pengene til moder med bortvendt åsyn for derefter med et elskeligt smil at give os unger, der stod bag skranken, en appelsin.

Afgørende for faders fremtid var det, at han i januar 1918, 33 år gammel, blev højesteretssagfører. Der kunne dengang nok være grund til indgående overvejelser, inden man underkastede sig prøven for Højesteret. Prøvesager omtaltes i aviserne, ofte med en vurdering af den prøvendes indsats; også udfaldet, når den fjerde prøvesag var overstået, meddeltes, og ikke sjældent blev udfaldet negativt. Den øvelse i mundtlig procedure, som vore dages sagførere får i Underret og Landsret, kunne ikke opnås dengang, hvor proceduren, bortset fra Højesteret og Sø- og Handelsretten, var skriftlig. Der var således tale om en virkelig prøve, ikke blot med henblik på kundskaber, evne til tilrettelæggelse og argumentudvælgelse, men også i at have mod til at indstille sig. Når prøven så, som for faders vedkommende, blev vel overstået, havde det til gengæld også reel betydning at blive højesteretssagfører. De måneder, i hvilke fader havde sine prøvesager, var en anspændt tid for ham, og vistnok også for moder, der måtte holde humøret oppe hos prøvekandidaten. Fra en side, hvor fader aldeles ikke havde ventet det, fik han en venlig opmuntring. Fader var sagfører for nogle slægtninge af Albertis kone og havde derfor nogle gange forhandlet med Alberti, der på dette tidspunkt havde forladt fængslet. Den tidligere både i legemlig og anden betydning så mægtige justitsminister, havde i sin tid, 29 år gammel, bestået prøven for Højesteret, så han kendte prøven og kravene til den. Den morgen, fader skulle møde i sin første prøvesag, lå der på hans kontor en konvolut med et kort, hvorpå følgende var skrevet: „Lad Dem ikke forvirre af rødkappernes stirren. De er dygtig nok. Deres P. A. Alberti". Når jeg tænker på Alberti og hans skæbne, er jeg ham altid taknemmelig for den venlighed, han viste min fader, da denne havde

opmuntring behov. Nu eksisterer prøven ved Højesteret som bekendt ikke mere. For dem, der arbejdede for dens afskaffelse, står det vel som et fremskridt, men heri ville fader ikke være enig. Også medens han levede, var der bestræbelser igang for at opnå prøvens bortfald, og han havde lejlighed til at tilkendegive de synspunkter, der efter hans mening på afgørende måde talte for bevarelsen af prøven. Det er ikke her stedet at gå nøjere ind på dette spørgsmål, men det kan dog nævnes, at det var faders opfattelse, at han ved at bestå prøven fik mulighed for at placere sig som sagfører, og at det, såfremt prøven ikke havde eksisteret, ikke havde været muligt for ham, der hverken havde formue eller forretningsmæssige forbindelser, selvstændigt at skabe en virksomhed af synderlig betydning.

Efter at fader var blevet højesteretssagfører gik der ikke længe, før han begyndte for sig selv. Han fik kontorer i Ny Vestergade 1, og efter at den første dag på det nye sted var gået, kom han hjem i sort humør og berettede, at der overhovedet ikke havde været et menneske. Min nøgterne moder trøstede ham, men tilføjede at det slet ikke undrede hende, for hvorfor skulle folk dog specielt henvende sig til ham. Der gik nu ikke så længe, før klienterne selv gav svaret herpå, og fader kastede sig med brændende energi ud i arbejdet.

Da retsplejeloven skulle træde i kraft, var det rigsadvokat Topsøe-Jensens ønske, at nogle yngre sagførere knyttedes som medhjælpere til statsadvokaterne, og blandt de sagførere, der påtog sig dette hverv, var også fader. Dermed var han med i det arbejde, hvorved den nye kriminelle retspleje formedes. Antallet af sager var stort, ca. 80 om året, og det var naturligvis store og små mellem hinanden, men særlig interessant forekom det fader

at føre nævningesagerne, der var et ganske nyt træk i den danske kriminalretspleje, og som stiller store krav til de deltagende advokater.

Men også for Højesteret førte fader i disse år et betydeligt antal sager. Han var blandt de højesteretssagførere, der oftest mødte i skranken. De, der har hørt ham procedere, vil bevare indtrykket af noget usædvanligt og fremragende. Fremstillingen af sagen var lysende klar, og argumentationen foldedes logisk og skarpt ud. I et hastigt tempo avancerede procedurens enkelte led, og tilhøreren måtte gøre en indsats for at følge med, men følte da også den intellektuelle tilfredsstillelse det er at høre en procedure, hvor der råder fasthed og sikkerhed, hvor de forskellige kendsgerninger og punkter i sagen får tildelt den vægt og plads, som de fortjener, ikke for megen, ikke for lidt, og hvor slutningerne fødes naturligt af de forudgående præmisser. Fader talte hurtigt, ikke altfor tydeligt, men hans ordvalg var levende, og hans engagement i sagen øjensynligt. Han var af nogle frygtet som modpart, og sandt er det, at hans replik kunne være hvas og hård, men de bedste blandt hans modparter erfarede dog nok den sandhed, at man aldrig procederer bedre, end når man har en fremragende kontrapart. Så tales der nemlig om det, det kommer an på, og ikke om andet.

I retterne, og da navnlig i Højesteret, var fader meget påskønnet. Dommerne følte, at de igennem hans procedure fik netop det instrument, de havde brug for. Dommerne, der engang imellem får veltalenhedens kolde stene for oplysningernes nærende brød, følte sig på sikker grund, når fader procederede.

I landsretssagfører, dr. jur. Axel H. Pedersens bog om højesteretssagfører C. B. Henriques — iøvrigt mere et jætte-interview end en bog — giver C. B. Henriques

nogle karakteristikker af enkelte kolleger, derunder af fader. C. B. Henriques fremhæver her faders sjældne evne for at skabe klarhed, specielt i vanskelige regnskabssager. Og det er rigtigt, at faders gave for at gøre det indviklede indlysende i særlig grad mærkedes, når sagen drejede sig om tal og regnskaber. Men når C. B. Henriques derpå mere i almindelighed udtaler: „Han kunne blive fanatisk, kunne Bruun", er jeg ikke enig heri. For fanatikeren er vel den, der uden tanke på det resultat, der ønskes opnået, farer fort ud fra ét, og kun ét hovedsynspunkt, og uden sans for de enkelte momenters indbyrdes proportion. Og hvis det er rigtigt, var fader såvist ingen fanatiker. Hvad C. B. Henriques har ment, er vel også noget andet. Han har vistnok haft øje for den arbejdsmetode hos fader, at han ved forberedelsen af en retssag begyndte med at lade det, der talte for modpartens standpunkt, få vægt og dermed ligesom skrællede sig ind til problemets centrum, hvorefter opbygningen af hans egen argumentation køligt, men sikkert, foretoges; når da hans klients sag, lutret af den tilbundsgående tankes ild, fremtrådte, var fader dens eensidige og af den største iver prægede talsmand. Men så var arbejdet med modforestillingerne også gjort.

Kun den, der kender lidt dertil, kan forestille sig, hvilken belastning det er at have en så omfattende procedurevirksomhed, som den, fader havde i disse mange år, men tilsyneladende bar fader byrden uden at trættes, og han oparbejdede ved siden af proceduren en betydelig virksomhed som rådgivende sagfører. Det ligesom lå i luften, at fader var en sagfører, der søgtes, når det drejede sig om særligt vanskelige problemer. Engang imellem sagde han med et lille suk, at de lette sager altid gik uden om hans kontor. Han var ikke selv uden skyld deri. Det let-

tilgængelige øvede ingen tiltrækning på ham. I øvrigt blev man ikke faders klient blot derved, at man ønskede hans råd. Adskillige, hvis synspunkter fader ikke kunne gå ind på, henviste han til at søge bistand andetsteds; men havde han antaget sig klientens sag, stillede han hele sin enorme arbejdsevne, sit skarpsind og sin handlekraft til rådighed for sagen. Der er mennesker, som med rette føler, at deres liv havde været anderledes og ringere, hvis de ikke havde fået faders bistand, da de trængte til et fast og sikkert råd.

I sit syn på sagførergerningen understregede fader bestandig uafhængigheden som noget væsentligt. Sagførerens opgave er at give råd, intet andet, og en sammenblanding af klientens og sagførerens interesser er utilstedelig. Sagførerens styrke ved rådgivningen beror bl. a. på, at sagføreren ikke er bundet af andet end hensynet til klienten og dennes interesser, og dette endda kun så langt og så længe sagføreren finder, at han står bag det standpunkt, som klienten ønsker fremmet. Hos adskillige lever i erindringen om fader indtrykket af en streng mand. Aldeles uberettiget er dette ikke. Ligesom den ramme, inden for hvilken sagførergerningen efter hans mening burde holdes, af ham blev trukket op med skarpe konturer, var han i sit arbejde overfor mennesker selv præget af en fasthed, der kunne vokse til strenghed. Men den fik ikke lov at leve længe, før den smeltedes af hans sinds varme, der gav sig til kende ved et næsten drengeagtigt smil. Og sådan står billedet af ham hos de fleste.

Faders evne til at skabe orden og klarhed førte ham efterhånden ind i bestyrelsen for mange selskaber. Det var karakteristisk, at han i begyndelsen oftest kaldtes til selskaber, hvis problemer var store, og som havde vanskeligheder. Og ligeså betegnende er det for fader, at disse

selskaber vandt sundhed og styrke gennem det årelange, intense arbejde, som han, sammen med den øvrige ledelse, udførte.

En og anden vil vel spørge, hvordan en sagførertilværelse, så travl og anspændt, så præget af brændende aktivitet, spejlede sig på livet i hjemmet. Der er jo selv meget travle mennesker, der, når de passerer hjemmets tærskel, stryger sporene af arbejdet og dets bekymringer af sig. Med eftertryk kan jeg sige, at denne evne besad fader ikke. Han havde arbejde med hjem, og en god del af aftenen tilbragte fader ved skrivebordet, hvis da ikke moder og han var ude eller selv havde gæster. Men også bekymringerne havde han med i mappen, og ved middagsbordet var det ikke vanskeligt at finde ud af, om faders dag havde været besværlig eller ej. Der er spist mange frikadeller under dyb tavshed i vort hjem, og vi børn, men først og fremmest moder, bar en del af arbejdets og ansvarets byrde, som den meddelte sig til os, når vi skottede til den lidet meddelsomme fader, hvis tanker endnu ikke havde forladt kontoret og dets problemer. Ved afslutningen af det måltid, for hvis sammensætning han formentlig kun med vanskelighed kunne gøre rede, skød fader sin stol tilbage, og med tanketyngdens dunkle skyer om sin pande gik han tilbage til sin stue.

Sådan formede mange aftener sig, og beretningen om dem må derfor ikke mangle i fortællingen om fader, men den, som heraf vil slutte, at familien kun kendte hans humørs natside, er komplet på vildspor. Den mangfoldighed i interesser, den arbejdsglæde og utrættelighed, som prægede fader som sagfører, genfandtes i den del af hans tilværelse, som vendte mod hjemmet. Hans hvile var ikke at vegetere, men at foretage sig noget andet. Han var en udmærket botaniker, havde betydelige historiske kund-

skaber, og først og fremmest havde kunst og kunstindustri hans levende interesse. Og han dyrkede disse emner med stor grundighed og gav gerne andre del i sin viden og kyndighed. Hvor har han dog forgyldt mangt et samvær både med familie og venner, når han lod sine kundskabers kilder springe og brændte sin ånds fyrværkeri af med vid, sarkasme, smil og glød. Vist var han sagfører, men han var meget mere end det. Han var for moder, os børn, for venner og dem, der lærte ham at kende, et menneske, der skabte fest og lys omkring sig.

Som årene gik, fik han en aldeles central position som sagfører. Han var klart blandt standens ledende og mest fremragende personligheder. Opgaverne stormede ind på ham, og han ydede noget væsentligt inden for dem alle.

Krigen lagde sin knugende tyngde på ham som på alle danske. Krigstiden bød ham som så mange andre sin særligt forpligtende opgave, som han varetog stilfærdigt og uden tanke på risikoen. Men i glæden over krigens afslutning og landets befrielse var det ham en bitter skuffelse, at følelser og stemninger — så forståelige de end kunne være — fik lov at skæmme både lovgivning og retsudøvelse efter besættelsen. Han førte flere af de vigtige retssager, der havde deres rod i besættelsestiden, men ingen større og vigtigere end tjenestemandssagen mod generaldirektør Knutzen, hvis forsvarer han var. Faders indsats under sagen var enorm. Sagen sled på ham og tappede hans ellers tilsyneladende uudtømmelige kræfter, og dens udfald pinte ham. I forordet til den bog, han skrev om sagen, siger han bl. a.:

„Retten har talt, og dermed bør sagen være forbi, måske i særlig grad for den sagfører, hvis opgave nu engang er den, og kun den, at søge at overbevise retten om sin opfattelses rigtighed. Ilde ville det være, om det blev

skik, at sagførere, der havde tabt deres sag, bagefter procederede den om igen for offentlighedens forum og kom med kritik over for den dom, der var gået dem og deres part imod.

Alt dette er rigtigt, og jeg tror at vide med mig selv, at jeg, der gennem et langt sagførerliv har ført og derfor også tabt mange sager, navnlig efterhånden har lært mig også den kunst at tabe med anstand.

Sagførerens arbejde er nu engang af ensidig art, han ledes derved let til at overvurdere sin sags chancer, men hvor tit har jeg ikke, hvis dommen gik mig imod, selv om jeg i øjeblikket følte skuffelse, hurtigt, ja næsten straks kunnet både forstå og forsone mig med afgørelsen.

Ikke altid, i nogle — for øvrigt ikke mange — tilfælde, har jeg ikke kunnet overbevise mig selv om, at rettens afgørelse var faldet ud til det rigtige, men selv her har jeg altid kunnet berolige mig med dette, at der i mange sager kan være to meninger om den samme ting. — Selv i Danmarks Højesteret får denne sandhed jo jævnlig sit udtryk.

Men med dommen over generaldirektør Knutzen er det gået mig anderledes. Det er nu over et halvt år siden, ankedomstolen afsagde sin kendelse, og sagen dermed definitivt var forbi for mit vedkommende.

Men sagen er blevet ved med at leve i mit sind, jeg kan ikke blive den kvit, kan ikke forsone mig med afgørelsen. Stærkere og stærkere står for mig den hele retsforfølgning som en uret.

For den, der stod som generaldirektørens forsvarer, er denne tanke i særlig grad nagende; thi jævnsides med den stadigt tilbagevendende tanke, at der er gjort uret mod denne mand, melder sig den næste: Kunne du som hans forsvarer ikke ved dit arbejde have evnet at hindre, at det,

som du i dag ser på som en uret, alligevel er blevet sagens resultat?"

Citatet vil vise den alvor, med hvilken fader omfattede sin gerning, og at et langt sagførerliv og en uendelighed af sager ikke havde slidt på hans retsfølelse.

Den grumme skæbne, som rammer så mange, nemlig at mærke tilbagegangen eller — endnu tungere — at andre, men ikke den pågældende selv registrerer den, skånedes fader for. I sit halvfjerdsindstyvende år, hvor han endnu stod i sin fulde kraft, ramtes han af sygdom, gennemgik en operation, og i januar 1954 afgik han ved døden.

For mange af hans klienter, for de virksomheder i hvis ledelse han sad, men navnlig for hans familie og medarbejdere var verden efter hans død ikke helt den samme. Fader sagde ofte, at sagførerens gerning skrives i sand. Det er sandt nok, og det gælder for fader som for alle andre sagførere. Men ved faders død blev en plads tom, der endnu næsten ti år efter hans død ikke er udfyldt. Han savnes i Højesteret, i de mange selskaber i hvilke han var drivkraften, af klienterne for hvem han følte sig som en klippe, af sin familie og sine medarbejdere, for hvem han var det centrum, hvorfra kraft og styrke udgik.

Nogle lader livet bruge sig, som det vil; andre sætter alt ind på aktivt at vinde med uden at falde bagud. Kun nogle enkelte formår som fader at give livshjulet en drejning frem, at betinge en udvikling, at pløje dybt og bredt. Lyset fra hans ånd brændte med næsten hektisk kraft, da han levede, og det brænder endnu i erindringen. Semper ardens.

Ehlers Damgaard
1871-1946

Af landsretssagfører Erik Damgaard, Haslev

Min faders barndomshjem var et husmandssted på Falster, hvor han sammen med en stor søskendeflok voksede op hos forældre, der så det som deres opgave at bibringe deres børn en evne og vilje til at skelne mellem ret og uret, mellem hæderlighed og uhæderlighed og til med så stor flid som muligt at udnytte de evner og den begavelse, de hver især havde fået.

Fader blev født d. 15. august 1871, og efter endt skolegang blev han i 1892, 21 år gammel, exam. juris. De nærmest følgende år virkede han som sagførerfuldmægtig og nedsatte sig derpå i 1897 som selvstændig sagfører i Haslev. Samme år giftede han sig med min moder, Hedvig Damgaard, f. Kraul, og grundlagde således på én gang den forretning og det hjem, som blev de to poler hele hans manddoms liv og virke blev viet til.

I starten var forholdene naturligvis små, men forretningen voksede hurtigt takket være faders store energi, flid og dygtighed, og de dermed rigeligere midler anvendte han først og fremmest til at skabe et større og stadig smukkere hjem for sin kone og sine børn. Vi var efterhånden blevet en søskendeflok på 5, 2 drenge og 3 piger, efter at mine forældre havde haft den store sorg at miste deres næstældste søn i en alder af 6 år. Det grundlæggende livssyn min fader havde fået i sit eget

barndomshjem, gav han nu i rigt mål videre til os børn og lærte os først og fremmest gennem sit eget lysende eksempel, at ubetinget hæderlighed, retskaffenhed og ansvarsfølelse var de menneskelige egenskaber, man først og fremmest skulle stræbe efter at opnå. For fader var det centrale som opdrager at indprente os dette og dernæst at give os så god og alsidig en uddannelse som muligt. Men dertil kom, at han også var lykkelig over at kunne give os materielle goder, som han selv havde måttet undvære som dreng, men hvis betydning han derfor ikke underkendte. Faders meget stærke familiefølelse og den store kærlighed, han omfattede os alle med, blev i årenes løb i rigt omfang overført til også svigerbørn og børnebørn. Som et af de bedste minder om dette familieliv står højtiderne, når vi med ægtefæller og børn mødtes i hjemmet i Haslev i den trygge og lykkelige bevidsthed om, at intet glædede mine forældre mere, end at have os alle samlet, og helst så længe som muligt. Ja, fred og tryghed prægede igennem mange år faders liv indadtil, mens en så stor og blomstrende sagførervirksomhed uundgåeligt medførte en meget stor arbejdsbyrde og også af og til hårde kampe for klienter, der var kommet i vanskeligheder. Men når det gjaldt en retfærdig sag, veg fader heller ikke tilbage for at kæmpe, og ved sådanne lejligheder var han ganske frygtløs og tog absolut intet hensyn til, om modstanderne var folk med stor magt og indflydelse. Han kom således engang i modsætningsforhold til de lokale pengeinstitutter, men ved hjælp af trofaste klienter, der var med til at tegne aktiekapitalen, startede han en bank, hvis direktør han var lige til året før sin død, hvor banken blev overtaget af Haslev Bank.

Blandt kolleger nød fader stor agtelse og blev valgt til formand for den frie sagførergerning for provinsen

for Midt- og Sydsjælland, og da sagførerstanden blev organiseret i 1919, blev han valgt til formand for 3. sagførerkreds, en stilling han beklædte de 8 år, loven tillod det. Også politisk var fader interesseret og aktiv og var i 2 perioder sognerådsmand, indvalgt af venstre. Fader var, som det fremgår af alt dette, et uhyre flittigt og levende interesseret, aktivt menneske, der udnyttede sin medfødte begavelse, sin klogskab og sine rige menneskelige egenskaber til gavn for den familie han stiftede, og den livsgerning han havde valgt. Når jeg med beundring og taknemmelighed tænker tilbage på min fader, står hans smukke ydre, hans høje, ranke skikkelse lige så tydeligt for mit indre syn, som jeg mærker de dybe spor, hans varme, rige personlighed har præget os børn med.

Peter Gregers Christian Jensen
1840-1911

Af kontorchef Arild Falk-Jensen, København

Højesteretssagfører, landstingsmand *Peter Gregers Christian Jensen* fødtes 25. april 1840 i Nysted og døde 19. august 1911 på Frederiksberg som søn af købmand i Nysted (1848—63), medlem af borgerrepræsentationen sst. (51—63 form.) Wilhelm Edinger Balle Jensen (1813—80) og hustru Hansine (Sine) Elsemine Abelone Lund (1818—68).

J. blev 1858 student fra Nykøbing katedralskole, var 1861—63 huslærer hos Danmarks ministerresident i Haag, grev Preben Bille-Brahe, 12. jan. 1866 cand. jur., s. år fuldm. hos prokurator C. J. F. Blæsberg i Nykøbing, 29. decbr. 1868, tilladelse til at procedere på prøve ved underretterne i Maribo amt med forpligtelse til at have bopæl i Nykøbing F., 31. marts 1870 beskikkelse som prokurator ved underretterne i Lolland-Falsters stift, 11. januar 1872 beskikkelse som overretssagfører sst.; 1871—75 medl. af bestyrelsen for Den almindelige Sagførerforening, 1872—84 medlem af bestyrelsen for Den danske Landmandsbanks kontor i Nykøbing F.; 28. oktober 1873 antaget til deltagelse i udførelsen af offentlige og beneficerede sager ved retterne i Nykøbing købstad og hrd., Falsters vestre herred, Stubbekøbing købstad og herred samt Nysted by og birk, 8. maj 1882 tillige ved retten i Sakskøbing købstad og Musse hrd.; 1874 over-

ligningskommissær i Nykøbing F. købstad; 1876—84 medlem af byrådet i Nykøbing F. (valgt af højre) samt af Maribo amts skoleråd; 1879(—89) medlem af bestyrelsen for Den danske Købstadforening, derefter til 31. decbr. 1893 bestyrelsens sekretær samt redaktør af foreningens tidsskrift; 1880—84 medlem af repræsentantskabet for købstædernes almindelige brandforsikring; 1883—1906 medlem af hovedbestyrelsen for Den danske Sagførerforening (1890—1906 sammes næstformand).

1884 valgtes J. til medlem af direktionen for Østifternes Kreditforening og 1887 til retskyndigt medlem af og 1. april s. år. till. formand for direktionen, men tog allerede samme år sin afsked sammen med de øvrige medlemmer af direktionen efter en strid med repræsentantskabet; blev 31. juli 1888 højesteretssagfører, 7. april 1891 medlem af landstinget (for 2. kreds), 26. maj 1892 R. af Dbg., 1893 offentlige og beneficerede sager ved højesteret, 22. sept. 1900 Dannebrogsmand, 16. juli 1901 K^2 af Dannebrog. 1885 medl. af Bikubens repræsentantskab, fra 1889 til sin død sammes formand; tog 1. juli 1894 initiativet til oprettelsen af Bikubens forvaltningsafdeling; 21. maj 1890 medlem af næringskommissionen; valgtes 7. april 1891 til landstingsmand for 2. kreds (Kbhvns., Frederiksborg og Holbæk amt), genvalgt 21. september 1898 og 21. september 1906; 12. februar 1895 medl. af toldlovkommissionen, 1899 ordfører for landstingets toldudvalg; 1901—02 og 1904—08 ordfører for landstingets finansudvalg (medlem 1895—1910), 1901 ordfører for landstingets skattereformudvalg; tog virksomt del i arbejdet på retsreformen af 1908 og prægede den på flere punkter; 1900—02 form. for højres repræsentantskab, 1898 overordentlig medlem af forsørgelsesforeningen „Fremtiden"; 19. april 1899 medlem af kreditforeningen

af kommuner i Danmark, s. D. viceform. i foreningens repræsentantskab, senere benævnt næstformand, fra 15. marts 1902 formand sst.; 29. november 1899 form. i bestyrelsen for A/S Th. Wessel & Vett (Magasin du Nord); 15. maj 1900 form. i bestyrelsen for A/S C. A. Quaade, Rasmussen & Faber, Maribo, 14. august 1905 medlem af straffelovskommissionen, 17. december 1907 formand for bestyrelsen for The Crown Butter Eksport Co., A/S, 14. febr. 1908 formand for likvidationen i Kbh.s grundejerbank; 15. januar 1909 rang i rangforordningens 3. kl. nr. 9; 14. april 1909 medlem af kommissionen vedr. Lens, Stamhuses og Fideikommisgodsers overgang til fri ejendom. — Ved J.s død skrev højesteretssagfører C. B. Henriques i en nekrolog i Illustreret Tidende bl. a.: „Netop fordi højesteretsskranken med P. G. C. J. har mistet en af sine første kræfter, fristes man, når man i en række år har lært at beundre hans mesterskab og som hans modpart oftere har haft lejlighed til nøje at følge hans arbejde, til at spørge sig selv, var han ikke en type på dansk advokatur? En type, der kan stå ved siden af og stå fuldt mål med de andre nationers førstemænd blandt advokater. Men man må nøjes med at se ham som advokat i *højesteretsskranken*, først de kommende tider vil herhjemme gennem den mundtlige procedure skabe den typiske danske advokat. P. G. C. J. byggede på noget, som så ofte overses af den, der hovedsagelig ved advokatur lægger mærke til „Kampen" mellem advokaterne og ikke deres fremstillingsevne. Han byggede på de mest udviklede, praktiske erfaringer i alle livets og forretningslivets mangeartede forhold. Få har gennemgået en så indholdsrig, praktisk skole: provinssagfører, kreditforeningsdirektør, hovedstadssagfører, rigsdagsmand, få er blevet benyttet på så mange områder, altid som førstemand og oftest som

den eneledende. Med en sådan skole i ryggen vil det forstås, at P. G. C. J. evnede at bedømme en sags realiteter og at underbygge sin sag med den vægtigste ballast. Og når han så fremstillede den, forenede den sig *solidt*, den *svævede* ikke, båret af ordenes magt, men den *stod fast*, som var den en realitet, som han bar ned i skranken og lod tømre fast, og hans ord faldt så sikre som slag, og bygningen rejste sig, tømret solidt op af en erfaren mand, der vidste, at der ofte er steder, hvor meget materiale må til, og hvor mange tømmerslag må slås. Og stod bygningen der så, havde han den evne, en rigtig advokat-evne, at kæle for denne bygning. Hvor formåede han ikke at fremhæve dens gode sider. Aldrig træt, altid munter, en klinge, der godt kunne være skarp, men dog altid en godmodig modstander. Om sagen var stor eller ringe, samme kraft, samme interesse. Hans kolleger i videste forstand lider et virkeligt tab ved hans død, thi han glemte aldrig at kæmpe for deres tarv og interesser, og hans kolleger i snævrere forstand, selve højesteretsskranken, mister i P. G. C. Jensen en repræsentant, den havde lov til at være stolt af, og som kunne stå mål med andre nationers mest priste advokater. — Se i øvrigt Axel H. Pedersens bog: C. B. Henriques (2. rev. udg., 1957).

g.[1] 20. juni 1872 i Nykøbing F. *Charlotte Vilhelmine Elisabeth Pontoppidan*, f. 28. april 1851 sst., d. 22. okt. 1878 på Frbg., D. af birkedommer, etatsr. *Erik Peter P.* og *Hanne Petrine, f. Pontoppidan.*

g.[2] 31. marts 1881 på Frbg. *Anna Cathrine Eggertsen*, f. 23. aug. 1858 i Korning, d. 3. jan. 1916 på Frbg. D. af forpagter på Ussinggård *Wilhelm Frederik Balthazar E.* og *Sophie Emilie Janssen-Tjaden.*

C. I. Knudsen
1863-1936

Af arkitekt C. O. Gjerløv-Knudsen, Birkerød

Min far, sagfører C. I. Knudsen, f. 1863 og d. 1936, var sagfører i Horsens fra 1889—1936. Min far blev født i Holstebro som søn af snedkermester Ole Knudsen og hustru Sidsel Marie Knudsen, født Laursen. Min mor, Jenny Knudsen, født Gjerløv, f. 1865 og d. 1936, var datter af hattemager Carl Christian Gjerløv og hustru Mette Kirstine Gjerløv, f. Jensen, der boede i Aalborg, da mor blev født.

Efter i København at have taget eksamen som eksaminatus juris var far en tid fuldmægtig, hvorefter han i 1889 nedsatte sig i Horsens. En kort tid havde far kontor på Søndergade i et par lejede værelser, hvorefter kontoret blev flyttet til „Hotel Horsens" på første sal med et rummeligt forkontor og et langt, smalt privatkontor, det sidste med vinduer til både gade og gård. Det første årstid var privatkontoret delt med et forhæng, og i den del, der vendte mod gården, boede far, indtil han blev gift. Forkontoret var bl. a. udstyret med en stor dobbeltpult, hvortil hørte skruetaburetter samt et bord, hvorpå kopipresseren stod med tilhørende vandbeholder og pensel. I 1909 blev kontoret flyttet til gadens modsatte side, Søndergade 9.

Af bevarede breve fremgår det, at størstedelen af fars kontorinventar blev forfærdiget i Holstebro, ligesom det

af de samme breve står klart, at indtægterne i begyndelsen var mere end beskedne.

Mors søster var gift Hartmann og boede i Horsens. Min onkel havde været manufakturhandler og var på dette tidspunkt lagerchef på Crome og Goldschmidts fabrikker. At mors nærmeste familie boede i Horsens var antagelig grunden til, at far valgte at bosætte sig her. Far og mor blev i 1891 gift i Hjørring, hvor mors forældre boede. Samtidig med at far og mor blev gift, flyttede mors forældre til Horsens.

Mors søster og svoger boede på dette tidspunkt i Allegade. Ejendommen stødte op til Håndværkerforeningen, og lejligheden lå på første sal. Der hørte til lejligheden en hyggelig have, hvor vi sommeraftener drak kaffe bænket i en lille løvhytte i havens bageste del. Haven var adskilt fra Håndværkerforeningens have ved et plankeværk. Dels gennem huller i dette og dels over dette nød min fætter og jeg ofte forestillingen på det lille sommerteater, der netop vendte front mod os. Publikum sad foran teatret ved små marmorborde, og pladsen var festligt oplyst af gaslamper dækket af glasprismer. Længere borte var haven svagere oplyst med gasblus bag farvede småkupler, og her promenerede man i smågrupper. Et helt lille pariserbillede ved århundredskiftet.

Fars og mors første lejlighed var i Aagade (nuv. Havnen) nr. 29. Lejligheden lå på første sal med udsigt over havnen og fjorden. Her kom jeg til verden i 1892, og blev mine forældres eneste barn. Nogle år boede familien herefter på hjørnet af Smedegade og Kildegade. Den næste lejlighed blev i Afholdshjemmets bygning på Nørregade lige over for Kippervig.

Ved to-tiden spiste vi til middag, og jeg erindrer, at mor og jeg ved denne tid ofte fra vinduet spejdede efter far

og søgte at få et glimt af ham, når han fra Kippervig på sin nye cykle, der dengang var et forholdsvis nyt befordringsmiddel, drejede ind i Nørregade.

Da jeg var 8—9 år gammel, købte far ejendommen Amaliegade 29.

Gaden var brolagt, havde rendestene og toppede brosten på kørebanens sider. Gaden oplivedes af latinskolens rektorhave, der var adskilt fra gaden med et langt plankeværk med træer, der hældede ud over fortovet. Nogle år efter, at vi var flyttet til Amaliegade, blev imidlertid rektorhaven mod gaden nedlagt, og en ny fløj bygget til skolen, og hermed ændredes det idylliske gadebillede. Kun et par småbutikker havde fundet vej til Amaliegade. Hvor gadens brolægning endte, begyndte dengang landevejen med spredte villaer til den ene side og byens anlæg kaldet „Lunden" eller Karoline Amalielund på vejens modsatte side.

Vi flyttede først ind i ejendommens stueetage, og boede her indtil 1'salen blev ledig og gjort i stand. Stueetagen blev herefter delt i to lejligheder. Til ejendommen hørte en gårdsplads og en efter byforhold stor have med mange store, gamle frugttræer. Sammen med de tilstødende haver dannede det samlede område et stort åbent grønt areal.

Bedstemor på mors side flyttede ind i den ene lejlighed i stueetagen hos os, hvor hun blev boende til sin død. Hos bedstemoder tilbragte jeg ofte i mørkningen mange timer i hendes hyggelige stuer. En gang imellem stegte hun blodpølse til mig eller trakterede med tykke pandekager. Gården og haven lod far ændre efter egne planer og tegninger. Gården blev reguleret og brolagt med mosaikbrolægning og langs siderne begrænset af nye, ensartede bindingsværksskure med værksted, vaskerum, brænderum og retirade. Værkstedet var udstyret med høvlebænk og alt

til snedkerfaget hørende håndværktøj, og her forfærdigede far i årenes løb adskilligt, navnlig legetøj og havemøbler. Blandt legetøjet vil jeg nævne en stor fæstning med tårne og vindebro, en staldbygning og et dukketeater efter Det kgl. Teaters model. Øverst i havens ene hjørne havde jeg min lille have med bænk og bede. I det modsatte hjørne byggede far et ret stort drivhus med tre vinstokke og en stor Marchal Nielrose på bagvæggen, som efterhånden blev en lille indtægtskilde.

På den tid var far sagfører for et have- og byggeselskab „Fjords Villa", og i forbindelse hermed købte far allerede, medens vi boede på Nørregade, en stor have med et stykke strandbred. En brink dannede overgangen fra haven til stranden, og her var et kildevæld, hvor mor hentede vand til kaffe. Der blev bygget et stort lysthus med veranda og redskabsskur, og lysthuset blev udstyret med møbler, som far delvis selv lavede, service og petroleumskoger. Haven blev anlagt efter fars tegninger med mange frugttræer, en krocketplæne og en stor køkkenhave, adskilt fra den øvrige have med en hæk. Ofte var vi her sammen med bedstemoder og familien Hartmann. Haven mistede en del sin interesse, da Odderbanen og Strandpromenaden blev anlagt, hvorved haven blev afskåret fra fjorden, og udsigten delvis faldt bort.

Mange søndags-eftermiddage og -aftener tilbragte vi i haven ved fjorden. En varm sommeraften kom vi først derfra, efter at det var blevet mørkt, og mor kom da i tanker om, at gardinerne på fars kontor skulle tages ned til vask på grund af en forestående hovedrengøring. Hjemturen blev derfor forlænget ned gennem byen til kontoret. Jeg var imidlertid blevet tørstig, og medens mor var i færd med at tage gardinerne ned, tog far en vandkaraffel for at hente vand til mig ved gårdposten.

Her mødte far halvvejs ved målet en mand, der siger, at det brænder i mellembygningen, der som de øvrige bygninger var et gammelt to-etages bindingsværkshus med loft. Far vendte om, var hurtigt oppe på kontoret og ringede til brandvæsenet. Ca. 10 minutter efter kom dette til stede, men da havde ilden allerede fat i bygningens tag. Branden varede det meste af natten. Mellem- og sidebygningen brændte, medens det lykkedes brandvæsenet at redde forhuset, som ilden flere gange havde fat i. Far gjorde alt klar til udrykning og samlede bl. a. alle værdifulde dokumenter. Også en anden brand har fæstnet sig i min erindring. Jeg var næppe en halv snes år, da far en sen vinteraften tog mig med til dampmøllens brand. Det var den store vindmølle, det gjaldt, noget af et vartegn for byen, således som den lå højt på bakkekammen. Jeg husker møllen som et mægtigt endnu i sin form uberørt glødende legeme, der pludselig styrtede sammen i et ildhav af gnister.

Lejligheden i Amaliegade lå som nævnt på første sal og bestod af et kontor, en trefagsdagligstue, en trefagsspisestue, kabinet, soveværelse og køkken. Dagligstue og kabinet var, hvad angår møblering og udstyr, præget af klunketiden, medens spisestuen var mere individuelt præget af mors store samling af kobbertøj og porcelæn.

I tagetagen var der foruden loftet indrettet tre værelser mod gaden, de to yderste med tagvinduer og det midterste med en trefags kvist. Dette sidste værelse var skabs- og gæsteværelse, medens værelset mod øst var pigeværelse med adgang fra køkkentrappen. Værelset mod vest blev mit værelse.

De første par år forblev værelset uændret med tagvindue, men da jeg skulle flytte derop, blev tagvinduet

ændret til en trefags kvist samtidig med, at adgangen til værelset blev ændret til en direkte adgang fra hovedtrappen i stedet for fra loftet. Indtil da opbevarede jeg i værelset i skabe og kasser mine forskellige samlinger vedrørende geologi, botanik og zoologi og andre mærkværdigheder, deriblandt nogle få oldsager. De geologiske og botaniske samlinger blev tilvejebragt gennem små ekskursioner alene eller sammen med et par kammerater til omegnens skærvebunker, grusgrave og moser. Stenene blev ordnet i æsker med påskrifter, og planterne blev presset. Også hyppige besøg i en køkkenmødding ved sundet gav ofte gode resultater.

Min interesse for samlingerne, når undtages oldsamlingen og frimærkerne, blev efterhånden afløst af kemiske og fysiske eksperimenter med tilhørende apparatbygning. Eksperimenterne fandt dog kun delvis sted på værelset. Loftet blev inddraget, og her indrettede jeg et lille kemisk laboratorium og et mekanisk værksted. Adskillige forsøg blev her anstillet, og adskillige fysiske apparater blev bygget her. Elektriske batterier leverede herfra lys til en lampe ved sengen inde på værelset, og trådløse afsendere og modtagere etablerede forbindelse mellem loftet og lysthuset i havens fjerneste del. Efterhånden erhvervede jeg mig desuden en teknisk bogsamling især vedrørende elektroteknik. Far forærede mig bl. a. Helge Holst „Elektriciteten", som jeg abonnerede på. I denne forbindelse forsøgte jeg mig naturligvis også som opfinder og opbevarer endnu en lille protokol med optegnelser og tegninger fra denne del af min virksomhed. Disse sidstnævnte interesser førte med sig, at jeg ville være ingeniør. På dette tidspunkt indtrådte pånyt en interesseændring, idet teknikken efterhånden trådte i baggrunden eller antog andre former. Således gik jeg

over til at beskæftige mig med forskellige teoretiske, kemiske og fysiske emner, hvori spørgsmålet om radio og radioaktive stoffer indgik, og i 1908 skrev jeg til Madame Curie om til mine forsøg at få tilsendt ikke just radium, men et stykke radioaktivt mineral. Fra hendes sekretær modtog jeg et venligt brev, men intet af det attråede stof.

Jeg bevarede min interesse for min oldsamling, en interesse, der med årene ikke er blevet mindre. I denne forbindelse aflagde jeg en dag sammen med far et besøg hos den gamle dr. Lindemann for at se dennes store oldsamling, som nu opbevares på „Horsens museum". Dr. Lindemann boede på Søndergade i en hyggelig gammel købmandsgård, nærmere beskrevet i hans datter Anna Blochs erindringer. Min lærer i oldtidskundskab, Fr. Weilbach, med hvem jeg engang imellem talte om spørgsmål, der lå uden for skolens ramme, besøgte mig en dag for at se min beskedne samling af oldsager.

Far abonnerede på „Frem", og her kom adskillige værker, der ikke alene stimulerede en drengs forkærlighed til kemi og fysik, men også for oldtidsfund og historie og for maler- og billedhuggerkunst. De sidste emner var repræsenteret af Karl Madsen „Billedkunsten" og gennem Sigurd Müller „Nordens billedkunst", hvor navnlig afsnittene om Eckersberg og Thorvaldsen fængslede mig, måske fordi mor ofte med begejstring havde fortalt om Thorvaldsen og hans museum. Mor havde som ung pige sammen med sin far været i København. Herfra stammede hendes interesse for Thorvaldsen, en interesse, jeg delte og overtog. Maler- og billedhuggerkunsten havde hidtil været et omtrent lukket land for mig. Jeg fordybede mig heller ikke dengang meget deri, men disse emner øvede alligevel en stærk tiltrækning, der var en

blanding af beundring og skepsis samt trang til at trænge ind i de dertil knyttede problemer. Samtidig med min beskæftigelse med mine samlinger og senere med fysik og udviklingslære o. a. vendte jeg gang på gang tilbage til de to kunstbøger.

Frems populære astronomi medførte anskaffelse af litteratur indenfor denne videnskab, og jeg aflagde et besøg i Odder hos Thorvald Køhl, der viste mig sit observatorium og gav mig en række anvisninger og råd. Far forærede mig en søkikkert, og min kvist blev indrettet til et primitivt observatorium. Trods husene på gadens modsatte side havde jeg et antageligt stykke fri himmel til min rådighed. Kikkerten blev anbragt i et stativ, fastgjort til vinduets poster, og kunne drejes både horisontalt og vertikalt.

Hertil sluttede sig efterhånden en udvidet interesse for geologi, naturhistorie, udviklingslære og filosofi stadig med det resultat, at skolens arbejde forblev af sekundær betydning. På det udmærkede skolebibliotek blev jeg snart en af de største lånere blandt eleverne. Darwins „Arternes oprindelse" og „Menneskets afstamning" blev pløjet igennem, religionshistorie og politik blev inddraget i læsningen, ikke mindst gennem en systematisk gennemgang af „Tilskueren"s mange bind. Desuden søgte jeg at gennemføre en systematisk læsning af litteraturens hovedværker, et forehavende, der på grund af sit omfang ikke lod sig gennemføre. I disse litteraturstudier var Brandes „Hovedstrømninger", som far i øvrigt forærede mig, og halvfjerdsernes danske litteratur udgangspunktet. Samtidig købte jeg alt, hvad der på dette tidspunkt blev udgivet på Martins forlag af 50 øres- og 1 krones-udgaver af betydelig udenlandsk, særlig russisk og fransk litteratur, bøger, jeg stadig ejer. Også forskellige af Høffdings mindre

arbejder lånte jeg på skolebiblioteket. De tiltrak mig stærkt, og her havde jeg fornemmelsen af for første gang at afdække vanskeligt tilgængelige områder.

I 1910 stiftede jeg sammen med nogle kammerater en lille eksklusiv forening „Det fri ord" med ti medlemmer som det maksimale antal. Foreningens formål var foredrag og diskussion. Udviklingslæren med tilstødende områder vedrørende religionsforskning var vel de emner, der optog os mest. Dernæst fysik, astronomi, litteratur, filosofi og politik. Jeg husker, at jeg holdt foredrag om månen, radium, udviklingslære og spiritisme.

Til familien hørte forskellige husdyr. Mor havde passion for katte. En af omegnens vildkatte blev fodret i gården og senere i køkkenet, indtil den også blev indladt i stuen og optaget i familien. Desuden havde vi en eller flere fugle, idet far havde forbindelse med en fuglehandler. Først en kanariefugl, senere en stor, grøn poppedreng, som vi havde i mange år. Den kunne tale og spiste med ved aftensbordet og fik herefter hver aften serveret en teskefuld sukker opløst i te. Dette sidste nød den siddende oven på sit bur med skeen i den ene klo. Om sommeren var papegøjen altid med i haven og spadserede rundt i gangene. Dens ordforråd var ikke omfattende. „Rare poppedreng", „Din store torsk" og nogle enkeltord indskrænkede det sig til. Men udtalelserne svarede altid til de givne situationer, og en rig variation lå der i tonefaldet. Dens hukommelse var der ingen tvivl om. Langt senere, når jeg i ferien kom hjem, fløj den mig bogstaveligt i møde, medens den aldrig var venlig over for fremmede.

Desuden havde far et papegøjebekendtskab i Thonbogade. Her boede bager Hansen, som far var sagfører for. Papegøjen, som far berettede om, var ikke særlig venlig. Ordforrådet bestod af forskellige ukvemsord, og havde

besøget efter dens mening varet længe nok, vedblev den med at sige „farvel", indtil den fremmede forsvandt.

Hverdagen forløb med et nogenlunde ensartet tempo og indhold.

Klokken to kom jeg hjem fra skole, og teoretisk kom far også på denne tid for at spise til middag. Men klokken blev ofte en halv eller en hel time over tiden, før far kom. To retter daglig mad var reglen. Om søndagen fik vi som oftest en stor steg, som i forskellige udgaver gik igen i ugens første dage, og ved særlige lejligheder stegte mor en hare eller andet vildt, som far enten købte eller fik foræret af sine forretningsforbindelser på landet. Regelmæssigt fik vi desuden bragt friske æg fra landet. Om vinteren tilbragte far efter middagen en times tid inde i dagligstuen i den amerikanske gyngestol, senere i en lænestol, der erstattede gyngestolen, da dette møbel ikke længere fandtes at være tidssvarende. At far ikke sad så mageligt som før var underordnet. Gyngestolen supplerede far med en spisestuestol til benene og indrettede sig med en pude under nakken og en tilsvarende på maven. Så indfandt sig som oftest den grønne papegøje, der normalt opholdt sig i spisestuen i eller uden på sit bur. Den blev sat ned på gulvet, hvorefter den vandrede ind til gyngestolen, klatrede op ad den og anbragte sig på fars skulder. Derefter sprang katten op på far og lagde sig til rette. Far påbegyndte nu læsningen af sin avis, men snart slumrede alle tre ind. Mor lagde sig på divanen stoppet til med tæpper. Midt på eftermiddagen blev der som oftest drukket te. Far deltog sjældent, da kontoret kaldte. Mellem middagshvilet og teen gik far og mor — undertiden var jeg med — en tur ud ad Sundvejen, ofte suppleret med et besøg på kirkegården, hvor mors forældre lå begravet. Disse ture evt. til sundet, der

forbinder fjorden med Nørre Strand, fandt som oftest sted om vinteren. Om sommeren gik man i stedet i haven og drak te, og far holdt da af at blive hjemme og arbejde i haven. Når mørket faldt på, ville mor gerne holde „mørkning". Vi sad da ofte og snakkede og fulgte, når de overfor liggende småbutikker tændte lys, eller når dagvognene til Odder og Gylling passerede. Dette sidste gav sig til kende gennem det glidende lys over loftet og vognenes rumlen over brolægningen. Klokken syv om aftenen spiste vi aftensmad, der bestod af koldt bord afsluttet med te. Så tog pigen af bordet, og far og mor satte sig ind i dagligstuen og læste horsensbladene. Horsens Avis og Horsens Folkeblad var nu kommet, og de to blade blev underkastet et grundigt studium. Om eftermiddagen og om aftenen holdt mor, der var medlem af en læsekreds, desuden meget af at læse skønlitteratur, bl. a. fru Heibergs erindringer og Gustav Wied, medens far helst læste „Hjemmet" eller „Søndags B. T.", navnlig i de senere år. Jeg erindrer, at far også engang imellem læste højt for os. Især holdt han af Holbergs komedier, eller han læste op af Bjørnsons eller af Dickens værker. Især var mor interesseret i litteratur og nævnede flere gange over for mig, at hun havde lyst til selv at skrive. Efter aftensbordet trak jeg mig tilbage til mit værelse til lektier og læsning af anden art og kom senere ned og deltog i passiar og læsning.

Kl. ti eller elleve gik vi til ro. Engang imellem holdt far dog af at sidde længe oppe, især hvis han havde noget arbejde med hjem fra kontoret. Jeg husker ham således aften efter aften skrive på en større retssag. Det drejede sig om en sag for en møllebygger, der havde konstrueret en ny sigte. Far var meget optaget af de dertil knyttede spørgsmål og kunne glæde sig over et for ham gunstigt

udfald af retssagen. Selv om fars forretning hovedsagelig var knyttet til landbokredse, havde han dog adskillige klienter blandt byens forretningsdrivende og håndværkere. Var der tale om retssager, blev disse som oftest behandlet i Horsens, men ikke sjældent i Bjerre. Hjemkommet fra et retsmøde i Bjerre hos herredsfoged Schjørring der i øvrigt senere kom til Horsens som dommer, fremkom far ofte med bemærkninger, der udtrykte beundring for herredsfogeden som sådan og glæde over det personlige forhold dem imellem.

I en periode var far medlem af Ligningskommissionen, og de aftener var mor og jeg alene hjemme. Vi sad da og læste i dagligstuen, og mor holdt af som afveksling at spille klaver. Jeg husker, at jeg bl. a. disse aftener læste Tolstojs „Far og søn", hvis scener altid har stået levende for mig, når jeg mange år efter har hørt den musik, mor dengang spillede. Desuden sad mor og jeg ofte til sent på aftenen og ventede på fars hjemkomst fra landet ikke sjældent i mørke vinteraftener, når far med landauer og senere med bil var til auktioner i Bjerre, Brædstenbro, Virring og mange andre steder i omegnen.

Søndagene tilbragtes på noget lignende måde dog med undtagelse af, at vi om morgenen sammen drak te, og at middagen indtoges kl. tolv. Ved denne tid kom bedstemoder op. Poppedrengen, der elskede hende, fløj hende i møde og tilbragte dagen på hendes skulder. Om eftermiddagen gik vi tur eller tilbragte den om sommeren i haven hjemme eller i fjordhaven. Nogle gange i løbet af sommeren gav far en vogn til skoven. Det foregik med landauer før bilernes tid. Bedstemoder og Hartmanns blev inviteret med. Der blev smurt mad, som blev pakket i kurve, og kaffe eller kakao blev i varm tilstand hældt på flasker, rullet ind i mange lag aviser og anbragt under

kuskesædet. Turen gik som oftest til Boller skov, til Bjerre kro, til Stensballeskovene eller til vandværket i Egebjerg. Selv da vi mange gange havde set vandværksanlægget, skulle vi dog altid derhen. Også Brædstenbro kro ved Gudenåen var målet for søndagskøreturen. Her dyrkede far sin gamle hobby — lystfiskeriet, og da far kendte den hyggelige krovært og ofte her afholdt auktioner, havde han som oftest en stegt and parat til os.

Jeg havde især interesse for Stensballe og tog ofte på cykle dertil. Landsbyen var dengang nogenlunde uberørt, og slottet fandt jeg interessant ikke mindst i sit anlæg i forbindelse med den bagved liggende park og aksens fortsættelse i den lange, stærkt stigende gangsti anlagt i skovbrynet.

Vinteren forløb særdeles stilfærdigt. Julen var begivenheden med de oplyste butikker og gaveforberedelserne. Far havde ofte lang tid forud travlt med at forberede en gave til mig, eller han og mor forarbejdede et eller andet sammen.

Forud for selve juledagene havde mor og navnlig bedstemoder haft travlt med at få saltkarret, der stod på loftet, fyldt med kød og rullepølser, hvis forarbejdning, jeg fulgte med opmærksomhed. Mor bagte småkager og julekager. Småkagerne blev pakket i store blikdåser og var her friske flere måneder senere. Juleaften tilbragtes, så længe Hartmanns boede i Horsens, skiftevis hos de to familier. Juletræet og gaverne blev ordnet midt på dagen, og ved femtiden gik man i kirke. Juletravlheden var stilnet af, og jeg havde været i byen med et par „julepotter". Byen var hvid af sne, og i mørket gjorde byens lys sig gældende. Stilhed og fred sænkede sig over den og den oplyste kirke, og højtiden indgik i billedet. Hjemvendt herfra, satte vi os til det festligt dækkede bord. Kogt torsk

og gåsesteg var de traditionelle retter, hvortil der blev drukket rødvin. Efter middagen blev træet flyttet frem, og gaverne lagt under dette. Der herskede travlhed og spænding. Dansen gik så om træet, og endelig nåede man frem til uddelingen af gaverne. Også poppedrengen og missekatten blev betænkt med spiselige sager ud over, hvad hverdagen bragte. Senere på aftenen drak vi kaffe med hjemmebagte kager.

Far og mor fik i de første år en ret stor omgangskreds, hvortil hørte familierne skovrider Lund, stationsforstander Mørup og tandlæge Rasmussen. Til denne kreds hørte desuden fabrikant Ivar Aggerbeck, der var indehaver af den betydelige fabriksvirksomhed af samme navn. Far var sagfører for firmaet, og ofte fik jeg lejlighed til som dreng at se mig om i fabrikken og følge råstofferne på deres vej til sæber af forskellig art. Endnu husker jeg fabrikant Aggerbech stående ved den store sæbekedel og røre i den. Til omgangskredsen hørte desuden, omend forskudt i tid, den nuværende fabrikant Ejnar Aggerbeck.

Selskabelighed blev ikke drevet i særligt stort omfang. En invitation til kaffe om aftenen var det almindelige med et opbud af kager, der helst måtte være hjemmebagte. De fleste afholdt desuden en årlig middag, hvori indgik Aggerbechs middag på firmaets årsdag i januar altid med østers, mange vine og lange taler. Far kom desuden årligt til en herremiddag, som *Horsens Bank* gav. Når vi hjemme skulle til dette foretagende og selv holdt middag, blev det drøftet længe i forvejen, og nogle dage forud indfandt kogekonen sig en formiddag til saglig drøftelse. Til en af disse middage var der i bordets midte placeret tre store glasskåle med syltetøj. Det var i petroleumslampens tid. Først nogle år senere fik vi blandt de

første i byen elektrisk lys. Længe før gæsterne skulle indfinde sig, blev lampen tændt, men efterhånden som sidste hånd blev lagt på værket, glemte man lampen. Flammen blev for høj uden dog at ose, glasset sprang, og stumperne fordelte sig i syltetøjet. Mor var fortvivlet, men der var kun den udvej, at syltetøjet måtte udskiftes. Efter middagen fordelte man sig i de andre stuer, og dørene til spisestuen blev lukket. Stuerne var festligt oplyst bl. a. med stearinlys. Kaffen blev nu budt rundt, og herrerne placerede sig ved et eller to L'hombreborde og lod sig først tvinge bort derfra, da der ved et- eller to-tiden blev budt på smørrebrød og øl i spisestuen. Ved spillebordene blev herrerne forfrisket med romtoddyer og i de senere år med whisky. Damerne enten snakkede eller spillede Whist. Ved sådanne lejligheder blev der undertiden også mulighed for lidt musik i form af en trio eller sang.

Vi var gennem hele min barndom til julebal i sangforeningen „Brage", der afholdt festen i Håndværkerforeningens sal. Størrelsen af dette rum gjorde altid et stærkt indtryk på mig med sin balkon, det hvælvede loft og den lille scene i salens endevæg.

Ved de private baller afholdt ude eller i hjemmet søgte familierne at overbyde hinanden med arrangementerne. Ballerne forløb meget stilfuldt med balkort, som snarest måtte udfyldes. Hen på aftenen kom kotillonen som den store begivenhed, ofte arrangeret med megen fantasi.

I nogle år gik jeg på danseskole i „Palæet". Det var de såkaldte „gamle danse", vi lærte. Et par år gik jeg desuden til folkedanse. Vi dansede i dragter. Jeg med rød trøje med sølvknapper, skjorteærmer, sorte fløjlsbenklæder, hvide strømper og sorte sko med spænder. Efter sæsonen holdt vi en opvisning.

Noget egentligt restaurationsliv kendte man ikke til.

Kun om søndagen, når byorkestret om eftermiddagen spillede i „Lunden", samlede dette et stort publikum, og man indtog forfriskninger i pavillonen eller på dennes terrasser, eller man nøjedes med at deltage i den kompakte rundgang på den cirkulære plads foran musiktribunen. Et par gange i sommerens løb trakterede far med kaffe eller chokolade i „Lunden".

Musiklivet i Horsens gjorde sig gældende på forskellige områder. Byen havde allerede i min barndom et udmærket byorkester, der gav koncerter i anlægget, og koncertforeningen, hvor solister udefra gav koncerter. Denne forening havde stor tilslutning. Her har jeg sammen med far og mor hørt adskillige af de navne, der på den tid var fremme. Far havde i sin ungdom dyrket både violin og trompet og tog senere i Horsens undervisning i cello. Desuden dyrkede far sang, når han en sjælden gang fandt en partner. Mor spillede klaver, og jeg lærte tidlig at spille violin, idet far underviste mig. Min senere musiklærer, Hans Eriksen, var tillige kunstmaler. I hans stue, hvor vi spillede, var væggene dækket med hans billeder, og jeg har ofte set ham sidde og male små opstillinger i den lysere stue mod gården. Musikinteressen i mit hjem førte til en hyggelig trio med klaver, violin og cello. Hertil kom skoleorkesteret, medens jeg gik i forberedelsesskolen. Jeg var med fra begyndelsen og forblev aktivt medlem største delen af min skoletid. Orkesteret havde 20—25 medlemmer, og der var prøver ca. en gang ugentlig i skolens gamle gymnastiksal. Repertoiret var afvekslende og tilpasset amatørorkesterets færdigheder. I reglen gav vi en koncert i forbindelse med de årlige skoleballer. I de første år spillede jeg anden violin og senere første violin. Kort efter, at skoleorkesteret var startet,

stiftedes en privat musikforening, „Polyhymnia", der havde en halv snes medlemmer, og som holdt prøver på „Palæet". Et af medlemmerne hentede mig en eftermiddag til en af prøverne medbringende sin trompet. Far havde på dette tidspunkt forlængst skilt sig af med sit instrument, og jeg havde aldrig hørt ham traktere det. Stor var derfor min forbavselse, da far tog trompeten ud af ejermandens hænder og blæste en Lumbye-polka.

Hovedbegivenheden i „Polyhymnia"s historie var, da foreningen blev inviteret til Vejlefjord Sanatorium for at give en koncert. Det var om sommeren, og i en stor charabanc begav vi os med vore instrumenter ad landevejen derned. Vi blev modtaget af overlægen, blev godt beværtet og gav koncert for patienterne. Efter koncerten drog vi i flok og rad ud i skoven. På denne tur blev vi ledsaget af sanatoriets daværende inspektør, løjtnant I. P. Müller. Han havde et par år i forvejen udgivet „Mit System", og resultatet af samværet blev et arrangement på Horsens gamle teater med I. P. Müllers personlige fremvisning af systemet med bad og samtlige øvelser. Før og efter fremvisningen spillede vort lille orkester.

Det gamle teater husker jeg som et langt lavt rum med mørke farver. Det nye, der blev bygget på samme sted, blev både større og luftigere og med større og forbedrede sceneforhold. Et par gange om året var mine forældre og jeg i teatret. Programmerne var af meget forskellig værdi, og kræfterne var ikke altid lige udmærkede. „Jorden rundt i 80 dage" var et af de første teaterstykker, jeg så. Jeg fæstede mig særligt ved et lille legetøjstog, der i en af afdelingerne viste sig i det fjerne for et øjeblik efter i nogenlunde naturlig størrelse i pap at blive skudt ind på scenen. En begivenhed, der har forbindelse med teatret, selv om den fandt sted i Håndværkerforeningens

sal, var Herman Bangs oplæsning af egne noveller. Der var stillet nogle billetter til rådighed for gymnasiet, og jeg var blandt de heldige. Bang optrådte i kjole i en enkel stuedekoration. Oplæsningen suppleret med hans ydre og hans fremtræden prægede sig i min erindring.

Af begivenheder, der i nogen grad står isoleret, vil jeg nævne, at jeg en dag hjemkommen fra skole fandt huset på den anden ende. Ved tolv-tiden var far telefonisk kaldt hjem fra kontoret. Far var blevet fuglekonge. Far skød som så mange andre ikke selv, en andens skud havde medført værdigheden. Far måtte skynde sig hjem og blev i en fart klædt om. Der mødte nu en deputation med kongens insignier i form af en fugl til knaphullet og en stor sølvplade i halskæde. Efter et traktement blev far af et stort orkester afhentet, og processionen begav sig til skydebrødrenes domicil med skydebanen i Karoline Amalielund. Om aftenen var der stor fest i pavillonen i anlæget, og her måtte far punge ud til hele forsamlingen. Til den del af festen var mor med i sin egenskab af fugledronning.

Horsens-udstillingen var begivenheden for byen i 1905. Hele anlæget, dvs. Karoline Amalielund, suppleret med arealerne nord derfor var taget i brug, og store lyse udstillingshaller var fordelt på terrænet. Skovbrugshallen med Hedeselskabets indsats havde sin særlige stemning. Industrihallen var imponerende, og maskinerne var et studium værd for en dreng. Også kunsthallen var interessant, selv om jeg ikke i særlig grad skænkede den opmærksomhed. Dog konstaterede jeg med tilfredshed, at både Hans Eriksen og Albert Wang, som jeg kendte fra vore sommerferier i Juelsminde, var repræsenterede. Dernæst husker jeg den første biograf, indrettet i et skur på

udstillingen. Den fik en særlig interesse med en optagelse fra et samtidigt dyrskue, hvor min fætter og jeg optrådte.

En anden teknisk sensation i tilknytning til udstillingen var Robert Svendsens besøg med sin primitive flyvemaskine. Oppe på bakken var flyvepladsen indrettet, indhegnet med sækkelærred lidt over øjenhøjde. Dette skulle sikre en beskeden entre, der måtte erlægges for at få maskinen at se og for at overvære forsøgene på at få den op. Når vindhastigheden var tilstrækkelig minimal, telefonerede man til hotellet efter flyveren, og så begyndte forsøgene på at få maskinen til at lette. De var ofte resultatløse, eller maskinen endte i nærliggende telefontråde. Hovedbegivenheden var, da Robert Svendsen en aften indkasserede en præmie, der var udsat for en flyvning omkring Tamdrup kirke, en præstation, der lykkedes. Også et par gange viste flyveren sig over byens tage.

Udstillingen skabte liv og kongebesøg i byen, og en morgenstund opnåede kongen ved en af indgangene til udstillingen af kontrolløren, der genkendte ham, at blive tituleret „Ekscellence". En hesteomnibus forbandt banegården med udstillingens hovedindgang, og vi var i nær kontakt med alt, hvad der skete. Vi boede kun få skridt fra indgangen til udstillingen, og trafikken gik forbi vore vinduer i Amaliegade.

Nogle få automobiler var der dengang i Horsens. Få år forinden havde man daglig været vidne til byens eneste bil, der kom farende gennem gaderne. Det var hospitalsoverlægens lille elektrisk drevne vogn, der etablerede forbindelsen mellem overlægens, dr. Guldbergs private klinik ved banegården og hospitalet ved Sundvejen.

Noget senere kom den første autodroske, som folk i be-

gyndelsen ikke var dristige overfor, og som derfor største delen af tiden opholdt sig på sin holdeplads.

Vore sommerferier tilbragte vi i Juelsminde. Turen dertil foregik som oftest pr. jernbane med uendelig langsomhed eller pr. landauer gennem de smukke skov- og marklandskaber med vekslende udsigter over fjordene. Undertiden foretog jeg turen pr. cykel. Vi boede altid på Juelsminde Badehotel og senere samme sted, da hotellet blev omdannet til kursted efter Skodsborg Badesanatoriums mønster. Far var hotellets og senere kuranstaltens sagfører, og denne forbindelse gav visse fordele, bl. a. havde far og mor fra år til år det samme værelse. Juelsminde var et lille fredeligt fiskerleje med fiskerihavn. Efter nogle års forløb blev der bygget kirke, og en bebyggelsesplan blev udarbejdet, begge projekteret af kgl. bygningsinspektør Magdahl-Nielsen. Begge dele interesserede mig.

Vi boede i Juelsminde som oftest fjorten dage til tre uger og badede gentagne gange hver dag. Her lærte far mig foruden at cykle også at svømme, og vi foretog ofte lange svømmeture ud i bugten. Også det ferske vand dyrkede vi i form af fiskeri i en nærliggende mølledam. Ikke sjældent kom vi hjem til hotellet med en større fangst af ål, som hotelkøkkenet så tog sig af. Til opholdet i Juelsminde hørte altid et besøg på Palsgård. Enkelte gange aflagde vi besøg på slottet hos baron Wedel-Jarlsberg, for hvem far var sagfører, men som oftest gjaldt besøget alene parken, hvor far var en god bekendt af gartneren. Turen blev så fortsat gennem skoven til Ashoved, hvor vi spiste medbragt frokost eller medbragte kager. Også det gamle nu forlængst nedrevne Barritskov slot blev målet for vore udflugter. Til sidst blev bygnin-

gerne så forfaldne, at det var forbundet med risiko bl. a. at nå frem til blodpletterne i riddersalen.

Billedhugger Petersen-Dan havde i skoven bygget sin sommerbolig med atelier. Det var en bygning, der altid tiltrak mig på mine ture i skoven. Atelieret var formet som en kuppelbygning, hvortil føjede sig de øvrige rum. Det hele var hvidkalket. Han boede der kun få somre, så forfaldt huset og henlå som en ruin, der ikke gjorde stedet mindre tiltrækkende. Desuden boede her året rundt maleren, senere professor Albert Wang. Hans hus lå i hotellets nærhed, og her aflagde vi hver sommer besøg, og far købte et par af hans billeder, og Wang forærede en sommer mor en pennetegning med dedikation. Desuden traf vi ofte Wang på vore ture i engen eller i skoven. Han sad her med sit staffeli under den store parasol og malede. I min gymnasietid flyttede Wang til Horsens, og jeg fik her hos ham min første undervisning i tegning, idet jeg på det tidspunkt drømte om at blive maler. Mit bekendtskab dels med Hans Eriksen og dels med Albert Wang forstærkede min interessere for kunst og mit ønske om at komme i nærmere forhold til den. Som naboer til Albert Wang boede to gamle damer, fru Rusthøj, moder til forfatteren Ejnar Rusthøj, og hendes søster, frøken Thor Straten. Fru Rusthøj havde oprindelig ejet hotellet uden at få noget ud deraf. Deres hjem var hyggeligt med en egen fin atmosfære med gamle møbler. Seværdige var frøken Thor Stratens billedbroderier, der var udført i hånden med fine sting. Der var landskaber og blomsterkompositioner. Stor var deres interesse for blomster og for haven, og det blev gennem små opslag i byen bekendtgjort, når Nattens dronning ventedes at skulle blomstre. De gamle damer var oppe klokken fire hver morgen og gjorde alt arbejde selv.

I tordenvejr om natten stod de op og gik op i bakkerne for på nærmere hold at nyde skuet. Sommeren havde hvert år sit voldsomme tordenvejr over Juelsminde og omegn. Efter et sådant har vi fra hotellets balkon kunnet tælle ikke mindre end fjorten brande.

Jeg tror ikke, Juelsmindeopholdet nogen sommer gennem en lang årrække blev sprunget over. Først i de senere år blev det uregelmæssigt for helt at høre op. Undertiden blev det suppleret med en rejse på nogle dage bl. a. til Fanø, hvor vi i Nordby boede på den gamle Færgekro med bevarede alkover. Herfra foretog vi udflugter til Sønderho og til den mondæne badestrand med de store hoteller. En sommer var far og mor også en afstikker på Skagen, og en anden sommer boede vi sammen på kroen ved Snoghøj. Ellers gjaldt rejserne især Holstebro til fars familie, navnlig sålænge hans forældre levede, eller til Ålborg og Vrå, hvor mor havde en del familie.

Dertil kom et par rejser til København. Første gang jeg var med, var jeg ni år gammel. Vi kom om aftenen til Rådhuspladsen fra den gamle banegård, og min begejstring for de oplyste sporvogne var så stor, at jeg straks ønskede en tur med dem. Men det var sent, og denne forlystelse blev udsat. I stedet for begav vi os straks til hotellet. Det var „Hotel Bellevue" på Rådhuspladsen, som jeg endnu husker. Besøgene i byen gjaldt Tivoli, hvor vi blev fotograferet, og hvor jeg fik en spadserestok, samt Zoologisk Have, Rosenborg og Langelinie. Herudfor lå både „Dannebrog" og det russiske kejserskib. Det var endnu i de gode gamle dage. I Zoologisk Have var der den pågældende sommer en indertrup. Der var adskillige familier med koner og børn og dyr samt originale huse eller hytter. Man så her inderne leve

deres daglige liv som håndværkere, i særlig grad som kunsthåndværkere, og kvinderne tilberedte maden. De optrådte desuden som abrobater og tryllekunstnere. Omend i et meget lille format var dette et stykke Indien. Også en aften i Det kgl. Teater fik jeg med og blev allernådigst indladt trods min alder. Grænsen var dengang ti år. Vi så bl. a. balletten „Fjernt fra Danmark".

I forbindelse med tidligere Københavns-rejser havde far og mor været i Helsingborg og Malmø, men ellers ikke været uden for landets grænser. Det var derfor noget af en begivenhed, da vi skulle en tur til Sønderjylland og hermed overskride den daværende sydlige grænse. Jeg var dengang elleve til tolv år. Vi besøgte Haderslev og Abenrå og sejlede herfra gennem Alssund til Sønderborg. Herfra besøgte vi slottet, Dybbølskanserne og samtlige mindesmærker, både danske og tyske, og de forskellige krigergrave. Derfra gik rejsen til Flensborg, hvor vi foruden at se selve byen også foretog sejlture på fjorden og udflugter med vogn til forskellige af de gamle slagmarker fra 1848 og 1864. Turen var rig på indtryk og blev for os alle en oplevelse.

Også et par sommerferier eller dele af disse blev tilbragt på Silkeborg Bad, og både far og mor tog kur. Første gang boede jeg sammen med dem på kuranstalten, medens jeg et par år senere var installeret i en nærliggende pension. Jeg gik dengang i gymnasiet og traf her i pensionen min lærer i historie, Ludvig Schmidt. For en gangs skyld kom han og jeg på talefod med hinanden, og vi begyndte at gå lange ture sammen med efterhånden dybsindige diskussioner snart sagt om alle emner, navnlig litteratur og filosofi. Da vi kom hjem, fortsattes det nære bekendtskab, der udviklede sig til venskab, og vi gik ofte lange eftermiddagsture især til Bygholm, lige-

som jeg daglig kom i hans hjem, og ofte tilbragte vi timer sammen i hans studereværelse. Da jeg efter at være blevet student fik brug for lidt kunstnerisk vejledning, introducerede han mig hos sin broder, tegneren Alfred Schmidt, som modtog mig med stor venlighed. Jeg medbragte bl. a. et maleri i olie af mit værelse i Horsens.

De omrejsende cirkus udøvede en særlig tiltrækning på mig. Så snart et sådant indfandt sig på den daværende markedsplads ved Nørrebrogade, fulgte jeg udpakning og opbygning og senere nedtagningen af de store telte og var ikke fri for at misunde personalet både deres erhverv og leveforhold. Ofte overværede jeg forestillingen og var betaget af den hele stemning, sammensat af teltrummets påvirkning, belysningen, de akustiske forhold og artisternes præstationer.

Også de store markeder, navnlig hestemarkeder, i Horsens gav anledning til adskillige oplevelser. Lange rækker af heste stod opstillet i byens hovedgader, hvor de blev travet, og hvor handler blev sluttet. Torvet var forbeholdt gøglet, og her holdt vi i særlig grad til. Navnlig tiltrak professor Labri opmærksomheden med sin forestilling udenfor teltet, der bød på adskilligt mere end det, der foregik indenfor.

I en påskeferie aflagde jeg besøg i en kammerats hjem i Nørre Snede. Vi befordredes pr. diligence, der skiftede heste i Allingåbro, og vor ankomst blev forkyndt i posthorn. Jeg nåede således at prøve en af de sidste ruter med dette befordringsmiddel. Vi tilbragte nogle hyggelige dage hos hans far. Han var læge, og her så jeg landlægen i praksis, han blev afhentet i arbejdsvogn og havde selv doktorstolen med, der med remme blev fastgjort til vognen. Vi gik lange ture ud over den uberørte hede og stand-

sede ved et par gamle gårde og enkelte hedehuse, der var forladt og halvvejs lå i ruiner.

Skolens bibliotek samt skolen som en traditionsrig og ærværdig institution og skoleorkestret var for mig de største attraktioner ved selve skolen foruden min personlige tilknytning til et par af lærerne. Efter første gymnasieklasse tog jeg mig lidt mere af lektierne end sædvane var, og i 1912 blev jeg student.

Samme år deltog jeg sammen med flere af mine kammerater i et interskandinavisk, kombineret studenter- og gymnasiastmøde i Hald. Den våde sommer lagde imidlertid lidt af en dæmper på stemningen. Vi så ruinerne af slottet og nød trods alt det storståede landskab.

Hermed afsluttedes en periode i mine forældres og mit liv.

Mine forældres livsførelse forblev i det store og hele uforandret. Imidlertid var familien Hartmann flyttet til København, og de ældre blandt mine forældres omgangskreds faldt efterhånden bort. Til det sidste opretholdt far sin forretning.

Mit barndomshjem var præget af harmoni og samhørighed, og det gav for mig de bedste muligheder for at dyrke forskelligartede interesser, der ikke kunne undgå at sætte spor i mit fremtidige arbejde. Selv om ferier dels i Horsens og dels i København suppleret med ugentlige breve herefter måtte erstatte det direkte samliv, forblev samhørigheden uberørt med gensidig interesse for fælles anliggender.

Carl Gormsen
1872-1945

Af landsretssagfører Knud Gormsen

Uroligt, flimrende dukker erindringsbillederne frem, brudstykkevis som en gammel film, der køres i ujævnt tempo, knækker, hæftes sammen, gengiver episoder i forkert rækkefølge, rykkes tilbage og springer pàny frem, utydelig i konturerne, men der bliver dog mønster og mening i hukommelsens kaleidoskop.

Bag Skagens museums bygning ligger det gamle havehus „Brøndums gamle Kro", der som anneks til det senere „Brøndums Hotel" blev benyttet som bolig for nogle af de kendte Skagensmalere. Huset er nu en del af museet og rummer bl. a. Michael Anchers atelier og mindestuer for P. S. Krøyer og Holger Drachmann.

I dette hus fødtes 26. marts 1872 en dreng, søn af toldassistent *Anders Jørgen Gormsen* og hustru *Jacobine Margarethe Sophie, født Behrendt.* Vinteren var streng det år, og sneen lå tæt og tung op over tagskægget på den lave længe.

Først dagen efter fødslen lykkedes det lægen at grave sig vej til indgangsdøren for at tilse den nyfødte og den bekymrede mor. I mange dage havde familien været afskåret fra omverdenen, og den eneste føde havde tilsidst været vandgrød kogt i sne, som bedstemor med stort besvær havde fået skrabet ind gennem en vinduessprække. Doktoren var klar over situationen og havde taget to

brød med. Alt var heldigvis forløbet på bedste måde, og den unge tolderfamilie fik endnu en mund at mætte. *Carl* blev drengen døbt. Kort og godt. Som nummer fire og den yngste i flokken.

Med så stor en familie ønskede bedstefar at søge et forhåbentlig bedre embede og blev toldkontrollør på Læsø. I lighed med præster og andre embedsmænd i landdistrikter var også denne stilling delvis lønnet med naturalier, idet der til embedet hørte et landbrug. Toldkontrolløren blev landmand ved siden af sin tjeneste. Jorden var ikke særlig god, og da bedstefar ikke havde forstand på landbrug, blev indtægten derefter. Han måtte tilsidst låne 3.000 kr. til at klare bedriften, et efter datidens forhold stort beløb, som tyngede på det lille budget i flere år.

Fars første erindringer var knyttet til de fem år, hvor familien opholdt sig på Læsø. For børnene var den store have, strandstykket og en lille plantage, som også hørte med til embedet, en herlig tumleplads; de var kede af at skulle forlade øen i Kattegat, da bedstefar søgte tilbage til Skagen, hvor han blev toldforvalter. Far fik dog efter mange tårer og bønner lov til at tage sin bedste legekammerat, et lam, med.

1881 blev bedstefar toldforvalter i Frederikshavn, en betydelig bedre stilling, hvori han blev, til han i 1904 tog afsked og blev pensionist i København, hvor han døde 1920. Bedstemor var død 1914.

Fars ældre søster, *Frederikke*, passede forældrene i deres otium, og hjemmet i Pileallé 17 var ofte samlingssted for alle grene og alle generationer af familien. Faster „Bøh", som hun blev kaldt af familiens børn — et let gennemskueligt kælenavn for vor barndoms legetante — var en af disse trofaste, hjemmeblivende døtre, som ofrer

den bedste tid af deres liv for søskende og forældre, for så i en sen alder at stå uden hjem og stilling. Faster opnåede dog i en alder af 55 år at få ansættelse i inspektoratet for tobaksbeskatningen og fik en hyggelig bolig i „Vesterled" på Frederiksberg. Hun blev en velset og hyppig gæst i brødrenes hjem.

I Frederikshavn begyndte far skolegang i realskolen, og herfra tog han i 1887 præliminæreksamen med fin karakter.

Om sin skolegang har far engang skrevet:

„Det tiltalte mig ikke at gå i skole. Jeg var altid bange for ikke at kunne mine lektier, og altid ængstelig for at blive flyttet ned. Det sidste år var jeg nummer 1 i øverste klasse på nær et par måneder. Jeg måtte være flittig, meget flittig, for at holde stillingen som nr. 1. Det eneste skolefag, som interesserede mig, var matematik, mens jeg havde svært ved sprog. Mor, som var dygtig til fransk og tysk, hjalp mig dog med disse."

Denne ængstelse for ikke at slå til var hos far et karaktertræk, der fulgte ham hele livet, og var ofte en plage og et handicap for denne samvittighedsfulde, flittige og velbegavede mand. End ikke gode eksaminer og agtelse og tillid fra kolleger og klienter kunne overvinde denne indre usikkerhed, som undertiden førte til selvbebrejdelser og depressioner. Medvirkende til dette, man vil vel i moderne sprogbrug sige „mindreværdskompleks", blev det utvivlsomt, at far ikke blev student. Der var ingen latinskole i Frederikshavn dengang, og der var ikke råd til en langvarig akademisk uddannelse i København.

Efter præliminæreksamen kom far på by- og herredsfogedkontoret i Frederikshavn, hvor han var i ca. 3 år, det første år uden gage, det andet for en løn af 10 kr.

pr. måned, og det tredie år 15 kr pr. måned. Selvom der var mere forslag i pengene dengang, så rakte denne løn ikke langt.

Det blev dog bestemt, at far skulle søge at blive examinatus juris eller, som det dengang hed, skulle tage „Dansk-juridisk examen". Det hastede imidlertid, idet der var tale om at afskaffe, respektive ændre denne eksamen, som var blevet indført ved eksamensordningen af 10/2 1736 (den blev dog først endeligt afskaffet 1936).

1890 kom far til København. For den attenårige provinsianer var det ikke nemt at finde sig tilrette i storbyen, så lille den endda var dengang bedømt med nutidens målestok. Han længtes hjem, men det mildnede savnet, at han boede sammen med sine to ældre brødre, *Sophus,* senere toldkasserer i Horsens og Århus, og *Johan,* der blev cand. pharm. og direktør for Nordisk Kulsyrefabrik A/S, samt en ven af disse, *Lauritz Wirenfeldt,* senere direktør for A/S P. Bjørnbaks konvolutfabrik. I en lille treværelses lejlighed i Ole Suhrsgade hyggede de sig sammen. For øvrigt var tiden stærkt optaget for fars vedkommende med at læse jura, og for at supplere de 30 kr. pr. måned, som han fik hjemmefra, tog han samtidig stilling hos overretssagfører S. R. L. Zeuthen, hos hvem han kunne tjene 20 kr. pr. måned. Med disse 50 kr. klarede han sig.

En skuffelse ramte far. Han havde tænkt sig at tage eksamen på ca. 1½ år, men blev angrebet af en heftig lungebetændelse, som tvang ham til at rejse hjem til Frederikshavn og helt ophøre med studierne i en længere periode. I 1892 var han pånyt i København, og i virkeligheden var det måske et held, at han ikke fik gennemført sin tanke om at gå op efter 1½ års forløb, idet det så kunne have knebet med at få 1. karakter. Denne var

en absolut betingelse for at blive sagfører. Eksamenskravene var hårde, og sorteringen kraftig. Ved eksamen i november 1891 var det kun 18 af 128 eksaminander, som opnåede 1. karakter. 8. februar 1893 var målet nået. Far var blevet examinatus juris med en god 1. karakter.

Umiddelbart efter eksamen tog far stilling i Køge som autoriseret fuldmægtig hos sagfører, justitsråd F. C. C. Frederiksen, der tillige var sparekassedirektør. Efter et år der, kom far hos sagfører A. Helmer i Sorø, men kun kort, hvorefter han i 2 år var hos sagfører F. F. Broneé, også i Sorø.

Lønnen var i Køge 35 kr. pr. måned og i Sorø 400 kr. for det første år og 500 kr. for det andet år. Begge steder kom dertil kost og logi hos principalen. Ikke særlig muntert for en ung mand, som tilmed havde en glubende appetit efter den for nylig overståede alvorlige sygdom. Heldigvis kom der nogle gode suppleringspakker fra Frederikshavn.

Fars ønske var dog at komme tilbage til hovedstaden. Det blev en hjertesag for ham. Under læsetiden var han ofte kommet, sammen med sine to ældre brødre, i villaen Monradsvej 11 på Frederiksberg (nedrevet for et par år siden for at give plads til „Falkoner-Centret"). Dér boede grosserer *Edmund J. A. Jelstrup* og ægtefælle *Emilie,* født *Winther* med deres to døtre, *Edith* og *Annie.* De unge piger havde ofte været på besøg i Frederikshavn hos deres farbror, Johan David Jelstrup, der havde en stor manufakturhandel, og hvad der i denne forbindelse var vigtigere, i sin store børneflok datteren *Gerda,* som fars ældste bror Sophus sværmede for. Resultat: de tre brødre forlovede sig, Sophus med Gerda, og Johan og Carl med kusinerne, de to søstre Edith og Annie. Far fik 1896 ansættelse hos den kendte prokurator, justitsråd Menca Kop-

pel i Ny Vestergade 13, København, grevinde Danners tidligere enkebolig. Det var dog Koppels yngre kollega, overretssagfører, senere højesteretssagfører C. B. Henriques, som far talte med om stillingen. Henriques, der i sin erindringsbog blandt dem, han kan huske fra den tid, også omtaler far, som han godt kunne lide, har fortalt mig, at han sagde: „De er antaget, Gormsen, men kun på den betingelse, at De straks går hen og bliver klippet." Ungdomsbilleder viser far med „højt, tørt sommerhår", så der har vel været en reel baggrund for kravet, men bemærkningen har sikkert ikke passet far, som dog lærte at sætte pris på Henriques for den varme menneskelighed bag hans til tider lidt arrogante ydre facon.

Da vi senere fik kontor i Ny Vestergade 1, hændte det, at Henriques kom på besøg og fik en hyggelig snak med far om gamle dage, hvis atmosfære fortsat lever i „Grevinde Danners spisestue", hvori Henriques, efter at Koppel var død, havde sit privatkontor, og i forkontoret med de høje arbejdspulte, som endnu findes og benyttes. Far startede med en efter den tids forhold god årsløn på 1.800 kr. I sin fuldmægtigtid dér beskæftigede far sig en del med konkursboer, og det førte til, at da far senere blev selvstændig, blev han skifteretsmedhjælper ved Sø- og handelsretten.

Den 2. juni 1897 tog far beskikkelse som sagfører og påbegyndte egen praksis fra 20/1 1899 med kontor Nørregade 1 i den herlige gamle Høffdingske gård på hjørnet af Nørregade og Gl. Torv. Den måtte i 1942 vige pladsen for den nybygning, hvori Alexandra-Teatret nu har til huse. I 33 år havde far kontor i Nørregade 1. Ejendommen tilhørte i 1899 grosserer Victor Høffding og senere den kendte grosserer Ferdinand Andersen. I bagbygningen var der lagerlokaler med luger og gammelt

hollandsk hejseværk, samt hestestald og vognport. Endnu kan jeg høre vognenes rumlen i porten og hestehovenes klapren på de toppede brosten, og endnu dirrer i næsen den blandede duft af islandske kryddersild, færøsk klipfisk, hestepærer, brasiliansk kaffe og godt gammeldags gårddas. Det var dejligt og spændende som dreng at komme på besøg på fars kontor, hvor jeg fra forkontorets vindue kunne følge det travle liv i gården og fra privatkontoret det pulserende liv gennem Nørregade, særligt spændende var det at se det kommunale befordringsmiddel „Hønen" med sine solide heste klapre og rasle og klemte af sted på sin rute fra Gl. Torv til Vendersgade. Tænk, at der endnu i tiden omkring 1. verdenskrig fandtes en sådan provinsidyl midt i København. Hestesporvognen kørte sidste gang 13/6 1915.

Senere blev ejendommen moderniseret lidt i hygiejnisk henseende, men den bevarede dog sit præg af provins lige til nedrivningen. Det var ikke uden sorg, at far og jeg efter min tilbagekomst fra provinsen i 1932 flyttede fra Nørregade.

Fars forretning var oprindelig af meget beskedent omfang. For at supplere indtægterne og skabe nye kontaktmuligheder fik far ansættelse som sognerådssekretær i Ballerup-Måløv kommune, 15 km nordvest for København. I 1901 tog far bolig i Ballerup, efter at han og mor var blevet gift i Frederiksberg Kirke den 15. maj samme år.

Mor og far boede først i det gamle mejeri, hvor der, såvidt jeg ved, også var sognerådskontor. Derefter flyttede de en kort tid til ejendommen på hjørnet af Damgårdsvej og Frederikssundvej (det nuværende Carlsberg depot), for derefter i 1908 at flytte ind i villaen Lindeallé 7, som far havde ladet bygge.

Ballerup og nabobyen Måløv er ikke uden historisk interesse. Deres kirker med dejlige kalkmalerier er to kulturperler, og navnet „Dommergården" i Ballerup minder endnu om, at denne by fra 1683 til 1803 var tingsted for Københavns Birk, efter 1721 Københavns Amts Rytterdistrikts Birk, centrum i en stor jurisdiktion, som omfattede Sokkelund og Smørum og Ølstykke herreder, fra 1697 tillige Hørsholm Birk, samt Frederiksberg sogn og Søllerød sogn m. v. Bag „Dommergården" lå i sin tid tinghuset med „Tinghusgraven", der var rettersted. Rakkerens (eller natmandens) hus har også kunnet påvises.

Det blev en slidsom tid. Om dagen passede far sit kontor i København, og næsten hver aften måtte han tage sig af det kommunale arbejde. Ballerup-Måløv kommune havde dengang ca. 2.200 indbyggere, hvoraf ca. 1.000 boede i Ballerup by. I de første ca. 6 år var far alene om arbejdet for en årsløn, der kun langsomt steg fra det første års 400 kr. til efterhånden 1.200—1.600 kr. om året, men med den klausul, at han selv måtte lønne eventuel medhjælp. I 1907 antog far en „kontorist på Ballerup-Måløv sogneråds kontor for en månedlig gage af 66 kr. og 66 øre", som far altså måtte betale af egen lomme. Hver torsdag kom far tidligt fra København, idet sogneråds kontoret var åbent om eftermiddagen, og hver torsdag kl. 3 gik jeg med kaffekurv hen til sogneråds kontoret, som nu havde fået et lille lokale i kommuneskolen (senere Parkskolen). Far sad bag skranken, og der kom mange mennesker, nogle for at få penge, flere måske nok for at betale penge. I en kort pause, mens far drak kaffe, fik jeg lov til at lege med den store kopipresse. At dreje på hjulet var som at styre en sporvogn. Mit højeste ønske dengang.

For vor mekaniserede tidsalder er det næsten ikke til

at forstå, at alt blev skrevet med hånden. Skrivemaskiner var en ukendt luksus i den kommunale administration på landet. På sit kontor i København havde far en enkelt skrivemaskine. Også der blev meget skrevet i hånden. Alle breve blev derefter kopieret i kopipresse. Far havde en meget tydelig og letløbende håndskrift, præget af den i skolen lærte „skønskrift". Han skrev udelukkende med elastikpen, det lærte jeg aldrig, til gengæld kunne far ikke vænne sig til at bruge fyldepen, da den tid kom. A propos skrive: Jeg har ikke kendt andre, der som far mestrede dansk grammatik: ortografi, sætningsbygning og tegnsætning var perfekt, og i hvert fald for dansk havde han sprogøre.

Gennem sit sekretærarbejde lærte far hele egnens befolkning at kende og vandt sig mange venner og klienter, også enkelte utilfredse, som var tilbøjelige til at identificere far med sognerådet og dets afgørelser. Far spurgte engang en klient, hvorfor han ikke havde benyttet ham ved en senere ejendomshandel, og klienten sagde fornærmet, at far kunne jo have ladet være med at sætte ham op i skat.

Tilgangen af klienter både i Ballerup og i København voksede stærkt, og far bestemte sig 1913 til at opgive sit anstrengende og dårligt lønnede bierhverv som sognerådssekretær. Da far senere selv kom i sognerådet, tog han initiativet til en forbedring af de administrative forhold, bl. a. således at der blev tilstrækkeligt personale til at varetage den nu voksende kommunes daglige arbejde under bedre lønningsforhold.

Foruden at blive fast skiftemedhjælper ved Sø- og Handelsretten i København blev far fast medhjælper ved Københavns Amts søndre og Amager Birks skifteret og fik fra 1908 offentlige og beneficerede sager ved

Frederiksberg Birk, samt Københavns Amts nordre Birk og Københavns Amts søndre og Amager Birker. Senere blev far incassator for Københavns Amtstue, Finansministeriet og Kongeriget Danmarks Hypotekbank i Københavns Amts søndre og Amager Birker, samt sagfører for fire af omegnens kommuner. Det blev således efterhånden en omfattende virksomhed med et stort arbejdsområde, og det faldt derfor ret naturligt, at jeg, efter i 1932 at have taget beskikkelse som sagfører og senere landsretssagfører, blev medarbejder i forretningen. Far havde dog i en lang årrække haft autoriseret fuldmægtig. Af disse erindrer jeg senere overretssagfører i Viborg F. L. Teisen, nuværende advokat, landsretssagfører Carl Torkild-Hansen (redaktør af Advokatbladet), kontorchef i indenrigsministeret Hans Ammitzbøll og nuværende afdelingschef i Undervisningsministeriet Ejler Mogensen. Selv havde jeg været fuldmægtig hos far i tre år, inden jeg tog til provinsen og havde yderligere i ca. 4 år af min studietid arbejdet på kontoret.

I 1932 flyttede vi til større og bedre kontorer i overretssagfører Carl Heises ejendom, Ny Vestergade 1, ved Marmorbroen, et dejligt sted, som vi måtte flytte fra i 1939, da Heise skulle udvide sine kontorer. Vi var heldige og fandt noget tilsvarende i Gothersgade 135 ved Nørreport med udsigt til årstidernes vekslen i Botanisk Have.

Selvom forretningen lagde stærkt beslag på far, og han ikke selv stræbte efter at få offentlige tillidshverv, så undgik han dog ikke at få forskellige sådanne hverv. Særligt de tillidshverv, som kollegerne gav far, glædede ham meget. Efter at retsplejeloven af 11. april 1916 havde nyorganiseret sagførerne i „Det danske Sagførersamfund", blev far som repræsentant for underretssagførerne ind-

valgt i den første kredsbestyrelse for 1. sagførerkreds og sad deri fra 1920 til 1927. 1930 til 1933 var far medlem af bestyrelsen for „Sagførerforeningen af 1924" og fra 1930 til sin død medlem af bestyrelsen for „Foreningen af Underretssagførere". 1936—40 var han kasserer for „Underretssagførernes Understøttelsesfond", og fra 1941 til sin død i 1945 formand for denne.

Retsplejeloven medførte for øvrigt det kuriosum, at de ældre underretssagførere, bestalling før 1919, ved Retsplejelovens § 1031 fik udvidet deres møderet, så at disse såkaldte „§ 1031-sagførere", der tidligere havde kunnet møde for alle underretter, samt for Sø- og Handelsretten, nu også kunne møde for landsretterne i første-instanssager og egne appelsager, og ved lov af 23/7 1932 fik de tillige adgang til at antage titlen landsretssagfører. En del benyttede sig deraf, men far foretrak fortsat at benytte den gamle sagførertitel. Den udvidede møderet medførte tillige, at § 1031-sagførerne kunne benytte sig af den samme ret, som landsretssagførere med beskikkelse efter 1919, til at møde i Højesteret i egne ankesager.

Det er tidligere nævnt, at far i en periode var medlem af Ballerup-Måløv sogneråd, det var fra 1917 til 1921, og en del af dette tidsrum var han formand for huslejenævnet i Ballerup. Både som sogneråds sekretær og sogneråds medlem var far med til at forberede og løse en del af de opgaver, som skulle forvandle Ballerup, der, efter at jernbanen i 1879 havde afløst diligencen, langsomt vågnede af sin landsbyslummer, til en stationsby og forstad til København. Gasværk blev oprettet i 1909, elforsyning indført i 1919-20, kloak- og vejvæsenet blev forbedret, og grundlaget for en egentlig kommunal forvaltning blev lagt.

Far var også med til at starte den private realskole, der fik stor betydning ikke alene for denne kommune, men for hele Frederikssundsbanens opland. Mellem den noget yngre skolebestyrer I. P. Simonsen (senere konservativ sognerådsformand) og far bevaredes et varmt venskab.

I Ballerup var konkurrencen fra andre sagførere ikke stor — dengang. Der var en ældre overretssagfører P. C. Tüchsen, ikke så lidt af en original, men mest beskæftiget med lokalhistorisk arbejde. Overretssagfører Svenning Larsen, Vanløse, til hvem far havde et hyggeligt kollegialt forhold, havde nogle udstykninger igang. Mere generende var konkurrencen fra birkefuldmægtige, som af gammel hævd havde adgang til privat juridisk praksis i forbindelse med deres tjenestestilling. Af karakter var det en illoyal konkurrence overfor sagførerne, idet birkefuldmægtigene benyttede dommerembedets lokaler, telefoner og personale tildels udgiftsfrit, og publikum var ikke klar over, hvor grænsen var mellem embedspligten og privatforretningen — det gik i reglen først op for vedkommende, når han blev præsenteret for en salærregning. Nogle mente vel også, at det kunne være en fordel at benytte birkefuldmægtigen, der ofte var konstitueret dommer. Denne såvel fra et sagførersynspunkt som ud fra et almindeligt retsplejehensyn uheldige ordning ophørte efter, at dommerfuldmægtigenes privatpraksis var blevet forbudt ved en lov af 15/4 1930.

Det er givet, at min opvækst i nær tilknytning til fars person og hans gerning var stærkt medvirkende til, at jeg blev advokat.

Men valget var ikke givet på forhånd — ikke som for min tidlige barndoms legekammerat og senere gode ven, landsretssagfører, dr. jur. Axel H. Pedersen, der i en

meget ung alder blev inspireret af fars gerning. Hans far, tømrermester P. Pedersen, var klient hos far, og familien boede en tid overfor os i Lindeallé. Axel Harald så næsten hver dag far komme fra toget med sagførermappen under armen. En dag spankulerede den lille knægt ind til sin mor med en sammenlagt avis under armen og sagde: „Jeg vil osse være sagfører". Det blev han. Drengs drøm blev mands dåd.

Min urolige fantasi harmonerede ikke rigtigt med fars pligtbetonede nøgternhed, og min ubændige læselyst, syntes han, førte mig for langt bort fra hverdagens krav. Far kunne goutere en god bog, men hans arbejdsbyrde var for stor til, at han syntes, at han kunne tillade sig luksuslæsning. Men i visedigtningen havde vi dog en fælles „litterær" svaghed, og da jeg ved hans 50-års fødselsdag i 1922 gjorde ham kunsten efter, havde vi sidenhen megen morskab af at censurere hinandens viser, og en god idé blev altid loyalt accepteret.

Som student og juridisk kandidat overvejede jeg at blive magister i historie, bibliotekar eller journalist. Skepsis overfor mine muligheder i så henseende fik mig til at vælge sagførerens, advokatens gerning. Jeg har ikke på noget tidspunkt fortrudt dette valg.

Det praktiske arbejde med dagliglivets jura fører frem til de menneskelige værdier, som gør advokatgerningen til noget andet og mere end forretning, ja, gør advokatens virke til et kald, størst i de situationer, hvor man efter fattig evne kan række hånden til et menneske i sjælelig nød, eller værne en klient, som er blevet offer for magtmisbrug, være sig indenfor det privatretlige område eller hvor årsagen er at søge i det offentlige samfundsmaskineri, hvor det med et fint, moderne udtryk kaldes „magtfordrejning".

Sådan følte far sagførergerningen. Aldrig var han bedre tilpas, end når han som forsvarer kom hjem med en frifindelse, eller dog med indtryk af, at hans indsats havde mildnet en dom. Til trods for sin autoritetstro og respekt for loven, hilste han med tilfredshed de ikke få frifindelsesdomme, som i 1920'erne var nævningenes reaktion overfor de strenge bestemmelser i den gamle straffelov af 1866 vedrørende fødsel i dølgsmål og svangerskabsafbrydelse. Jeg sagde dengang til far, at han var „en brandrevolutionær konservativ". Han sagde selv, „at mennesker har mere brug for forsvar end for anklage", og jeg har da heller aldrig kunnet forestille mig far i rollen som anklager.

Han kunne være streng og ubøjelig i spørgsmål om personlig hæderlighed og økonomisk vederhæftighed, men hvor ulykke spillede ind og skabte situationer, som oversteg menneskelig bærekraft, var han hjælpsom og forstående.

„Enken og den faderløse" havde i ham en uegennyttig beskytter, og småkårsfolk søgte aldrig hans bistand forgæves.

Intet under, at far var vellidt i alle kredse — hos det københavnske byklientel, og hos det store landklientel med gårdejere, husmænd, arbejdere og handlende af alle politiske afskygninger. Far lagde ikke skjul på, at han politisk var konservativ, men det var karakteristisk, at en af hans skarpeste politiske modstandere i sognerådet, vandværkspasser Anders Larsen, socialdemokrat, samtidig var en af fars mest trofaste klienter. Den tidligere socialdemokratiske sognerådsformand i Ballerup-Måløv kommune, senere indenrigs- og landbrugsminister Jens Smørum, Måløv, og far stod også hinanden nær i personlig henseende i gensidig respekt.

I december 1937 døde mor. Det var et tab, som far og vi tre børn ikke forvandt. Et ualmindelig smukt og harmonisk ægteskab var bragt til afslutning. Med sit kærlige sind, sit lyse livssyn og sin mere realitetsbetonede holdning til tilværelsen havde mor været en uvurderlig støtte for far, der ganske vist udadtil var den rolige, afbalancerede rådgiver for andre, hvis byrder han tog sig på, men disse byrder tyngede ofte hans sind, og fars næsten selvpinende samvittighedsfuldhed gjorde det svært for ham at tage en beslutning. Far fik det svært efter mors død. Kun forbigående kunne samværet med børn og børnebørn mildne savnet og ensomheden. Det var far en adspredelse at besøge min søster *Agnete*, gift Aagaard, som kom til at bo i Køge, hvor far kunne opfriske minder fra sine unge dage, og det var også en stor oplevelse for far, da min bror *Harald* (nu professor i retsmedicin og formand for Retslægerådet) blev dr. med. i 1943, det var kronen på den akademiske karriere, der for far havde været en uopnåelig ungdomsdrøm. Far var også taknemmelig for at blive Ridder af Dannebrog (1943), men ved disse som ved andre lejligheder var fars kommentar: „Hvad er det værd alt sammen, når jeg ikke kan dele min glæde med Annie".

Nu må man ikke tro, at far og hjemmet altid var præget af sortsyn. Selvom vi ikke så meget til far i det daglige, knapt nok ved middagsbordet, og straks efter dette blev de hvide fløjdøre til fars stue lukket, for far skulle arbejde, og vi børn måtte være stille (hvilket især var svært for min søster, der var af et livligt temperament og uden respekt for tyngdeloven), og selvom far ofte var træt og overanstrengt, kunne han slå sig løs og være glad blandt de glade.

Cycleture og smårejser krydrede tilværelsen, og var

end hjemmet præget af sund nøjsomhed, blev der dog i reglen råd til ca. 14 dages sommerferie ved en sjællandsk kyst. Særligt vil vi børn mindes vore sommerferier i Rødvig Kro, hvor vi var nogle af de første pensionærer. Når familien satte sig tilrette i toget for at køre til Rødvig, var stemningen høj, og den kulminerede, når vi vel ankomne kastede os over kroens velforsynede aftensbord, hvor far førte an i løjerne og fik os alle til at le, så tårerne trillede. Fars l'hombre-aftener var heller ikke kedelige, det var spændende, om der blev noget til sparebøsserne af spillegevinsten. Det morede far, når han kunne sætte sine drevne medspillere, læge Andreas Møller, dyrlæge Selmer og kasserer K. G. Holm til vægs. Vore familiefester var altid både højtidelige og fornøjelige. Far var en udmærket selskabsmand. Allerede i de unge år i Ballerup kom mor og far sammen med jævnaldrende ægtepar, deriblandt inspektøren og lærerne fra Jonstrup Seminarium og den såkaldte „Måløvkoloni", bl. a. kunstmalerne C. Gotfredsen, Eiler Sørensen og Thorvald Larsen.

Et særligt kapitel var fars tennisspil, som han dyrkede for motionens skyld. I reglen havde han en punkteret bold i lommen (kaldet „kluden"), som blev brugt i serven, hvis det kneb — et trick, som man ikke skulle have tiltroet far, men alle parter havde moro deraf.

To verdenskrige. Med restriktioner og rejsebesvær i det daglige. Det var ubehageligt fra 1914 til 1918 med kun 4—5 tog i hver retning. Jeg var lige begyndt i 1. mellem i Borgerdydskolen i Helgolandsgade. Far og jeg fulgtes ind med toget kl. 6.10 om morgenen. Skolen begyndte kl. 9. Hvor var jeg søvnig. Det friskede, når fars kupéhold, der foruden af ham selv bestod af grosserer Korsgaard-Jensen, der var ejer af „Nygaard" og havde en stor importforretning i Brolæggerstræde 13, særlig for

baltiske gæs, russisk kaviar og vodka, og smørgrosserer Eskildsen fra „Knudsminde" inviterede mig med på café „Paraplyen", som lå på hjørnet af Rådhuspladsen, dér hvor Rich's-Huset nu ligger. Så vankede der morgenkaffe, blødkogte æg, friske rundstykker og wienerbrød. Det hjalp. Men værre var slutningen af 2. verdenskrig. I mørklagte, iskolde tog brugte vi undertiden 4—5 timer om at komme de 15 km fra København til Ballerup, ofte med timelange ophold i bombeskjul på Vanløse Station. Det sled på helbredet. Det, og så bitterheden, for ikke at sige hadet. Far gav sjældent udtryk for stærke følelser, men han hadede tyskerne. Havde gjort det altid. Muligvis som en arv fra hans far og mor, som fra deres barndomshjem i henholdsvis Assens og Middelfart havde haft krigene 1848—50 og 1864 nær ind på livet. Far ønskede, han måtte leve så længe, at tyskerne var drevet ud af landet. Det skulle han ikke opleve.

Vi nærmede os julen 1944. Far havde været sløj og sengeliggende i flere perioder og var synligt træt. Sidste kontordag før jul var far på kontoret. Da var han tilsyneladende livlig og opstemt, og julegratialerne var særlig rundelige. For mig var der dog ingen tvivl om, at det var fars farvel til kontoret.

3. januar 1945 døde far.

Nær tilknytning til hjemmet gennem barndom og ungdom, omtrent 20 års arbejdsfællesskab og valg af samme livsgerning har naturligvis måttet give mit forhold til far et særligt præg. Det må være tilgiveligt, at min person er kommet med i billedet.

Som arbejdsgiver var far en faderlig ven for sine medarbejdere. Hans damer havde sjældent en kortere ansættelsestid end 10 år, et par af dem var der i 20. Tonen på

kontoret var korrekt, men dog med et kammeratligt præg i den fælles arbejdsdag.

Forsigtighed siges at være en borgmesterdyd. Det er også en sagførerdyd. En af fars teser var: „Som sagfører kan man ikke være for forsigtig." I mine unge år kolliderede fars grundighed undertiden med min handlingstrang, men efter mere end 30 års advokatgerning må jeg erkende sandheden i fars leveregel.

En af de største vanskeligheder ved at være sagfører eller advokat er den, at man som partsrepræsentant skal følge klientens interesser op så langt som overhovedet muligt og med alle de lovlige midler, som står til disposition, men overfor partens subjektivt betonede interesse står den objektive begrænsning, som ligger i de almindelige samfundshensyn, i lovens og retsordenens forudsætninger. Advokaten må se på hver enkelt sag og dens muligheder både med klientens og dommerens øjne. Dertil kommer et moment, som ikke må glemmes, især ikke af advokaten selv: at han skal leve af sin gerning. Det er i virkeligheden advokatens højeste form for livskunst og balancekunst at få denne treklang: partens interesse, samfundets interesse og den personlige interesse til at tone harmonisk.

Far mestrede med dygtighed de to første temaer i denne treklang. Det kunne naturligvis give anledning til konflikter, og der var nogle få klienter, som ikke forstod melodien; pengestærke, koldt vurderende forretningsfolk med en primitiv opfattelse af penges magt, dette, at alt kan købes for penge, og at det var en sagførers opgave at lægge navn til det, som klienten ikke selv ønskede at lægge navn til. Fars standpunkt var klart og lod sig ikke rokke, og det blev respekteret.

Det tredie tema: den økonomiske egeninteresse, salær-

interessen, mestrede far knapt så godt. Det lå vel allerede i hans natur og hans embedsprægede opfattelse af advokatgerningen. Far fik ikke økonomisk det ud af tilværelsen, som en solid og efterhånden ret omfattende virksomhed berettigede ham til.

Jeg fik en særlig respekt for den gruppe sagførere, som far tilhørte. De gamle underretssagførere. Det var folk med en praktisk skoling, realitetsbetonede og med stor evne til straks at se kernen i en sag og med en solid juridisk viden. De vidste, at de måtte være dygtige for at hævde sig i konkurrencen, og de *var* dygtige.

Jeg lærte også af far at lægge vægt på det kollegiale. Far sagde ganske vist: „Du skal bestræbe dig for at være en god kollega, men du må aldrig vente gengæld." Bortset fra et par enkelte tilfælde, hvor far følte sig trådt for nær af et par kolleger, havde far dog ingen grund til skepsis på dette punkt, og det viste sig jo også, at kollegernes respekt for ham førte ham ind i det organisationsmæssige arbejde. Interessen for dette har jeg også taget i arv fra far, og det var mig en særlig glæde, da jeg senere fik mulighed for at deltage i dette arbejde, som bestyrelsesmedlem i „Sagførerforeningen af 1924" og medlem af kredsbestyrelsen for 1. kreds: jeg var kun ked af, at far ikke kunne opleve det.

En stille stund, hvor jeg overvejer, om jeg hellere skulle lade det, som her er skrevet, gå i papirkurven.

Jeg ser på fars portræt, og vi tager os som så ofte før et ordløst samråd.

Jeg er klar over, at det ikke er helt stemmende med fars opfattelse, at hans person er kommet frem i rampelyset, men jeg tror alligevel, at han ville godtage, at hvad jeg her har fremført, tillige er opfyldelsen af et ønske,

som jeg har haft igennem mange år: Gennem et eksempel, gennem *fars* eksempel, at vise, hvor meget det danske samfund skylder de gamle examinati juris, som altfor ofte af „latinerne" blev mødt med en nedladende overbærenhed, der måtte føles som en hån overfor deres dygtige og solide indsats i rettens tjeneste.

Så være da disse mindeord om far viet den danske jurist, den gamle danske underretssagfører.

Jacob Gyntelberg
1876-1943

Af Ib Gyntelberg og Axel Rudbeck, Hellerup

I flere uger har det været højsommer i den lille fjordby. Det er en sommermorgen i juni 1908 i en lille gade i den østlige ende af byen — Linnemannsgade hedder den. Østenvinden hilser fra fjorden, og Nørreskovens træer er lige om hjørnet. En høj, ung mand kommer ud fra et af de få huse i gaden. Man kan se, han har travlt — men alligevel må han mange gange vende sig om og vinke. Og man forstår ham godt — for oppe i vinduet står en ung kvinde, som nok er værd at vinke til. Noget sydlandsk er der over hende — de mørke smilende øjne luer af liv og levende ungdom. Hun og den høje unge mand blev gift i oktober 1907 og flyttede i november samme år til Vejle. Den unge mand — han er født 1. maj 1876 — er på vej til sit arbejde. Og hans chef er hans far — sagfører Peter Alexander Abel Gyntelberg. Man ser ham for sig — „gamle Gyntelberg", som man sagde i Vejle. En høj mager mand med et markant, ofte ret alvorligt ansigt. Og i to henseender *var* han en alvorlig mand: Han tog sin gerning som sagfører dybt alvorlig. Og han tog sin kristne tro dybt alvorlig. Men andre strenge havde han at spille på — hvilke forstår man, når man hører, at han kunne store dele af „Buch der Lieder" udenad.

Den unge mand er overretssagfører Jacob Gyntelberg, min far. — Et navn, der i de følgende 35 år blev kendt

og agtet i Vejle og omegn. Et menneske og en type, som mange ældre i Vejle i dag er taknemmelige over at have kendt. Ikke blot i hans gerning som sagfører og hospitalsforstander — men også i det store gæstfri hjem, han skabte sammen med sin hustru, Dora Boutard, datter af en fransk ingeniør, blandt hvis forfædre tælles en maitre de plaisir ved solkongens hof.

Fars gerning som sagfører var i mere teknisk og saglig forstand præget af stor intelligens og en næsten fantastisk flid og hukommelse. I sidste henseende mindes man bl. a. hans skrivebord — det var i sandhed et skrivebord, som var et *arbejdsbord*. Dyngerne af dokumenter var af sådanne dimensioner, at andre tænkte — hvordan i alverden finder han ud af det. Men han *fandt* ud af det — og det ville han aldrig have kunnet, hvis nogen havde „gjort orden" i sagerne. Som et udtryk for fars umådelige flid kan anføres, at han hele livet drev sin store forretning — han var bl. a. både kreditforeningssagfører og statens sagfører — med en kvantitativt så ringe hjælp, at de fleste sagførere i dag ville anse det for umuligt. Altid havde han fuld fart på — når han med sin hurtige og spændstige gang løb ned ad gaden på vej til retten, og når han kom tilbage. Fra de sidste kontorer i den nye hospitalsbygning på Nørretorv stod dørene ofte åbne ud til trappen. Og så kunne det godt ske, at han — allerede ude på trappen — bad en af damerne sætte papir i maskinen, og inden han var nået ind på kontoret, var han i fuld gang med at diktere. —

Intelligens, hukommelse og flid prægede hans gerning. Men også i høj grad egenskaber af sjælden menneskelig karat: Overbærenhed og frisind. En af fars medarbejdere gennem mange år karakteriserede ham i en eneste kort sætning: *„Han var et storsindet menneske"*. *Den* karak-

teristik ville man gerne have! Hun føjede i øvrigt til: „Og så behandlede han altid alle kunder ens." — Man følte det så helt naturligt og rigtigt, at det blev netop ham, der blev forsvarer for en kollega, det var gået skævt for. At „føre en sag" er en gerning, der foruden den tekniske har en i høj grad menneskelig side. Den første forudsætter juridisk viden og intelligens, — den sidste den overbærenhed og det frisind, som er det levende, interesserede og storsindede menneskes adelsmærke. I overretssagfører Jacob Gyntelberg forenedes disse egenskaber på en måde, der i dag mindes af mange mennesker — og af mange med taknemmelighed.

Når man tænker på far uden for gerningen, kan en udtalelse af et menneske, der i mange år kom meget i hjemmet, i et glimt give en væsentlig karakteristik: „Jeg husker Gyntelberg som en begavet, interesseret, overbærende og frisindet mand. Hans store, ligesom forundrede øjne, kunne undertiden iagttage én, ikke meget længe, men så intenst, at man til sidst kunne mærke det. Og da jeg engang fik talt lidt med ham på tomandshånd, kan jeg huske, at det slog mig, at han *så* dybere end de fleste." — Ja — det gjorde min far. Og sin viden om livets mangfoldighed uddybede han gennem vidtstrakt læsning. I sin ydre form kunne far — både i sin gerning og privat — være præget af en vis grotesk humor. Men mere korrekt bliver det at sige: En vis grotesk poetisk humor. Så har vi hele mennesket.

I det store hjem i den nye hospitalsbygning på Nørretorv mødtes mange af det datidige Vejles kendte mennesker. Amtmanden, kammerherre Valløe, den markante civildommer Rudbeck, byens to overlæger — hver på sin vis udprægede personligheder — Buchholtz og Fjeldborg, der begge blev myrdet lige inden krigens slutning, den

nuværende nestor for Vejle-advokaterne, overretssagfører Demant, konsul P. Warrer — og mange flere, kendte og ukendte. Dertil kom mange udlændinge — fru Doras slægtninge og venner — fra Frankrig, Schweiz, Østrig og Spanien. Et stort, gammelt kulturhjem i ordets rette betydning. De, der har haft den glæde at komme i dette hjem — hos „Far Jacob" og „Mor Dora", som alle unge kaldte dem — tænker med taknemmelighed på mange lyse minder. Altid blev man fulgt ned ad trappen af Gyntelberg — og *altid* var fars sidste ord: „Kom snart igen". Og han *mente* det. Særlige og mange minder knytter sig til julen. Den var *hans* fest frem for nogen. Far pyntede selv det store juletræ i den meget store dagligstue. Mange tilrejsende gæster var der altid. Og hvert år 2. juledag om aftenen var huset fuldt af gamle og unge, der var sammen på en — i relation til nutiden — sjældent harmonisk måde. Der var ingen modsætning — men harmoni. Det siger noget *væsentligt* om atmosfæren — det udefinerlige, men såre vigtige begreb — i det hjem. — Da overretssagfører Jacob Gyntelberg døde juleaften 1943, følte alle, der kendte ham og hjemmet, foruden vemoden over hans for tidlige død, en egen harmoni over, at han forlod livet netop på en dag, hvor han i sjælden grad havde været midtpunktet i sit hjem.

Hans enke, fru Dora Gyntelberg, lever nu i en hyggelig lejlighed i Vejle Hospitals bygning, snart 80 år gl. Men så ungdommelig og levende, at hun med sin person levendegør minderne om det dejlige gamle hjem — og dermed om ham. —

Jens Johannes Hansen
1878-1952

Af landsretssagfører Karl Ole Hansen, Skælskør,
og
dommer Kjeld Ellehauge Hansen, Bogense

Min fader stammede fra Øster Kippinge på Nord-Falster, hvor hans forældre havde et lille landbrug på 4 tdr. land og hvor min bedstefader var skrædder. Min fader tog præliminæreksamen ved universitetet efter forberedelse på Vålse realskole, og eksamen på universitetet var efter hans fortællinger første gang, han var i København. Min far og mor var fætter og kusine, og min mor var tidlig forældreløs og havde som ung pige kontorplads i København og en overgang ophold i huset hos en dansk familie i England. Efter dansk juridisk eksamen, opnået på en kort læsetid og med et sådant minimum af omkostninger, at hovedernæringen var rugbrød med leverpostej, med den virkning, at min far aldrig siden i livet spiste leverpostej, fik min fader fuldmægtigplads hos daværende overretssagfører Balle i Slagelse. Årslønnen var, såvidt jeg erindrer, 1500 eller 1800 kr., og på dette giftede mine forældre sig. I 1904 begyndte han forretning på bar bund i Skælskør, hvor jeg blev født samme år. Jeg har ingen eller kun svag erindring om mine forældres første bopæl i byen. men i 1908 flyttede mine forældre til Algade nr. 20, hvor forretningen siden har haft til huse, idet det, der i min barndom både var kontor og

privatlejlighed, siden er indrettet til kontorer alene. Min personlige erindring omfatter et billede af min fader som jakkeklædt, med stort overskæg, gammeldags lorgnetter og en høj, stiv flip uden knæk. Som et led i erindringsbilledet er også den lange pibe, hvis flittige brug medførte, at min fader allerede i 56 års alderen trak sig tilbage til min fordel, efter at han, da han var 51, havde måttet lade sig indlægge på hospital i København for heftige smerter, der senere viste sig at skyldes en voldsom nikotinforgiftning. Svagt i min erindring står petroleumslamperne, og at min moder til at holde hus og lejlighed, trods den meget lavere levefod, havde to piger. Jeg mindes oprettelsen af Skælskør elektricitetsværk omkring 1911, og installationen af elektrisk lys i byen og dermed i vor lejlighed. Jeg mindes forkontoret for enden af den mørke entré, og rummæssigt beliggende mellem faders privatkontor og dagligstuen, alle ud til gaden, og med dør til spisestuen ind til gården. Kontorerne var med gamle butiksruder ned til gulvet med forsatskasser, og jeg erindrer adgangen til efter kontortid at sidde i et sådant vindue og se ud på gaden og det sparsomme liv der. Ligeledes erindrer jeg adgangen om aftenen til faders privatkontor, hvor der ofte kom gæster, og så blev bunkerne ryddet af bordet, og der blev spillet kort, whist, l'hombre og senere bridge til en beskeden takst og med eneste traktement foruden tobakken, en kop kaffe og noget hjemmebag. I mangel af anden fjerdemand deltog min moder i spillet, og min fader var ivrig efter, allerede i en ung alder, at lære mig de pågældende spil. Som min faders efterfølger har jeg haft lejlighed til at se mange håndskrevne dokumenter, og jeg erindrer også fra kontorets verden kopipressen med den tykke kopibog med de mange tynde blade i, hvor de håndskrevne breve og senere, da der

begyndte at komme skrivemaskiner, de med kopibånd skrevne breve, blev kopieret, idet de blev pøset over med vand med en flad pensel og lagt i presse op ad et af de tynde blade i kopibogen, inden de gik af sted. Det var absolut ikke fremmende for udseendet. Jeg tilbragte megen tid i forkontoret, hvor jeg var ven med damerne og med skiftende fuldmægtige, af hvem jeg tiggede blyanter og papir til mine private gøremål. Mine forældre havde ofte selskaber og kom meget ud, og til selskaberne havde vi altid både kogekone og serveringsfrøken. Til selskaberne mødte herrerne i kjole og hvidt og damerne i stort skrud, og retterne var som oftest de traditionelle fire, suppe, fisk, steg og dessert med dertil hørende vine. Derimod var det ikke skik med cognac eller likør til kaffen, og om aftenen blev der spillet kort, og som dreng erindrer jeg det supplement, lommepengebeholdningen fik, ved at kunne samle tabte mønter op på gulvtæppet den næste morgen. Mine første erindringer er fra før bilernes tid, og jeg erindrer mange ture med charabanc eller landauer, idet vognmanden blev bestilt til en søndag eftermiddag at køre til en nærliggende skov. Ved sådanne køreture medbragtes madkurv, men ofte blev vognen parkeret, og hestene spændt fra ved et traktørsted, hvor der blev drukket kaffe. Undertiden var køreturene kun for far, mor og børn, undertiden var en eller flere af de familier, mine forældre kom sammen med, med på sådanne køreture, og så var også disses børn med. Vi er tre søskende, og jeg var alene, indtil jeg blev 7 år. Trods de meget mindre indtægter og trods den lavere levefod havde jeg ingen fornemmelse af knaphed på penge, men min fader havde den ærgerrighed, at jeg skulle have en bedre skolegang, end han havde fået, og jeg blev derfor allerede som tiårig sendt på Herlufsholm i 1915. Mine indtryk af hjem-

met blev derefter begrænset til ferierne og en week-end hver tredie uge, hvor det var tilladt at rejse fra skolen hjem, ofte med en kammerat. Fra disse ferier og weekends er min erindring navnlig knyttet til min moder, idet min fader altid havde travlt og var forjaget og også om søndagen sad ved sit skrivebord med forskelligt arbejde, rygende på den lange pibe, hvis hoved hvilede på gulvet. Jeg er ikke psykolog og kan derfor ikke bedømme, hvilken betydning opvæksten i hjemmet har haft for mig, men jeg mener personligt, at opholdet på Herlufsholm mellem kammerater og lærere har haft betydelig større karakterdannende indflydelse, ligesom dette står betydeligt skarpere i erindringen. Jeg erindrer svagt fra mine yngre år, at min moder var beskæftiget på kontoret som kontordame, men jeg erindrer intet om, hvilke indtryk dette gjorde på mig. Tilknytningen til Falster, hvor mine bedsteforældre stadig boede, blev bevaret gennem sommerferiebesøg. De 4 à 5 km fra stationen Nørre-Alslev til Øster Kippinge blev af og til tilbagelagt til fods, men også undertiden i dagvognen, et gult hestekøretøj, der lignende en lukket landauer, og som kunne befordre en 3—4 passagerer foruden post og forskellige pakker. Betalingen var en bagatel, men komforten var heller ikke stor. Rejsen fra Skælskør til Nørre-Alslev var forholdsvis besværlig med skift i Dalmose og Næstved. Langsom kørsel over den gamle jernbanebro ved Madsnedsund og derefter i Madsnedø ud på den åbne færge over til Orehoved, igen i toget med ventetider og frem og tilbage slæben på bagage. Under første verdenskrig erindrer jeg rationeringerne, og da min fader dengang var i byrådet, kan jeg huske på hans kontor aftenlige uddelinger af rationeringsmærker til spegesild og petroleum, hvilke rationeringer var, såvidt jeg erindrer det, lokalt prægede. Til gerningen

hørte retsmøder ved andre tingsteder og bitingsteder. Disse blev udført pr. cykel og ofte i min faders forfald af min moder, og det var naturligt, at nødvendigheden af sådanne møder omkring 1918 gjorde den da begyndende motorisering aktuel.

Jeg ved, at min fader af en af byens læger købte en åben 2-personers Opel-vogn omkring de tider; men på grund af mit ophold på Herlufsholm har jeg aldrig set dette køretøj. Fra en sommerferie kan jeg huske, at min fader havde en een-cylindret motorcykel af mærket James, en lille brun maskine med remtræk, som han måtte løbe i gang, og som var meget for lille til ham. Den lokale sommerrevy sang om ham i den anledning:

„En motorcykel har herr Hansen fået,
det er ikke meget, men dog altid noget;
han sidder, som han sad i gråd,
det er ikke meget, men dog altid noget."

Verset var vist lidt længere, idet det blandt andet skulle indeholde en hentydning til, at min fader væltede på gaden, der dengang var med toppede brosten på den ret stejle bakke fra havnen op imod kontoret ud for det daværende brændevinsbrænderi, hvor spildevandet løb ud på gaden fra et åbent rør, fra hvilket byens husmødre kunne hente varmt vand.

I 1918 blev motorcyklen ombyttet med en HGF, sortlakeret, åben med blafrende kaleche, og dermed begyndte min æra som motorfører, idet jeg allerede inden det 18. år fik lov til at føre denne, når vi var på forretninger. En tilladelse, der utvivlsomt var stærkt medvirkende til, at jeg var meget ivrig efter at tage med min fader på køreture.

Fra min tidlige barndom erindrer jeg en begivenhed, der gjorde stærkt indtryk på mig; en skypumpe trak hen over byen, og vi hørte et øredøvende brag. Det viste sig bagefter, at kostalden i naboejendommen, hvor brændevinsbrænderiet var indrettet, var blæst omkuld, og taget væltet ned over de mange køer, der blev fodret med mask og andet affald fra brænderivirksomheden. Jeg erindrer ikke, at jeg nogen sinde havde set disse køer før, men i brænderiets gård og de omliggende gader løb disse nu løse rundt, og jeg mindes synet af disse, der i mange tider efter forstyrrede min nattesøvn, fordi jeg ikke var klar over, at de i forvejen var rød-hvid-brogede, og derfor troede, at de hvide pletter skyldtes kalk fra nedstyrtende bygningsrester.

☆

Min fars sagførerforretning var, da jeg blev født i 1911, syv eller otte år gammel; den var i god drift og udviklede sig med højkonjunkturen under og efter den første verdenskrig til en virkelig stor provinsforretning. Det var således et efter omstændighederne velhavende borgermiljø, som jeg og min i 1913 fødte søster voksede op i, men netop forretningens vækst og alle de krav, den stillede til min fars arbejdskraft, var vel i høj grad medvirkende til, at far, som i forvejen var kejtet og ufri i omgang med mindre børn, ikke kom til at betyde ret meget for os børn i opvæksten. Det var mor, som stod i forgrunden, og det var umiddelbart gennem hende, at fars natur og karakter satte også sit præg på hjemmet og os. Min syv år ældre broder kom på Herlufsholm allerede da jeg var fire år gammel, og mine

erindringer om ham fra barneårene indskrænker sig til en tydelig oplevelse af den helt store forventning, når han skulle komme hjem for kortere eller længere ferier, hvilken forventning regelmæssig afløstes af det helt store indbyrdes klammeri — med årsag i den alt for store aldersforskel — for derefter, når afskedens time slog, atter at gå over i helt trøstesløs sorg. Selv blev jeg sendt på Herlufsholm allerede, da jeg var 10 år gammel, da det var fars store ønske, at vi børn skulle have de bedste uddannelsesmæssige muligheder, som omstændighederne bød på. Derved blev et ualmindelig nært søskendeforhold mellem min lille søster og mig imidlertid afbrudt, og i virkeligheden er vi tre søskende alle vokset op, som om vi havde været enebørn, og står ene med vore erfaringer fra barne- og læreårene; for min broders og mit vedkommende formede opvæksten sig altså yderligere med kun meget ringe kontakt til vort hjem, hvad der på forskellig måde har præget os på godt og ondt.

Når jeg alligevel synes, at jeg har et indtryk af min far som menneske og i hans gerning i det aktuelle tidsrum, skyldes det, at jeg i årene omkring 1950 i et par år levede som udstationeret i København, hvorfor jeg meget ofte kom hjem til Skælskør i stedet for mit eget hjem i Gråsten, hvilket gav anledning til, at jeg i mangt og meget lærte far at kende og forstå ham, men denne viden er andenhånds, og jeg kan ikke belægge mine meddelelser med henvisninger og kildesteder, idet jeg selvfølgelig ganske har henholdt mig til min fars egne og min mors ord.

Far var en fortræffelig jurist, og den undervisning, som omkring århundredskiftet blev givet de „danske" jurister, stod i meget højt over, hvad der blev os „latinske" jurister til del i tyverne og begyndelsen af trediverne, da

studieordninger og lærebøger ustandselig var i støbeskeen. Det skete jævnligt, at far snakkede fag med både min broder og mig, og når bortses fra at vi selvfølgelig var mere à jour med nyere love og bestemmelser, var resultatet altid, at den gamle danske jurist var os unge langt overlegen, når diskussionen kom til at angå de centrale teoretiske dele af juraen; alle de ledende principper for de forskellige discipliner inden for juraen var levende viden for far, mens vi andre kun lige anede, hvor sagen snerpede hen ad. Denne store teoretiske viden forbandt far imidlertid med en stor praktisk erfaring, og der var i hvert fald en årrække, da „sagfører Hansen i Skælskør" regnedes som den sagfører i Sydsjælland, som havde mest erfaring i alle retslige landboforhold. Far var sagfører, og han antog sig sin klients sag, og det kunne ske, at han antog sig klientens synspunkt i så høj grad, at det kneb for ham at forstå, at der overhovedet var noget at diskutere med modparten om, men han var aldrig unfair overfor modparten, hvilket ikke sjældent gav sig udslag i, at den ene dags modpart blev morgendagens klient. Kort efter at far havde etableret sig selvstændigt i Skælskør, var der en ung håndværker, som startede en forretning i byen. Han var flittig og stræbsom, men startvanskelighederne var store, og hurtig blev han en af fars meget store kunder på den gale side af skranken, idet far fik talrige inkassationer på ham. Imidlertid holdt han sine afdragsforpligtelser; til at begynde med, fortalte far, kom han med afdragene i kobbermønter, efterhånden blev der flere og flere sølvmønter imellem, og endelig en dag, da han betalte sin sidste regning hos far, var der en pengeseddel imellem. Da han stod med sin kvittering i hånden, overgav han samtidig far til incasso to udestående fordringer, idet han med stolt-

hed erklærede, at han ikke havde lyst til at afbryde kontakten med far, som da også forblev hans sagfører, så længe far drev forretningen.

Fars flid var legendarisk; en sådan arbejdsomhed kendes næppe i vore dage, er måske ikke nødvendig og kan sikkert ikke lønne sig. Han arbejdede med sine klienters sager og sit kontors administration fra — ja, jeg havde nært sagt morgen, men det er ikke rigtigt, da det kunne knibe at få ham gennet op til kontortids begyndelse — altså omkring klokken 9 til sent ud på natten; det var sjældent, at han kom i seng før klokken 2, og den tid han ofrede på måltiderne var ikke lang og til mors fortvivlelse forskellig bogstavelig talt fra dag til dag. Hellig eller søgn gjorde ingen større forskel, bortset fra, at far om søndagen måtte finde sig i, at familien hyggede sig i hans kontor, hvor han ganske uberørt deraf sled ved skrivebordet. Denne flid hang muligvis sammen med en udpræget lyst til at gøre alt selv; far var simpelthen ikke i stand til at lade andre udføre et stykke arbejde for sig, og jeg véd, at han har haft ansat højt kvalificerede medhjælpere — som også blev lønnet i overensstemmelse med kvalifikationerne — uden at han dog turde lade dem afsende så meget som et rykkerbrev, som han ikke selv havde underskrevet. Måske var det ikke lyst til at gøre tingene selv, men mere et psykisk krav på sikkerhed for, at intet var forsømt, som lå til grund for dette forhold, vistnok fars største handicap. Det er vel rigtigt, at kunderne godt kunne lide, at det var chefen selv, som ordnede deres sager for dem, men på den anden side ville de jo også godt have dem ordnede, og det var på det punkt, at far ikke slog til. Med forretningens vækst havde det været nødvendigt, at chefen blev aflastet på mindre væsentlige punkter, hvis ikke

der skulle ske alt for store forsinkelser. Far kunne ikke lade sig aflaste — der var noget i hans natur, som modsatte sig det — hvilket resulterede i, at sagerne efterhånden aldrig blev helt færdige. Når først underskrifter og tinglysning var bragt i orden, således at der ikke kunne „ske" noget, så fik det, man kan kalde opvasken, ofte lov at ligge i urimelig lang tid, og kunderne måtte ofte vente i årevis på en afslutning. For at forebygge misforståelser vil jeg gerne betone, at den endelige afslutning af en sag, og det, der skulle ventes længst på, var fars regning — ikke hans afregning til kunderne af, hvad der tilkom dem — og han har sat mange penge til ved at smøle på dette felt. Da så det kommunale liv fik tag i far efter 1920 med fire sammenhængende perioders borgmesterskab, blev hans arbejdsbyrde så stor, at det gik ud over både helbred og forretning. Det er min broders store fortjeneste, at han, da han blev kandidat i 1928, lod sig overtale til at komme hjem for dér efter overstået fuldmægtigtid som fars kompagnon at bringe system og fart i sagernes ekspedition. Han forbandt med mange af fars gode egenskaber som jurist og sagfører den evne til orden, som far savnede, og hans arbejde reddede både fars helbred og forretningen, hvis renommé ikke havde nået at lide uoprettelig skade.

Det er værd at lægge mærke til, at den brist på evne til at lade sig aflaste i sit eget arbejde, som gjorde far til en dårlig arbejdsgiver for juridiske medhjælpere, ikke gjorde noget skår i hans forhold til kontorpersonalet. Han stillede store fordringer til både flid og arbejdskvalitet, og som mange personligt meget dygtige mennesker kunne han være meget utålmodig over for hvad han anså for dårligt arbejde. Det førte af og til til voldsomme afskedigelser eller i mildere tilfælde udskældninger af per-

sonalet. Jeg har hørt mor, når en sådan tordenbyge var drevet over, sige til en betroet førstedame: Jeg begriber ikke, at De finder Dem i det. Hvorfor tager De dog ikke Deres gode tøj og går? Svaret var imidlertid blot: Sagføreren er i virkeligheden så rar. Han mener jo ikke et ord af det. Hun havde ret; far var sine folk en god arbejdsgiver, både mens de var hos ham, og senere, når det gjaldt om at lægge sig i selen for at skaffe dem bedre pladser på anseligere steder. Det var denne reelle interesse for personalets ve og vel, som dette instinktivt ikke tog fejl af, og som gjorde, at de holdt ud år efter år trods de store krav, far stillede til gengæld for den efter tidens forhold gode løn, som han betalte.

Far var ikke småtskåren. Han var gammeldags i den forstand, at han ikke tålte, at noget gik til spilde, og han kunne ikke udholde sjatteri med småpenge. Hvis vi børn skulle have mere end den ugentlige to — 2 — øre til ugeblade eller deslige tant, så var det mor, vi måtte henvende os til, engang imellem med held, medens far var absolut uimodtagelig for den slags. Derimod var han nærmest flot, når det gjaldt fornuftige udgifter, og når det gjaldt store anskaffelser som cykler, ure, fyldepenne og deslige, så hyldede far absolut princippet om, at det var kvalitet, der skulle købes. Han havde heller ingen overbærenhed med smålighed hos andre, selv gode kunder kunne han vise vintervejen, hvis de forekom ham smålige. Jeg erindrer engang, at jeg skjult bag en lænestol overværede en større ejendomshandel, som efter hvad jeg nu véd betød et meget betydeligt salær til far. Medens skødet var under udarbejdelse, opstod tvist mellem sælger og køber om, hvor mange gæs sælgeren måtte tage med til mortensaften, og kværulanteriet over disse sølle gæs — ejendommen var selv dengang i en sekscifret pris

— gjorde pludselig far så vred, at han rejste sig og råbte til hele selskabet: Ud, dér er døren, forsvind allesammen. Det er dog for galt at komme her og plage voksne mennesker med sådant pjat. Ejendomshandelen fortrak langsomt, og mens far sad tilbage og pustede ud i sin stol, kom mor for at berolige ham. Det lykkedes ikke særlig godt, for far var såret i sin sjæls inderste over en sådan brist på sans for proportioner. Han kunne jo sagtens have betalt gæssene og endda haft et pænt overskud af forretningen, men hans sans for sømmelighed var trådt for nær. Det kom forresten ikke til at koste far noget, for ud på eftermiddagen kom hele selskabet igen: Om dog ikke sagfører Hansen ville skrive skødet alligevel, nu var de enige, og det var dog så flovt sådan at blive jaget væk som børn. Den solide bondestands respekt for et klart og personligt uinteresseret standpunkt havde sejret over både smålighed og fornærmelse.

Det vakte megen forundring, da far inden han var fyldt 56 år trak sig ud af sin forretning og al offentlig virksomhed for at hellige sig sin have. Han sagde selv spøgende, at han ikke ville være under en landsretssagfører, som min broder på det tidspunkt var blevet, men realiteten var den, at han vendte tilbage til sit udspring. Han var husmandssøn fra Nordfalster, og han vendte nu tilbage til jorden, som han vel aldrig havde glemt, men været alt for travl til at beskæftige sig med. Han vidste sikkert også, at han for at få noget ud af jorden måtte have en vis tid til at beskæftige sig dermed, og at det ville være for sent at begynde, når han havde nået den sædvanlige pensionsalder 70 år. Far havde et par tønder land, som han med flid og dygtighed drev dels som frugtplantage og dels som prydhave; under den anden krig var hans arbejde et virkeligt aktiv økono-

misk, men selv om det efterhånden blev mere hobbypræget med den stigende alder, så kom fars smukkeste og bedste egenskaber til deres fulde ret i denne beskæftigelse med jord og planter. Far forstod i usædvanlig grad at være sin egen arbejdsgiver, og han passede sit arbejde med samme omhu, som var han timelønnet og skulle stå til ansvar for, hvad han nåede. Han var nu blevet morgenmand og sled fra tidlig morgen — om sommeren fra omkring klokken 5 — til henad klokken 16 —17 med sit arbejde, og der skulle vigtige grunde til, at han en sjælden gang bevilgede sig en fritime eller endnu sjældnere en fridag. Han kunne således gøre forskel på hellig og søgn, og faldt ikke i den kedsomhedens grav, som åbner sig for enhver pensionist, som ikke ejer denne evne. Samtidig trivedes han og kom sig næsten fuldstændig af den nikotinforgiftning, som omkring 1928 var ved at gøre det af med ham. Den blev praktisk talt hans eneste sygdom, og da hans tid var udrundet i september 1952, døde han brat og uden så meget som eet minuts forudgående sygdom.

Far var som en hård sten med mange kanter, men tiden og hans stærke vilje og karakter sleb efterhånden kanterne af, så jeg tror, at far var et meget lykkeligt menneske, da han døde. Han døde uden noget varsel, men det var, som havde han haft en anelse om, at hans tid var omme. Han havde i det sidste halve år trukket sig ud af alle rester af tillidsposter og styrelser, som han havde eller var medlem af, og alle hans sager, som ellers kunne have en sørgelig tendens til at trække i langdrag, var bragt i orden. Han havde hele sit liv haft et nært forhold til kirken, men det var, ligesom det havde knebet for ham at forsone sig med præsterne, som jo altid betonede, at evangeliet var for alle uden forskel. Nu var

det ikke sådan, at far ikke undte alle lod og del i frelsen, men helt forsone sig med den tanke, at der ikke skulle være den allermindste belønning for den, som havde levet et pænt borgerligt liv her på jorden, kunne han vistnok ikke. I hvert fald var han altid forstemt, når præsten i sin prædiken havde angrebet „den gode borger". Hvorledes fars mening herom var til slut, véd jeg ikke, men mor fortalte mig efter hans død, at han nogle dage forinden havde sagt: Jeg kan nu ikke tænke mig, at Vorherre ikke skulle have brug for mig som gartner et eller andet sted i sin have, og dermed kan jeg dø lykkelig.

Hvorvidt far var en typisk dansk provinssagfører, skal jeg lade være usagt, men én ting er sikkert, han var en tro forvalter af det ham betroede gods. Han arbejdede med sig selv, retlinjet og reelt, og han udnyttede med flid og troskab sine muligheder og evner, både materielt og åndeligt, og det er min faste overbevisning, at han døde lykkeligt, som han selv sagde det. Far var sagføreren, og mange var de sager, som han ordnede til sine klienters gavn, han var borgmesteren og han gav sit arbejde og sine evner til bedste for sin lille by uden skelen til, at det ikke økonomisk var nogen fordel, tværtimod, men der er måske ligesom en tanke i, at den titel, han bevarede i sit otium, og som byens befolkning gav ham, til det sidste var godsforvalteren.

Niels Hove
1876 - 1959

Af advokat Niels Chr. Hove, Kolding

På væggen i mit kontor hænger et billede af min far. Det stod ikke skrevet over hans vugge, at han skulle blive sagfører, og endnu mindre, at han fra det kontor i Kolding, hvor hans billede nu hænger, skulle drive en sagførervirksomhed i over 50 år.

Far var bondesøn fra Mors. Han var ældste søn af bedstefars andet ægteskab. Da bedstefar hurtigt ældedes, måtte far i en meget ung alder træde i hans sted, således at han, faktisk før han var voksen, stod som familiens overhovede, en position han bevarede til sin død.

Fars hjem lå en lille mils vej uden for købstaden Nykøbing, og turen til og fra skole blev året rundt tilbagelagt til fods. Spadsereturen til og fra arbejdspladsen bibeholdt far hele sit liv, og han tillagde denne daglige motion i al slags vejr stor betydning for det jernhelbred, han havde, og som tillod ham at påtage sig en arbejdsbyrde, der ville have knækket de fleste.

Efter præliminæreksamen og en tid ved landbruget kom far til et af de små dagblade i Nykøbing som journalist, og fra de mange vælgermøder og lignende sammenkomster, han som yngste mand på bladet måtte referere, stammede hans interesse for samfundsforhold. Den ytrede sig ganske vist aldrig i en åben deltagelse i

det politiske liv, men han fulgte til stadighed med i, hvad der skete, og var ikke nem at klare i en politisk diskussion. — Allerede i en alder af knap 20 år blev far redaktør af bladet, og såfremt hans senere svoger og en anden god ven ikke havde grebet aktivt ind for at få ham til at læse jura, var han sikkert blevet inden for pressen. Jeg er overbevist om, at han også her ville være blevet en markant personlighed, hvis ord man havde lyttet til, og hvis meninger man måtte respektere.

Nu blev det altså juraen, der fik hans interesse, og i løbet af ganske kort tid lykkedes det ham at gennemføre sin eksamen som „dansk jurist" med et særdeles smukt resultat. — Når man den gang gik til eksamen, skete det under udfoldelse af betydelig større festivitas end nu om stunder. Jeg har således ladet mig fortælle, at far og Advokatrådets nuværende formand, advokat Axel Graff's far, der var oppe til eksamen samme dag, i fællesskab havde lejet den pompøse klædning, som da var obligatorisk.

Sin fuldmægtigtid tilbragte far i Køge. Hans principal satte stor pris på ham og havde gerne set, at han var blevet, men far foretrak at begynde sin egen sagførervirksomhed i Jylland. At det netop blev Kolding, han slog sig ned i, beroede igen på lidt af en tilfældighed: En af familiens ældre venner fra Mors, der som rejsende i Jylland kendte de fleste jydske købstæder, havde fremhævet denne by som et sted, hvor der var brug for en ung, energisk og dygtig sagfører. Samme ven lod det ikke blive alene ved ordene, men forstrakte også far med den fornødne driftskapital til forretningens start. Denne fandt sted nytår 1908, og efter 9 års forlovelsestid fandt mine forældre det omsider forsvarligt at gifte sig.

Under pulterkammerrydningen i 1940 blev det nød-

vendigt for os at destruere en stor del af sagførerforretningens arkivalier. Jeg stødte ved denne lejlighed på den første lille regnskabsbog, som far havde benyttet, og som han selv havde ført. Det fremgår af denne, at det slet ikke havde været så let at begynde på bar bund. Der gik ofte lang tid mellem klienterne, og det svandt ind i driftskapitalen. Foruden til forretningen skulle der jo også bruges penge til familiens daglige underhold, og denne familie voksede ret stærkt. I løbet af de første otte år af mine forældres ægteskab blev den til otte personer — foruden først en, senere to unge piger i huset.

Der måtte derfor bestilles noget, og der *blev* bestilt noget. Far har selv fortalt, at han under den første verdenskrig havde så meget om ørerne, at han forfaldt til tobaksrygning, en last, der ikke før havde tynget ham, men som han nu bevarede til sin død. Hvad der ikke skulle gøre arbejdsbyrden lettere var, at far — i lighed med en række andre sagførere — én gang om ugen tog ud til et par af stationsbyerne i oplandet, således at folk dér kunne få ham i tale uden at skulle begive sig ind til Kolding, hvilket med de da herskende kommunikationsforhold ikke var nogen helt ubetydelig affære. Far foretrak ofte at gøre turen frem og tilbage på cykel.

Som børn så mine søskende og jeg derfor meget lidt til vores far. Arbejdet optog ham så stærkt, at han sjældent kunne overholde spisetiderne. Da han også var på kontoret om aftenen, så vi ham i virkeligheden kun om søndagen, og endda som regel kun fra middag, idet søndag formiddag normalt også måtte tages i brug, hvis arbejdet skulle kunne overkommes.

Så meget mere nød vi samværet med far om søndagen. Han var en ivrig jæger, i det hele taget meget glad for naturen, specielt den jyske, og når det kunne lade sig

gøre, tog han os børn med sig på sine jagtture. Uden for jagtsæsonen benyttede vi ofte eftermiddagene om søndagen til udflugter til de mange naturskønne steder, der findes omkring Kolding og i hele den sydlige del af Jylland. På disse ture var far i sit es, og hans kendskab til de steder, vi besøgte, gjorde turene endnu mere levende for os. Han kunne fortælle os ikke alene om den pågældende egn, men også om de fleste af egnens beboere og gårde.

Vi havde den allerstørste respekt for far — dog ikke sådan at forstå, at vi var bange for ham. Han anvendte aldrig korporlig straf, men derimod en mere psykologisk. Når en af os havde forsyndet sig i en sådan grad, at mor ikke selv kunne eller ville „ordne sagen", måtte vedkommende efter middagen blive siddende, indtil far kom hjem, og det kunne godt vare længe. Når far så kom, sagde han ingenting, men gav sig til at spise og derefter til at læse sin avis, idet han med passende mellemrum kastede et blik over på synderen. Efterhånden som tiden gik, følte denne sig mindre og mindre vel tilpas, og til sidst var han så brødebetynget, at nogle få bebrejdende og bedrøvede — men ikke vrede — ord var mere end nok til, at han med den sorteste samvittighed gik i seng, — trods alt lettet over, at sagen dermed var ude af verden.

Dette lille træk illustrerer egentlig udmærket fars på en gang stærke og samtidig varmtfølende og bløde natur. Han, hvis væsen og udseende ellers nok kunne virke brysk, havde, så længe jeg kan huske tilbage, altid haft meget svært ved at beherske sin bevægelse, der kunne skyldes tilsyneladende betydningsløse hændelser. Fra sin fars familie havde han også arvet en vis tungsindighed, der dog kun yderst sjældent fik lov at vise sig. På den anden side var han i besiddelse af megen humoristisk

sans og af slægt og venner frygtet for sin skarpe replik og sine til tider ret nærgående drillerier.

Far lagde aldrig skjul på, at han var ud af en bonde-æt, og han var også i mangt og meget præget heraf. Han havde den jyske bondes tillidvækkende ro og velovervejethed, hans interesse for mennesker og deres problemer og ikke mindst hans let vakte oppositionslyst og skepsis over for kategoriske påstande og vurderinger.

Det var bemærkelsesværdigt, at far heller ikke i sin knappe fritid lod hjernen slappe af. Han læste meget — foruden mindst 6 aviser hver dag og diverse tidsskrifter — den ene bog efter den anden, fortrinsvis skønlitteratur, men også f. eks. historiske og topografiske værker samt biografier. — Når hertil kommer, at han var en ivrig bridgespiller, vil man forstå, at megen tid til at dyrke familielivet blev der ikke tilovers. Mor sad meget ofte alene hjemme om aftenen og kom således mere end de fleste andre sagførerhustruer til at føle, hvad det ville sige at have en mand, hvis arbejde lagde beslag på næsten al hans tid og kun i ringe omfang tillod hende at følge med i, hvad han foretog sig.

Da jeg som fuldmægtig kom hjem i fars forretning, følte jeg både hos kolleger og klienter, hvilken respekt de havde for ham. Jeg gjorde hurtigt den erfaring, at det ikke var nogen let opgave at træde ind i forretningen som „den store mands søn". Der blev ikke tale om nogen form for protegéren. Jeg måtte gøre mine erfaringer selv, men jeg er overbevist om, at far har undersøgt og kontrolleret ethvert dokument og ethvert brev, der afgik fra min hånd. Før jeg kom hjem som fuldmægtig, havde jeg været ansat i centraladministrationen, og jeg havde søgt orlov i et år for at prøve sagførergerningen. Jeg havde været særdeles tilfreds med mit ar-

bejde i ministeriet, og det var mit indtryk, at man også dér var tilfreds med mig. Derimod tør jeg nok sige, at der ikke var megen tilfredshed at spore hos min faderlige chef. Skønt jeg sled og slæbte 12—14 timer om dagen, og skønt jeg gjorde mig al mulig umage, var der idelig så det ene og så det andet, som jeg kunne eller burde have gjort anderledes. Jeg lyver ikke, når jeg nævner, at jeg ikke én gang i dette første prøveår fik så meget som ét rosende ord eller blot en bemærkning om, at „det var godt". Da min orlov var ved at udløbe, meddelte jeg derfor mine forældre, at jeg nu vendte tilbage til København. Far blev tydeligt overrasket herover, men da jeg begrundede min beslutning med, at jeg, skønt jeg som nævnt havde gjort mit bedste, hverken havde kunnet gå eller stå ham tilpas, gav han mig den eneste lille ros, jeg har fået fra ham. Den lød således: „Du er da ikke den ringeste fuldmægtig, jeg har haft!" Derefter fik vi snakket ud om en lang række forhold, som jeg kunne tænke mig ændret, og det endte med, at vi enedes om, at jeg skulle blive i Kolding. Det har vist ingen af os fortrudt. Jeg har i hvert fald ikke.

Som procederende advokat har jeg ikke ofte haft lejlighed til at høre far, men nogle gange er det dog sket. Den første gang husker jeg kun, fordi modpartens advokat var en kvindelig sagfører, der benyttede sagen som prøvesag, og jeg havde aldrig før set en kvindelig sagfører møde i retten. Det var iøvrigt nuværende borgmester Edel Saunte.

En anden gang overværede jeg, at far mødte for en ældre dame, der var sagsøgt i en stor erstatningssag. Sammen med to voksne døtre bivånede også hun proceduren for landsretten i Viborg. Sagsøgerens advokat havde forelagt sagen og procederet vidt og bredt. Fars

indlæg tog højst ét, måske to minutter, og damerne var rystede, da de forlod retssalen, og udtrykte højlydt deres skuffelse over fars indsats og frygt for udfaldet af dommen. På vejen hjem fra Viborg spiste vi aftensmad på en kro, og stemningen var ærlig talt noget trykket — indtil der kom telefonisk besked fra landsretten om, at fars klient var blevet pure frifundet og havde fået tilkendt sagsomkostninger.

På den anden side kunne fars omhu og grundighed også give sig udtryk i en omfattende procedure, og i så henseende var en af de prøvesager, som han i begyndelsen af trediverne måtte underkaste sig for at blive landsretssagfører — en titel, som han iøvrigt brugte meget lidt, og som hans ældre klienter aldrig blev fortrolige med — typisk. I denne prøvesag havde han gjort så meget ud af proceduren, at retsformanden fandt sig foranlediget til at bemærke, at „*så* mange boller på suppen" havde far heller ikke behøvet at lave.

I forholdet til sine klienter havde far en evne til at give det udseende af, at han havde masser af tid. På hans kontor har der — under udvikling af en utrolig mængde cigarrøg — udspundet sig indgående samtaler og langtfra kun om de sager, klienterne var kommet til ham om.

Klienter, der første gang fik foretræde hos far, kunne somme tider ikke helt forstå, hvor han ville hen. (Det er for så vidt ikke betegnende at skrive „at få foretræde", da far lagde vægt på, at hans kontor var så tilpas tarveligt udstyret, at ingen skulle føle sig for dårligt klædt til at tage plads i stolen over for ham). En gang kom ledelsen for en større virksomhed op for at konsultere far i et betydningsfuldt spørgsmål. De pågældende fik lejlighed til at forelægge problemet og fremføre alle de argumenter, der kunne støtte deres syns-

punkt. Derefter tog far fat; han imødegik argumenterne ét efter ét, og jo længere han kom frem, jo længere blev klienterne i ansigterne. Til sidst sagde en af dem halvt ærgerligt: „Nu har De i en hel time kun siddet og talt modpartens sag. *Kunne* De ikke prøve at se sagen fra vor side?" Og det kunne far naturligvis.

Samme ledelse var iøvrigt engang inde for at forelægge et andet vigtigt problem. Her var der imidlertid ét medlem af bestyrelsen, der ikke var enig med de øvrige. Efter at have hørt såvel flertallet som mindretallet udtale sig, måtte far give mindretallet ret. Da sagen som nævnt var af meget stor betydning, foreslog han imidlertid, at man skulle forelægge spørgsmålet for en specialist i København, og aftalen blev, at et par af de mest veltalende bestyrelsesmedlemmer skulle rejse over og tale med vedkommende højesteretssagfører. Kort efter kom der til far fra den pågældende, meget ansete kollega et responsum, der gav flertallet medhold. Far læste det igennem og tog det med hjem om aftenen for at spekulere videre over sagen i stedet for — som han plejede — at sætte sig til at læse i en god bog til de sene nattetimer. Næste morgen ringede han kollegaen i København op og takkede for udtalelsen. Efter at have tilføjet: „Kaliffen har talt", og at han nu ville sende det pågældende responsum ud til klienterne, kunne han dog ikke lade være at fremføre sine argumenter imod kollegaens resultat. En time efter kom der en ekspressamtale fra København med anmodning om, at det fremsendte responsum måtte blive tilintetgjort, idet der ville fremkomme et nyt i løbet af nogle dage. Det gjorde der, og dette nye responsum støttede far og „den ene retfærdige" i bestyrelsen, og dermed var denne sag afgjort.

For ikke-sagførere kan det lyde mærkeligt, men en

meget stor del af klienterne er folk, som man tidligere har haft incassationer på. De fleste mennesker, der skylder penge, kan godt forstå, at disse penge skal betales, og når de får en rimelig frist hertil og iøvrigt bliver behandlet som de ordentlige mennesker, de fleste af dem er, ja, så sker det overmåde tit, at de, når de får brug for en sagfører, går til ham, de gennem incassationen er blevet bekendt med. — Det har moret mig en gang imellem at blade i de gamle forretningsbøger, idet man der kan se utallige mennesker, der på denne måde er gået fra debitor- til kreditorsiden, og det kan glæde en at iagttage den trofasthed, mange af de gamle klienter og deres familier viser. Det er ingen sjældenhed at se tredje generation af samme familie som klienter på vort kontor.

Som et eksempel kunne jeg nævne en meget flittig havnearbejder. Han har selv fortalt, at han i længst forsvunden tid havde fået en „rykker" fra far, men at han, da han i denne anledning henvendte sig på kontoret, i stedet for at betale det skyldige beløb havde lånt 50 kr. af far, der ellers ikke havde alt for godt råd dengang. Denne mand er kommet i vor forretning i ca. 40 år; han har sat sine børn godt i vej, og hver gang de eller han har haft brug for sagfører, er de trofast kommet her. — En aften, da mine forældre havde et større selskab, ringede det på gadedøren, og udenfor stod den pågældende klient — ikke ganske ædru. Han ville absolut tale med far, der derfor kom ud til døren. På forespørgsel meddelte manden, at han var kommet for at låne 20 kr. Med en bemærkning om, at det nok var bedst ikke at give ham pengene, lånte far ham dem alligevel. Da han den næste morgen kom på kontoret, sad manden der allerede. Han betalte glædestrålende pengene tilbage, og far kunne ikke dy sig for at spørge, hvorfor det havde været

så nødvendigt for ham at låne de 20 kr. den sene aftentime. Forklaringen var den, at vor gode klient var kommet i „slet selskab". Han og hans kammerater havde efterhånden fået lidt rigeligt at drikke, og i aftenens løb var man kommet til at tale om sagførere. En af kammeraterne havde fortalt, at han havde en god sagfører, og fars klient havde da fundet anledning til at sige, at hans sagfører var den bedste, og at han stod på en sådan fod med ham, at han når som helst kunne låne 10 eller 20 kr. af ham. Det ene ord havde så taget det andet, og diskussionen var endt med et væddemål om, hvorvidt han nu med det samme kunne gå op til sin sagfører og låne 20 kr.

Landboklienterne havde far en særlig forkærlighed for, og navnlig deres problemer forstod han at løse. Utallige vanskelige og prekære familieanliggender er blevet ordnet, og altid efter at alle synspunkter havde fået lov til at komme til orde. Påfaldende for mig er det, at far — også i sine senere år — oftest tog parti for den yngre generation.

Forståelsen for de yngre gjaldt ikke alene klienterne, men også hans kolleger og fagfæller. Efter at han i sine yngre år havde været med til at bringe orden blandt de ældre jurister i byen, blev han senere en slags sjælesørger for de yngre kolleger og fuldmægtige, der i stort tal søgte råd både om faglige og rent personlige problemer. At disse unge kolleger har haft udbytte af hans råd og har været taknemmelige herfor, har vi modtaget talrige beviser på både ved de ikke så få festdage, som far nåede at opleve, og sidst ved hans død. — Hans interesse for de yngre kolleger viste sig også ved hans deltagelse i de unge sagføreres og fuldmægtiges videreuddannelse. På de jyskfynske sagførerkurser bidrog far et af de første år med

et meget påskønnet foredrag om dokumenters, specielt skøders affattelse.

Da far kom til Kolding, var forholdet mellem sagførerne langt fra godt. Man betragtede sig alene som konkurrenter og ikke som kolleger. Når en ældre sagfører kunne genere en yngre, gjorde han det. Dette forhold fandt far både urimeligt og uværdigt, og sammen med en jævnaldrende kollega, ors. V. Arndal, gik han ind for at få det ændret. Det tog lang tid, men det lykkedes, og når man i dag blandt advokaterne i Kolding har det bedste samarbejde og sammenhold, er det en direkte følge af dette initiativ.

Skønt far, som tidligere nævnt, var gammel pressemand, var han altid meget karrig med at give aviserne oplysninger. Efter sagens natur kan og bør størstedelen af de sager, en sagfører beskæftiger sig med, af hensyn til klienterne ikke refereres. Men selv i sådanne sager, hvor kolleger ofte udtalte sig, var han tavs.

Også i sin indstilling til embedsmændene var han korrekt til det yderste. Et af de mennesker, som han satte størst pris på, var en dommer i Kolding, og fra dennes søn ved jeg, at sympatien var gensidig. Alligevel faldt det hverken far eller dommeren ind, at de kunne omgås privat.

Ligesom far altid optrådte korrekt overfor rettens embedsmænd, forlangte han, at disse respekterede sagførernes rettigheder.

Når han havde ret, stod han fast herpå, selv om det kunne komme til ret dramatiske scener. Således skete det engang under et møde i en landvæsenskommission, hvis formand var en nu forlængst afdød dommer, at kommissionens medlemmer ved forhandlingsbordet henviste til nogle bilag, der cirkulerede rundt blandt dem. Far bad

om at måtte se dem, men fik intet svar, og da han igen spurgte, blev anmodningen afslået. Far henviste nu til, at han som part i sagen naturligvis måtte have ret til at blive gjort bekendt med det materiale, der skulle danne grundlag for kommissionens afgørelse af sagen, og da kravet stadig blev afvist, pakkede han ganske roligt sine papirer sammen og forlod sammen med sine klienter retslokalet efter at have meddelt, at han under disse omstændigheder ikke havde mere at gøre der. — Først da selskabet var i færd med at stige ind i bilerne udenfor, kom kommissionens sekretær løbende ud med dokumenterne, og efter at dommeren var fremkommet med en art undskyldning blev forhandlingerne genoptaget.

De eneste offentlige hverv, far påtog sig — bortset fra forskellige kollegiale tillidshverv — var udførelsen af offentlige og beneficerede sager og hvervet som anklager ved underretten. Begge disse poster nedlagde han under henvisning til sin alder ved krigens afslutning i 1945. Under besættelsen havde hans kontor jævnligt været mødested for tilrejsende medlemmer af modstandsbevægelsen, som han var knyttet til. Et sagførerkontor var jo et fortrinligt sted for sådanne hemmelige møder og for ind- og udbetalinger af beløb af enhver størrelse; alt kunne ske, uden at der vaktes mistanke udadtil.

Når far nu frasagde sig de nævnte hverv, var det efter min opfattelse ikke alene på grund af alder og ejheller så meget, fordi han veg tilbage for forsvarergerningen. Den vigtigste grund har nok været den, at han ikke fandt det rigtigt, at han som gammel modstandsmand skulle impliceres i retssagerne mod dem, der tidligere havde stået „på den anden side".

Selvom far altså aldrig engagerede sig direkte i det offentlige liv — på trods af talrige opfordringer hertil —,

ydede han som rådgiver for en lang række enkeltpersoner, virksomheder og institutioner i byen og dens opland utvivlsomt sit ikke ubetydelige bidrag til egnens udvikling. Bevidstheden herom gav ham en dyb tilfredsstillelse og glæde ved sit arbejde. I det hele taget var det en lykke for ham, at han fik lov at leve sit lange liv i en gerning, hvor hans arbejdsomhed, sunde judicium og omfattende menneskekundskab i så vid udstrækning kunne finde anvendelse til gavn for det samfund, over for hvilket han til sin død bevarede en usvigelig pligtfølelse.

Niels Hove, f. 3. december 1876 i Lødderup på Mors, død 26. februar 1959 i Kolding; søn af gårdejer Anders Hove Christensen (1833—1923) og hustru Christine f. Nielsen (1853—1901); gift (7/3 1908) m. Elise Degn (1879—1960), datter af restauratør Peter Degn, Nykøbing Mors, og hustru Else Kirstine f. Bertelsen. Præliminæreks. (Nykøbing M.) 1893; 1895 medarbejder ver Morsø Dagblad, 1896—1901 redaktør af bladet; 1904 exam. jur.; 1904—07 fuldmægtig hos sagfører, justitsråd C. Frederiksen, Køge; 1907 sagfører sst., fra 1908 i Kolding; 1934 landsretssagfører. 1920—45 anklager ved underret; 1921—45 off. og benef. sager. 1928—44 medl. af bestyrelsen for Kolding Sagførerforening, fra 1939 formand; 1931—40 medl. af bestyrelsen for 11. sagførerkreds, 1932 næstformand, 1933—40 formand. Medlem af bestyrelserne for Kolding Sydbaner 1915—48, for Kolding Centralbibliotek 1936—55, for Jens Holms Biblioteksfond 1938—55 samt for en række aktieselskaber.

Hans Billeskov Jansen
1861-1943

Professor, dr. phil. F. J. Billeskov Jansen, København

Min far, overretssagfører Hans Billeskov Jansen, havde en stærk følelse for sammenhæng i slægten, i historien, i kulturen — og det skyldes hans forståelse af fortiden, at jeg i dag kan indlede med at se min far i rækken af de Jansen'er, han ofte fortalte os om. Engang omkring 1700 er en ditmarsker indvandret til Danmark; hans søn, som hed Hans Peitter Jansen, var „barnefødt i Ditmarsken", som der står i hans borgerskab som parykmager i Horsens fra 1736. Han havde et anseligt hus på Nørregade, og hans parykmagerskilt vidnede om, at Holbergtidens reklamer ikke var uden vid. På skiltet så man kong Davids oprørske søn Absalon hængende ynkeligt i sit store hår. Som bekendt blev han på den måde standset i sin flugt og dræbt. Absalon bar altså *ikke* paryk — og derfor stod der på rammen under billedet:

Havde du baaret af min Paryk,
var du ej kommet i denne Betryk.

Fortællingen herom havde far fra en meget gammel moster — hun var mødt 1804 — og havde, da hun var i tyverne, set skiltet hos parykmagerens søn, Rasmus Jansen, der var biskop i Ålborg. Han var som teolog ikke meget særpræget, men en slagfærdig mand også i

sine embedsskrivelser. Da han i de trange pengeår efter 1813 fik bevilget et beløb til bispegårdens istandsættelse, skabte pengenes forringelse så mange genvordigheder, at han ender sin beretning om opbygningen til Kancelliet med disse ord: „Havde jeg været i Stand til at forudse de Besværligheder og Bryderier, som dette Arbejde har medført, skulde den gamle forraadnede Residents blevet staaende, om den saa stykkevis var faldet ned over mig". Tante Marie fortalte far, at Frederik VI ofte kom på uanmeldt besøg i bispegården, når han opholdt sig hos garnisonen i Ålborg. En dag bad biskoppen kongen om dog at anmelde sit besøg i forvejen, „thi ellers bliver jeg straffet af min kone, der er ganske ulykkelig, når det sker". „Straffet," sagde kongen, „med hvad?" „Så får jeg ikke sukker i min te i 14 dage." Så lovede kongen at anmelde sine besøg i tide. Marie fortalte også, at kongen en dag spurgte den gamle biskop om hans alder. Biskoppen svarede ikke; kongen spurgte igen uden at få svar. Så sagde han lidt irriteret: „Nu har jeg to gange spurgt biskoppen om, hvor gammel De er!" „Jeg har hørt det," svarede den gamle, „men min fader og bedstefader sagde altid, at vi Jansen'er ikke dør, førend vi bliver slået ihjel med knipler, og så er jo alderen ligegyldig, Deres Majestæt." „Og alderen fik kongen ikke at vide," sagde tante Marie, idet hun slog hænderne sammen, når hun fortalt historien.

Far var meget ivrig efter at få opklaret, hvordan mellemnavnet Billeskov var kommet ind i familien, og stolt, da han fandt ud af det. Medens Rasmus Jansen som ung var kapellan i Holstebro, blev en søster til ham, Maren, i 1776 gift med en proprietær på egnen, Hans Billeskou til Vejbjerggaard i Humlum sogn. Rasmus Jansen var selv blevet gift samme år; i årenes løb fik han talrige døtre

og 1788 en søn, som blev døbt Hans Billeskov Jansen — opkaldt ikke blot efter sin farfar parykmageren, men efter sin fars svoger, den velhavende mand på Vejbjerggaard. Det blev min fars bedstefar, efter hvem han var opkaldt. Han var død, før far blev født; men far havde en slags forkærlighed for denne pligttro og temperamentsfulde bedstefar. Han blev jurist, by- og herredsfoged i Hobro og senere i Skjern. Under et besøg i Hobro fortalte en gammel guldsmedemester far, at han som dreng havde overværet byfogdens afsked med byen: et uhyre vogntog fulgte byfogden og hans familie en mils vej uden for byen. Her gjordes holdt, og efter afskedshilsner drog byfogden og hans familie videre over heden til Skjern. Det var i 1842, og det følgende år skulle den nye herredsfogeds temperament komme til udfoldelse ved en begivenhed, som optog far en del. I 1830'erne tog de gudelige vækkelser fart i Jylland, og da regeringen fra gammel tid så med mistro på alle sekteriske bevægelser, fik politimestrene i 1835 besked om at holde nøjere opsyn med omrejsende prædikanter. I sommeren 1843 kom en gruppe af disse til Skjernegnen og trods herredsfogdens forbud holdt de forsamlinger. Han kom da med rettens folk for at anholde dem; da de ikke lystrede, måtte han bruge kraftige ord og stok. I en bog fra 1928 og i en artikel om denne skrev nogle jyske lærere, at herredsfoged Jansen „var en fanatisk modstander af de gudelige forsamlinger" og havde optrådt med brutalitet. Far forklarede i en artikel sagens rette sammenhæng. Han tilføjede: „Lad gå, at det måske havde været bedre, om Jansen havde tæmmet sin — medfødte (og fra ham yderligere nedarvede) — impulsive Natur, — jeg kan saa udmærket forstaa hans Optræden, men er, som bemærket og indrømmet, jo ikke paa dette Punkt helt uvildig."

Fars følelser for de vrede lærere havde da også vist sig i det foregående. Under skildringen af de dramatiske optrin nævner far slagene med *stokken* og tilføjer i en underfundig parentes: „Som d'Herrer Lærere kan faa at se hos mig, det er en ret tynd Spanskrørsstok med Elfenbenshaandtag, hvor der er udskaaret en Slange".

Med denne jurist Hans Billeskov Jansen var slægten gået over i juraen. Af herredsfogdens to sønner endte den ene som herredsfoged i Vestervig, den anden som toldforvalter i Assens; den sidste var *min* bedstefar, Frederik Julius Jansen. Dette gode embede var vistnok belønningen for et særligt krævende toldarbejde, som far ofte omtalte med beundring. Da den ulovlige brændevinsbrænding havde fået stort omfang i Jylland, indrettedes et ambulant toldvæsen, et flyvende korps, hvis opgave det var at opdage de hemmelige brænderier og så slå til. Lovovertræderne måtte tages på fersk gerning, og på hestevogn ved nattetid drog tolderne ud, med min bedstefar i spidsen. Hans distrikt var uhyre, det nåede fra Kongeåen til Limfjorden; men målet blev nået, efter 20 års indsats var Jylland så godt som renset.

Det var under disse bevægede år, at min far fødtes i Skanderborg den 13. december 1861. Kort efter indfaldt den ulykkelige krig; selv huskede han naturligvis intet fra krigstiden, men den mørke skygge fra 1864 gav ham som så mange samtidige en dyb kærlighed til fædrelandet parret med et uforsonligt had til Tyskland, eller til *tyskerne*, som end ikke Sønderjyllands genforening med kongeriget kunne dæmpe. De tyske nazisters ubegribelige ondskab og overfald på Danmark kom ham ikke overraskende. Han var vokset op i et land, der havde været offer for Bismarcks brutale politik.

Da familien flyttede til Assens i 1867, har far været

lige ved seks år. Men allerede 1871, 9½ år gammel, blev han sendt på Herlufsholm. Assens blev for ham en fredfyldt ferieby, en uforanderlig idyl, hjemmet man vendte tilbage til fra tid til anden, præget af faderen, hvis forbeholdenhed nok dækkede over en indre varme og den kærlige, omsorgsfulde moder.

Herlufsholm blev hans verden igennem 9 år. Han kom ind i forberedelsesklassen og blev student derfra 1880. Det var drøjt for sådan en lille fyr at komme hjemmefra, og livet på Herlufsholm var uden sentimentalitet. Men far kom, som praktisk taget alle herlovianere, til at elske sin skole. Når en ferie havde varet et stykke tid, længtes han tilbage til skolen og kammeraterne. Fra gammel tid var forholdet mellem disciplene præget af, at de yngre klasser havde pligt til at adlyde ordrer fra de ældre. Da far kom i øverste klasse, var en mildere ånd på vej, men han ville ikke anerkende den, og da nogle disciple i tredieøverste klasse en dag gjorde sig udtilbens, optrådte far, sammen med et par andre, med unødig voldsomhed. Han fik aldrig rigtig lært at beherske sig, og løb sig derved også senere hen staver i livet — men rigtignok gerne, når han tog på vej for en bedre sags skyld. Et overskud af sundhed og vitalitet besad han, og han var meget ømfindtlig over for krænkelser på egnes og på andres vegne. Den slags vulkaner *må* have udbrud fra tid til anden!

Da far engang blev anmodet om til en avis at fortælle om Herlufsholm, valgte han at sammenfatte sine erfaringer derfra i „een eneste Episode, der skal vise, siger han, hvad Herlufsholm paa min Tid forstod ved Strenghed ogsaa overfor sig selv og Opfyldelsen af sine Pligter mod Skolen og andre.

Det var Vinteren 1876—77, den Vinter, da der faldt

mere Sne i Danmark end mange Aar før og aldrig saa meget senere, Trafikken her i Landet var faktisk standset fra midt i December til midt i Januar, og da den aabnedes gik Færdselen overalt mellem hushøje Snevægge. Vor Lærer i Græsk og Latin var den gamle Overlærer Kielsen, ugift, aldrig syg, uhyre streng mod os Disciple og sig selv, altid mødende paa Sekundet. Han havde, da hans 2 ugifte Søstre boede i København, den Forret, at han først skulle møde Mandag til Klassetime Kl. 3 og var taget paa Rejse om Lørdagen. Da Klokken hin Mandag var 2,45, kom Rektor, der mer end nogen anden kendte vor gamle Overlærers Pligtopfyldelse, ud i Vestibulen og sagde til den Klasse, der skulde have Kielsen i Latin — ikke at Klassen kunde gaa paa deres Værelser —, men at den, da Overlæreren næppe kom, kunde beskæftige sig i Timen med hvad den vilde paa Klasseværelset. Vi stod i Vestibulens Dør, hvorfra kun var Udsigt til høje Snevægge, og Klokken blev 2,50. Da lød henne fra Godsforvalterboligen Kaneklokker og nogle Minutter efter holdt en Slæde foran Vestibulen. En Bylt Klæder stod ud af Kanen, det var Kielsen, der hurtigt afførte sig de mange Lag, og da Klokken var 3, skred han ind i Klassen med sit sædvanlige: „Venteligen, hvor var det vi slap". Senere fik vi at vide, at han havde givet 240 Kr. ud til Bønderne for at blive befordret Stykke for Stykke fra København til Herlufsholm, een havde han maattet give Erstatning for en Hest, der var kommen til Skade." (Thisted Amts Tidende 28/11 1935).

I 1880 blev far student og rykkede til København for at læse jura. Firserne var en kamptid — radikalismens tanker slog igennem — og samtidig et muntert tiår, „Firsernes glade København" hedder det jo. Far deltog med fuldt hjerte i kampe og fornøjelser. Ved rusgildet

1882 opstod der et gevaldigt slagsmål i studenterforeningen, i den gamle bygning på hjørnet af Holbergsgade, hvor nu Hafnia ligger. En radikal fløj, der sympatiserede med det nystiftede studentersamfund, drillede den store, konservative masse, og da denne ville kaste oprørerne ud, satte disse sig til kraftigt modværge. Far var blandt de oprørske, og han har fortalt, at der var ikke eet stykke helt tøj på kroppen af dem, da de stod ved Niels Juels statue, en af kæmperne var næsten nøgen.

Far anså det for studentersamfundets største fortjeneste, at det startede Retshjælpen for Ubemidlede, og jeg mener at vide, at han som juridisk studerende selv deltog i arbejdet. Ellers trykkede fliden ham næppe. Han befandt sig i kredsen omkring Ludvig Hjardemaal og Gustav Esmann — den sidste var så spids og ironisk, at kammeraterne ikke helt ud yndede ham. Da far, noget sent, indstillede sig til eksamen, sagde Esmann: „Du vil til eksamen; tror du, du får den?" Jo, det mente far. „Ja," sagde Esmann, „hvis det sker, vil jeg beundre dig, men jeg vil foragte fakultetet."

I fars erindringer gled studentertiden og årene derefter, firserne og halvfemserne, med rette i et. Det var gyldne ungdomsår. Det var et kaféliv, hvis munterhed og åndrighed vi har svært ved at gøre os en virkelig forestilling om. Da far mange år efter kom ind på à Porta på Kongens Nytorv, udbrød en af de gamle tjenere: „Er det Dem! Det er som at se solen stå op!" Teatret var af stor betydning for disse glade københavnere. Gerners viser blev liggende far på læberne resten af livet. I nogle år så han Det kgl. Teaters repertoire fra kulissen, fordi han som ven af teatermaleren Güllich gik ud og ind i huset. Skuespillerinden Emma Thomsen var kredsens muse, de var vist alle lige forgabet i hende. Men det var også en farlig

tid; det er Herman Bangs „Stuk". En af fars nærmeste venner, tilsyneladende velsitueret, krakkede og begik selvmord. Det var et frygteligt slag. Selv oplevede far kritiske tider, hvor der blev gjort gæld, og fornøjelser nærmede sig udskejelser. Men hans fysiske og åndelige sundhed bragte ham på ret køl igen. Sit brød tjente han som assistent hos kongens foged, en beskeden og ofte ubehagelig post. Han talte med afsky om de handlende, der brugte fogden til at hente møbler og lignende hos folk, der ikke havde kunnet præstere de sidste rater. Også udsættelsesforretninger smertede ham: på Erik Henningsens socialt medfølende maleri *„Sat ud"* står han blandt rettens folk.

Men til sidst blev det nok nødvendigt at rive sig løs fra københavnerlivet. Far blev sagførerfuldmægtig i Lemvig; han kom ind i en klog og livlig jurist-familie, som han elskede højt, Lemvig fik i hans beretninger herom et skær af lys. Heroppe traf han min mor; mødet med hende bragte ham for alvor ind i et borgerligt levned. Han nedsatte sig som sagfører i Thisted, giftede sig 1906 og blev i rask følge fader til fem børn. Da jeg som den ældste kom til verden, var han 45 år gammel. Med hjem og børn fik han som en forlænget ungdom; han satte alle sine talenter ind på at være en god fader. Han kunne tegne, fortælle, læse op. Mig lærte han alt muligt udenad — og drev spøg dermed. Engang da jeg var fem år gammel, gik jeg ved fars hånd over torvet i Thisted. Vi mødte en noget ældre kollega, far gav sig til at tale om en retssag og udbrød så: „Jamen det er jo så simpelt som muligt; der må dømmes efter Danske Lov 5, 1, 1 — og den artikel kender da ethvert barn." Og henvendt til mig: „Hvad står der i Danske Lov 5, 1, 1?" Jeg svarede uden at tøve — for det var den eneste paragraf, jeg

kendte: „Enhver er pligtig at efterkomme, hvad han med hånd, mund og segl lovet og indgået haver." Den ældre kollega, der ikke havde børn, gik nærmest rædselslagen bort.

Hans omhu for os børn var meget stor. Han havde altid tid og lyst til at tage sig af os. I den store have, der hørte til huset, lod han indrette en mægtig galge til gynge og trapez. Da engang en pæl skulle flyttes, lod han den først skære af i sin skulders højde, lod en tværstang sætte på, anbragte sig selv med samlede ben foran pælen og lod sine fire børn sidde på sine udstrakte arme — og på tværpinden bagved; den femte stod på hans skuldre. En fotograf tog billedet: tværpinden kunne ikke ses, og man måtte tro, at far bar os alle — hvad der er en fysisk umulighed i den position. Under titlen: Gammel nordisk Heltekraft i Thisted blev det optaget i „Vore Herrer".

Med den livlige meddelsomhed, som prægede far, fik vi del i alle hans interesser. Han gik ivrigt op i sagførervirksomheden, især retssagerne, der dog er den magreste del af bedriften. Vi levede med i processerne, i glæde over vundne sager og dyb forundring og sorg over de tabte. Far var sine klienters mand fuldtud — måske noget for optimistisk somme tider. Han var, tror jeg, en dygtig procedør. Turene til landsretten i Viborg var ham til megen opmuntring. Jeg færdedes som dreng meget på fars kontor, og det bidrog til min menneskekundskab at se, hvad en sagfører bruges til. Det er altid for alvorlige tings skyld, at folk kommer til deres sagfører, som til deres læge.

Fra sine mange år i København bragte far en udviklet sans for det gode, kunstbetonede håndværk. Han møblerede sit hjem med sikker smag; han kunne uden tøven

aldersbestemme sølvtøj og lignende; han lod rammer og træskåle udføre efter egen tegning.

Men det var dog efterhånden mest de ældre tider, der optog ham — og dermed os. Han læste om Danmarks oldtid og tidlige middelalder igennem mange år. Han var medlem af Oldskriftselskabet og Aarbøger for nordisk Oldkyndighed har ikke haft en mere lidenskabelig læser. Han arbejdede ivrigt for Thisted Museum og skaffede det mange gode ting. Hans holdepunkt var altid det umiddelbare kendskab til tingene, oldsagerne, fundforholdene. Han lagde megen vægt på at drage de nødvendige slutninger af det foreliggende materiale. Ordet „videnskab" hørte jeg først i forbindelse med arkæologi, og det var i arkæologien, jeg lærte, hvad en videnskabelig metode er. Både i teori og praksis. Far havde hørt om et stykke ubeboeligt jord i Rær tæt ved Hansted, det kaldtes Kapel*sten*, med tryk på sidste stavelse. I sommeren 1929 udgravede far stedet efter alle kunstens regler; syv søndage drog vi derud, en arbejdsmand og jeg førte spaden og graveskeen; vi fandt et lille kapel omkring en stensat brønd, uden tvivl en helbredende kilde. *Hellig-Kilde Kapellet i Rær*, der sikkert er fra sen middelalder, blev beskrevet af far i Historisk Aarbog for Thisted Amt (1930) og vil til stadighed forblive knyttet til hans navn. I samme række skrev han en afhandling om Tvorup og Sjørrind runestene (1939). Munter og oplysende er en lille artikel om *Daldøs* (Danske Studier 1927). Det er et brætspil som Marie Grubbe hos J. P. Jacobsen spiller med Ulrik Frederik. Far havde på en gammel gård i Thy fundet netop det eksemplar af spillet, som Jacobsen har kendt. Reglerne lærte vi af en gammel dame fra samme gård, hvor Jacobsen ofte var kommet. Spillet er nu på Thisted Museum, men i afhandlingen har far desuden af-

bildet et oldægyptisk elfenbensspil, der slående ligner Daldøs. Det havde han fra The Illustrated London News, som han læste igennem mange år. Det var en fin iagttagelse.

Naturhistorie optog far meget, og han stod en tid i ret livlig forbindelse med Zoologisk Museum, som han skaffede usædvanlige fisk o. lign. Han havde hos nogle fiskere ved Vesterhavet stående store glas med sprit, hvori de lagde, hvad der forekom dem ukendt. Han fik sendende f. eks. en Sankt Peters-fisk og den sjældne fisk, der hedder Havmusen, som han ekspederede videre.

Efter 30 år i Thisted flyttede far til København, og under et virksomt otium dyrkede han nye felter op. Hans næstældste søn var i 1934 blevet forpagter på Gilbjerggård, hvor han stadig sidder. Far fandt ud af, at denne gårds historie kunne følges igennem århundreder. På Rigsarkivet udskrev han talløse oplysninger om gårdens ejere og fæstere og fremstillede i et omfattende manuskript gårdens historie. Efter hans død i 1943 udgav lektor C. M. Rosenberg et koncentrat heraf i „Fra det gamle Gilleleje" (1951).

Som far talte og fortalte godt, skrev han let og udtryksfuldt. I sin trofasthed mod familie og venner skrev han utallige breve, ofte lange, fortællende og forsynede med små tegninger. Muntre vers til festlige lejligheder faldt det ham naturligt at forme. Digter var han ikke, men en skribent boede der i ham. Han var sig i beskedenhed bevidst, at han både på fædrene og mødrene side var af pontoppidansk æt; gennem sin mor en fætter til Henrik og Morten Pontoppidan. Lad mig få lov at anføre til sidst to ting af ham. Det ene er et lille digt, han som yngre sagfører skrev på vej fra Hurup til Vestervig den 4. juni 1908 kl. 7 morgen!

Lyng og Agre, Kæmpehøje
Ligger bredte for mit Øje.
Klosterkirke — Vesterhavet
I en lysblaa Dis begravet.

Mens af Morfeus Borg'ren favnes,
Intet for mit Blik der savnes:
Oldtid, Nutid, Middelalder
Her i Morgentimen kalder.

Ja, endog om Evigheden, —
Den, der ængster os herneden —
Glade Budskab Lærken bringer,
Mens den sig mod Himlen svinger.

Med efterskrevet „Motto: Man skal ikke beklage dem, der skal op Kl. 4!!!" Ved den tid har far taget toget i Thisted for at møde i retten i Vestervig.

Det andet er et brev, han skrev til min ældste piges 1 års fødselsdag; hun var født den 30. december 1940, medens jeg sad som lektor i dansk ved Sorbonne.

Min kære lille Nini!

Det er idag 1 Aar siden Du saa Lyset i Frankrigs skønne Hovedstad Paris, Du og din søde Mor plejet og tilset af katolske omsorgsfulde Søstre, der — imponeret af din lyse nordiske Skønhed, saa forskellig fra de andre smaa nyfødte franske sorthaarede Børn, sagde om Dig: elle est comme une rose! Naar Du bliver voxen og din Farfar er død, vil Du aldrig glemme din Fødeby og ikke helme, før Du faar Lov til at besøge den, i hvis Sigillum staar dens stolte Devise: fluctuat nec mergitur!

Du blev født i en Tid, da Verden stod i Flammer og vi — dine Forældres Nærmeste — sad her i Danmark

fuld af Ængstelse for, hvorledes det gik dem dernede under slige vanskelige Forhold, men alt gik jo godt og Telegrammet om din Fødsel og at din Mor havde det udmærket var os til usigelig Glæde og Beroligelse.

Din gamle Farfar, som du endnu, naar han kommer ind i Stuen, ser paa med højst betænkelige Øjne, men som inderlig haaber, at vi — inden ret længe — maa blive Perlevenner, sender Dig hermed alle gode Ønsker for din Fremtid og at Du maa voxe op sund og rask og til dine Forældres og din Slægts Glæde. Naar du som voxen læser dette Brev, vil dine Forældre fortælle Dig om din gamle Bedstefader og du skal da, ved Siden heraf, have hans egenhændige Ord om, at han elskede Dig uendelig højt ligesom sine andre Børnebørn.

Din kærlige Farfar.

Erik Wognsen Jølver
1883-1949

Af landsretssagfører Bent Rønning Jølver, Århus

Min far blev født i 1883 og døde i 1949. Han kom således til at opleve hin tid, som Stefan Zweig — smertefuldt tilbageskuende — betegner som tryghedens verden.

Omkring århundredskiftet blev far klassisk-sproglig student og i 1913 fik han bestalling som overretssagfører. Fra 1915 praktiserede han i Århus.

Når jeg nu ser tilbage på årene i det hjem, han skabte sammen med min mor, da erindrer jeg ham først og fremmest som læseren.

Fra sin ungdom havde han læst, og i de manddomsår, der fulgte, udviklede han sig til at blive en mand af omfattende humanistisk dannelse, en udpræget akademiker.

Han dyrkede særlig Søren Kierkegaard, Georg Brandes og Høffding (der besøgte os engang, jeg husker endnu mine forældres instruktioner om at bukke dybt for den store mand) og fordybede sig — flittigt gørende notater — i religionshistoriske og religionsfilosofiske værker af danske og tyske forfattere.

Herudover beskæftigede han sig med kunsthistorie og på originalsprogene med franske, svenske og tyske (indtil Hitlers magtovertagelse!) skønlitterære værker.

Endelig stod også dansk hans hjerte nær, hans læsning spændte fra Holbergs: „Moralske Tanker" til nutiden.

Som årene gik blev far — som andre før ham — en eklektiker, og de sidste leveår koncentrerede han sig om latinske forfatteres værker, Horats især, og bøger om de store grækere og romere. Dagen før sin død læste han således på hospitalet en fransk bog om Cicero og hans venner.

Med sådanne interesser fulgte naturligt, at han besad et privatbibliotek af anseligt omfang. Far holdt af bøger.

Men han elskede også naturen, stedse mere, jo ældre han blev.

Ornitologien var hans felt, og på sine mange vandringer med familien studerede han fuglenes liv og nedfældede sine iagttagelser gennem et kvart århundrede i en lille grå notesbog.

Hans klassiske dannelse førte endelig rejser med sig, frem for alt den store rejse i 1929 til Grækenland, Tyrkiet, Italien og Nordafrika, hvor han så meget af det, han havde læst om. Han førte dagbog, og bag de kølige notater fornemmer man, hvad det betød netop for ham at *se*.

Skønt mere indadvendt end udadvendt, elskende fred og ro, stærkt knyttet til sit hjem, var han dog tillige en selskabsmand, der sammen med ligesindede forstod samtalens kunst og hvis taler vidnede om motus animi continuus.

Far var i det hele en dannelsestype, der nu hører til de sjældne, præget af ædelt frisind og intellektuel, vidtfavnende kultur — en humanist i ordets smukkeste forstand.

Einar Krarup
1872-1951

Af landsretssagfører Thure Krarup, Vejle

Det er naturligt og det er rigtigt, at redaktionen har ønsket i denne samling af erindringer om danske sagførere at medtage et afsnit om en af de jurister, der først i fremrykket alder fik sagførertitel, efter at de gennem årtier som by- og birkefuldmægtige eller som herredsfuldmægtige, senere som dommerfuldmægtige, i det væsentlige havde delt sagførerstandens kår.

Far fødtes i Vilsted ved Løgstør i 1872 som søn af stedets præst, Nicolai Thure Krarup og Emilie Frost. Der var da allerede tre børn i ægteskabet og i de næste femten år kom yderligere syv søskende til. Børnene var farfars eneste rigdom, for præstegården var forsømt og gav underskud, og snart måtte farfar søge forflyttelse til Ubby på Kalundborgegnen. Også her var kårene trange, for der var både en forgænger i embedet og en enke efter dennes forgænger, begge med krav på pension fra præsten. Alligevel mindes børnene fra præstegården en glad barndom, og der blev i disse år skabt et sammenhold i søskendeflokken, der bevaredes usvækket gennem livet.

Præsten og præstegårdens forpagter, Nicolai Beck, — broder til Vilhelm Beck — holdt i fællesskab huslærer til de to familiers mange børn. Senere kom far på Sorø Akademi, hvor også hans ældste broder, Ove, var elev.

Far boede på skolen og mindedes den med glæde, men økonomien tillod kun een student i familien og far gik i 1889 ud fra Akademiet efter at have taget den „Almindelige Forberedelses-Examen". En tid var far ansat på herredsfogedkontoret i Kalundborg, men med støtte fra en farbror læste far derpå jura ved Københavns Universitet og tog i 1893 „Dansk Juridisk Examen". Mange år senere fandt jeg på fars reoler det eksemplar af „Danske Lov", som far havde brugt under sine studier og som han havde købt antikvarisk, fordi den da sædvanligt brugte udgave havde været udsolgt. Jeg opdagede hurtigt, at den smukt trykte bog med det sortnede guldsnit var originaludgaven fra 1683, hvilket far aldrig havde tænkt på og iøvrigt var uinteresseret i, således som det i det hele var karakteristisk for ham i forholdet til mennesker som til bøger, at han interesserede sig for indholdet, medens herkomst eller trykkeår ikke havde afgørende betydning. Noget andet er, at far med årene udviklede og dyrkede en interesse for genealogi og familiens afstamning, ligesom han sikkert altid uden direkte at nævne det følte sig forpligtet af sin slægt og sit navn.

Da eksamen var overstået, fulgte indkaldelsen som soldat, og værnepligten aftjente den unge exam. jur. ved feltartilleriet, hvor han i 1895 blev sekondløjtnant. Der er næppe tvivl om, at løjtnantstiden smagte far eller om, at han følte sig fristet til at fortsætte ad den vej. Til sin død bevarede løjtnanten sin ranke holdning og sin kærlighed til ridningen; dengang var jo feltartilleriet hestetrukket og officererne beredne. Imidlertid fik far gennem en barndomsven, søn af nævnte forpagter Beck, der var broder til godsforvalter, etatsråd Beck på Lerchenborg, tilbud om stillingen som godsfuldmægtig på dette

store sjællandske gods, og han slog til. Gennem henved fire år boede far herefter som fuldmægtig i huset hos godsforvalteren og havde kronede dage. Milieuet belyser man bedst ved blot at fortælle, at godsforvalteren kørte med firspand for sin vogn.

I 1899 søgte og fik far stillingen som 2. fuldmægtig hos by- og birkefogden i Maribo uden iøvrigt at kende meget til de lokale forhold, men en bekendt fortalte, at når man kom til Maribo, ville man se nogle fine ældre herrer spadsere på gaden med sølvknappede stokke: Det var byens fallenter. En række dårlige år for landbruget havde medført likviditetskrise og sammenbrud for en del købmænd i byen, men boerne havde i flere tilfælde vist det særsyn, at der var fuld dækning til alle kreditorerne, et enkelt havde endda et ikke ubetydeligt overskud.

Som reglen da var, beklædte by- og birkefogden ikke blot sit dommerembede, men var tillige borgmester, og fuldmægtigen blev derfor også byrådssekretær, hvorved han straks fik forbindelse med byens borgere. Stor var Maribo ikke, så lidt som nu, men også dengang var der en usædvanlig nær forbindelse mellem by og land. De store købmandsgårde, der var betingede af de omliggende godser og gårde, ikke mindst af Knuthenborg og dettes forpagtergårde, satte deres præg på byen, ligesom indslaget af gårdenes ejere og af de djærve, lidt højttalende forpagtere prægede byens selskabelige liv. En af byens store mænd, købmand Carl Qvade, tog sig venligt af den unge fuldmægtig, han holdt meget af heste og tilbød, da han hørte om fars rideinteresse, staldplads til den hest, som far snart efter anskaffede. Den daglige morgenridetur i al slags vejr, sommer og vinter, var derefter med til at holde far rank og spændstig højt op

i årene, og den sidste hest blev først solgt engang i trediverne efter et par rideuheld. I mange år var far formand for Lollands Jagtrideklub, der arrangerede betydelige ridestævner, dels selvstændigt, dels i forbindelse med lokale dyrskuer. I disse stævner deltog navnlig mange officerer, herunder ved flere lejligheder svenske, men også andre fremragende ryttere. Byens hoteller kunne slet ikke rumme de mange gæster, hvorfor der ved disse lejligheder som ved så mange andre skete privat indkvartering i byens og egnens hjem, og jeg husker tydeligt navnlig de unge døtres forventning, når der skulle komme rytterofficerer på besøg. Selv kan jeg takke en bemærkning fra en af disse officerer for, at jeg af far fik tilladelse til at lære at ride.

Også tennis og roning dyrkede far, og han var i en årrække formand for Maribo Roklub, en post, som han dog fratrådte, da man engang fik forventning om, at klubben ville få en ny båd som gave, hvis man valgte en velynder til formand. Forventningen blev opfyldt.

I 1910 blev den daværende 1. fuldmægtig forflyttet, og far fik hans stilling, hvilket medførte ret til at drive privat praksis og deraf følgende forøgelse af indtægterne. Ved ansættelsen i 1899 havde månedsgagen været 83,33 kr. Det var almindeligt at også den unge fuldmægtig var i pension på „Olsens Hotel", hvor man spiste ved „table d'hôte" for 30 kr. mdl. På hotellet samledes også „Klubben" til drøftelse af dagens og ugens begivenheder, og lønnen kunne, så lav den var, bære deltagelse i dette liv.

Adgangen til privat praksis var betalingen for udførelsen af et stort og ansvarsfuldt arbejde som by- og birkefogdens fuldmægtig. Den kontante betaling var rent formel og gik vistnok efter coutume direkte til 2. fuldmægtigen. Arbejdet på by- og birkekontoret udførtes i

tiden indtil kl. 1, og erhvervsarbejdet var således henvist til eftermiddagstimerne. For en nutidig betragtning er det en helt urimelig tanke, at den, der om formiddagen skal deltage i retsplejen som embedsmand og endda ofte som konstitueret dommer skal sidde i dommersædet, om eftermiddagen skal tjene til livets opretholdelse ved virksomhed som sagfører. Dengang virkede det ikke så grelt. Man havde jo også den i dag ganske utænkelige forening af politimesterens og dommerens funktioner i byfogdens person. Da retsplejeloven trådte i kraft i 1919, oprettedes selvstændige politimester- og dommerembeder, men by- og birkefuldmægtigen, der nu benævnedes dommerfuldmægtig, beholdt sin lave løn og sin deraf følgende ret til privat praksis. Dette var naturligvis en torn i øjet på sagførerne, fordi dommerfuldmægtigene i kraft af deres beskæftigelse på dommerkontorerne, navnlig i skifteretten, kom i embedsmæssig forbindelse med publikum og derved havde en særlig mulighed for at sikre sig forretninger, herunder behandlingen af boer. De pågældende fuldmægtiges hæderlighed og loyalitet ufortalt måtte dette principielt være urigtigt, men vistnok de færreste steder gav det anledning til konkrete vanskeligheder, og specielt i Maribo ved jeg, at der bestod det bedste forhold mellem far og hans kolleger blandt de egentlige sagførere. At en enkelt sagfører ikke ganske sjældent var uenig med far betød i denne forbindelse mindre, for han var mindst lige så uenig med sine øvrige kolleger.

Imidlertid var der dengang, i 1910, næppe mange, der tænkte på, at det kunne være anderledes. Far lejede sig nu ind hos to gamle damer, frøknerne Lange og Kolding, i de lokaler i et hus på Vestergade, hvor frøknerne hidtil havde drevet skole, og som købmand Qvade, hans gode

ven, havde hjulpet ham med at finde. Da far få år senere begyndte at gå i giftetanker, stillede frøknerne et beløb på 10.000 kr. til fri rådighed til ombygning og udvidelse af huset, som far iøvrigt købte i 1919.

I 1912 blev far så gift med mor, der var kommet til byen nogle år forinden som korrespondent hos mæglerfirmaet Schoppe. Mor, hvis pigenavn var Andrea Juhl, var sønderjyde, proprietærdatter fra Hjerndrup ved Christiansfeld, født og opdraget som dansk i det Sønderjylland, som da var under tysk herredømme. Mor og hendes søskende havde dansk privatlærer på gården og lærte ikke tysk, men en dag kom den tyske provst på inspektion, og næste dag måtte børnene i Herrnhutternes skole i Christiansfeld, hvor de skulle synge med på de tyske sange, men når lærerinden vendte ryggen til, tav de naturligvis. Hun afslørede dem ved brug af et lommespejl, og herefter vænnede de sig til at bevæge læberne uden at frembringe en lyd.

Afstemningen og genforeningen var naturligvis for mor og også for far, der var stærkt sønderjysk interesseret, den store oplevelse, og selv jeg, der i 1920 kun var 7 år, har tydelige erindringer herom. Mor rejste over til afstemningen, men da genforeningen kom, var hele familien med derovre, og fra et vindue i Brødremenighedens hotel, nu „Strickers Hotel", i Christiansfeld fulgte vi kongens ridt fra den gamle grænse sydpå. Den, der har oplevet den 4. maj 1945, forstår lidt af de følelser, som sønderjyderne dengang fyldtes af. Sjældent er der vekslet skarpe ord mellem mine forældre og mig; den eneste gang, jeg husker, var dengang, da jeg i 1945 ytrede forståelse for Christmas Møllers udtalelse om, at „grænsen ligger fast".

Ellers var hjemmet ikke præget af politik. Både far og

mor var udpræget konservativt indstillet, men nogle af deres nærmeste venner, amtsforvalter Holck og hans kone, var stærkt radikale og Brandes-påvirkede. Jeg husker således fra en middag hjemme en diskussion mellem Holck og den fine, gamle driftsbestyrer Kolbye fra sukkerfabrikken, at Holck spurgte Kolbye: „Jamen, har De da slet ikke læst „Hovedstrømninger"?" Og da Kolbye ikke kunne erindre det pågældende afsnit af værket, skar Holck af: „Så vil jeg slet ikke diskutere med Dem!"

Selskabeligheden var jo af en anden art end nu: Ved middage, herunder den, der altid holdtes på fars fødselsdag, var herrerne i kjole, uden at det følte som noget højtideligt eller formelt. Vi børn fik, fra vi var små, lov at være med, først ved et lille bord for os selv, senere ved hovedbordet.

Omgangskredsen i den lille by var naturligvis først og fremmest mine forældres jævnaldrende, men både far og mor havde den sjældne evne, at de højt op i årene kunne knytte nye mennesker til sig og tværs over aldersforskelle forny omgangskredsen, efterhånden som de gamle venner faldt fra. Således har det altid været mine søskendes og mine kammerater naturligt at falde ind på besøg for at hilse på mor og far, også når vi børn ikke var hjemme.

Selv til de nærmeste venner sagde mor og far „De". Kun til familien og overfor en enkelt skolekammerat fra Sorø har jeg hørt far bruge tiltalen du, men fortroligheden blev ikke mindre af den grund.

Til „kredsen" hørte regelmæssigt også fars chef, dommeren. En af disse chefer, der var en nobel og fin mand, blev far engang alvorligt uenig med: På kontoret var som 2. fuldmægtig ansat en usædvanligt dygtig ung jurist,

der var søn af en anden af den fælles omgangskreds. Dommerfruen og 2. fuldmægtigens moder var af en eller anden grund blevet uvenner, og da den unge fuldmægtig samtidig søgte et andet embede, nægtede dommeren ubegribeligt nok at give ham den fornødne anbefaling. Far blev meget vred, opsøgte dommeren på hans kontor, og under en samtale, der skal have været både lang og meget bevæget, fastholdt dommeren sit standpunkt. Trods den klare risiko for eget embede udstedte far derpå i sit navn anbefalingen og sendte dommeren en genpart. Der skete intet videre, og efter kort tids forløb var forholdet mellem far og dommeren uforandret godt. Den pågældende fuldmægtig døde i en ung alder som landsdommer, og da nu alle parter er borte, mener jeg at kunne anføre episoden som eksempel på fars usvigelige ønske om at øve retfærdighed, selv hvor han måtte løbe en væsentlig personlig risiko.

Når man søger i erindringen, bliver det jo ofte festerne og de store dage, man mindes, men det væsentlige var og blev dog det nokså beskedne liv i dagligdagen. Familien var det væsentlige for begge mine forældre og deres indbyrdes omgangsform var af blivende betydning for os børn. Fra fars side en henrivende blanding af kurtise og drilleri, præget også af respekt for mors anerkendte dygtighed i hus og have. Fra mors side en usvigelig omsorg og loyalitet.

Blandt erindringerne om det daglige liv er mindet om mors højtlæsning i vinteraftenerne: Reuters „Landmandsliv", Bergsøes „Fra den gamle fabrik" og „Fra Piazza del Popolo" var nogle af bøgerne. Mor læste levende og uden at agere. Endnu i dag kan jeg ikke læse en bog, som mor har læst op, uden at høre hendes stemme. Far læste aldrig op, men når vi søndag morgen kom ind

i sengen til mor og far, fortalte han om sine rejser i England, Tyskland og Frankrig eller f. eks. om kullenes vej fra Englands gruber til retorterne på gasværket. Allerhelst hørte vi far fortælle eventyr, nogle ganske bestemte, som vi kunne næsten udenad, trods deres længde og vanskelighed. Endnu da jeg engang i 1942 som kornetelev i en stald på Jægerspris skulle underholde et halvt hundrede kornetkammerater, dukkede eventyret om „Trold-Helene" usvækket op i min hukommelse.

Bogstavelig talt til det daglige liv hørte også de mange gæster, der under besøg i Maribo boede hos os. Der var mange slags: Far havde efter sin afsked fra hæren bevaret en tilknytning til efterretningstjenesten. Han fortalte aldrig derom, men regelmæssigt havde vi besøg af skiftende officerer af hæren, endvidere gæster til Sønderjydsk Forening, foredragsholdere i Klubben eller i Rotary og mange andre. En kær sommergæst var i nogle år arkitekt C. M. Schmidt, som far havde gået i skole med på Sorø, og som udbyggede bekendtskabet til et venskab i de år, da han, af og til ledsaget af sin kone, boede hos os, medens han for Nationalmuseet ledede udgravningen af Birgittinerklostret.

Til det daglige liv hørte haven. Mor var en usædvanligt interesseret og kyndig havedyrker, og far elskede at færdes i den store have, men deltog ikke i dyrkningen eller pasningen. Også huset var stort, og i den første halve snes år af min barndom havde vi to piger. Da husholdningen senere indskrænkedes — vi børn hørte aldrig om økonomien og ved derfor ikke, om det var af den ene eller den anden grund — hørte vi dog, at vore forældre fornøjede sig over den advarende bemærkning fra en af omgangskredsens damer: „De må jo huske på, at så hører De op med at være herskab." En trofast hjælp

og min første og sikre veninde indtil hendes død i 1949 var en gammel pige, som havde tjent hos de før nævnte frøkner Lange og Kolding. Da jeg var tre uger gammel, gav hun mig kaffe med en ske, for det var det bedste, hun kendte, og jeg skulle have det bedste. Hanne havde et lille hus på torvet, og en tidlig formiddag ville min søster Inger og jeg aflægge hende besøg, men fandt døren lukket, hvorfor vi satte os i solskinnet på hendes trappesten for at afvente hendes hjemkomst. Fra sit kontor på rådhuset fik far øje på os, og han ringede så til et nærliggende konditori om at bringe os to portioner is. Dengang var is noget, man fik, når der var marked i byen, og ellers kun ved sjældne lejligheder, men jeg tror, at far har nydt situationen og vor forbløffelse lige så meget, som vi nød den midt på blanke formiddagen af en servitrice frembårne is.

Måske vil man spørge, hvilken plads det såkaldte kulturliv havde i en jævnt velstillet jurists hjem i tiden omkring første verdenskrig og mellem de to krige. Svaret må blive en henvisning til, hvad der allerede er berettet, men måske kan det specificeres lidt: Familien har mig bekendt aldrig været musikalsk, og denne væsentlige kilde til glæde og oplevelse rinder således ikke for os, men alligevel var det et musikspørgsmål, som gav anledning til en af de meget få kontroverser mellem far og en af omgangskredsen, den daværende stiftsprovst. Skønt far som nævnt ikke var egentlig musikalsk, holdt han meget af, at min søster spillede sange og melodier for ham, f. eks. fra „Danmarks Melodibog". Far var derhos en trofast kirkegænger og holdt af at synge med på de kendte salmemelodier. Da Laubs melodier trængte frem og kom til anvendelse ved salmesangen i Maribo, førte det til en skarp polemik mellem stiftsprovsten og far

samt til, at far trak sig ud af menighedsrådet. Senere forsonedes parterne dog, og det venskabelige samkvem blev genoptaget.

Malerkunst kunne far glæde sig over, men kun når der var tale om kunsten til og med fynboerne. Hvad der lå senere blev betragtet med betydelig skepsis, og den meget kunstkyndige amtsforvalter Holck vandt ikke gehør, når han begejstredes for nyanskaffelserne til det af ham ledede stiftsmuseum. Overfor den mere konstruktivt betonede kunstart, arkitektur, var far langt mere positiv, og det skyldes en samtale mellem far og daværende bibliotekar Haugsted, Århus, foran en af vore barokherregårde, at jeg fik vakt en interesse for arkitektur, der, skønt begrænset af min egen svigtende sans for kunstartens finere nuancer, dog gennem årene har været mig til megen glæde.

Læsning havde far stort udbytte af, men han læste så langsomt, at han kun læste én bog, medens mor læste fem. Til gengæld havde far en god hukommelse for det læste, og jeg har aldrig truffet nogen, der som far var i stand til at knytte et citat fra guldalderlitteraturen til næsten enhver begivenhed. Evnen blev dog udnyttet med beherskelse.

Fars største interesse udenfor den daglige gerning var historisk læsning og slægtsstudier. Med sit kendskab til retsforhold, der endnu i hans unge dage støttede sig væsentligt på Danske Lov, fandt far holdepunkter, der skaffede ny viden frem om de gamle i slægten.

Da man i 1935 fik den lovændring, der forbød dommerfuldmægtigene at drive privat praksis, var far 62 år gammel, og efter de nye regler kunne han derfor end ikke få lov at fortsætte som dommerfuldmægtig. Uanset at man uden forbehold kan tiltræde nødvendigheden af

den pågældende ændring, kan man jo nok undre sig over, at man uden tak og uden nogen art af pension blot afskediger en mand fra en gennem 36 år dadelfrit udøvet gerning. Jeg har dog aldrig i den anledning hørt et bittert ord komme over fars læber; han tog den bestalling som landsretssagfører, der — som eneste indrømmelse — raktes ham uden prøve, og fortsatte med sin praksis blandt de gode kolleger, med hvem han nu også delte titel. Heller ikke fra mor har jeg hørt et ord i den nævnte anledning, men jeg har dog ikke været i tvivl om hendes følelser.

Efter 1935 fortsatte far som nævnt sin praksis, og han havde den glæde at se den trives. Virksomheden som auktionsleder bevarede far, og navnlig var de regelmæssigt tilbagevendende skovauktioner i de vinterlige skove med næsten faste købere på hver enkelt plads i skoven og med den hyggelige frokost med skovejeren hos skovløberen en kilde til stor glæde. Som udtryk for sin sans for naturens skønhed og den friske luft sagde far en gang imellem, at han vist burde være blevet landpostbud.

En søn kan naturligvis ikke se objektivt på en kær far, men skulle jeg, støttet til min brors levnedsskildring af far, dog prøve på — udover det nævnte — at give udtryk for, hvordan far var som sagfører, og det er jo som sådan, han er kommet med i denne bog, må jeg sige, at han aldrig var, som mange i Perry Masons og Prestons tid forestiller sig en sagfører. Optræden i skranken var efter de mange år som dommerfuldmægtig ikke noget for ham. En skarp jurist kunne man ikke kalde far, og han ønskede det ej heller. Al teoretiseren lå ham fjernt, men endnu fjernere var ham alt, hvad man betegner med det kedelige ord fiduser. Absolut redelighed og absolut ubestikkelighed anså han med rette som noget selvfølge-

ligt, men hertil kom, at han havde et fint judicium og en storartet praktisk sans, dertil humor og en i blodet båret og af uddannelsen skærpet evne til at tale med enhver.

Da far var blevet 70 år, følte han sig en overgang trykket af, at han ikke kunne følge med i krigstidens og efterkrigstidens malstrøm af nye love og bestemmelser, og det var tydeligt, at det påvirkede også hans fysiske tilstand. En stor glæde var det derfor, at hans yngste søn, Preben, kom hjem og overtog det væsentlige af arbejdspresset. Far foryngedes og opmuntredes således, at hans sidste år, støttet af mor og min bror, blev lyse og lykkelige. Kort efter sin 79 års fødselsdag i 1951 måtte far lade sig operere for en knude på tungen, og efter få dages hospitalsophold døde han. Mor overlevede far i syv år. En novemberdag måtte mor gå til sengs med feber, og efter nogle dage erklærede lægen sygehusindlæggelse for nødvendig. Før indlæggelsen stod mor med en fremskreden leukæmi og med høj feber op, for „der var noget, hun skulle ordne". Efter hendes død så vi, at det var den sidste tilrettelæggelse og indpakning af julegaverne til de børn og børnebørn, der var hendes et og alt.

Lad mig til slut anføre, hvad en socialdemokratisk avis skrev om far i en tid, hvor Socialdemokratiet stod skarpere end nu overfor borgerskabet: „Ved utallige lejligheder har Krarup lånt navn til noget, der skulle iværksættes i et eller andet godt øjemed, og man vidste, at når hans navn stod bag ved, kunne man trygt støtte den pågældende sag. Han har været uselvisk i sin færd og ikke svigtet de idealer, der for ham står som de bærende. Han har en anden politisk opfattelse end vi, men hans kårde har stedse været blank."

Edv. Lau

1859-1924

Af grosserer, MF, Anker Lau, København

Min fa'r var sagfører. Han boede i Kolding i den gade, der dengang hed Sønder Klostergade nr. 22. Her kom jeg til verden den 13. oktober 1901, men det blev en sorgens dag for min far og hans to ældre drenge, thi min fødsel kostede min mor livet.

Denne begivenhed må have kastet en mørk skygge over mine første leveår, men det har jeg selv naturligvis ingen erindring om. En kærlig bedstemor tog sig af mig, og jeg følte mig tidligt stærkt knyttet til min far, der på den kærligste måde altid tog lille Anker ved hånden, og kom derved til at præge min barndom og ungdom lige til hans altfor tidlige død i 1924. Fra min tidligste barndom husker jeg dog, at far hver søndag tog sine drenge med til kirkegården for at lægge friske blomster på mors grav.

Således som min barndom formede sig, må jeg sande det gamle ord om, at det, man ikke kender, kan man ikke savne, men min far har dog tænkt, at jeg alligevel skulle lære min mor at kende. Da han var død, fandt vi i hans pengeskab en lille pakke, hvorpå der var skrevet: „Til Anker efter min død." Den indeholdt lutter breve fra min mor til far. Selv hendes svar på fars frierbrev var der og mange flere fra den korte tid, de to fik lov til at leve sammen. Der var også alle de breve, ven-

nerne og familien skrev til far ved moders død. Ja, der var endog en liste over de veninder, der havde smykket mors kiste med blomster.

Et frieri foregik i 1888 lidt anderledes end i vore dage. Det skete skriftligt, og jeg synes, mors svar er så smukt og karakteristisk, at det skal med i denne beretning om min far.

Brevet er dateret: Kolding, den 25/1 1888.

„Jeg kan tænke, at De længes efter at høre fra mig. Kom herud i aften kl. 8, da vi til den tid ikke behøver at være bange for, at her skal komme fremmede. Moder har sagt, at jeg har min frie vilje, og da det er afgørende for hele livet, har jeg altid haft skræk for at tænke på det. Jeg har den store fejl, at jeg altid har set så alvorligt på ægteskabet, langt, langt alvorligere end det måske er nødvendigt, men jeg tror, at jeg tør love at blive Deres, dersom De vil love mig altid at være fuldstændig ærlig og oprigtig imod mig og aldrig give mig grund til tvivl, thi mistede jeg først troen på Dem, ville det kun blive til ulykke for mig selv, og så må jeg helst blive den, jeg er. Da jeg tror, De vil love mig det, venter jeg Dem i aften.

Venlig hilsen. Anna Høyer."

Brylluppet fandt sted den 14. juli 1888.

Forinden havde far studeret jura i København og nedsatte sig som sagfører i Kolding i 1885 — og samme år, som mine forældre holdt bryllup, blev far indvalgt i Kolding byråd, kun 29 år gammel.

Hermed var grundlaget lagt for en rig og blomstrende gerning som sagfører og kommunalpolitiker.

Far hørte til den snævre kreds omkring Koldingkred-

sens berømte folketingsmand — venstrehøvdingen C. Berg — og dette blev utvivlsomt bestemmende for hele hans udvikling og hele stilling til de politiske problemer i kampårene op til systemskiftet i 1901 og videre frem til det, han nåede at opleve indtil nogle år efter genforeningen med Sønderjylland. Det var jo i Venstres storhedstid, og hans politiske gerning og sagførervirksomhed førte ham hurtigt frem til en central position i Kolding. Tidligt tog han mig med til møder i højskolehjemmets store sal — hvor Venstre dengang holdt til — på Skamlingsbanken og andre steder, for at høre tidens store venstremænd, og ofte talte han også selv, mens jeg sad og var angst for, at han skulle gå i stå, hvad dog aldrig skete.

Hans tillidshverv kom efterhånden til at fylde godt i den „Blå Bog". Der var ikke mange foreninger eller organisationer af kommunalpolitisk betydning her i landet, som han ikke var knyttet til, ofte som formand. Det er ikke nødvendigt her at remse disse tillidshverv op, men hans billede hænger endnu mange steder både i Kolding og andre steder i landet i offentlige og private virksomheder, hvor man på den måde har villet hædre ham.

Den rivende udvikling, som kendetegnede Kolding i årene fra 1890—1916, skyldes for en stor del hans energi, forhandlingsevne og hele arbejdsmæssige indsats. Majestæten takkede ham med Ridderkorset og Sølvkorset af Dannebrog, og i 1914 — kort før den første verdenskrig — blev han Danmarks første folkevalgte borgmester. Det gik således til: Efter købstadskommunalloven af 1868 udpegede kongen byfogden til formand for byrådet, men ved den såkaldte borgmesterlov, der først skulle træde i kraft i 1919, bemyndigedes byrådene til selv at vælge deres formand. Da borgmester, byfoged

Baller i 1914 blev forflyttet til et andet embede, fandt indenrigsministeriet på, at der ikke i købstadskommunalloven var noget i vejen for, at byrådet allerede da selv udpegede sin nye formand. Byrådet i Kolding valgte derpå den 6. juli 1914 sagfører Edv. Lau til borgmester, og først derefter modtog han kongelig udnævnelse.

Det blev en urolig tid for den nye borgmester i grænsebyen Kolding under den første verdenskrig, der jo brød ud kort efter. Jeg erindrer mange samtaler hjemme om, hvad der kunne ske ham, hvis tyskerne kom, men det skete heldigvis ikke dengang.

Far beklædte borgmesterembedet — der dengang som så meget andet var ulønnet — i 2 år. Så følte han, at tiden var inde til at tænke på sine ældre dage og måske også på sine drenge. Han var jo allerede dengang knyttet til Ny jyske Købstadskreditforening som medlem af og næstformand for repræsentantskabet, og da stillingen som administrerende direktør for denne store institution blev ledig, søgte han og fik den. Dermed var Koldingtiden forbi, og vi flyttede vort hjem til Århus.

Det har ikke været let for far at sige farvel til Kolding. Til hjemmet i Sdr. Klostergade knyttede der sig jo så mange både glade og triste minder. Her havde et lykkeligt ægteskab udfoldet sig i de første unge, glade år, og her ramtes far af den største sorg, vel nogen kan rammes af. Han mistede sin hustru og sad alene tilbage med tre små drenge. Helt forvandt han det aldrig, og på visse dage og ved visse højtider kunne disse minder stadig overvælde ham, selv om han iøvrigt havde et lyst og glad sind.

I hjemmet i Kolding kom jo foruden klienterne, der søgte sagførerens bistand, også tidens ledende venstrepolitikere, når de gæstede byen som talere i Venstre-

foreningen, som far også en tid var formand for. Her har jeg som barn oplevet at møde I. C. Christensen, Klaus Berntsen, Sigurd Berg, N. Joh. Laursen, H. P. Hanssen-Nørremølle o. m. fl., og det er utvivlsomt også dette hjem i Kolding, der blev afgørende for min politiske interesse.

Da far forlod sin gamle by, blev han stærkt hyldet ved private og offentlige fester. Ved festmødet i byrådssalen tog byens fædre af alle partier afsked med ham, og han takkede bevæget og erklærede sin kærlighed til Kolding, som han aldrig ville glemme. Et ualmindelig godt maleri af ham — malet af S. Wandel — pryder stadig borgmesterkontoret.

Men smilet var også altid med, når der skete noget i Kolding. Ved byens afskedsfest på Hotel Kolding skrev byens lokale visedigter — Hannibal Marcus — en vise, der sluttede med dette vers:

„Hil være vor borgmester, den vaskeægte „koldinger",
å ja, å ja, å ja, å singsalia.
for ham vi alle fester, fra old boys og til rollinger,
å ja, å ja, å ja, å singsalia.
Nu da det står os klart, at vi skal miste Edvard,
så har vi håbet kun,
at han i mangen stund
vil mindes os med venlighed, til sent engang han dør
i Århus som kreditforeningsdirektør."

Jeg tror aldrig, han kom til at føle sig helt hjemme under de nye forhold i Århus, selv om man også her tog hans kræfter og energi i brug på mange områder. Fra min læretid i Kolding fra 1917—22 erindrer jeg, hvor ofte han kom til byen og på Hotel Kolding og på Folke-

bladets kontor holdt kontakten med byen og dens mænd vedlige til sin død.

Jeg ved ikke, om dette at være en god sagfører kræver særlige medfødte egenskaber, men jeg føler mig sikker på, at der altid var harmoni mellem sagføreren og kommunalpolitikeren. I begge egenskaber drejer det sig jo om et arbejde med mennesker og deres problemer, og far havde en enestående forhandlingsevne. Det var allerede dengang mit indtryk, at mange, der søgte fars bistand, nærmest betragtede ham som en sjælesørger, og hjælpsom det var han — penge og honorar var i mange tilfælde helt uden betydning. Han holdt af mennesker uden hensyn til rang, stand eller penge. Jeg husker, at jeg som barn på en af vore mange spadsereture i byen spurgte ham, hvad forskellen egentlig var på Venstre og Højre. Han svarede uden betænkning: „Det skal jeg sige dig. For Venstre er mennesket nr. 1. For Højre er alt et pengespørgsmål." Ja, det var dengang. Siden er Højre jo afløst af Det konservative Folkeparti.

Den 29. august 1959 samledes resterne af vor familie fra den tid til en lille fest på Hotel Kolding i anledning af 100 året for fars fødsel. Ved den lejlighed skrev forfatteren Otto Wang (Poul Frost Hansen) en smuk mindeartikel om far, og jeg vil gerne slutte disse minderuner med et par citater, hvis indhold jeg helt kan godkende:

„Hans tale var altid ren saglig, han var ikke på nogen måde provokerende, hvad han sagde, var altid vel underbygget, og hvad der i de tider var bemærkelsesværdigt: Den bar ikke brod mod nogen. Fra sin første dag i Kolding byråd gik Edv. Lau aldrig over til personligheder. Han var en absolut gentleman, for ham var det altid sagen og kun sagen, det kom an på, ikke absolut

partiet og aldrig personen. Om han kunne lide den eller den af sine kolleger, gav sig aldrig udslag i byrådssalen."

„Edv. Lau smilede, når han sad i vennekredsen, han havde nået meget, og ikke ved en falsk og uværdig jagen efter popularitet. Han hadede snobberi, navnlig nedad, hadede den parlamentariske klappen-på-skulderen og snakken-folk-efter-munden bare for at opnå noget. Han sagde altid sin mening lige ud, selv om den ikke bekom alle lige vel."

Mange undrede sig over, at far ikke søgte ind i Folketinget. Han var flere gange opfordret dertil, men svarede altid et afgjort nej. Hvad den dybeste grund hertil var vidste kun han selv, men efter hans død fandt hans sønner et langt smukt afskedsbrev, og heri rådede han os fra at tage del i politik.

Jeg fulgte jo ikke dette råd. Min interesse for det politiske, som stammede fra mit hjem, var for stærk, men jeg må erkende, at jeg gennem min deltagelse i politik har gjort sådanne erfaringer, at jeg nu godt forstår min fars velmente råd.

Ivar Petersen
1844-1912

Af overnotar Harald Lindow, Charlottenlund

Når det ofte siges, at der over danske *præstehjem* hviler en særlig stemning, er det ikke bare en litterær kliché — måske væsentligst fremkaldt ved associationer om den hvide landsbykirke og gamle stråtækte præstegård med idyllisk have, hvidklædte unge piger og hostrupske studenter; atmosfæren over præstehjemmet forklares vist tilstrækkeligt ved præstens gerning og særlige forhold til befolkningen, hans menighed.

På lignende måde kan andre hjem sikkert ofte præges af husfaderens livsstilling, f. eks. som officer, læge, dommer, politimand eller søfarende, derimod er det vel tvivlsomt, om det samme kan siges om et sagførerhjem, men hensigten med at tilvejebringe denne bogs skildringer er vel også at give eksempler på, hvor forskelligt livet kunne forme sig i sagførerhjem i et tidsrum, som er yderst forskelligt fra nutiden: jeg tør i hvert fald ingenlunde hævde, at der skulle være noget typisk i efterfølgende skildringer fra mine drengeår i en lille fynsk købstad.

Over en del af vore små søkøbstæder hviler stadig et ejendommeligt præg af „gamle dage", af tidligere århundreders idyl og drømmende ro. Byen synes at leve på fortiden, i de sidste hundrede år er den hverken bleven synderlig større eller mindre, men lave bindings-

værkshuse kryber stadig sammen omkring kirken, som ofte har været midtpunktet i et engang imponerende kloster og nu forekommer altfor stor for den lille by. I Middelalderen var byen befæstet, men er gang på gang blevet hærget af store ildebrande og brutale plyndringer og ødelæggelser, så størstedelen af byen blev „aldeles ruineret", som gamle beretninger malende udtrykker det. Egentlig er det da ufatteligt, at der endnu stadig er bevaret ærværdige bindingsværkshuse med smukke karnapper, store stentrapper og snørklede gelændere ud over fortovene, endsige hele maleriske stræder med toppede brosten og et idyllisk sceneri som fra holbergtiden.

Denne bytype er ingenlunde noget for Danmark ejendommeligt; den findes stadig rundt om i Europa, fremfor alt i Englands romantiske „Cathedral-towns", hvor de skønne domkirker og storslåede „Abbeys" dominerer højt over den gamle by, der hviler i en tornerosesøvn og lader seklerne glide forbi, så man får en betagende følelse af noget forbigangent og tidløst — ganske som når man står overfor Ribes vældige domkirke med de lave småhuse ved dens fod.

Typisk for de danske småbyer er måske, at der her endnu ofte er bevaret statelige købmandsgårde med vidtstrakte lagerbygninger og kornlofter, tømmerpladser og kullagre, gårdspladser store som torve og vældige staldbygninger til bøndernes køretøjer og heste — således som f. eks. I. P. Jacobsen i „Niels Lyhne" har skildret konsul Claudis store købmandsforretning.

Nu er der vist plads nok i disse gamle, maleriske gårde, hvis tid endte sammen med byens velmagtsdage i sidste halvdel af forrige århundrede, da samhandelen mellem land og by antog nye former. Den store handelskrise i 1857 havde været katastrofal for mange af pro-

vinsbyernes storkøbmænd, kornhandelen svigtede eller gik over til landbrugets egne organisationer, småbyernes helt fabelagtige brændevinsbrænding ophørte og centraliseredes andre steder, eksporten til hertugdømmerne og Tyskland faldt bort, og efterhånden blev byens traditionsrige sejlskibsfart slået ud af dampskibene. Den store flåde af sejlskibe, som fra gammel tid var hjemmehørende her, havde sat sit særlige præg på byen og skabt livlig kontakt med den store verden ved deres lange togter ofte til England og Spanien eller helt til Middelhavet og Vestindien, men som årene gik blev der mere tomt i havnen, der tidligere havde myldret af liv ved skibenes indgåen og losning og hvert efterår blev stuvende fyldt af de stolte skuder, som lagde op for vinteren, indtil de om foråret skulle gøres sejlklare til de lange togter. Men sejlskibenes epoke er forbi, og nu har de forlængst allesammen foretaget deres sidste rejse.

Min fader nedsatte sig som sagfører i Fåborg i 1886. Hans fader var gårdejer i Verninge, og det har nok været tanken, at far til sin tid som den ældste søn skulle overtage fædrenegården, eftersom han blev i hjemmet og deltog i gårdens arbejde indtil sit nittende år, hvorefter han kom på „landvæsensinstitutet" i Odense, men i 1865 tog han „forberedelseseksamen" ved universitetet og året efter dansk juridisk eksamen. Han var derefter en årrække fuldmægtig først på byfogedkontoret i Assens, senere på Muckadell m. fl. birkers kontor i Spanget, men nedsatte sig så som sagfører i Brobyværk, hvorfra han i 1886 flyttede til Fåborg nogle måneder efter min fødsel. I 1881 var han blevet gift med min moder, som var født i Hemmedeich ved Oldensworth i Sydslesvig, hvor hun havde sit hjem, indtil familien få år efter flyttede til Fåborg. Her døde hendes moder Cathrine Marie

Fischer i 1855 og året efter giftede min bedstefader sig igen, men døde allerede i 1866, kun 43 år gammel, af gul feber under et togt til Vestindien, medens han var fører af en stor fuldrigger, hvis stolte billede jeg erindrer i mange år prydede familiens hjem på havnepladsen i Fåborg.

Krigen i 1864 mindedes min moder og hendes søskende ofte som en knugende uhyggelig tid for alle i den lille by, som blev gennemgangshavn for tropperne til og fra Sønderjylland, stadig overfyldt med soldater og under krigens sidste fase med sårede og syge, som selv de unge skolepiger hjalp med til at pleje på byens sygehus og interimistiske lazaretter.

De første år i Fåborg boede vi i den senere konservesfabriks smukke gamle købmandsgård for enden af Østergade, men herfra erindrer jeg kun den store gård med lave bindingsværksbygninger, og det skyldes nok især, at her boede byens vognmand, der havde driften af diligencerne, som lige til århundredskiftet kørte post og passagerer til nabobyerne: det var såre spændende for en lille dreng at se postillonerne i røde kapper gøre de fine lakerede vogne klar til afgang og tumle de vældige heste, som jeg inderst inde var lidt bange for at komme for nær til.

Min første tydelige erindring er, at jeg med min fader vandrer gennem et stort hus med mange tomme stuer, hvor der var et mærkeligt ekko, når far fløjtede — måske af glæde over at have erhvervet dette store hus, hvor vi kort efter flyttede ind. Ejendommen kaldtes dengang „Ortmanns gård" og er vistnok bygget enten af distriktskirurg Ortmann eller af dennes søn, som også var læge og i 1841 blev „adjungeret" faderen i embedet og senere blev hans efterfølger som distriktslæge. Ejendommen var

rummelig og indrettet efter datidens krav til en praktiserende læges bolig: stueetagen til konsultation og venteværelser, beboelse på første etage og kvist og vidtløftige sidebygninger med vognrum, stalde, karlekammer og hønsegård og ned mod banegårdspladsen en have, som dengang forekom mig umådelig stor.

Her blev mit hjem og min tumleplads gennem mine drengeår, og når jeg nu tænker tilbage på denne fjerne tid står den for mig som sammensat af stærke kontraster: de strålende sommermorgener ved den solblanke fjord, hvor Lyøboerne kom roende ude i „Gabet" med deres tunge både, som rummede både mælkejunger og kreaturer — de strenge vinterdage, hvor fjorden lå tillagt helt over til Ærø og byen var helt begravet under sneen, indtil den store sneplov, trukket af prustende heste, havde banet en nødtørftig passage på hovedgaden — den gamle gule skolegård, der gennem så mange år var midtpunktet for éns lilleverdens glade liv og gale streger — juleaften, når hele familien gik til kirke gennem de mørke stille stræder og klokketårnet kimede julen ind over by og fjord — efterårsstorme, som hvinede gennem gaderne, knaldede med døre og skodder og fik tagstenene til at rasle ned, — højvande som oversvømmede baneterrænet og hele havnepladsen, så kun jernbanevogne og pakhuse ragede op og masser af træ fra de store tømmerstabler og skibsværftet flød rundt på den mægtige vandflade. På ejendommen ved siden af min bedstemoders hus var i vindueshøjde anbragt en plade til minde om, at så højt stod vandet under den store stormflod i november 1872. I min barndom talte familien ofte om de uhyggelige begivenheder dengang, da vandet stadig steg, alt indbo flød om i stuerne og beboerne tilsidst med båd blev bjerget ud gennem vinduerne.

Således som tilværelsen formede sig dengang for beboerne, var byens charme dens idyl og hygge, dens væsentlige præg en velsignet stilhed og en *festina lente* — en tryg overbevisning om, at man bør „skynde sig langsomt". Man gav sig god tid til at overveje tingene — byens borgere måske især ved den traditionelle „mørkningsknægt" (romtoddy) og landboerne nød bare det at „komme tilbyes" og hygge sig i købmandsgårdenes sjove skænkestuer, hvor klukflaske og tobaksdåse altid stod til fri afbenyttelse, mens de diskuterede høstudsigter og politik. Alle tog sindigt dagene, som de kom, men når denne sindighed undertiden er blevet kritiseret som mangel på initiativ og aktivitet, tør det dog nok hævdes, at byen samtidig med at leve på nedarvede traditioner og pietet for alt det gamle, på sin stilfærdige måde også bestræbte sig for at følge med de nye tider.

På mange måder var dagliglivet dengang vel også adskilligt besværligere og mere krævende end nu. Således foregik husførelsen hjemme dengang nærmest som i en større landhusholdning: Alt vand måtte hentes og opbæres fra brønden i gården, indtil byen i halvfemserne fik kommunalt vandværk; til husets opvarmning anvendtes årlig hele vognlæs af brænde, som blev savet og stablet i gården til brug i husets talrige kakkelovne; den store have krævede ihærdigt arbejde hele sommeren igennem og efteråret markeredes ved en vældig slagtning for at få fyldt de store saltbaljer og tilvejebragt den forsyning med pølser, skinker og flæskesider, som foruden en beholdning af harer og fuglevildt o.s.v. dengang var grundlaget for en almindelig husholdnings beredskab. Dette må dog ingenlunde give indtryk af, at vi levede i overflod. Husførelsen var blot i langt højere grad end nu baseret på selvforsyning, og tiden var tværtimod præ-

get af den strengeste økonomi og en nøjsomhed både i den daglige levemåde og med tøj o.s.v., som nutiden vanskeligt kan forestille sig. Pengene var små — også gager og alle andre indtægter — men forslog vist alligevel langt bedre end nu, og man havde ikke velfærdsstatens store skatter!

En anden forskel fra nutiden er, at *hjemmet* dengang så udpræget var det samlende punkt i familiens liv. Det afgørende var egentlig ikke, om hjemmet var stort og velhavende; det var selve samværet og sammenholdet, selv i trange kår indenfor et traditionspræget hjems hyggelige vægge, som betød noget væsentligt for hele familien — i modsætning til nu, hvor hjemmet vist ofte ikke betyder stort andet end et sovested. Dagens traditionelle afslutning var familiens samling om aftenen under hængelampen over det store bord, hvor hver sad med sit arbejde eller legetøj, eller man dyrkede musik eller højtlæsning — men der var jo ganske vist dengang heller ikke ret meget, som kunne lokke familiens medlemmer bort fra hjemmet. Biografer var der endnu ingen af, teaterforestillinger kun få gange om året, sport og idræt var kun begyndt at komme frem og selskabslivet indskrænkede sig mest til l'hombreaftner og kaffeselskaber. I vort foreningsglade land havde byen ganske vist en del foreninger med vidt forskellige formål, men de førte en temmelig hensygnende tilværelse fraregnet musik- og sangforeningerne. Byen var virkelig meget musikinteresseret og kunne altid samle fulde huse til koncerterne, især dog til vinterens clou: Nytårskoncerten med påfølgende bal. Ofte medvirkede hovedstadens store kunstnere, hvilket naturligvis var en stor ære for byen; jeg husker, at foreningens formand engang fortalte, at han en aften nævnte for en berømt bassanger, at forrige

gang havde datidens forgudede tenor været solist, hvortil gæsten blot svarede: Så har De hørt smuk sang — iaften har De hørt stor kunst!

Med hensyn til byens forlystelsesliv tør måske også indskydes en historie om to handelsrejsende, som efter endt dagværk hvilede ud på byens førende hotel og forgæves rådførte sig med opvarteren om, hvorledes de skulle slå aftenen ihjel. Da en af herrerne overlegent udbrød: „Men har byen da overhovedet ikke noget forlystelsesliv?" svarede opvarteren: „Jow, de' har vi da re'nok — men ida' er hun rejst til O'ense!" Historien stammer ganske vist fra en anden by, men er vist karakteristisk for fynsk humor.

Et alvorligere træk af livet i Fåborg må dog nævnes: byens nærhed af Tyskland under de onde år med Køllerpolitiken, udvisningerne og tyskernes utallige trakasserier mod alt dansk. Byen havde regelmæssig skibsforbindelse med Sønderborg, vi kunne se over til Als, hvor tyskerne havde marinestation og deres krigsskibe ofte holdt store øvelser så nær Fyn, at ruderne klirrede i Fåborg under deres kanonader. Flere gange kom sønderjyder på besøg i Fåborg og blev modtaget med musik, taler og blomster; stemningen var præget af alvor og vemod, alting så dengang så håbløst ud — og blomsterne måtte de ikke tage med ind i Tyskland! Måske gik alt dette mit hjem særligt til hjerte, fordi mors familie stammede dernede fra; jeg mindes, at da jeg engang kom hjem for at holde sommerferie, var mine forældre meget optaget af, at der lå brev til mig fra min historielærer, magister H. V. Clausen, som inviterede mig til at følges med ham gennem Sønderjylland, forøvrigt på den rejse, hvor han kun undgik at blive udvist af Tyskland ved skyndsomst at forsvinde uden at have fået

udvisningen lovligt forkyndt. Desværre var han rejst fra København med morgentoget, medens jeg først kom hjem med middagstoget, så vi traf ikke hinanden, men i lange tider var det mig en stor skuffelse, at det ikke lykkedes for mig at følges med den utrættelige forkæmper for Slesvigs sag på hans sidste rejse før den lykkelige genforening mange år senere.

Kan sagførerens gerning siges at sætte et særligt præg på hans hjem?

Der kommer selvfølgelig i dagens løb en hel del forskellige mennesker for at tale med „prokuratoren", som far endnu i halvfemserne ofte blev benævnt, navnlig af landboerne, og naturligvis følger familien efter evne med i, hvad der foregår på kontoret. Allerede i min skoletid kunne jeg godt lide at hjælpe lidt til med kontorets skriftlige arbejder og fulgte også ofte med far på hans køreture ud på landet, navnlig til hans elskede Brobyværk, hvor han i mange år holdt konsultation bestemte gange om måneden. Da jeg var færdig med skolen, var jeg, forinden jeg begyndte på juraen, et år kontorist på birkekontoret og fik derved praktisk kendskab ikke blot til juridiske dokumenter, men også til retsplejen og retssagers behandling, hvilket senere under studiet kom mig til så god nytte, at jeg vil hævde, at et sådant år i praksis burde være obligatorisk for juridiske studenter, forinden de påbegynder studiet, idet de derved vil få lidt begreb både om, hvad praktisk jura egentlig er, og om de mener at kunne afvinde studiet tilstrækkelig interesse — hvad det desværre ofte viser sig senere, at de ikke kan.

Min svoger, senere sparekassedirektør Fr. Chr. Frederiksen, som i 1901 blev gift med min ældste søster, var dengang fuldmægtig på birkekontoret, og jeg voksede

altså op i en ret juridisk atmosfære og var ikke lidt stolt, når jeg som juridisk student kom hjem i ferierne og ligefrem blev taget med på råd i interessante juridiske problemer, hvor jeg kunne docere lidt af de nyeste anskuelser og teorier på bjerget — som ganske vist ofte blev tilbagevist med et „Grau, teurer Freund, ist alle Theorie — Hvad siger domspraksis?!" Den kunne de på deres fingre, og det var det eneste, de havde respekt for, især dog Højesterets domme. Det var jo dengang muligt at føre en retssag gennem tre instanser, og det blev — vistnok med rette — hævdet, at overretterne ofte søgte at skabe en ny retspraksis ved at gå imod tidligere domme, medens Højesteret var utilbøjelig til at bryde foreliggende domspraksis og derfor faldt tilbage på underrettens afgørelse. Herved erindrer jeg forøvrigt følgende historie om en kendt højesteretssagfører, som min fader flere gange havde forbindelse med: Da højesteretssagføreren engang havde vundet en sag, påpegede en af hans kolleger, at han tidligere som repræsentant for modparten i en ganske lignende sag havde plæderet det stik modsatte standpunkt og vundet sagen ved sin glimrende argumentation. Ja, det er rigtigt nok, svarede højesteretssagføreren, men den hopper Højesteret næppe på en gang til!

Såvidt jeg kan bedømme, bestod min faders forretning væsentligst i at ordne salg og pantsætning af faste ejendomme, bobehandling, skiftesager og auktioner og tillige i virksomhed som juridisk rådgiver i mange forskellige spørgsmål; heraf var en stor del forklaring og fortolkning af nye lovbestemmelser, selvom lovene dengang næppe havde det snørklede og kaotiske indhold, som nu ofte er resultatet af rigsdagens mange ændringer og tilføjelser til lovforslag, der oprindelig er udfærdiget i en

klar og overskuelig form. Der fortælles forøvrigt om en mand, som henvendte sig i ministeriet og gjorde opmærksom på en afgørelse, som stred imod § 74 i en ny omstændelig lov, men — formodentlig dog officielt — fik det svar, at en paragraf, som var indsat af folketinget, regnede ministeriet ikke med.

Inkassationer befattede min fader sig meget nødig med. „Hurtig og energisk incasso" lå absolut ikke for hans blide sind. Ganske vist havde Sparekassen overdraget ham at søge inddrevet forfaldne renter på prioritetslån, men det klarede han vist dårligt. Hele hjemmet vidste, at når en debitor kom med et par høns eller duer i en kurv, så fik sparekassen måske nok sine renter, men mere tvivlsomt var det, om far fik sine penge. Dengang var sådanne inkassationer nu også noget pinligt og ubehageligt; folk satte en ære i at betale deres gæld, hvis de på nogen måde kunne skrabe pengene sammen, men mange især på landet sad dengang i elendige kår; selv en dreng, som ikke var forvænt, kunne ofte få indblik i en rystende fattigdom, og der verserede adskillige historier, som forargede byen, fordi man syntes, at der var gået for hårdt frem. Således havde en sagfører rekvireret eksekution hos en sølle indsidder, som absolut intet ejede at gøre udlæg i undtagen en gris, som de havde regnet med at leve af hele vinteren, og da sagførerens energiske fuldmægtig krævede den udlagt, blev indsidderfamilien ude af sig selv af fortvivlelse, fordi hele deres eksistens derved styrtede sammen. I et andet tilfælde havde en yngre sagfører engang måttet tilsvare sin klient et betydeligt erstatningsbeløb, fordi han havde været for langmodig overfor debitor, som blev erklæret konkurs. En del år efter får sagføreren så en ny inkassation på samme debitor, som i mellemtiden var

kommet nogenlunde på fode igen, og denne gang skriver sagføreren et så voldsomt truselsbrev til debitor, at han berøver sig livet. Næste dag fandt man på hans skrivebord sagførerens brev — og historien var straks ude over hele byen.

Det gamle ord om, at et magert forlig er bedre end en fed proces, indeholder en dyb erfaring om, hvor kostbart det kan være at indlade sig på langvarige og usikre retssager, men at denne fornuftige påmindelse også kan overdrives, viser følgende lille juristhistorie, som dog her kun anføres som et kuriosum: I et juristmøde herhjemme, hvor man drøftede værdien af en effektiv domspraksis, deltog engang en gammel islandsk dommer, som med stolthed fremhævede islændinge som en befolkning, der gennem århundreders traditioner var vant til *sig selv imellem* at finde frem til retfærdige afgørelser, når trætter opstod mellem dem. For domstolene forelå derfor yderst sjældent retssager af betydning, og fra sin mangeårige praksis erindrede den gamle dommer egentlig kun én eneste sag — forresten en drabssag. Forespurgt hvorledes denne var blevet pådømt, oplyste han til almindelig forbløffelse, at det var lykkedes at få parterne forligt — men hvad dette forlig gik ud på, kunne man dog ikke på juristmødet få oplyst.

En lignende praksis kunne vel vanskeligt tænkes herhjemme, men det gamle ordsprog er måske en del af forklaringen på, at medvirken i private retssager, så vidt jeg kunne bedømme, gennemgående ikke var af væsentlig betydning for sagførerne i provinsen. Det var jo også dengang endnu i den skriftlige procedures tid; dommerne blandede sig kun sjældent i, at sagerne „træneredes" i årevis, og sagførerne blev ofte selv forbavsede, når en gammel sag blev råbt op og det viste sig, at „sagen stod på

ham", hvorefter han skyndsomst begærede yderligere udsættelse „på forrige grund". Hvad denne forrige grund egentlig dækkede, gik efterhånden i glemmebogen, og det kunne derfor vække nogen forbavselse, når det f. eks. en varm sommerdag afsløredes, at anledningen til den første udsættelse af sagen var „ishindringer i sundet".

Både byen, herredet og birkerne havde en gang om ugen sine ordinære retsdage, men i birkerne tog den ugentlige ordinære ret sjældent mere end et kvarterstid, og jeg erindrer fra min studentertid en lille episode en sommerdag, hvor jeg fungerede som protokolfører, medens min svoger var kst. dommer under birkedommer Seiths fraværelse. Da min fader så i en af sagerne mødte for en af de stridende parter, fingerede modpartens sagfører voldsom indignation over denne mærkværdige ret, hvor hans modparts sagfører var svigerfader til dommeren og fader til protokolføreren. For at pacificere ham måtte vi invitere på en „genstand" ovre på hotellet, men da retten skulle være åben til kl. 11, blev retsvidnerne efterladt i retssalen med pålæg om straks at tilkalde alle officials, hvis det skulle blive nødvendigt — hvad det heldigvis ikke blev! Det bør dog straks tilføjes, at under mere „normale forhold" vistes der fra alle sider al skyldig respekt for *rettens værdighed;* dommerne, som jo også var politimyndighed, havde gennemgående et udmærket forhold til og samarbejde med sagførerne og befolkningen, og det må nok være en helt enestående undtagelse, når det berettes, at befolkningen i en jysk by engang fejrede deres dommers tilbagetræden ved en velbesøgt og vellykket fest — som dommeren selv dog ikke var inviteret til at deltage i!

Fra begyndelsen af halvfemserne var far blevet beskikket til at udføre „offentlige og beneficerede sager"

og fungerede derfor ikke sjældent enten som aktor eller som defensor i kriminelle retssager. Dengang kunne imidlertid ikke være passeret den ofte fortalte historie om dommeren, som spørger sigtede, om han ønsker en sagfører beskikket som forsvarer og får svaret: „Nej, hr. dommer. Jeg agter at sige sandheden!" Indtil retsreformens gennemførelse blev hvervet som anklager og forsvarer i straffesager nemlig først aktuelt, efter at amtet havde „beordret aktion". Hvervet kunne derfor forekomme at være noget af en formalitet væsenligst bestående i, at aktor og defensor udfærdigede skriftlige indlæg, som oplæstes under selve domsforhandlingen, og jeg begår næppe nogen indiskretion ved at oplyse, at den straks derefter afsagte dom ofte var udfærdiget på forhånd — i så fald formodentlig dog efter forudgående rådslagning med aktor og defensor.

Sensationelle retssager forekom dengang meget sjældent i de små jurisdiktioner ude i landet, og provinspressen havde yderst ringe interesse for retsplejen og dens ofre. Men jeg kan ikke dy mig for i denne forbindelse at citere slutningen af et københavnsk referat af et grundlovsforhør: „Efter at have fået landsretssagfører Cold beskikket som forsvarer, gik arrestanten over i arresten og hængte sig." Min gode ven landsretssagfører Cold fortæller selv denne bedrøvelige historie i sin ellers så muntre bog „Juristhistorier", og jeg har fået udtrykkelig tilladelse til at fremdrage den her.

Hvad der egentlig har bevirket, at min fader i sin ungdom ændrede livsbane og opgav at blive landmand, har jeg aldrig fået at vide; måske skyldtes det, at han på grund af sin svagelige konstitution ikke egnede sig for landvæsenet, muligvis også, at han har fået særlig interesse for juristens gerning; forøvrigt fulgte hans 9 år yng-

re broder Rasmus senere hans eksempel ved at tage dansk juridisk eksamen i 1873, hvorefter han en årrække var byfogedfuldmægtig i Horsens, hvor han i 1884 nedsatte sig som sagfører og forblev boende, indtil han i 1931 afgik ved døden.

Far blev anset for at være en habil sagfører, velfunderet i sin jura og velanskrevet hos autoriteterne, som værdsatte hans sunde judicium og praktiske erfaringer. Han var en flittig mand, som tilbragte sin meste tid ved skrivebordet og udover sit arbejde egentlig kun havde to interesser: bøger og musik. Vi havde i hjemmet en god lille bogsamling og desuden adgang til læseforeningens store og velforsynede bibliotek, og han slugte foruden sin faglitteratur alt, hvad han kunne overkomme, især af rejsebøger og historiske værker. Han var som så mange fynboer meget musikalsk, spillede selv lidt violin og fulgte interesseret sine børns fremskridt i musiken. Der blev jo dengang dyrket meget musik i provinsen, og da jeg som ung kom til København, forbavsedes jeg ofte over, hvor meget jeg på forhånd kendte selv af operaens og koncertsalenes store musikværker.

Medens min mor var en aktiv og foretagsom natur og en dygtig husmoder, som med alvor og myndighed styrede den ret store husførelses mange anliggender, var far af et helt andet temperament. Fra anden side er han karakteriseret som en altid venlig og yderst omgængelig mand med en stille humor og varme følelser for både mennesker og dyr, måske lidt veg af karakter og utilbøjelig til som sagfører at gå strengt frem overfor sine medmennesker. Til denne karakteristik kan jeg kun tilføje, at jeg aldrig nogensinde har set ham ophidset, det lå hans selvbeherskelse og fredsommelige sind fuldstændig fjernt. I den stille provinsby havde han fundet en

livsbalance, som fuldtud passede med hans ønsker og vilkår, så han vist aldrig tragtede ud over den tilværelse, han havde valgt sig. På en måde minder han mig om den lidt livsfjerne sorenskriver i „Dyre Rein", som nyder sin fredelige tilværelse på den romantiske sorenskrivergård og da den myndige Tante Ra bebrejder ham at mangle ærgerrighed og ikke *udnytte sine connaissancer*, sagtmodigt filosoferer over „denne underlige verden fuld af klatrestænger, hvor man bare kappes om at nå til tops".

Fra begyndelsen af halvfemserne havde far foruden sin sagførervirksomhed fået forskellige stedlige tillidshverv: han var „branddirektør", d.v.s. repræsentant for Købstædernes Brandforsikring, revisor i Sparekassen og i Andelsslagteriet, i en årrække medlem af Sagførerrådet og fra 1899 byens kæmner, og disse hverv lagde tilsammen så megen beslag på ham, at han efterhånden kun i ringe grad beskæftigede sig med sagførerforretninger. Desuden svigtede hans helbred, og da han efter flere års tiltagende sygdom i 1908 underkastede sig en alvorlig operation, og denne ikke gav tilfredsstillende resultat, måtte han frasige sig sine forskellige bestillinger og var i sine sidste år næsten til stadighed sengeliggende, men fuldt åndsfrisk lige til det sidste. Disse uendelig lange og triste år bar han med beundringsværdig tålmodighed og resignation, fordi han sikkert vidste, hvor han kunne hente trøst og styrke i tunge timer. Med de kirkelige kredse i byen havde han altid haft det bedste forhold, og især kom byens sognepræst i vor barndom, Fr. Helms, til at stå vort hjem nær, da han havde konfirmeret alle os fire børn, viet mine to ældste søstre senere, døbt flere af deres børn og trofast vedligeholdt forbindelsen med vor familie, lige indtil han i 1945 afgik ved døden.

Som et sidste karakteristisk minde om far vil jeg gerne endnu fortælle følgende:

I vinteren 1910 havde jeg efter en temmelig forceret studietid taget min embedseksamen og fået ansættelse i Universitetskvæsturen, da der om foråret pludselig åbnede sig mulighed for mig til at få opfyldt et gennem mange år næret ønske om at komme til Grønland, hvor Administrationen nu påtænkte at ansætte to unge jurister som fuldmægtige ved de to inspektørembeder. Da sagen nogen tid lå meget usikker (afhængig af de fornødne bevillinger), havde jeg ikke omtalt den i mine breve hjem, før jeg fik tilbudt den ene af disse stillinger og straks havde accepteret. Meddelelsen herom kom derfor helt bag på min familie og var især en stor skuffelse for far, som i flere indtrængende breve udtrykte sine store betænkeligheder ved mit valg. Han mente, jeg derved ville miste kontakten med Danmark og forholdene herhjemme; desuden ville det komme til at svie til familien, som helst ville have beholdt mig herhjemme, især under hans alvorlige sygdom, og han opfordrede mig indtrængende til, hvis det endnu var muligt, at ændre min beslutning. Det virkede vist ikke ret overbevisende, at jeg søgte at forklare, at stillingen måtte formenes at frembyde gode fremtidsmuligheder og var en administrativ gerning, som i høj grad interesserede mig. Far fastholdt sine betænkeligheder, men endte dog med resigneret at skrive: „Men alt dette har jo intet at sige, når du har bundet dig. Du må selv tage ansvaret for dine handlinger, og vi har så kun at ønske dig tillykke. Mands vilje er jo mands himmerig."

Lige så glad og begejstret jeg havde været over at opnå denne helt uventede ansættelse, lige så ondt gjorde det mig at føle, hvor megen skuffelse og sorg, jeg der-

ved havde fremkaldt især hos far, som i et af sine breve mistrøstig havde skrevet: Gud véd, hvornår vi så ses igen! Det var derfor meget svært at tage afsked med ham, da jeg inden min afrejse sidste gang var hjemme på Fyn for at sige farvel til familien, før jeg lagde Danmark bag mig for adskillige år. Imidlertid gik det således, at jeg det følgende år uventet blev kaldt hjem fra Grønland til tjeneste i den nye „Grønlands Styrelse". Endnu med samme skib, som jeg sejlede hjem med, havde jeg fået et hjerteligt og forstående brev fra far, men da jeg i september ankom til København, var far død næsten en måned tidligere. Så langt borte lå Grønland dengang!

Det billede, jeg ovenfor har forsøgt at give af en ungdomstid, som nu ligger såre langt tilbage, er velsagtens på nogle punkter fortegnet og sløret af erindringens patina; måske har jeg også forbigået emner, som burde have været omtalt, og medtaget andet, som kunne være udeladt, men disse erindringer kan dog måske give en antydning af, hvilken betydning påvirkningerne dels fra fødebyen, dels fra barndomshjemmet kan have.

Hvad *byen* angår er der næppe tvivl om, at ens barndomsby eller fødeegn ofte langt mere, end man selv er klar over, præger én for hele livet både i temperament, livssyn og væremåde, og det er også påfaldende, at hvor langt man end senere i livet kommer omkring i verden, og hvor store oplevelser man end kommer ud for, så kan barndommens by dog vedblive at stå ens hjerte lige nær og alle oplevelser fra de unge år i et særligt skær.

Hvor meget *hjemmet* betød, bliver man derimod nok vanskeligere klar over, før man er kommet godt op i årene, og det skyldes sikkert, at der for mange af de unge let opstår et vist modsætningsforhold til barndoms-

hjemmet, efterhånden som de vokser til og bliver mere selvstændige. Enhver generation er jo — netop så længe de er unge — klippefast overbevist om at være fuldstændig forskellig fra de foregående slægtled og derfor også absolut utilbøjelig til at lytte til de ældres erfaringer, tiltrods for at uhyre meget, ja måske hele deres fremtid, kan blive afhængig af, hvilke påvirkninger de kommer ud for i de vanskelige år, hvor kontakten med hjemmet svækkes eller brister. Den, der på sine gamle dage ser tilbage på sit liv og forsøger at gøre status over, hvad han egentlig har fået udrettet, må vist tit nedslået erkende, at det kun blev såre lidt af alt det, han engang drømte om med hele ungdommens begejstring. Men der ligger en dyb sandhed i Wordsworths ofte citerede „The child is father of the man", og det vemodige tilbageblik på fortiden, som også fremkalder halvt forglemte erindringer om ungdommens sorgløse år, vil — måske helt uventet — tillige kunne gøre ham klart, i hvor høj grad han slægter sin familie på, hvor meget han i karakter og livssyn har taget i arv fra sine forældre, og hvor meget han har sit gode barndomshjem at takke for.

Jeg mindes herved en lille oplevelse mange år tilbage, da jeg med min daværende chef gennemgik det yngre personale i vor administration og udtalte min forundring over, at der var så påfaldende forskel på to unge, som tilsyneladende havde ganske samme uddannelse og kvalifikationer. Min chef svarede smilende: Der kan De se, hvor meget det betyder at være udgået fra et godt hjem!

Det var uomtvistelig rigtigt — men erkendelsen heraf går vist ofte først op for én, når det er blevet for silde til i gerning at vise en virkelig hjertevarm taknemlighed for sit barndomshjem!

Bernhard Rafn
1856-1930

Af redaktør Eyvind Rafn, København

Problemet, som straks vaktes til live ved læsning af redaktionens opfordring om til Lohses Forlag at skrive om far, det klang kort og enkelt for mine øren om såvel tvivl angående det helt honnette i, at en søn roser og dadler på tryk sin far som problemet udløste beskedenhed og nølen overfor virkeliggørelsen af en mere detailleret skildring.

Ved et af disse skæbnens nådige tilfælde ordnede sig imidlertid nemt og hurtigt dette problem, som måske er ikke så helt lille endda, problemet om, hvorvidt man kan rose sit ophav ikke kun i tale men også i skrift uden at blære sig lidt og dermed skaffe sin slægt præg af selvglæde. Thi straks efter endt læsning af redaktionens opfordring, faldt mit blik på min dåbsattest, som tilfældigt lå foran mig, og ved at se, at der på den står, at jeg, Eyvind Thorkil Rafn, er født den 3. april 1901 i Ålborg domsogn, og at jeg er døbt den 9. juni samme år i Domkirken og at mine forældres fulde navn og stilling er sagfører Bernhard Rafn og hustru Johanne Birgitte Lautherborn, så følte jeg, at det ville være unaturligt, hvis jeg ikke med tak og glæde i sindet til både redaktionen og til min far og til min mor, som skænkede mig livet og mange ædle glæder, skrev om min salige far. For mit indre øre lød i samme nu, hvad jeg for-

nam gå som et sus af undren igennem følget, der næsten havde fyldt Domkirken i Ålborg hin middagstime den 27. september 1930, da min far bisattes fra kirken, hvor stiftets fungerende biskop, salig domprovst Peder Barsøe, var trådt frem bag båren og havde indledt sin tale med de ord, som fremkaldte hint stille forbavsede sus og derpå dødsstilhed i kirken. Hvad sagde han da?

Jeg begraver i dag min bedste ven! Sådan lød Peder Barsøes første ord — og grebet af stærk bevægelse læste han først derpå skriftstedet, over hvilket han derefter begyndte sin tale. Jeg og mange andre vidste, at der bestod et godt forhold mellem Peder Barsøe og min far, men end ikke jeg kendte noget til, at der havde bestået nært venskab. Det blev ret sent om aftenen, da jeg havde sagt farvel til min mor, der boede i de dage hos civildommer Johannes Vogelius (1864—1933) på Klostergården i Hasseris sammen med den ene af mine søstre, mens den anden boede samtidig hos Spritfabrikkernes mangeårige populære direktør Elis Schneider (1851—1933), kendt over hele Nordjylland bl. a. for sin evne til med en morgenfrisk replik at kunne bringe orden i selv det mest brogede virvar af landbrugerne og deres hestekøretøjer, i hvis tønder de i dagens første timer hentede deres bærme i spritfabrikens store gård. Men da jeg havde taget afsked med familien, huskede jeg pludseligt klart en anden replik om min far.

Den fortalte den stoute murermester Lemos Therkildsen, der var souschef for Ålborg brandvæsen, mig en eftermiddag, hvor jeg stod og så en stor brand, han havde fået under kontrol i Gravensgade og i en kort pause pludselig tog ordet i den skare tilskuere, som havde samlet sig, og sagde henvendt til mig: Ja, lille Eyvind, nu står vi på samme sted, hvor vi stod ligeså mange og

undrede os hin formiddag, da det rygtedes, at din far havde fået overdraget fra 1. april 1903 hovedagenturet for Ålborg og Nørresundby for Statsanstalten for Livsforsikring, det er jo en god ekstraindtægt, lille Eyvind, og den var der mange, som havde søgt at sikre sig, og mens vi nu stod og snakkede om, hvordan det dog var gået til, at din far fik agenturet, så kom din gudfar, fabrikant Sofus Raaen (født 1852 i Flensborg), som er leder af C. Rafns Fabriker, forbi, og han spurgte mig: Hvad står I her og snakker sådan om? Jeg svarede, at vi talte om, hvordan Rafn havde fået hovedagenturet, thi slet ingen vidste, at han søgte det! — Gud, hvor det ligner Rafn! lo Raaen højt og gik videre. Da jeg senere refererede Lemos Therkildsens ord for min far, svarede denne ikke så muntert, som jeg ventede, ved at trække mig hen til sin store, skindbetrukne lænestol i sit herreværelse og siddende i den, stilfærdigt og alvorligt, som hans væsen ofte gav sig til kende, berettede han koncist og nøgternt, hvordan han en aftenstund efter endt dagværk var gået hen til vor biskop, dr. Frederik Nielsen (1846—1905) og sagt, at han attrådede hovedagenturet og ønskede sig anbefaling fra bispen for så at rejse til København og søge foretræde for Statsanstaltens direktør, kammerherre C. A. Rothe. Bispen skrev straks tre linier ned på sit officielle brevpapir, gav min far det, og samme aften sejlede min far til hovedstaden og udrettede nogle forretninger der de følgende dage ved blandt andet at tale med den da 59 år gamle kammerherre Rothe, der som bekendt nåede den i hin tid usædvanlig høje alder af næsten 80 år. Min far søgte om at blive Statsanstaltens enerepræsentant i Ålborg-Nørresundby og omegn, overrakte biskoppens anbefaling, rejste tilbage til Ålborg og arbejdede videre uden at mæle et ord til

nogen. Kort tid efter modtog han sit ansættelsesbrev, og han ledede agenturet, til han fraflyttede Ålborg i 1928 og derpå levede som rentier til sin død den 23. september 1930 i Svanevænget på Østerbro i København.

Fuldkommen tavshed om egne planer såvel som om det meste af al sin gerning som sagfører var et af de mest tydelige karaktertræk hos ham, der tidligt opøvede mig i det samme, også hvad angår fortællen om mig og mine planer. Typisk var således den tavshed, min far iagttog i al tale om sine forfædre såvelsom udpræget tilbageholdenhed med at vise gamle slægtsting frem — et enkelt kobberstik udført af Andreas Flint (1767—1824) visende tipoldefar, Kongelig agent Johan Klingberg, født i 1733 i Næstved som søn af byens rådmand og død 1817 i København som den unge og ukendte, senere berømte portrætmaler Jens Juels protektor var således et af de få slægtsportrætter, som hang fremme i mit barndomshjem. Johan Klingberg havde mange søskende, kom slet ikke fra noget rigt hjem, det gjorde Jens Juel (1745—1802) ej heller, og både denne og flere til hjalp Klingberg i deres unge år uden skelen til vinding af nogen art. Jens Juel malede, da han var blevet berømt, som bekendt tilfældigvis nogle af sine bedste portrætter af netop Klingberg'erne. I alt dette var der indre værdier, som min far satte højt og begreb efter, at hans far, godsejer Hans Bastian Rafn, født i 1803 i København og død i 1872 i Roskilde, havde mistet en formue ved fejlslagen dyrkning af rasp på sine gårde Hellestrup, Juliedal og Eskemosegaard ved Sorø samt Benzonseje ved Glostrup — en formue, min farfar arvede fra min oldefar, dommer i Højesteret, konferensråd Christian Rafn, født i 1762 i Viborg og død i 1822 i København — en formue, som denne igen arvede fra sin far, der døde i

Viborg 1783 som procurator ved alle overretter og underretter i Nørrejylland og efterlod sig en millionformue og et for hin tid ret enestående luksusbo med til eksempel så meget løsøre, at bo-opgørelsen omfatter næsten 100 sider i landsarkivets skifteprotokol og nævnende bl. a. en stor bogsamling, hvis mage ikke kendtes i privateje i de dage, fraregnet de mere velforsynede herregårdsbiblioteker. — „Det fine firkløver" kaldtes den gamle Viborgprokurators fire sønner, af hvilke de to blev amtmænd, den tredje botaniker og virkelig justitsråd i en alder af kun 32 år, og den fjerde, konferensråden, skabte i årene omkring statsbankerotten sammen med sin hustru Christiane, som var datter af postmesteren i København, justitsråd, cand. jur. Bastian Hammond (1734—1809), sig deres hjem i Stormgade, hvor nu Nationalmuseet ligger. Dette hjem karakteriserer Vilhelm Andersen i sin bog om Poul Martin Møller, 2. udgave, 1. bind, side 234, udgivet i 1904 på Gads Forlag, med ordene: „en fin blomst af den københavnske kultur". Poul Martin Møller og B. S. Ingemann samt Kuhlau var lærere for min farfar, den ovennævnte godsejer H. B. Rafn, hvem de førte op til studentereksamen på universitetet, som han læste flittigt til boende på Bakkehuset, hvor Poul Møller (1794—1838) havde en lille lejlighed hos Rahbeks. Poul Møller havde som sin varigste flamme den unge Rafns søster, Caroline (1802—1883), og friede forgæves til hende, der døde ugift mange år efter som klosterfrøken på Vemmetofte, hvor Caroline Rafn fik sit sidste hvilested og er gået over i litteraturen ikke kun i Poul Møllers muntre novelle, Den krøllede Frits, men også i hans vemodige sonet, Den Svend, som tabet af sin elskte frister ...

Min far bevarede livet igennem livlig interesse ikke kun for litteratur og musik, men også for kobberstik og

raderinger samt godt papir og smukt bogtryk — det var, som udrandt der fra kobberstikket, stukket den 28. april 1806, forestillende Johan Klingberg, en levende sans for al god grafik. Ingen kan have glædet sig mere ved Hans Nik. Hansens livsfrodige, ofte burlesque, ofte romantiske motiver i hans kraftige streg i raderinger eller nydt mere Tom Petersens soignerede, gennemsigtigt klare spejlbilleder af gammel arkitektur end min far.

Også sans for engelsk sortkunst havde han med udspring i interesse for Englands statsoverhovede, Oliver Cromwell, fra hvis svoger William Hammond — der nægtede at sætte sit signet under sin signatur på kong Charles den Førstes dødsdom — far stammede ned og dermed også fra Thomas Angel (1692—1767), i hvem man som bekendt har Nordens største legatstifter gennem mange år. Typisk var det for far, at sligt talte han ikke om, lige så lidt som han nævnede, at vi har fortrin ved ansøgning om legater i forskellige gamle fonds, eller som at nævne, at beboerne på Thomas Angels Stiftelser har bedre kår end til eksempel beboerne på Vallø! Dette, at far tilhørte en slægt, som havde gjort godt, det talte han aldrig om, men søgte til gengæld i stilhed at leve op til eksemplerne. Derimod drøftede han med glæde problemet om sagføreres tavshedspligt og mente, at denne pligt var ikke pålagt effektivt nok, ligesom han skønnede, at sagførerstanden var en torteret stand som følge af den mistro, den var ombølget af, forårsaget af mindre gode kollegers evindelige torpederinger af dens anseelse ved bedragerier af klienterne på disses pengepung. Et problem, han også fremdrog, var den utilfredshed, som ofte gav sig til kende hos klienter, når disse havde tabt en sag, en utilfredshed, som ikke kendes i tilsvarende grad overfor t. eks. læger. Arver et sagførerbarn sin fars uven-

ner — arver det sin fars venner — dette problem havde vi også talt om sammen, og jeg mindedes det hin dag, hvor min far var blevet bisat, og Peder Barsøes ord endnu klang i mine øren. — —

Min far begyndte i 1872, efter at have bestået realeksamen fra Latinskolen i Roskilde samme år, 16 somre gammel, kontorarbejde den 1. december og fortsatte dermed til 1874 på herredskontoret i Lejre, i hvis sognekirke hans tiptiptipoldefar, herredsfoged i Lejre Christian Rafn, født i 1594, ligger begravet. Han hviler sammen med sin hustru under en stor gravsten lige foran alteret og er far til forskeren Christian Rafn (1683—1757), der døde som provst i Børglum i Vendsyssel. Han havde en søn, ovennævnte landstingsprokurator Hans Rafn, Viborg, gift med Viborg-sognepræsten Sadolins datter Dorothea. Det var naturligt for min far som landmandssøn at uddanne sig også på godskontor, og sin første fuldmagt havde far hos godsinspektør Wognsen på Fyen, på Egeskov, tilhørende baron Fr. S. Bille-Brahe (1799—1871), hvorfra far kom til sagfører J. Chr. Dreyer (1840—1924) i Odense og fulgte denne, da han etablerede sig som selvstændig i København, hvor den unge kontorist Rafn så samtidig i en alder af 22 år tog dansk-juridisk eksamen fra universitetet med stor karakter, og som fuldmægtig senere hos overretsprokurator Hilarius Kalko (1836—1907) kom far en kort tid over til Ålborg hos den ansete, da let skrantende overretsprokurator J. P. v. Johansen (1828—1885) og rejste derpå atter tilbage til sin gamle principal. Men hr. v. Johansen bad sin fuldmægtigvikar komme tilbage, og efter en forhandling, hvor denne betingede sig at få straks som sine egne kunder et par af v. Johansens ældre forbindelser, begyndte min far atter i juni 1885 hos v. Johansen og denne gang

med Portland Cementfabrikerne og Spritfabrikerne som egne klienter og senere også som myndling gennem en menneskealder for sin chefs eneste barn — den overalt i Ålborg for sit milde væsen så afholdte og meget kundskabsrige, senere statstelegrafist Mary Johansen, som var uden frænder, efter at hun havde mistet sin engelskfødte mor, Mary Elmsley fra Ivor i England. Hun kom ofte i mit barndomshjem og fulgtes i sin gerning med den sympati, som min far viste kvinders selvstændige virke i offentlig gerning, og som lod ham se med mere end passiv venlighed på det initiativ, der udfoldedes gennem en årrække også af en af hans egne kontordamer, socialdemokraten, frøken Johanne Berg, som blev ansat i Århus som Danmarks første kvindelige politibetjent, senere overbetjent og mangeårigt medlem af byrådet. Det var en så naturlig ting for min far at hjælpe kvinder til egen virksomhed, at han ikke ænsede til eksempel de let sarkastiske smil, hvormed han hilstes i Ålborg, når han somme tider fulgtes på cykel et stykke gennem byens gader med en spinkel, cerutrygende kvindelig cyklist med citytaske på styret — det var den senere landskendte magister i insektlære, fru Sofie Rostrup, født Jacobsen, der kom til verden i 1857 ved Nibe og var gift med mag. art. Ove Rostrup (1864—1935), søn af forfatteren til Rostrups Flora. Sofie Rostrup var med cerut, guldpincenez samt cykel og citytaske indeholdende flere prægtige forstørrelsesglas pioneren indenfor gerningen med påvisning i markerne af landbrugets skadedyr. Hun begyndte på eget initiativ i 1896 sine rejser rundt omkring i landbrugene og meldte ikke så sjældent til min far sin ankomst til egnen omkring Ålborg, hvor hun så boede hos os, afholdt af alle for sit naturlige og ubornerte væsen. Jeg spiste morgenmad ofte med fru Rostrup alene

— så tidligt startede hun sin gerning, at kun jeg, som skulle i skole, var oppe. — Nå, se så at få bestilt noget! Sådan lød hendes morgenafsked hver gang, når hun tændte ceruten og rullede af. Tja, det blev millioner, hvis det overhovedet kan regnes ud i klingende mønt, hvad hun fik sparet landet for!

Den milde Mary Johansen, den lidt mere ironiske Sofie Rostrup, hver for sig var de med til at præge ikke mindst sprogtonen og sproget, der taltes i mit hjem. Et af de største undere, jeg oplevede som dreng, var, da jeg en dag kom hjem fra skole og i dagligstuen traf min far i samtale med en jævnaldrende høj herre, som sagde det for mig ganske ukendte du til min far. Det var så ualmindeligt at høre min far dus med nogen, at jeg blev 12, før det skete. Muntert fortalte min far denne sin skolekammerat fra Roskilde, da bankdirektør, overretssagfører i Hurup på Thistedegnen, Eugen Schoug (1851—1921), om tre gæve Thisted-borgere, som en dag havde søgt min far på kontoret og foreslog denne at påtage sig udførelsen af en lidt indviklet forretning og sluttede med forsigtigt at spørge, hvad det vel ville komme til at koste, hvorpå min far erklærede, at dette kunne min fars bekendt, hr. Jørgensen i Gabelsgade, bedst regne ud, og derpå fik de adressen på arrestforvareren i Ålborg og forsvandt stille og venligt. Først da de fik adressaten i tale, gik såvel spøgen som alvoren op for dem — ligesom det skete med en anden vordende klient fra Frederikshavn, som, da han ønskede at høre, hvad det ville koste, fik at vide, at han skulle få det allerbilligste tilbud udregnet af en ekspert. Han skulle kun gå hen med det brev, han fik med det samme af min far, stilet til hr. Carl Wolf, Banegårdspladsen — det var statsbanestationsforstanderen, som min far i brevet bad sige frederikshavne-

ren, at det ville blive billigst at løse billet hjem til Frederikshavn med det samme. Min far var personlig ven med Carl Wolf (1857—1943), en af byens populære mænd, der var chef for den store jernbanestation med de tilstødende fire privatbaner, var en kendt mand og anset også for sin evne til sammen med Sofus Raaen at skrive byens bedste lejlighedsdigte, der efter den almindelige mening vist kun kunne overgås af versene, som mere sjældent kom fra blækhuset, der tilhørte redaktøren af Nordjyllands største dagblad, Vilhelm Carlsen (1850—1914) — til gengæld blev Wolfs specielle evne til at sammenblande komplet distraktion og mildhed, når han skulle tildele en røffel, næppe overgået af mange. Distræt blev han også, når nogen af hans bekendte tabte et par øre for meget i den ugentlige bridge, han spillede i mit barndomshjem sammen med Ålborg kommunes mangeårige kæmner, sparekassedirektør Alfred Emil Als og hospitalsforstander Aage Faber — som på auktion købte til mig for to kroner et godt sølvlommeur, lavet hos P. J. Pedersen i Åbybro og med guldvisere på, da jeg havde slået mit lommeur nummer to i stykker i en alder af 12. Jeg har det stadig. Min far ville ikke give mig flere ure efter mit andet uheld. Denne indprenten af at passe på selv det mindste af, hvad man fik i hænde, den hørte hin tid mere til end vor, ligesom man også sparede mere på, hvem man blev dus med, ganske som man sparede mere på ros end i vor tid, hvor respekten for det talte rosende ord er mindsket. Evnen til at veje sine ord på guldvægt — hvis den ikke er medfødt for en jurist, så må den opøves mere end for de fleste andre fags mennesker. En dommer spidser øren i retten i samme nu, han hører en sagfører bruge et lidt smart udtryk, der måske endnu ikke er helt knæsat i sproget, og som først

bliver det ved at blive brugt i retten og eventuelt blive endog indført i dommen. Sparsommelighed i ord som i gaver lærte jeg i sådan grad, at da jeg søndag den 11. april 1915 skulle konfirmeres, så var jeg kendt med, at jeg ville få en salmebog af mine forældre og med mit hele navn trykt i guld på bagsiden af bindet nederst og måske blive kørt i landauer til og fra kirke i mit nye matrostøj — hvilket altsammen skete, men et stort værelse fyldt med gaver, i hvilket jeg indlodes af min far efter konfirmationen, var mig en eneste stor overraskelse — jeg havde ikke tænkt mig, endsige hørt noget om, at jeg måske ville få gave af nogen slægtning end sige af mine forældres venner! Alvoren hvilede da også over resten af dagen, hvor der kom som den eneste gæst min fars bekendt, skolebestyrerinden fra Viborg, frøken Marie Mørch til middag. Ved konfirmationsmiddagen om tirsdagen mødte jeg for første gang nogle af de mennesker, som min far virkede sammen med enten i byrådet, valgt ind af borgergruppen, hvor far fungerede en årrække som formand for ligningskommissionen, for udvalget for alderdomshjemmet, der byggedes som det første i Danmark i hans funktionstid, for lystanlæggene, hvor restaurant Kilden fik hans bevågenhed, og Bejsebakken beplantedes af ham personlig om søndagen sammen med skovriderne Chr. Dalgas og G. Morville. Blandt gæsterne var også sagførere, som sad i bestyrelsen for sagførerrådet for de fire amter, hvor min far var formand i 15 år, hvad der førte til, at han sammen med afdøde højesteretssagfører C. B. Henriques, født 1871, død 1957, i tiden før retsplejereformens indførelse 1. oktober 1919 skrev lovene for Danmarks Sagførersamfund — et arbejde, for hvilket han udnævntes til Ridder af Dannebrog — og der var også som en af byens ældre borgere

og største forretningsmænd, fabrikant Charles Adolph Rafn (1839—1917), som min far var sagfører for, men hvem vi ikke er i slægt med, da denne Rafn-familie ikke har kunnet finde længere tilbage end til fabrikantens farfar, med hvem vi ikke er i slægt, hvad mange ofte tror. Landbruget repræsenteredes af Martin Tygstrup til Lykkeseje, far til den senere navnkundige formand for Husmoderrådet Karen Braae og den nuværende læge i Vejle Svend Tygstrup, der skønt flere år ældre end jeg aldrig var for „voksen" til ikke strax at lege med mig, når jeg med mine forældre var gæst på den velholdte gamle proprietærgård ude ved cementfabrikken Rørdal, hvor min far i mange år var lavværge for enken efter den tidligere direktør, etatsråd Holm.

Den alvor, der i så meget prægede mit barndomshjem med sit udspring i min fars karakter og, som han sagde mig, også skyldtes de ofte så alvorlige sager, han beskæftigede sig med som sagfører, den kastede sin glans over hans tale til mig ved konfirmationsfesten, hvor han fremholdt som det eneste rette aldrig at gøre forskel på mennesker og at gøre sit arbejde så godt, man evnede, når man havde påtaget sig det, eller gå.

Mindre fæstnede han sig ved konklusionen, som jo er den, at så vil kunderne også altid finde en. Den samme alvor gjorde sig gældende også på juleaftener, hvor verdenskrigen sendte sine dystre toner ind over os, fordi min ene søster havde sin forlovede med på den franske front til krigens sidste time — og alvor var således også det, som kendetegnede vor nytårsaften og blev ved at gøre på trods af mere gængse skikke. Mellem jul og nytår kom også nogle af de blinde fra den af far stiftede Ålborg Blindekreds, for hvilken han læste højt hver torsdag aften, først i vort hjem, og da der kom så

mange, at der ikke var plads til flere, så i højskolehjemmets sal. Far læste altid en eller flere fortællinger af Victor Hugos Århundredernes Legende, som var oversat af Bjørnstjerne Bjørnson (1832—1910), som jeg husker fra min barndom, hvor han besøgte Ålborg. Der boede grundlæggeren af Harald Jensen-snapsen, Harald Jensen, en af byens største forretningsmænd, i sin store villa på Kastetsvej. Hans eneste barn var gift med Bjørnsons ældste søn Erling, som drev landbruget til Bjørnsons ejendom Aulestad ved Lillehammer. Det kneb somme tider lidt med finanserne hist oppe, og da min far var sagfører for Harald Jensen, var Bjørnson kendt for min far ikke kun som just et digternavn. I korrespondancen mellem parterne her såvel som mellem parterne Olesen og Henius indenfor en anden gren af spritfabrikernes virkefelt blev man stundom ret livlig i sit ordvalg, og min fars kommentar end mere kort og somme tider indskrænkende sig til det helt fortættede i romernes tvende gestus tommelfingeren op eller ned. Det samme har jeg set i korrespondancen mellem den korresponderende reder for Ålborg Dampskibsselskab, vicekonsul, godsejer N. K. Strøyberg, „Dronninglund", og min far i dennes egenskab af kommitteret i selskabet i årene under den 1. verdenskrig, hvor dampskibsaktier steg foruroligende!

Man var i alle fald i mit hjem varsommere med det enkelte, talte ord og med til eksempel også ros, der nu om dage helst skal forekomme ofte og være mere tydelig end i min opvækst. Karakteristisk var det, at hvad der interesserede min far mest, da jeg var begyndt den 1. februar 1924 som journalistelev hos overretssagfører, redaktør Erik Svarre på vort da eneste politisk uafhængige dagblad, Østsjællands Folkeblad, det var problemet om, i hvilken grad jeg skønnede, at rigsdagspoli-

tikerne brugte for mange ord på de politiske møder, og om, i hvilken grad det var muligt at skrive referaterne kortere og dog lødige. Jeg fortalte i brev min far om et politisk møde på hotel Påskebjærget i Herfølge, hvor jeg havde refereret den ene taler helt ud, men skåret den anden, nemlig folketingsmand John Christmas Møllers lange foredrag ned til nogle få sætninger. Erik Svarre karakteriserede mit resultat næste dag, da han havde læst det trykte referat i Folkebladet med et enkelt ord. Han kaldte referatet en torso. Jeg oplyste da, at Møller havde kun brugt gentagelser af sig selv fra andre møder. Derpå tav Svarre. Næste gang, jeg havde refereret et politisk møde, fik jeg ros af Svarre. Dette skrev jeg til min far, som svarede i brev dateret „Nytorv 15, Aalborg, d. 7.7.1924.

Min kære Dreng!

Tak for Brevet m. v. igaar. Naa saa du kalder ikke det, at du „fik at vide, at det var godt, og at jeg havde faaet alt væsentligt med" Ros eller tilstrækkelig Paaskønnelse. Hm. Hm. Det er da barnligt, min Dreng. Og lidt, en lille smule fordringsfuldt. Hallo, hvor jeg, da jeg var en 5—6 Aar yngre, blev svært kry paa det, naar der faldt en saadan Straale af. Saa havde jeg faaet Ros for et Aarstid og til at øge Kravene til mig selv endnu et Par Snørehuller i Bukseremmen" — slutter brevet.

Problemet om, hvorvidt rigsdagspolitikerne bruger for mange ord i deres taler på tinge eller ude i kredsen, blev vi dog enige om — de bruger mange ord, derom var vi ikke i tvivl, og heller ikke om, at det nok er nødvendigt for at forklare vælgerne situationernes mangesidede problem.

— Da min far den 15. januar 1926 blev 70 år, skrev

den daværende i 1939 afdøde redaktionssekretær ved Berlingske Tidende Per Barfod, som havde været redaktør af dagbladet Nordjylland i Ålborg nogle år tidligere, blandt andet, at „Sagfører B. Rafn er en af Aalborgs mest kendte, mest virksomme og populæreste Borgere. Skønt ikke indfødt Aalborggenser er han saa god en Bypatriot som nogen. Naar Aalborggenserne, der for en Menneskealder siden maatte rejse med Toget for at komme i Skoven, nu kan gøre det af med en Spadseretur til Bejsebakken, kan de takke Sagfører Rafn derfor, og naar Aalborgs blinde har faaet bedre Kaar, er det Rafn, der har Hovedskylden". — Per Barfod fortsætter, og efter at have nævnet fars arbejde som formand for de danske sagføreres understøttelsesfond, slutter Barfod med ordene: „Sagfører Rafn er et Menneske med et stort og medfølende Hjerte, et glimrende Humør og en aldrig svigtende Trofasthed mod den, han havde kaaret som Ven."

Til enhver tid er denne karakteristik korrekt, men vil savne sin baggrund, hvis det ikke nævnes, at det var først hen imod denne alder, at den sygdom, absolut achyli, altså mangel på mavesafter, som havde taget de fleste af min fars kræfter i alle hans bedste år, blev så nogenlunde helbredt. Der gik lange perioder, hvor jeg, især i min opvækst, aldrig så min far, fordi denne lå i månedsvis på udenlandske kursteder for at søge hjælp for den sygdom, ingen, hverken i Danmark eller andre steder, havde kunnet finde ud af årsagen til, før det lykkedes professor Knud Faber på Rigshospitalet at stille diagnosen. Da min far fyldte 60 år, tilbragte han dagen ene, træt af sygdommen, på det svenske kursted, hvor han søgte hvile, og hvorfra far takkede mig for mit fødselsdagsbrev ved at sende mig et brev, dateret „Mösseberg", den 21. januar 1916.

„Min egen kære Søn!

Tak for dit gode og kærlige Brev til min Fødselsdag. Ja, du har Ret, 60 Aar er en Post. Jeg ser og føler det ogsaa saaledes, især naar jeg kaster Blikket tilbage paa langt Sigt. Hvad der især paatvinger sig, er Erindringen om Kamp, Kamp og atter Kamp. Men dette er jo ingenlunde at undres over, al den Stund hele Livet er Kamp for Tilværelsen, Selvopholdelsesdriften i sin Udfoldelse, paa Livet løs imod alle de af Livet skabte Hindringer.

Dersom der saa ind i disse utallige Erindringer om Arbejdet for Eksistensen, Kampen for Tilværelsen, snor sig en Følelse af, at Arbejdet ikke har været forgæves, at det ofte har været godt og frugtbart, saa skal man sige Tak af et fuldt Hjerte, thi det er en stor Lykke. — Vel er en trofast Arbejder sin Løn værd, men saa saare ofte kan selv den trofasteste Arbejder lide Skibbrud paa Ulykkernes mange skjulte Skær. — Der har du ogsaa Ret, min Dreng, naar du berører, at jeg ofte i lange Tider har været truet af Farer — Sygdommens Farer — derfor er jeg ogsaa i mit lange Tilbageblik taknemmelig for, at mit Arbejde ikke har været forgæves — tværtimod i mangt og meget er lykkedes. — Jeg har kun altfor ofte gaaet i Rette med, hvad der har trykket og hæmmet mig i Udfoldelsen af mine aandelige Kræfter. Thi havde jeg ikke haft Sygdommen at kæmpe med, havde der maaske mødt andre og større Hindringer og standset mig paa Vejen. Derom kan man intet, intet vide. Og derfor bør jeg være taalmodig og regne med, som du skriver „i hvert Fald i de 40 Aar", og saa sige mangefold Tak til, hvad Livet har bragt mig eksistensmæssigt set. —

Kan man saa i det lange Tilbageblik se andre Traade sno sig lyst og farverigt og varmt gennem ens Liv som Islættet deri, saa bliver der lyst i ens Sind."

— Med disse ord er vist sagt tilstrækkeligt og forhåbentlig ikke i klynkende tone om den kendsgerning, at medfødt sygdom hæmmede min far de fleste af hans leveår. Han var beskeden og uden bravader.

En juleaften, da jeg med mine forældre gik til gudstjeneste i Budolfi kirke, mødtes vi få skridt fra mit barndomshjem, Villa Erikshøj, Hobrovej 7, af en af de blinde, som min far havde læst højt for, og min far spurgte, hvad han ville på Hobrovej, og fik til svar overrakt en frugtkurv fra nogle af de blinde med tak, og før det gamle år randt ud, var min far begyndt starten af blindekredsen. Den tone af alvor, som prægede også min fars sprog, havde sin gode årsag ligesom hans afstandtagen fra sarkasmer. Da havearkitekten Erik Erstad-Jørgensen (født 1871) i den første verdenskrigs værste gullaschtid anlagde privathaver også i Ålborg, kom han, der var kendt for sin ironiske tunge, også ud i min barndomshave for efter min fars opfordring at ændre lidt på den, og derunder sagde Erstad om en stor hængebirk, at „den hundebegravelse skulle også væk!" Jeg hører endnu for mit indre øre min fars korte udbrud „tja —" og var i samme nu klar over, både at birken blev, og at det gjorde Erstad ikke. Alt hvad min tavse far senere har sagt om det, er, at Erstad sendte en stor regning. Og iøvrigt blev respekteret af min far for sit arbejde ude i det kommunale anlæg Kilden. Kan man ikke ene med sin tone antyde sin ironi, er den intet værd, hævdede min far og henviste mig til, at i retten er dette mere end tilstrækkeligt. Ålborgs første dommer efter retsplejereformens indførelse, Johannes Vogelius, der kom fra herredsfogedembedet i Grenå, var selv en sprogets lydhøre tjener, oprindelig uddannet som typograf i Frederikshavn, som han var. Han morede sig derfor næsten

selv bedst over, hvad der passerede ham på havnen i Ålborg på hans første søndag formiddag i byen, efter at han og far havde været i Budolfi kirke sammen og hørt Peder Barsøe. Mens far var gået lige hjem, lagde dommeren turen over havnen, og da han kom hjem til frokost, fortalte han, at han havde talt til en gammel mand, der stod på kajen og pilkede, og søgt at få en samtale i gang med ham, men det var forgæves. Den gamle havde kun rystet på hovedet af ham. Til slut havde han dog lige åbnet munden og venligt nedladende sagt lige op i ansigtet på dommeren det ene ord „torsk!" Far fastslog efter et spørgsmål til Vogelius, at det var en gammel, afholdt forhenværende oplæser og opvarter, „Sorte Cortes" kaldet, der fik lov at gå ene på kajen og fiske lidt — skønt stærkt tunghør. Vogelius lo sin smittende latter. Sammen havde han og konseilspræsident Klaus Berntsen (1844—1927) gæstet med min far redaktør Vilhelm Carlsen en sommerdag i dennes hjem i Hjørring, og samlet gik de fire mænd ind til spisestuens frokostbord efter lige at have hilst på den senere afholdsagitator Larsen Ledet, som da var journalistelev hos Carlsen på Vendsyssel Tidende — da de trådte ind i spisestuen, kom fru Carlsen ad en anden dør, og sammen stod de og kiggede på frokostbordet et øjeblik, da fruen med ét slår hænderne sammen og udbryder: Jamen, Leddet har været her! Alle lækkerierne var som svundet for solen. Carlsens havde den gode og trinde journalist på fast kost. Alle fem lo de højt og nøjedes glade med, hvad mere beskedent huset formåede, vant som de var til sligt, hvad enten det var en konsejlspræsident, dommer eller sagfører. Beskedenhed var tydeligt nok ofte en karakteregenskab hos min far, og dog ikke på alle områder, sådan, at han anså ikke det for at få sit navn i Hof- og

Statskalenderen eller i Den blå Bog for noget, som noget særligt at tragte efter — nej — sagde han engang ved en af de ugentlige aftener, hvor han underviste mig og et par af mine skolekammerater i bridge, whist og l'hombre, henvendt til en af Danmarks nuværende, hyggeligste politimestre, Haldur Oppermann (født 1899): Det at blive nævnt i et leksikon eller få skrevet en bog om sig eller blive godt omtalt i lidt detailler i en bog, *det* er noget, som er værd at tragte efter. Men, sluttede han, det sker vist kun for dem, som ikke stiler efter det! Iøvrigt viser dette, at vi undervistes regelmæssigt i klassisk kortspil, at aftentimerne henrullede i mit barndomshjem ikke med biografture og baller, hvor det iøvrigt gik stilfuldt til lige fra mit første bal ude — det var hos tobaksfabrikant Obels — til mit første hjemme, da jeg blev ni år og musikken klangtil midnat, hvor der på den kølige forårsaften serveredes gult smør og blå kartofler, som jeg aldrig har fået andre steder end i mit hjem, til hvis have de var kommet ude fra Kina. — Ved ballet hos Obels gjorde den da kun syvårige Walther Kjær, søn af Obel-fabrikernes medejer, fabrikant Kjær, lykke ved at holde tale — en evne, der som bekendt ikke har svigtet i hans nuværende gerning som meddirektør for tobaksfabrikerne A. M. Hirschsprung & Sønner. Til mit beskednere bal havde Sofus Raaen digtet en sang, som vakte jubel. —

Sin tale over min fars båre sluttede Peder Barsøe efter referatet i Aalborg Amtstidende for den 28. september 1930, skrevet af Ritzaus Bureaus nuværende Folketingsmedarbejder Aage Gammelgaard, ved at sige: „Naar jeg tænker paa Sagfører Rafn, saadan som jeg kendte ham fra hans Færd i Aalborg, tør jeg nok sige, at han var en Mand, der havde sejret i Striden. Med den store Idealis-

me, der prægede ham, kunde han ikke slaa sig til Ro med den borgerlige Retfærdighed, og han kunde ikke nøjes med at have et anset Navn blandt sine Medmennesker. Han maatte videre frem til Gud."

— I harmoni med disse afskedsord klinger førnævnte Vilhelm Carlsens digt til mine forældres sølvbryllupsfest den 2. februar 1909 på Erikshøj:

For Ret han kæmper. Ingen gør det bedre.
Og dog saa fik han Tid til meget mer,
imens han sad blandt Stadens vise Fædre.
Hans Gernings Frugt man rundt om Byen ser.
Han — som hans Hustru — helst den Lære hylde,
at Loven ene hjælper ikke. Nej!
Thi først naar Kærligheden bli'r dens Fylde,
saa er vi inde paa den rette Vej.

Derfor saa mangen gammel fattig Slider,
for hvem han mildnede de sidste Aar,
med kærlig Tak erindrer end de Tider,
da han bar Omhu for de gamles Kaar.
Og derfor var det just for ham en Lykke
at plante Træer og Havebed for dem,
der ude søge Skønhed, Fred og Hygge
fra Stræbet i de stundom snævre Hjem.

Saa blev han Dus med Solsort og med Lærke
og med saa mangen anden fattig Fugl,
der, naar det kneb og Stormene blev stærke,
ved „Erikshøj" helst søgte Hjælp og Skjul.
Men søgte selv han Hvile i sin Bolig,
helst med en Digter under venstre Arm,
man slutted Kredsen lyttende fortrolig
om Far, mens Stuen laa saa køn og varm.

Ukendt var og er det ikke, at al sin beherskede sprogkunnen tiltrods, så kunne min far også, og stundom overrumplende pludseligt, godt slå i bordet, når det angik mennesker på livets skyggeside og når nogen havde det trist eller ondt. Så skulle der et vist tempo til, og man måtte godt gå lidt til side. Jeg søgte engang i besættelsestiden, hvor jeg samlede materiale til Dansk Pressemusæum, indehaveren af Pressens Illustrationsbureau, afdøde clichefabrikant Hjalmar Carlsen, ældste søn af Vilhelm Carlsen, bureauets grundlægger. Han spurgte mig: Er De søn af sagfører Rafn? Da han fik et jo, fortalte han, at da han aftjente sin værnepligt, lå han i julen som patient på Garnisonshospitalet i Ålborg, hvor der den 24. december meldtes om formiddagen visit på den store fællesstue af sagfører Rafn sammen med overlægen. Min far, ledsaget af en af sine kontorskrivere, kammerassessor Andersen, pensioneret underofficer, var kommet ind hver med en stor kurv under armen fyldt med gaver for unge herrer. Ledsaget af et på stående fod til hver enkelt patient formet, kort vers overrakte far et par smågaver og spurgte, om hver havde fået skrevet hjem til jul. Det var de færreste, som havde. Derpå skrev Andersen og min far julebreve efter diktat på stedet. Således jul efter jul.

Da jeg nu senest for et par år tilbage besøgte mine forældres grav på Ålborg gamle kirkegård, den ligger ved siden af gravstedet over en anden længst bortgangen ålborgenser, ejeren af den store Sauers Plads, så blev jeg lidt forbavset ved at se en mand netop stå og klippe hækken omkring vort gravsted. Jeg talte lidt med ham. Han sagde, at der skulle komme udenbys gæster til Sauers grav, og så skulle den gøres helt pænt istand, og nu ville han så med det samme klippe hækken omkring Rafn's

gravsted. Lidt efter føjede han til, at han havde kendt sagfører Rafn ganske godt, og at Rafn var ganske vist noget bestemt af sig, men han var nem at arbejde for, thi han vidste altid, hvordan det skulle være, og han bar aldrig nag. Disse enkle ord kan sammenholdes her i al enkelthed med den realitet, at i mit barndomshjem Erikshøj er nu indrettet Nordjydsk Musikkonservatorium, og i herreværelset, hvor min far, sådan som Vilhelm Carlsen skrev, søgte hvile helst med en digter, altså med en bog; dér ud fra lyder i vor tid Shakespeares ord fra min fars yndlingsbog Købmanden i Venedig: „Den mand, som ikke har musik i sjælen, er stemt til svig, forræderi og ran, tro aldrig slig en mand" — — og da vi hin septemberdag i 1930 havde løftet min fars båre ud af Budolfi kirke for at sætte båren på rustvognen, da lagde vist alle mærke til en klynge lidt beskedent klædte mænd af mange aldre, som, da jeg talte med dem, erklærede, at de havde ikke været pæne nok i tøjet til at ville gå ind i kirken, men de ville så gerne gå bagest i følget ud til graven. —

Samlet kan dette mit forsøg til en biografi måske danne billedet af en sagfører og hans baggrund i hjemmet og slægten — hans forbindelser og hans daglige og selskabelige omgang, for så vidt alt dette betyder noget for en sagfører og hans gerning. Men jeg har også gerne villet prøve at skitsere, at det også var et harmonisk hjem, i hvilket jeg voksede op, hvor ganske vist alvoren oftere sad i højsædet end almindeligt, men hvor også mine søstre, min nu 76 årige ældste søster, enkefru Elisabeth Marie Mandrup, Mariagergård, og den 75 årige fru landbrugskandidat Bendt Jensen, Ballerup, med aldrig svigtende humør og med uselviskhed bevarede deres omsorg for barndomshjemmet, lige til min mor,

Johanne Birgitte Rafn, sov hen den 11. oktober 1944 i sin alders 87. år, stille og roligt, mæt af dage. På mine forældres grav står en utilhugget natursten, hentet fra stranden udfor Kastrup Lufthavn, bærende navnene på min far og mor, som var den sidste af den gamle franske slægt fra Lothringen, som uddøde med hende. Gravmælet måler sig i beskedenhed med de kun med vedbend smykkede tuer, som viser, hvor på Gråbrødrekirkegården i Roskilde min farfar og farmor, født Krebs, hviler. Hver for sig taler disse grave da vist om ulyst til såvel at prale som om evne til at tie.

Det er egenskaber, som utvivlsomt indprentes alle sagførerbørn allerede i opvæksten — af mange grunde!

KILDER OG HENVISNINGER

H. Hjorth-Nielsen: Danske Prokuratorer, København 1935. *Samme:* Danske Sagførere, København 1941. *Th. Hauch-Fausbøll:* Slægtshåndbogen, København 1900—13, bind II, s. 842 ff. *S. V. Wiberg:* Dansk Præstehistorie, København 1870. *Jørgen Th. Sadolin:* Slægten Sadolin gennem 300 Aar, København 1924. *Henrik J. Krebs:* Slægter af navnet Krebs, 2. udg. København 1935. *Ellen Poulsen:* Jens Juel, København 1942. *H. C. Ulkær:* Slægten Strøyberg. Privattryk. Udsendt i 1942. Våbenførende slægter i Danmark I—III, København 1946—58. Dansk Biografisk Leksikon, København 1933—44. Norske Stiftelser III. Dictionary of National Biography, London 1890. Slægtspapirer og dokumenter på Rigsarkivet, eget Privatarkiv m. v. *O. H. Clementsen:* Flints Portrætstik, Trydes Forlag, København, 1924, s. 48. *Christian Elling:* Jens Juels Gennembrud, Festskrift til Hugo Mathiessen, Gyldendal, København, 1941, s. 191 ff. *E. Marquard:* Klingbergske Slægtspapirer. Personalhistorisk Tidsskrift, København, 1919, s. 225—44. *Karl Larsen:* Christian Lautherborn, i De, der tog hjemmefra, Gyldendal, København og Kristiania, s. 5—144.

Albert Kristian Helweg-Larsen
1876-1952

Af lektor, cand. mag. Else-Merete Ross, Virum

I Folketeatrets bygning på Nørregade er der i midten en smal, noget mørk indgang, som ikke fører ind til teatret, men op til de kontorer, der ligger over teatret.

Ind i dette „sorte hul" forsvandt min far om morgenen, mens jeg fortsatte videre til min skole.

Det „sorte hul" udvidedes, når man var kommet op ad de første trapper, og lyset faldt ind ad vinduet, så man kunne se, at der på en af dørene stod Alb. Helweg-Larsen, overretssagfører.

Kun sjældent kom vi børn herop, men desto stærkere virkede det, når det skete.

I det lange forkontor satte man sig pænt på den sorte, læderbetrukne sofa under det lange vægur og ventede, til far fik tid til at tale med en. Men der var nok at se på. Bag den brune skranke stod den høje bogholder Petersen med lorgnetter på næsen ved en høj skrivepult og skrev tal i tykke bøger, mens damerne sad ved et stort skrivebord, når de da ikke var beskæftigede ved den spændende kopipresse.

Når far fik tid, åbnedes den ene halvdel af den hvide fløjdør, og man blev ladt ind i det allerhelligste. Døren, og den ekstra dør, der var af grønt filt, blev lukket.

I helt gamle dage var det farfars kontor, og far sad i sideværelset til gården. Senere rykkede far ind i kon-

toret til gaden, og nu sidder min broder ved det samme skrivebord. Nu hænger der et billede både af min farfar og min far i værelset. Selv om kontoret er flyttet en etage op, ser det hele stadig ud som i min barndom.

Ganske vist begyndte farfar, H. F. Helweg-Larsen, 1848—1917, sin virksomhed i Stormgade 6, men Nørregade 39 står for alle i familien som det sted, hvor sagførerfirmaet Helweg-Larsen hører hjemme.

Min farfar ville egentlig have været historiker (student 1863), fordi han mente at kunne tjene sit land bedst på den måde. Men hans far, borgmester, overretsprokurator, etatsråd Lars Christian Larsen (1813—73) rådede ham til at blive sagfører ligesom han selv med den begrundelse, at hans egen gerning havde vist ham, at man i den stilling havde den bedste mulighed for at tjene sine medmennesker.

Hverken farfar eller far var interesserede i den videnskabelige side af juraen, men i den praktiske. Begge holdt af mennesker og havde ret let ved at sætte sig ind i andres tankegang og overføre den til de dokumenter, der skulle affattes.

Beretninger om farfar viser mig, at far har fortsat meget af det arbejde, som farfar havde haft.

Farfars skandinaviske sympatier fik yderligere næring, da han fik med forskellige svenske foretagender at gøre gennem sin fætter, konsul Fr. Hey. Et af dem var Rosdala Glasbruk i Småland, et andet var skovejendommen Hörle. Selv om jeg aldrig har været de steder, mindes jeg navnene som steder, hvor også far kom både i farfars tid og senere, da han overtog hvervene.

Hvordan farfar var kommet i forbindelse med „Jordbær"-Andersen i kælderen i Vimmelskaftet, ved jeg ikke. Men både farfar og far fik ved juletid sendt vildt,

ananas, vindruer, mandariner og andre lækkerier. Jeg husker endnu duften fra alle disse herligheder. Det var det helt sikre tegn på, at nu var det snart jul.

Både oldefar, farfar og far har været formænd for bestyrelsen af aktieselskabet Københavns Hippodrom, som ejer Folketeatret.

Robert Neiiendam har skrevet Folketeatrets historie. Bygningerne købtes af Hippodromen i 1846 og blev efter at have været ridehus, cirkus, koncerthus endelig teater i 1857.

Hele familien, der nød godt af bestyrelsesmedlemmernes fribilletter, har altid betragtet Folketeatret som deres særlige teater og fulgt alle teaterdirekører, skuespillere og stykker med levende interesse.

Da Johs. Nielsen spillede Willemoes i L. C. Nielsens stykke af samme navn, citerede mor for mig: „En mand skal elske, og en mand skal handle." Jeg var da kun 2—3 år, så det er mit første indtryk fra Folketeatret.

Farfar havde haft en del arbejde for kirkelige og velgørende institutioner, som far fortsatte med. Jeg husker, at jeg har været med på „Lindevangshjemmet" og på „Vesterbros Asyl".

En særlig kærlighed nærede far til Københavns Sygehjem på Ordrupvej. Han kom der meget, og mange af hans ældre dame-klienter fik han hjulpet ind der.

Gamle damer, ja, dem var der mange af blandt fars klienter. Jeg mindes endnu en del af dem, for de besøgte også far hjemme. Et par gange havde vi en af dem hos os juleaften — og da traditioners overholdelse lå far meget på sinde, var jeg særlig rørt over, at han brød dem for at have gamle frk. „ryste"-Jacobsen med til vor familiejul.

En gammel sagfører var blevet betegnet som „de fader-

løses og enkers værn". Jeg ved, far søgte af bedste evne at gøre fyldest på samme måde.

Far havde en omfattende virksomhed for private, hvis formuer han administrerede, og hvis boer han senere behandlede. Da godsejerinde Ida Suhr fra „Petersgård", min bedstefars kusine, efter højesteretssagfører Liebes død tog far som sagfører, ved jeg, at det glædede ham meget, og at han følte det som en anerkendelse. Vi elskede alle egnen omkring „Petersgård", som vi kendte så godt fra utallige besøg hos bedstemor, som boede der i nærheden hver sommer.

Jeg husker, at far spøgende sagde: „I min fritid laver jeg handsker, papirposer og chokolade." Han kunne have føjet meget mere til. Han var sagfører for L. F. Larsen og Sønners Handskefabrik — så det var utænkeligt i min barndom, at handsker kunne købes noget andet sted.

Fars forbindelse med Kehlet kendte jeg bedst gennem den store æske chokoladepastiller, som vi fik en af hver dag efter middag. Papirposerne „lavede" far som medlem af bestyrelsen for Schouw & Co., hvor han havde afløst farfar.

De institutioner og virksomheder, som far havde med at gøre, fik en sådan plads i hans interessesfære, at han levede sig stærkt sammen med de personer, der var knyttet til dem.

En nær forretningsven af far var direktøren for A/S Kastrup Glasværk, Valdemar Hansen. I en årrække ledede de afviklingen af de mange til A/S Nordisk Metalvarefabrikker knyttede virksomheder. I forening ordnede de firmaet Fisker & Nielsens overgang til aktieselskab og havde efter nogle brydsomme år den glæde at se virksomheden som en stor og velkonsolideret forretning, der eksporterer støvsugere til hele verden.

Begge sad også i bestyrelsen for A/S Hellesens Enke og V. Ludvigsen. Da der engang kom en opringning fra firmaet, og far fik besked om, at enkefru Hellesen ville tale med ham, morede han sig meget. Så hos os taler vi altid om enkefru Hellesens tørelementer.

Fars forretning lagde meget beslag på ham og hans tanker. Han kom hjem til middag, fik en lille lur og ofte en kabale, kikkede i aftenavisen, og så gik han ind på kontoret igen. I de stille aftentimer, hvor klienter ikke opsøgte ham, fik han bedre tid til sammenhængende arbejde, syntes han.

Jeg var ofte oprørt derover og husker, at jeg forsøgte at få mor til at protestere. „Far er jo gift mere med kontoret end med dig," sagde jeg. Mor så forundret på mig — jeg tror slet ikke, det var faldet hende ind. Hun akcepterede sin Albert i den grad, at enhver kritik var udelukket.

Min farfar blev i sine senere år træt og svagelig og overlod i stigende grad far arbejdet på kontoret.

Farfar skal ikke have været særlig dygtig til at skrive regninger. Det var svært for ham at skelne mellem den egentlige konsultation og den venskabelige samtale. Meget blev slet ikke debiteret, og endnu mere med urimeligt små beløb. Der var dog én klient, der altid klagede over salærets størrelse. Derfor indførte farfar den praksis, at når han ville beregne sig 25 kr., satte han 40 kr. på regningen. Når klienten så gjorde vrøvl, satte farfar salæret ned til 25 kr. — og så blev jo begge tilfredse!

Hermed vil jeg ikke antyde, at far var en dyrere sagfører. Men forretningen fik et opsving, efter at farfar var død i 1917. Tildels skyldtes det vel de store forretninger, der blev gjort i Danmark under 1. verdenskrig.

Priserne blev anderledes. Men far var bestemt en langt flittigere og mere energisk natur end farfar.

Selv om fars indtægter steg betydeligt, levede vi den samme meget sparsommelige daglige tilværelse. I sammenligning med mine skolekammerater var jeg sikkert den med mest sparsommeligt tøj, den fladeste skolemad og med det absolutte minimum af lommepenge. Men jeg var fuldt indforstået og tilfreds med min spartanske opdragelse.

Da vi i 1920 — efter mange års søgen efter en større lejlighed — flyttede ind i lejligheden på Nørrevold 12, gennemled jeg derfor en tid fuld af bekymring og stor angst. Da der var mere plads i den nye lejlighed, købte far og mor en del nye møbler og fik gamle ombetrukne. Jeg ventede daglig det helt store økonomiske krak på grund af denne ødselhed.

Jeg burde have vidst bedre. For når der i tidens løb skulle gives gaver, eller nogen i familien skulle hjælpes, eller der blev foretaget rejser, så var far meget rundhåndet, så jeg burde have været klar over, at han havde noget på kistebunden.

I sit personlige udstyr var far alt andet end flot. Jeg kan se ham vende inderlommen i jakken og konstatere, at det jakkesæt, han gik med, var syet for et uendelig antal år siden, men jo faktisk endnu kunne holde i mange år. Fra senere år kan jeg huske, at jeg syntes, når jeg gik med far på gaden, at en noget nyere overfrakke ville have klædt ham. Men det lagde han ikke vægt på.

Derimod kunne han lide, at mor skulle være godt klædt. På det område havde de ofte stridigheder, for mor var lige så sparsommelig. Far gav hende smukke stoffer til selskabskjoler, og bagefter gik striden om at få dem godt syet, men mor fortsatte hos sine beskedne sydamer.

Da far var blevet juridisk kandidat, rejste han for penge, han havde fået i dåbsgave af sin morfader, på en flere måneders tur til Italien. En del af rejsen foretog han med den unge sølvsmed Georg Jensen.

Hans sans for natur og kunst blev i den grad vakt, at han 1½ år senere, da han i 1902 var blevet gift med mor, igen tog 2 måneder med hende til Italien. 25 år senere fejrede far og mor deres sølvbryllup i Rom med os 3 børn og viste os alt, hvad de havde holdt særlig meget af i deres unge dage. Far og mor rejste meget sammen. I de yngre år var det oftest fodture med rygsæk i Tyrol, Schweiz og Sydfrankrig, senere blev det noget mere komfortabelt.

Rejserne blev planlagt med megen omhu og mange studier. Jeg kan se far med landkort og Baedeckere — men uden de nymodens rejsebrochurer — bredt ud på skrivebordet, mens han forklarede mor fordelene ved at tage den ene eller den anden tur. Hun var glad for alt, hvad han foreslog. Under 1. verdenskrig travede de mest i Jylland.

Også om søndagen foretog far og mor lange traveture — ikke mindst Grib skov elskede de. Vi børn var ofte med. Smørrebrød havde mor med i 2 små italienske bastposer, som kunne puttes i lommen, når indholdet var fortæret. Jeg erindrer ikke, at vi nogensinde fik noget at drikke til maden eller gik ind i en kro. Vi satte os på en træstamme og hvilede benene, mens vi fortærede vore klemmer, og så gik det videre.

Hvad talte far og mor om på disse søndagsture? Jeg syntes, de altid talte om mennesker. Far sagde: „Jeg traf hr. N. N." Mor svarede: „Ja, konen er født X. X." At være voksen forekom mig ensbetydende med at kende andre menneskers slægtsforhold. Talte jeg om en kam-

merat, kunne jeg være helt sikker på, at far øjeblikkelig spurgte om, hvad vedkommendes far var, og at far og mor i fællesskab derefter kunne finde ud af, hvad moderen var født. Far ville i højeste grad have misbilliget moderne ungdoms præsentation med udelukkende fornavn.

Jeg tror ikke, det var udtryk for snobberi, men blot for stor interesse for mennesker.

Jeg har aldrig hørt mine forældre tale ufordelagtigt om noget andet menneske. Min mor fandt alle mennesker så „elskværdige", og min far fandt også altid noget positivt at sige.

Trods deres store fælles interesse for mennesker kunne far ikke drømme om at fortælle mor noget om sine klienters private forhold. Hvad hans klienter havde betroet ham, det bevarede han som en skriftefader for sig selv. Hvad der skete i Frimurerlogen, blev heller aldrig omtalt trods mange spørgsmål fra os børn om det mærkelige foretagende, far var med i.

Af romaner læste far fortrinsvis Dickens; der var altid et bind i gang. Ellers var hans store interesse især personalhistorie. Til jul var mors stående gave til ham nogle bind af Rist og Clausens memoirebøger. Han havde en god hukommelse for alle de historiske værker, han læste. Det var en oplevelse at gå tur med ham i København, for han vidste noget om de allerfleste bygninger, vi kom forbi.

Jeg har ofte være på museer med ham og på udstillinger i Kunstforeningen. Da Statens Museum for Kunst begyndte at have åbent om aftenen, gik far og mor der ofte og nød vel nok især den gamle udenlandske kunst og den kunst, de var vokset op med i deres ungdom.

Far og mor havde et lykkeligt liv sammen og gav os tre børn et dejligt hjem.

Vi fik alle en uddannelse. Mine brødre overtog hver en af fars hovedinteresser. Min ældste broder blev jurist, hvad der glædede far umådeligt. Da min broder kom hjem efter endt eksamen, var far så bevæget, at han ikke kunne sige til lykke, men kun sige det ene ord: „Tak!" Og det var nok også det, hans hjerte var fuldt af. Her stod 4. generation som jurist.

Far havde indpodet min yngste broder sin kærlighed til bøger og var glad over, at han blev først boghandler og senere forlægger.

Når far hjalp mig til at blive cand. mag., efter at jeg havde været gift i flere år, var det vist mindre af interesse for de fag, jeg havde valgt, men mere for at skaffe mig et selvstændigt udkomme, hvis hans svigersøn helt skulle opgive juraen og hengive sig for meget til brødløse filosofiske studier. Hans frygt var ubegrundet. Juraen og filosofien klarede at gå i spand, og jeg fik glæden af et dejligt skolearbejde.

Far sørgede også for, at vi børn fik ophold i udlandet, så vi kunne få samme glæder og oplevelser i det fremmede, som han selv havde haft.

Det, der prægede far allermest, var hans store kærlighed til sin slægt og iøvrigt også til min mors slægt.

Mærkeligt nok var min fars farfar, borgmester L. C. Larsen, og min mors morfar, vekselmægler Edw. Lorentzen, meget gode venner. Begge havde store familier, men slog sig alligevel 3 somre sammen om fælles sommerophold i Springforbi. Derved opstod der et nært venskab også mellem deres børn — ja det kom endog til et ægteskab mellem Vilhelm Helweg-Larsen, senere stifts-

provst i Viborg, og Thyra, født Lorentzen. Venskabet er fortsat ned gennem generationer.

Da min far og mor blev gift, forstærkedes slægternes venskab yderligere.

Min far var en trofast natur. Een gang ven — altid ven! Hans trofasthed og udholdenhed blev sat på prøve. Da han var 17 år, forelskede han sig i min mor, Berta Meincke, som dengang var 12 år. Han fulgte hende til skole og „opvartede" hende gennem årene, skønt mine bedsteforældre indlagde pauser ved at sende min mor på landet. Da mor var 17, friede far til hende en aften. Hun skyndte sig op til sin mor og fortalte det, men fik besked på omgående at gå ned og hæve den forlovelse, hvad hun grædende gjorde. Da far 2 år senere igen friede, havde han bedre held, og året efter blev de gift. Far har dog aldrig båret nag til bedstemor. Han var den kærligste svigersøn, man kunne forestille sig. Bedstemor blev enke kort efter mors bryllup og kom, da mor var enebarn, til at spille en stor rolle i vor familie. Fars kærlighed til hende udstrakte sig til hendes talrige familie, som han som sagt kendte godt i forvejen.

Fars og mors slægter var virkelig store. Min farmor var datter af apoteker A. H. Riise. Han havde 13 børn, som skaffede min far et utal af fætre og kusiner. Når vi hvert 5. år samles til Riise-fest, får man et levende indtryk af, hvor frugtbar familien har været også i senere generationer. Mærkeligt nok er der kun en eneste mand af slægten tilbage, der bærer navnet Riise.

Min farfar var søn af prokurator, senere borgmester L. C. Larsen, som havde 5 børn. Hans kone var født Helweg og hørte også til en stor slægt med meget sammenhold. Især spillede de Helwegske fætre en stor rolle i min farfars liv.

Min bedstemor, Clara Meincke, var datter af vekselmægler Edw. Lorentzen, som havde 8 børn, og på Meinckernes side var der også en stor slægt.

Gennem familielegater både for Riise'rne og Helweg'erne prøver senere generationer stadig at holde rede på hinanden og støtte hinanden. Dertil hjælper også slægtstavlerne over både den Riiseske, den Helwegske og den Lorentzenske slægt.

Fars følelser for slægterne gik både bag ud i tiden og frem til de unge generationer, som jeg ad omveje véd, at han ofte har hjulpet.

Hvor ofte har vi ikke været samlet i mine forældres hjem for at fejre en eller anden i en af disse 3 slægter. Det kunne være bedste- eller oldefædres fødselsdag, bryllupsdag eller dødsdag. Enhver anledning blev brugt — ikke til sørgelig begrædelse af de afdøde, men til glad og taknemmelig erindring om de gode minder, der knyttede sig til dem.

Far havde også en fast vennekreds, som han holdt sammen med livet igennem. Det var for det meste de samme mennesker, der kom, hver gang far, som var en udmærket vært, bad til selskab. For os børn havde det den fordel, at disse venner kom til at høre med i vor tilværelse på en langt inderligere måde, end hvis endnu flere havde skiftedes til at komme.

Far var opvokset i et positivt kristent hjem. Farfar hørte til de glade grundtvigianere, ligesom mange af hans Helweg'ske fætre.

Min farfar havde i mange år en villa i Arild, hvor vi tilbragte herlige sommerferier.

Hver morgen begyndte dagen med en af Grundtvigs salmer, som fra den højtliggende villa klang ud over det

svenske fiskerleje. Derefter satte farfar sine lorgnetter på næsen, læste et stykke af det Ny Testamente, en af pastor Hoff's eller biskop Rørdam's prædikener og sluttede af med trosbekendelsen, fadervor og endnu en salme.

Selv om farfar var grundtvigianer, var han interesseret og åben for impulser fra Indre Mission. Både han og farmor var fra begyndelsen med til Nyborgmøderne. Faktisk havde han et vidtfavnende økumenisk kirkesyn og havde venner indenfor alle kirkesamfund og -retninger.

Trods sin opvækst i et hjem, hvor kristelige spørgsmål ofte blev drøftet, blev sådanne spørgsmål ikke drøftet i min fars og mors hjem. I deres unge år brugte de oftest søndagene til lange ture på landet. Senere blev de flittige kirkegængere. De kunne tilsyneladende uden vanskelighed høre både stiftsprovst Ussing i Frue kirke og pastor Andersen og senere pastor Balslev i Vartov. Men i fars senere år fik Vartov dog førstepladsen.

Far var ikke filosofisk eller spekulativ anlagt. Om teologiske problemer har optaget ham, véd jeg ikke bestemt. Jeg har opfattet det som åndelig blufærdighed, at far ikke talte om disse spørgsmål.

På mine farforældres gravsten står der: Gud er Kærlighed. Disse ord elskede far på en barnlig og primitiv måde og levede derefter.

Til hans forældres begravelser blev farfars yndlingssalme „Alt står i Guds Faderhånd" sunget. Disse ord var også blevet en del af fars livsopfattelse.

Far var et harmonisk menneske — men disse to sætninger synes at have givet ham en yderligere fred i sindet.

Far blev elskeligere og mildere med årene og bar adskillige års sygdom med hyppige tilbagefald med stor

tålmodighed. Han var til sidst træt og ønskede at dø. På sin karakteristiske måde slog han ud med hånden med håndfladen opad og sagde til os børn: Vær nu gode mod mor!

Han havde haft et rigt og lykkeligt liv med mor, med sin slægt, med sit arbejde. Han var dybt taknemmelig for dette liv. Det ord, han oftest anvendte i sine sidste år, var ordet: Tak!

Eduard Johannes David Rosen
1864-1923

Af overlæge Erik Rosen, København

Min farfar var fabrikant Frederik Siegfred Rosen i København, hvor far var født. Han var den ældste af 3 drenge, blev sat i Mariboes skole i Stormgade, hvorfra han i 1883 blev student. I sine unge år havde han ønsket at studere naturvidenskab, specielt zoologi, hans interesse herfor kom måske af, at hans farfar, cand. theol. David Rosen i en periode af sit liv havde været, som han selv betegner sig i sin bog fra 1839: „missionær i Ostindien og flerårig opsynsmand over den Nicobarske Colonie" og havde hjembragt en lille naturhistorisk samling, som endte på Zoologisk museum. Men farfar ville det anderledes, og det blev jura, som min far kom til at studere.

I 1890 blev han juridisk kandidat, han måtte i studieårene hjælpe på økonomien til studierne ved at give privat undervisning til børn fra det københavnske bourgeoisi.

I skole og studieårene fik han venner, som han holdt forbindelsen vedlige med til sin død. De nærmeste venner var frederiksberglægen Carl Heerup Petersen, stiftsprovst Henrik Hoffmeyer og herredsfuldmægtig Kirk.

Da eksamen var overstået, kom han til Skanderborg i 1891, var der et par år, indtil han i 1893 kom til Slagelse som by- og herredsfuldmægtig hos kongevalgt borg-

mester og byfoged Carl Peter Wilhelm Bang. Skæbnens tråde væves ofte i et underfundigt mønster, min far havde næppe ventet, at byfogedens 4-årige søn Carl, nuværende retspræsident Carl Bang, skulle blive hans svigersøn.

I Skanderborg var der én, der trak ham tilbage, prokurator Wengs smukke datter Anna Marie, der var 22 år, da far første gang mødte hende. Der findes et fotografi af hende, da hun vel har været 18 år, et meget smukt, harmonisk roligt ansigt omgivet af mørke, lange fletninger. Datidens enkle fotografiske teknik evnede at give billederne en charme, der ofte kan minde om gode portrætmalerier, som de blev skabt i århundrederne før og som vor blitzteknik har tabt. I 1896 blev far gift med Marie Weng, og der kom lykkelige år for ham, mine to søstre blev født i 1897 og 1899, far blev optaget som kompagnon i firmaet, der fra da hed Weng og Rosen, blev overretssagfører og „beskikket til udførelse af offentlige og beneficerede sager i Skanderborg købstad og Hjemlev-Gern herreder".

Samarbejdet mellem de to var godt; på ét punkt var der stærke modsætninger, prokurator Weng var en aktiv, radikal venstre-politiker, mens far hele livet igennem var urokkelig højremand. De lykkelige år varede ikke længe, i 1903 blev fars kone alvorligt syg, blev indlagt på Århus Amtssygehus hos professor Tage Hansen. Hun døde dér i 1904.

De følgende år har været svære for den enlige mand med de to småpiger i huset i Møllegade, trods den støtte, som svigerfamilien gav ham. Han havde tidligere hos vennen Carl Heerup Petersen mødt dennes niece, Hedevig Sofie Gad, han blev forelsket i hende, og i 1908 blev de viet af vennen, stiftsprovst Hoffmeyer. Hun

kom til Skanderborg og blev den kærlige moder for de to småpiger. I 1910 kom jeg til verden hjulpet af jordemoder, frk. Sørensen og den gamle kredslæge Nielsen. Far var da 46 år og mor 38. Hun, der var af præsteslægten Gad, kom fra et strengt, næsten pietistisk hjem, og hele livet igennem bevarede hun sin gudstro, var en støtte for far og midtpunktet i hjemmet.

Fars sagførerkontor lå i stueetagen i et stort 2-etagers hus, som var det Wengske hjem, det lå midt i den uendelig lange hovedgade, Adelgade, der jo næsten udgjorde hele byen.

I kontoret, der var solidt gammeldags udstyret med høje pulte og høje taburetter, sad far, så han kunne se ud på den stille provinsgade. En dag om ugen var der livligt; nå hestemarkedet gik for sig, stod lange rækker af heste med bagen stillet op mod fortovet, og midtergaden var fuld af landboere, der tingede, og ind imellem præsenteredes hestene af karlene, der løb frem og tilbage med dyrene, så gnisterne stod fra hestesko og karlenes træsko mod de toppede brosten. Når markedet ud på dagen var forbi, kantedes fortovet af dynger af gyldne hestepærer, og ud fra byens købmandsgård rullede de hjemvendende køretøjer.

På disse dage skulle ofte en eller anden af landboerne ind for at „ordne papirer" hos „overretten", som min far populært kaldtes. Det var jo en provinssagførerforretning, hvis største virke vel lå i ejendomshandler, boopgørelser, testamenteskrivninger og de konflikter, som en sagfører må tage sig af. Far mødte i den lokale ret i Tinghuset og tog nu og da til Viborg.

En jovial spøgefuld form gjorde, at folk kunne lide ham, men bag denne form havde han evne til at vække tillid hos den, han talte med, og måske var det særligt

småkårsfolk, som han lettest og måske lidt faderligt kunne give råd. Sit ansvar som rådgiver var han sig bevidst, og overfor en klient, der ikke ville følge hans råd i en sag, som klienten ikke havde juridisk indsigt i, kunne han blive opfarende og hidsig, men få minutter efter var det glemt, hans standpunkt var urokkeligt.

Det er naturligt, at det er begrænset, hvad en dreng indtil 13 års alderen fæstner sig ved om sin fars arbejde, og jeg var 13 år, da far døde. Det må først og fremmest blive livet i hjemmet og i byen, som huskes.

Det kulturelle liv i en lille provinsby i årene under og efter den første verdenskrig var ikke rigt på oplevelser. Men af og til kom der kunstnere til byen, inviterede af den lokale musikforening, og gav en lille kreds oplevelser, som man længe levede på.

En af de kunstnere, som jeg husker at have set og hørt, var datidens hjemlige største violinist, Peder Møller. Han havde familie i byen, far kendte ham og mødte ham på Hotel Skandinavien, hvor han boede, når han opholdt sig i Skanderborg.

Ved en af de koncerter, som han gav i den lokale teatersal i Håndværkerforeningen, husker jeg, at jeg blev taget med af mine forældre. Jeg har ikke været ret gammel, husker ikke, hvad han spillede, og min erindring om denne koncert er væsentlig af visuel karakter. En lille tætbygget mand med rødt strittende hår og i kjolesæt kom ind på scenen med violin og bue under armen, satte sig med skrævende ben på stolen foran nodestativet, rettede lidt ved nodebladene, nikkede til bekendte i salen, klemte så violinen fast under hagen og tog fat på at spille.

Om det nu har været den beundring, med hvilken min

far havde omtalt Peder Møller, inden vi gik derhen, eller fordi jeg ikke tidligere i mit liv havde oplevet det tonevæld, som en mand med en brun kasse under armen og en flintrende bue over strengene kunne skabe, véd jeg ikke, men det var en oplevelse, ikke af musikalsk æstetisk art, men den havde en fysisk fornemmelse som „gåsehud ned ad ryggen, et fænomen, som vel de fleste har oplevet, som er beskrevet af fysiologer og som har sin oprindelse i det autonome nervesystem.

Et års tid senere blev jeg taget med for at høre Fini Henriques spille, og denne oplevelse står som noget lyst, legende glad, som om ringe af munterhed bredte sig ud fra den lille runde mand på scenen.

En tredie violinist, som min far talte om, var den unge Henry Holst, hvis farbror var kantor i byen. Han gav i begyndelsen af sin karriere en koncert dér. Hans strålende løbebane som violinist førte ham udenlands, og i mange år var han professor i Birmingham.

Om det nu har været disse musikalske oplevelser, der fik mine forældre til at sætte sig i den ikke helt ringe udgift som anskaffelse af en ¾ violin til mig var — véd jeg ikke. Tiden viste, at det var en dårlig disposition, og først da en årelang række lidelser for mine omgivelser og mig selv var gennemlevet, sejrede fornuften og violinspillet blev opgivet. Men i den første tid var min besidderglæde over dette skinnende, blankpolerede instrument med buen, placeret i en solid sortlakeret trækasse med messinghåndtag, meget stor. Men glæden skulle ikke vare, de ugentlige timer hos min spillelærer blev en plage og mit nodehefte, „Min første violinskole", skulle vise sig også at blive min sidste.

Datidens børn kom ikke med argumenter overfor deres forældre, og derfor tav jeg stille med den konklusion,

som jeg hurtigt drog af mit spil, at jeg „nok var for musikalsk til at lære at spille violin".

Jeg har dog senere været taknemmelig, fordi mine forældre lod mig spille, jeg har senere kunnet se på et partitur og gennem livet haft megen glæde af musik og først og fremmest kammermusik. Adgangen til at høre god musik er nu så stor, at man kan fristes til for tit at høre de ting, som betyder mest for én. Denne angst for gentagelsens profanering har gjort, at de ting, som betyder mest for mig, hører jeg meget sjældent.

I vort hjem spillede mor klaver, hun var en habil pianist, havde i sine københavnerår taget undervisning hos Johanne Stockmar, en af datidens kendte klaverpædagoger. Men som årene gik, spillede hun sjældnere og sjældnere, fordi en smertefuld gigtlidelse i fingerleddene tog til og fingrenes bevægelighed indskrænkedes. Hun har følt dette som et stort savn.

Datidens smag for musik, som blev dyrket i hjemmene, var vist meget ensartet, det var de samme nodehefter, der stod på klaverer og som lå på nodestativer i dagligstuerne. Czernys etuder — for øvelsens skyld — Mendelsohns „Lieder ohne Worte", Schumanns klaverstykker, valse og etuder af Chopin og lette udtog for klaver af operaer.

Man sang i hjemmet til klaverakkompagnement. Min svoger, Carl Bang, havde en god tenor, og han sang Heises, Gades, Lange-Müllers romancer og sange. Ved en særlig lejlighed, i en juleferie, husker jeg, at han sammen med nuværende chefredaktør Ralf Buch, dennes bror, lektor Kaj Oluf Buch, og ingeniør Levinsen gav en koncert i byen.

Min far foretrak vist operamusik. Som ung var han kommet meget i det Kjerulfske hjem i Grønnegade, var ven med den noget ældre Charles Kjerulf, der senere blev

komponist og musikkritiker ved Politiken. I disse glade år i firserne gik min far, når pengene var til det, ofte til operaer og i teatret. For ham var operaen over alle operaer Rossinis: Barberen i Sevilla, men også Don Juan og Figaros bryllup husker jeg, han har talt om.

For nutidens mennesker med den lette adgang til uniform, inaktiv underholdning døgnet rundt gennem radio og fjernsyn, er det let at trække på smilebåndet af den betydning, som højtlæsning i familiekredsen dengang havde.

Var man sengeliggende, indgik som et lige så naturligt led under sengelejet som temperaturmåling, indtagelse af ildesmagende mixturer, „ildvat" på brystet (ved forkølelser), at ens mor afså tid til at læse højt, men hendes valg var et andet end fars, mest børnebøger, Ewalds eventyr samt naturligvis H. C. Andersen. Fars oplæsning lå i et andet plan, havde ikke blot til opgave alene at adsprede en sengeliggende dreng. Han læste „de store ting". Om efteråret og i vintermåneder gav han os disse aftener. Efter aftensmaden i hans kontor, som man dengang kaldte herreværelset, når petroleumslampen var tændt, så den lyste ned over den blå chaiselongue, lagde han sig til rette med en pølle under hovedet, fik klemt lorgnetterne godt fast opadtil på næseroden, fik bogen i hånden. Min mor og jeg sad i halvmørket på datidens umagelige stole, og husets unge pige kom ind efter opvasken for at få den glæde med. Oftest var det Dickens, — fars yndlingsforfatter — der blev læst, hele raden igennem i Moltkes oversættelse, og den udgave har efterhånden mange løse blade. Også Coopers romaner, ikke i de forkortede udgaver, der senere kom som børnebøger, men i de solide fuldstændige udgaver, hvor man bliver udmattet ved at følge helten over endeløse prærier, inden

en episode med handling begynder. Mark Twains „Toms eventyr", denne uforlignelige drengebog, og de islandske sagaer, Topelius „Feltlægens historier" og mange andre.

Men mest levende blev dog skuespil, som far læste. I den samling af oplysende og litterære bøger, som forlaget Frem omkring århundredskiftet udgav, var der en Shakespeare-samling med bl. a. Hamlet, Henrik d. IV og Købmanden i Venedig. De blev læst, og særlig husker jeg fars fortolkning af Shylock. Et andet værk, som vi gang på gang læste, var Oehlenschlägers Aladdin. Skuespillermæssige præstationer og passager med stærkt ændret scenegang som f. eks. overgangen fra „Morgianes lille stue" til „En vild bjergegn" med Noureddins person på scenen, egner sig ikke til oplæsning fra horizontal stilling; far måtte stå op, spille de dramatiske scener i stående stilling, og denne hurtige bevægelse kunne få lorgnetterne til at flyve fra næsen, og før de var fundet og sat på plads, kom man ikke i følge med Aladdin ind i den vidunderlige hule.

Når det var hen mod sengetid, blev læsningen afbrudt, man fik en kop te og gik til sengs. Men når oplæsningen en anden aften blev fortsat, behøvede man ikke at rekapitulere det tidligere læste — man vidste nøjagtigt, hvortil man var kommet, og det var naturligt, at man tog fat fra det sidst læste ord. Det kan man vel kun gøre, når én enkelt litterær oplevelse lever med en, og når ikke mange konkurrerende indtryk adspreder ens opmærksomhed.

Min far havde ikke noget bibliotek, det var hans midler ikke til, han havde en bogsamling, naturligvis en del lovsamlinger og juridiske bøger, og herudover en beskeden samling skønlitteratur.

Det er karakteristisk for hans læsevaner, at han læste bøger om og om igen, og der lå altid et bind af Dickens på hans natbord. I et år, jeg husker ikke hvilket, fik han en øjenlidelse, blev behandlet af Århusøjenlægen Sander-Larsen — og måtte i et par måneder ligge i sengen i halvmørke. Mor læste da trofast for ham dag efter dag i timevis. En anden ting, der var karakteristisk for ham i valg af læsning, var, at han læste lexica. Salmonsens konversationsleksikon var det foretrukne, lå han i sengen et par dage, fik han først eet bind ind, snart måtte en detaille i en læst artikel efterforskes i et andet bind, og den, der var nærmest ved hånden, blev sendt ind for at hente et bind, så den ledige halvdel af den ægteskabelige dobbeltseng blev fyldt med opslåede bind af Salmonsen. Det er vel en form for læsning, der let kan blive planløs, man fristes af eet emne, dukker ned i et nærliggende emne o.s.v., et system af kinesiske æsker, men det kan også være en polyhistors læsning. Ind imellem læsningen var der pauser — der blev telefoneret efter barbermester Madsens svend, der mødte op i hvid jakke med remedier til barbering, indsæbede den sengeliggende, svang barberkniven, vaskede ansigtet af, fik sin femogtyveøre — og forsvandt, så man velsoigneret kunne tage fat på den afbrudte læsning eller finde et nyt bind frem. For den generation, der havde været gennem datidens terpemæssige skoleundervisning, var det vist meget almindeligt, at skolelærdommen hang usædvanligt godt fast gennem hele livet, far kunne i det mindste huske masser af latin og græsk og læste hovedsprogene godt og kunne komme med citater på latin og græsk.

En tredie ting, der var karakteristisk for fars læsning, beror på noget specielt arveligt. For vor familie gælder

det, at der i det genkompleks, der arves, er en faktor, som inkonstant dukker op og som får bæreren af det til at følge impulser til at bryde op fra sit milieu — en udtalt rejselængsel. For min oldefar var det særlig typisk, han, der var cand. theol., rejste omkring 1820 til Trankebar, blev dér gift med en datter af kongelig fuldmægtig Halse i vor lille koloni, og nogle år senere, i 1830, sejlede han til de Nicobarske øer, hvor han levede i hen mod fire år, mens kone og børn sad i Trankebar. Hans bog fra 1839 danner en del af kildematerialet til Kelvin Lindemanns bog: „Huset med det grønne træ".

Børn af oldefar og andre i familien har fulgt impulser til at rejse ud, nogle som sømænd, andre som præster eller håndværkere, i alle kompassets retninger, én tog til Grønland, en anden endte i Irkutsk, nogle til Staterne og en enkelt til Australien.

En af oldefars brødre, ligeledes teolog, endte som sognepræst i Kjættinge på Lolland, han satte sig til engang i trediverne at oversætte Thiers „Den franske revolutions historie", en usædvanlig præstation af en præst på landet, men han var, som der står i kirkehistorien, „en meget belæst mand, der gjorde nat til dag".

For min far viste der sig ingen udvej for at følge impulser til rejser, som han sikkert har følt. Men rejselitteratur, der dengang var meget sparsom, sammenlignet med nu, fandtes dog og blev læst. Han havde ganske særligt en interesse for kort, han kunne „læse geografiske kort" i timevis. Hvor mange nu til dags har den fantasi og kan anvende simpel matematik og en plastisk visionær evne, så de fra et todimensioneret farvet stykke papir kan få Himalayas tinder eller Andesbjergenes kæder til at rejse sig op i en tredie dimension og leve sig ind i kortets verden? Dagdrømmerier vil vel mange sige, —

nu vel, det kan jo også være en udfordring til menneskets fantasi og begavelse.

Men ikke alene kort blev læst, også rejseførere som f. eks. Griebens og Ward Lockes: London. Jeg husker, at han engang sagde til mig: „hvis jeg står i Fleet Street ved Ludgate Hill og skal til Lincoln Inns Field, så går jeg mod vest, til jeg når Strand og drejer så nordpå". Han vidste altid, hvor verdenshjørnerne var, selv om han ikke var jyde af fødsel. Det var naturligvis Dickens London, han kendte. Man kunne have undt ham at se den grågule tåge over Themsen ved Tower Bridge eller indgangen til parlamentet. I en periode fik han sendt en del tidsskrifter fra England af direktør Krøyer-Kielberg, som far kendte. Krøyer-Kielbergs far var forstander for et børnehjem, og her mødte min far den unge dygtige forretningsmand, hvis karriere i England blev så sukcesrig.

Men ikke altid holdt vi os til geografi. I stjerneklare aftener viste han mig stjernehimlen, vi havde til orientering et „stjernekort", jeg tror fra Gads Forlag, hvorpå man til given tid kunne lokalisere stjernebillederne, og vi måtte da helt ud på landevejen, for at skyggerne fra kastanietræernes grene foran huset ikke skulle tage udsynet, — gadebelysningen var så sparsom, så den generede ikke, — jeg så da gløden fra fars cigar, utydeligt hans ansigt og skyggen af bowlerhatten, der sad lidt nonchalant på sned, og ovenover den flimrende vrimmel af stjerner.

Alt i naturen havde fars interesse. I 1920 eller 21 var der her i landet en partiel solformørkelse; far viste mig dagen forud ved en tegning, hvad der ville ske. Det var en hverdag, og i realskolen blev timerne afbrudt, for at eleverne kunne iagttage naturfænomenet. Den frygtind-

gydende ejer af realskolen, Wichmann (den dreng, som han ikke kunne banke tysk grammatik ind i hovedet på, var aldrig set) stod på den grusbelagte skolegård og sværtede glasstumper, så eleverne gennem dem kunne se mod solen. Min far var den eneste af fædrene, der mødte op, måske fordi han gerne ville se sin dreng opleve den store begivenhed, men det kan lige så vel have været af faderlig omsorg for, at han ikke ved at bruge et dårligt sværtet glas skulle skade sine øjne. „Synet er en gave, som vi må være særlig taknemmelige for", — han havde selv frygtet for sit syn engang.

Sjældent gjorde Thalias kærre holdt i den lille by med de godt fire tusinde indbyggere. Når teaterselskaberne spillede „lødige" stykker, gik mine forældre til disse forestillinger, og jeg kom undertiden med. Den lille støvede scene, dækket af et rødt tæppe, de umagelige stole, den smalle balkon under loftet — her mødte man så teatrets verden. Den første forestilling, som jeg husker, var Hostrups „Eventyr på fodrejsen", hvis voldsomme effekt i første akt, genfærdets opstigen af gulvet med overrækkelse af guldarmbåndet til den forbavsede håndværkersvend, mens scenelyset var mindsket til et minimum, var et overvældende møde for mig med teatrets tekniske apparat, uvidende som jeg var om, at i scenegulve findes en lem.

I årene lige efter første verdenskrig turnerede fru Oda Nielsen, Martinus Nielsens frue, i provinsen. Far beundrede hende meget, hun havde på sit repertoire børnefortællinger og sang børnesange. Jeg husker min forbavselse over at se så enorm en dame, med hvid paryk, meget stærkt sminket, som tronede midt på scenen, og hendes fortolkning med en meget spæd røst af den kendte børnesang „Sørens far har penge", en børnevise, der

for datiden havde en usædvanlig social tendens, mig henrev den ikke, — jeg har nok ikke kendt ordet: krukkeri!

Helt anderledes var mødet med Storm Petersen, der tegnede for tilskuerne. Det var før Peter og Pings tid, det var „De tre små mænd og nummermanden", det var strålende morsomt. Det var en almindelig ting, at byens borgere i deres hjem viste besøgende kunstnere gæstfrihed, og far inviterede Storm Petersen til vort hjem.

I mange år var far et ivrigt komitémedlem af Folkeuniversitetet, en foredragsforening. Mange kendte kunstnere kom til byen, Olaf Poulsen, til oplæsningsaftener, Vilhelm Andersen læste Holberg og Aage Meyer Bendixen fortalte om de islandske sagaer.

Sophus Bauditz kom i vort hjem og var ven med far, men det har været meget tidligt i mit liv, så om disse oplevelser har jeg kun fået fortalt.

I krigsårene kom så filmen til byen, postmester Hansen fik bevilling til at drive byens eneste biograf, „Kosmorama", i et lille smalt lokale i Adelgade. Datidens regnstribede indianerfilm flimrede henover det lille lærred i det lavloftede lokale, kåde elementer blandt tilskuerne bidrog til underholdningen ved at række hænderne op i lysstriben og lave skyggebilleder på „den sidste Mohikaners" lejrplads.

Siden kom jo så de store danske Dickens film med Frederik Jensen, Karina Bell og Karen Caspersen.

Størst af alt for drengene i provinsbyen var de årlige besøg af cirkus. På markedspladsen, ned mod Lille sø, blev teltene stillet op foran den lange række beboelsesvogne. For mig var der kun een cirkus — Bech-Olsens. Far havde som ung taget rideundervisning hos denne imposante sværvægtstype af et mandfolk, der i diplomatfrakke og med bowlerhat på hovedet myndigt herskede

over den brogede flok af gøglere og cirkuspersonale. Den brandguleste misundelse lyste ud af mine kammeraters øjne, når Bech-Olsen på den store galla-premiere aften kom hen for at hilse på min far på første række. I de små provinsbyer er nu vel det cirkusliv, som man dengang kendte, ved helt at forsvinde.

I den tid blev de fleste provinshjem besøgt af familie, det var før sommerhusenes tid, og det var den måde, man holdt ferie på.

Skiftende hold af vor københavnerfamilie blev hentet på banegården, de blev i hjemmet et par uger. Sommeren blev en meget travl tid for min moder og husets unge pige. Udflugter på Skanderborgsøerne til Æbelø, længere udflugter til Himmelbjerget, en lang rejse, først med tog til Ry og siden over Silkeborgsøerne med „Hjejlen", tennisspil på banerne ved Skovpavillonen, dér hvor nu luksushotellet „Skanderborghus" ligger. Mine ældre søstres venner og bekendte kom og gik i hjemmet. Jeg husker, at jeg har set Hartvig Frisch's slanke skikkelse med det spændende levende ansigt, han blev senere gift med købmand Bruns datter Gerda.

For far blev nok min ældste søster Sigrids bryllup med Carl Bang en af hans største glæder. Det blev til et stort bryllup. Byens to hoteller blev fyldt af bryllupsgæsterne, Weng'er, Bang'er, Gad'er og medlemmer af familien Rosen, Fars familie fra Sorø, lektor Matthiesen og tante „Tim", begge usædvanlig morsomme typer, onkel Hubert, elsket af alle gamle soranere. Og da bryllupsfestligheden var afsluttet og brudeparret sendt afsted, blev de fleste af gæsterne i en lille uges tid og satte byen på den anden ende, men snart var de væk og hverdagene begyndte igen, den samme stillestående lille provinsby i de smukke omgivelser med søer og skove.

Men længe talte Far om disse dage, han kunne nok lide at være grand seigneur, han havde mange af de egenskaber, der karakteriserede datidens selskabsmænd: chevaleresk optræden, en munter slagfærdig replik og omsorg for de mere stille i et muntert selskab, det sidste vel et tegn på den gode vært.

Fester kunne man således holde i de tider, og da var der overdådigt med fin mad og vine. Dagligdagen var yderst spartansk. Det var jo forretternes tid, grød, sødsupper, endog vælling, øllebrød og jævne kødretter. Kun om søndagen pilsnerøl til maden, til daglig vand. Gad vide, om den meget enkle mad, vi fik — man anså den for at være særlig sund — skyldtes, at datidens kendte propagandist for vegetarisk og enkel mad, dr. Mikkel Hindhede, i en årrække — jeg tror til omkring 1910 — havde haft sin praksis i byen, og allerede da var begyndt at reformere spisevanerne. I en årrække fik vi masser af kålspiser, grønsager, som min mor dyrkede i haven.

Hvad der skulle bruges i hjemmet blev købt i byen, på dette punkt var far meget lokalpatriotisk, jeg husker, han sagde: „den ene hånd vasker den anden". Han fik syet sine mørke eller peber-og-saltfarvede sæt tøj hos skræder Overgaard, en mand, hvis indsigt i tøjs durabilitet må have været stor, for efter fars død blev de gamle sæt tøj syet om til mig, og jeg sled dem i Østre Borgerdydsskolen i København i mange år.

Kun på et enkelt punkt havde han sin særhed hvad indkøb angår, han tillod sig den luksus at få sin beskedne mængde vin fra et vinfirma i København. Mange overvejelser gik forud, før listen med de udvalgte mærker og det ønskede antal flasker blev afsendt. Det var en højtidsdag, når de to småkasser dukkede op, blev åbnet, flaskerne kontrollerede og lagt hen. Vel mest Bordeaux

vine, lidt moselvin og så naturligvis madeira, det var jo før sherry'ens tid, og et par flasker cognac. Alt bestemt til de selskaber, som mine forældre holdt et par gange om året, og til højtiderne.

Jeg tror, at jeg kom ham nærmest på vore fisketure. Far havde altid været ivrig lystfisker, vel at mærke ørredfisker, og når vejret var til det, begyndte søndagsmorgen med et opbrud, som alle i huset tog del i, fra mor til den unge pige, hans fiskesager blev samlet, den lille splitcane stang, den store fiskekurv med solide madpakker, far kom i spidsbukser, store høje støvler og slidt vindjakke og fik en sixpence på hovedet. I den tidlige morgenstund — for fiskene bider bedst om morgenen — drog vi så af, gik på vore ben den ret lange vej ud til den store dalsænkning nord og vest for byen, hvor Illerup å løber. I barnets øjne da en vældig strøm af glidende vand med kogende huller under brinkene og mange steder med tæt krat om vandløbet, så man ikke kunne komme til at fiske med snøren dér — og det var naturligvis de bedste steder. Jeg husker hans glæde, da jeg fangede min første ørred, en bedrift, der dagen efter blev belønnet med et indkøb af en tredelt bambusstang, min egen, første stang. Den første ørred bliver ens største i livet, og selv ikke den 18 kg's laks, der på Namsen for nogle år siden lod sig lokke af min Jock Scott flue, kan stå mål med den første halvpunds ørred fra Illerup å.

Trætte af disse lyse dage traskede vi hen på aften hjemad, eller det kunne ske, at en af fars bekendte på en gård forbarmede sig over os, spændte hestene for jumben og kørte os hjem.

På disse ture viste han mig naturen, dyrenes liv og fortalte om de kæmpehøje, som vi passerede.

I foråret 1921 blev far syg. Den første gang jeg véd

af, at jeg så det, var en dag, da jeg hen på eftermiddagen løb ham i møde, kort før han kom til vort hjem. Han stod da bleg, ganske stille med fortrukket ansigt, lænet til sin stok, få minutter efter var hjerteanfaldet forbi, og han gik træt de få skridt hjem.

Jeg kom til at se mange af disse anfald i årene efter. Han blev indlagt på Finsens Instituttet hos overlæge Rubow, lå der nogle uger, var på rekreation på Hareskov kuranstalt. Kom hjem, begyndte at arbejde, vi blev vante til at se ham knuse små ampuller, som han indåndede, et karudvidende middel, og til de små hvide tabletter.

Engang hen på efteråret i 1922 — der havde ikke været glade fisketure det år — sagde han til mig: min dreng, jeg kommer aldrig mere ud at fiske med dig. Det slog til, påskelørdag i marts 1923 døde han under et akut anfald af coronarocclusion.

Det er med taknemmelighed, at jeg husker min far, livet i hjemmet og de lyse år dér: han gjorde valget af livsstilling let for mig, fordi han altid sagde: den dreng skal være læge. Jeg fik aldrig nogen forklaring derpå, men om min og mors fremtid drejede hans tanker sig ofte i de sidste år, da han var syg. Min mor forstod ham og er den, jeg kan takke for, at hans ønsker om mit arbejde i livet blev realiseret.

Anders R. Thulstrup
1897-1955

Af fru professorinde Elisabeth Rudkjøbing, Århus

Den 7. juli 1897 blev far født i Haderslev som første barn i ægteskabet mellem Andreas Rasmussen Thulstrup og Andrea, f. Waaben. Han blev også døbt Andreas Rasmussen Thulstrup. Bedstefar var kreaturhandler og slagter. Bedstemor stod både i butikken og for den efterhånden store husholdning med en voksende børneflok og folk på kost. Butikken lå i Badstuegade, senere købte og beboede famlien huset Naffet 12, — det hus, som stadig er i familiens eje; men da arbejdede bedstefar kun som kreaturhandler. Alt dette kan jeg af gode grunde ikke huske. Jeg kan svagt erindre min bedstefar som en ældre herre, det var rart at sidde på knæ hos, — han døde ganske brat af et hjerteslag i vinteren 1933. En måske arvelig disposition hos de mandlige medlemmer af familien, thi fars (yngre) broder døde på samme måde, — og det var også direkte følgen af en blodprop ved hjertet, der lagde far i graven i 1955, kun 57 år gammel, efter at han i 4 år havde kæmpet for at overvinde svækkelsen. Bedstemor fik vi lov til at beholde lige til 1946, og hende kan jeg selvfølgelig udmærket erindre (jeg er født i 1923). Hun kan bedst karakteriseres som gudfrygtig — myreflittig — gavmild mod andre og selv nøjsom. Hun lærte mig og vel også hendes egne børn, at man ikke er sat her på jorden for sin egen skyld.

Hjemmet vidnede om sans for kvalitet, respekt for arbejdet og de dermed vundne goder.

Det siges, at menneskets karakter ikke ændrer sig livet igennem; jeg véd ikke, om det er sandt; men når jeg hører fars søstre fortælle om ham som barn, så fortæller de netop ting, som også karakteriserede ham senere i livet. Han slog ikke igen, når nogen langede ham én ud, han holdt sig fjenden fra livet med sine lange arme. Han havde sans for smukke ting — købte f. eks. kraver til sine søstre. At han også har haft en kvik replik som 3-årig, derom vidner hans svar, da én eller anden vel har pralet lovlig groft: „Ja, — wos har rotter og wos har osse mange mus."

I det hjem voksede far op og tog afgangseksamen fra latinskolen (= klassisk studentereksamen, den eneste man dengang kunne få). Han blev et par gange indkaldt som soldat, men blev hver gang kasseret, vistnok på grund af en bygningsfejl i øjnene. Derefter studerede han jura i Heidelberg, Berlin og Kiel. I Berlin traf han H. P. Hanssen og fik forskellige små job af ham, og i Kiel oplevede han revolutionen på nærmeste hold. I Kiel tog han i 1919 sin referendareksamen, vendte hjem, og blev omgående sønderjysk konsulent i det midlertidige ministerium for sønderjyske anliggender og medlem af udvalget til forberedelse af dansk rets indførelse i Sønderjylland. Han holdt til i kredsen omkring H. P. Hanssen og Folkehjem og traf dér flere, der blev hans venner for livet.

Efter sønderjysk ministeriums ophævelse blev far fuldmægtig hos højesteretssagfører N. H. Bache, og da han i 1922 blev sagfører, ægtede han samtidig dennes datter Else Marie, som han også havde truffet i kredsen omkring Folkehjem, og de bosatte sig så i Haderslev. I tillid

til sine evner startede far sin virksomhed med ret betydelige lån, nu skulle det briste eller bære. Det bar — allerede i 1929 kunne far og mor på den dejlige grund ned til dammen Ribe Landevej 39 bygge et hjem for familien — et samlingssted for slægten og vennekredsen. Til vennekredsen hørte bl. a. direktør Sophus Thomsen og frue (datter af H. P. Hanssen), dommer Balthazar Christensen og frue samt dr. Schultz og frue. Mor solgte efter fars død villaen til Haderslev Amts Vejvæsen, og så vidt vi kan skønne, står det indre af huset ganske, som da vi boede der. Det vil straks falde i øjnene, at der ikke på noget punkt er sparet på materialerne i huset — det skulle være godt og smukt.

(Således var f. eks. gelænderet på trappen fra hallen op til 1. sal en kopi af et gelænder, som mine forældre havde syntes godt om på Bygholm slot. I hallen findes også en smuk kamin, og jeg mindes den tid, mange år efter at huset blev bygget, da far samlede kakler til den. Det var en ganske speciel art svagt rosafarvede kakler fra Brødremenigheden i Christiansfelds forlængst nedlagte kakkelbrænderi.)

I dette hjem fik vi 5 børn en beskyttet barndom og ungdom. Den daglige tilværelse var meget enkel, og man kan egentlig ikke påstå, at vi blev forkælede. Lommepengene var ikke større end kammeraternes, og der skulle vises regnskab, der helst skulle stemme. Gaver i utide var sjældne, når lige undtages chokolader — mørk bitter af bedste kvalitet — som også far selv godt kunne lide. Det forventedes, at vi passede vor skolegang, — vi tog alle matematisk studentereksamen, ved siden deraf fik vi undervisning i musik, dans og ridning; men kun så længe vi virkelig passede vore timer og forberedte os. Jeg kom som barn i hjem, hvor det berømte billede fra

genforeningen: „Kong Christian den Tiende, der på en hvid hest rider over den gamle grænse" havde hædersplads på væggen, ofte sammen med billeder af kongen og dronningen. Sådan var det ikke hjemme, og skønt begge familierne Thulstrup og Waaben var danske og som alle danske familier havde udstået trængsler, hørte vi sjældent derom, og aldrig med had eller bitterhed. Tyskland var vores mægtige nabo; tyskerne havde en fra os forskellige opdragelse og var meget dygtige. Der var på den tid ca. 15 % hjemmetyskere i Haderslev; offentligt var der våbenhvile, og privat holdt man sig til sine egne; i vort hjem blev emnet sjældent berørt, og jeg har aldrig hørt nogen blive mindre pænt omtalt, fordi han eller hun var tysker. Det var festdage også for far, når kongefamilien ombord på „Dannebrog" kom sejlende til byen, — skolefridag med hornokstre, flag og hurraråb. Det var også en festdag hvert år på Valdemarsdagen; da gik vi børn til hornmusik i flagtog gennem byen til domkirken. Vi piger var oftest i rød-hvide kjoler. Alle børn havde flag i hånden, mange familier havde som vi et flag, der havde været brugt ved genforeningen. Langs ruten stod den ældre generation, og vi børn havde selvfølgelig lige så travlt med at få øje på vore kære, som de på os. Domkirken er siden blevet restaureret og ført tilbage til en oprindelig lys form, dengang var den dunkel, og jeg mindes den voldsomme overgang fra solskin og hornmusik til kirkens mørke og det præluderende orgel. Til gudstjenesten sang vi bl. a. „Den signede dag" — som for sønderjyderne også betyder noget andet end oprindelig tænkt; især holder vi af verset: „Så rejser vi til vort fædreland —".

Far blandede sig ikke meget i vor opdragelse, for ham blev det travle år, så når vi endelig samledes ved mid-

dagsbordet, var far træt og ville have fred; dog kunne det hænde, når der blev serveret en ret, som en af os børn havde svært ved at få ned, at far stak en umådelig lang pegefinger i vejret og sagde: „Kan du se fluen på loftet."

Som sagt, det blev travle år; i 1925 gik far med i den borgerlige gruppe i Haderslev byråd og magistrat, og i 1929 trådte han til som borgmester efter direktør for Slotsvandmøllen Laurentius Christensens død. Indtil 1946 sad han som borgmester, og jeg mindes de i vægt og tykkelse voksende mapper med papirer, der daglig blev ham bragt til gennemsyn og underskrift.

I årene inden 2. verdenskrig stiftede han sammen med flere andre Haderslev Ruteautomobil Aktieselskab, noget, der optog ham stærkt; han førte daglige statistikker over solgte billetter og beregnede, hvilke ruter der forrentede sig bedst. Han var også ovre hos DSB for bl. a. at lære, hvordan man lavede køreplaner, og han kom hjem og viste os det på ternet papir.

Som tiden gik, kom han ind i flere og flere bestyrelser, blev medlem af Sagførernævnet, og efter 2. verdenskrig indsatte staten ham som likvidator i Kreditanstalt Vogelgesang og Höfeverwaltungsgesellschaft. Vi hørte ikke meget om alt hans arbejde, vi mærkede kun hans stigende optagethed, hans tavse knugende spekulation, når noget ikke ville lykkes, eller han sørgede over et eller andet, eller hans næsten overstadige glæde, når det gik godt.

I det sønderjyske julehæfte „Æ Rummelpot" fandtes i sin tid adskillige tegninger af far, han var et taknemmeligt offer for karikaturtegnere med sin høje pande, brillerne og den markante profil. Af statur var han høj og kraftig og i sine manddomsår velnæret. Han satte

pris på god mad, det behøvede ikke at være dyr eller raffineret mad, den skulle blot være veltillavet, og han havde en særdeles god appetit, det satte selvfølgelig sine spor. Hans arbejde var jo ikke fysisk krævende, så han fik motion og frisk luft ved at gå den ca. 3 km lange tur fra Ribe Landevej til kontoret eller rådhuset. At følges med ham var selv for os store og sportstrænede piger anstrengende; han havde en meget landvindende gangart plus hurtige skridt, og han benyttede altid spadserestok.

Far elskede fester og gæster, han var den gladeste og mest betænkomme vært, flot og godt skulle det være, og han glædede sig ved at give gaver: smukt dækketøj, sølvtøj og vine var de foretrukne gaveobjekter. På en sådan festaften med en god middag og dertil udsøgt, ret tempereret vin var han lige i sit es. Gennem årene havde han erhvervet sig stort kendskab til vine og dertil en indholdsrig vinkælder, så hen på aftenen skulle der ofte smages og sammenlignes forskellige årgange og mærker af rhinsk- og moselvin. Jeg kan endnu se far først kigge på vinen i det løftede glas, snuse til den, smage på den og endelig sidde og „tænke" over dens eftersmag; det var en hel ceremoni. Denne den materielle side af fars tilværelse kompletteredes med mange kopper stærk kaffe og mange store cigarer.

Meddelsom kunne man ikke kalde far; spurgte man om noget, fik man et kort og tydeligt svar, hvis det altså var noget, man måtte vide; og det siger sig selv, at man ikke sinkede eller trættede med unødigt pjat; man tænkte selv sagerne godt igennem, før de blev forelagt. Far spurgte sjældent direkte om noget personligt, og han var også selv meget tilbageholdende med sine inderste følelsesbetonede tanker. Ville han give et godt råd eller udøve kritik, skete det oftest på den vist specielt sønder-

jyske facon, den indirekte, hvor han med et lille smil gav én en sukkersødet finte. Drilleriet var en meget anvendt omgangstone, som oftest godmodig, men det kunne blive skarpt over for personer, far ikke kunne lide. Over for os børn var far ikke den strenge dommer; han opstillede ingen absolut'er, men det muligt gennemførlige; klarede vi os fint, glædede han sig uden megen ros; skuffede vi, var han bekymret og forsøgte at finde nye veje frem. Han kendte menneskenes børn på godt og ondt og værdsatte dem derefter. Var der nogen, der både kunne og ville noget, var han ikke bange for at hjælpe dem på vej. Hans hjerte var hos dem, der led nød eller uretfærdighed, og han sad i sociale udvalg og Børneværnet i mange år. De penge, der kom ind på en liste ved hans 50 års fødselsdag, som samtidig var hans 25 års forretningsjubilæum og sølvbryllup, samt ved hans begravelse i stedet for gaver og blomster, gik ind i kapitalen til et legat til uddannelse af unge trængende håndværkeres børn, som far havde indstiftet. Også personligt søgte han at hjælpe, han gav meget bort og ikke blot tid og penge — således mindes jeg en patient på byens sygehus, en pige, sød og glad, og man må vist sige heldigvis, ikke klar over sin egen uhelbredelige sygdom. Hende ville far gerne glæde, og blandt meget andet lod han sy en fin kjole til hende, magen til en, jeg selv fik.

9. april 1940 gjorde naturligvis stærkt indtryk på sønderjyderne. Da vi om morgenen så de tyske flyvere stryge hen over Haderslevs tage og hørte skydning, trillede tårerne ned ad fars kinder; det er forøvrigt den eneste gang, jeg har set far græde. Denne dag blev indledningen til nogle ekstra byrdefulde år for far, som stadig sad som byens borgmester. Foruden besættelsesmagten var der også hjemmetyskerne at tage sig i vare for — det gjaldt

at manøvrere klogt og smidigt. Alt som krigen udviklede sig, kunne hjemmetyskerne frygte regnskabets dag, hvor det gjaldt om ikke at have for meget skrevet i den „sorte bog". Dette blev udnyttet, da besættelsesmagten den 29. august 1943 havde taget 5 gode Haderslevborgere som gidsler (far skulle selv have været taget som nr. 6, men var tilfældigvis bortrejst) og anbragt dem på kasernen, da fik far hjemmetyskere til at udstede en garanti for de danske borgere, så disse blev løsladt. De få dage, de „sad", sørgede far for, at de fik den bedst tænkelige forplejning, og det ville vist have passet ham godt, om han havde fået lov til at se fangevogternes misundelige blikke. Besættelsesmagtens efterhånden noget vaklende moral blev også udnyttet, således var kommandanten på Koldinghus, Burfeind, ikke uimodtagelig for bestikkelse med en fin cigar, selv om den endogså hed Rothschild, og det var ikke få tjenester, der blev gjort de danske fanger på den måde. Selv om det var et alvorligt og farligt spil, har jeg aldrig hørt far give udtryk for frygt, og han fortsatte sin vanlige tilværelse; han gik alene til og fra kontoret på ret faste tidspunkter, han sad og arbejdede hver aften til langt ud på natten ved skrivebordet i stueetagen, dette stod således, at han havde et stort vindue umiddelbart til venstre for sig og et andet vindue 2 m bagved, så han kunne trods mørkelægning meget nemt være blevet skudt ned. At besættelsesmagten havde et godt øje til ham, kunne han ikke være i tvivl om; i en fra tyskerne opsnappet karakteristik af forskellige personer dateret 9. maj 1944 hedder det: „Bürgermeister Thulstrup: Im Hauptberuf Rechtsanwalt in Hadersleben, ca. 45 Jahre alt; ein Mann von sehr grossem Einfluss bis in die höchsten Stellen in den Ministerien in Kopenhagen. Ein glühender Däne, dem alles Deutsches und der Na-

tionalsozialismus erst recht zuwieder ist. In seinem ganzen Handeln lässt er sich von seiner antideutschen Einstellung leiten. Ein geschickter Verhandlungsgegner von grosser Bauernschläue". En gang må han have følt jorden brænde under sig, nemlig da professor Mogens Fog blev taget til fange, kort efter at han måtte have modtaget et brev omhandlende de specielle forhold i Sønderjylland; dette brev var forfattet af bl. a. amtslæge Lauritzen og far og skrevet på en af kontorets maskiner.

Som den 9. april var en sorgens dag, blev 4. maj en glædesstund for far som for alle os andre. Far havde i krigens år været modstandsbevægelsen behjælpelig med råd og midler, og den 4. maj om aftenen var huset fuldt af diskuterende mænd, modstandsbevægelsens ledere; morgendagens arbejde skulle tilrettelægges, man kunne jo frygte, at personligt nid og nag kunne forlede sønderjyderne til uværdig handling. For at forhindre dette blev der forfattet et opslag, som bl. a. indeholdt ordene: „Lad ingen nu begå handlinger, som vi alle senere skal skamme os over." Ud på natten bragte byens borgere dem et fakkeltog, en begivenhed, som det glædede far at mindes i årene fremover.

En af fars sidste planer som borgmester var omkørselsvejen vest om byen, den vakte kraftig modstand, og bl. a. derfor blev far ikke genvalgt i 1946. Han oplevede dog, at et andet bystyre vedtog planen og påbegyndte arbejdet, men han fik ikke det fuldførte arbejde at se; det ville sikkert have glædet ham at se, hvor smuk og hensigtsmæssig løsningen blev.

Man kunne spørge, hvad der var drivkraften i fars liv; jeg tror, det var glæden ved at skabe og få ting til at udvikle sig. Han var født med rige evner og stor styrke og var dertil flittig og pligtopfyldende. Skulle en

opgave udover det sædvanlige løses, kunne han godt lide at fabulere; men når der skulle handles, gik han yderst sagligt til værks. Der er således ikke tvivl hos mig om, at hans arbejde ikke blot var hans levebrød, men hans største interesse. Ferier spillede ikke nogen større rolle i hans liv, i hvert fald ikke den årrække, jeg kan erindre. Søndage og fritimer blev tilbragt med læsning, først og fremmest af aviser, danske som udenlandske, og dernæst af historiske bøger, navnlig den nyere og nyeste historie. Far var en stor beundrer af Winston Churchill. En fredsforstyrrer som radioen fik først forholdsvis sent indpas i hjemmet; gennem den fik mine forældre lejlighed til at dyrke deres fælles interesse, den klassiske musik, noget, der også fik betydning for os børn. Kom far til København de første år af min studietid, og var der opera på plakaten på Det kongelige Teater, så skulle vi foruden ud til den splendide middag også derhen.

Havde far da slet ingen fejl? Jo, han havde, og de var så iøjnefaldende, at folk, der kun kendte ham overfladisk, måske ikke altid bag disse fejl lagde mærke til hans gode sider.

Han var noget diktatorisk anlagt både på sin arbejdsplads og hjemme: når han havde tænkt sagerne igennem og fundet frem til en løsning, så måtte andre bøje sig! At det meget ofte viste sig, at han fik ret, svækkede ikke tendensen.

Havde han klaret en eller anden vanskelighed godt, var han næsten barnligt stolt, og alle, han kom nær, fik beretning derom. Han syntes også, at han havde klaret sig godt her i livet, og det lagde han ikke skjul på.

Endelig kunne han blive ganske utroligt vred; det var heldigvis sjældent, for det var meget ubehageligt, og det var uhyre vanskeligt at formilde ham.

I mine øjne var fars smukkeste egenskab hans trofasthed. Han huskede alle, barndomsvenner og venner fra senere stadier i livet, slægtens unge og slægtens gamle, vore tjenestepiger og hans kontorfolk og mange andre, og han forsøgte at følge dem på livets vej. Et par gange bød pligten ham at gå i rette med gamle venner, og jeg vil ønske, at de var klar over, med hvor tungt et hjerte han gik til værket!

Pludselig en vinterdag 1951 blev far ramt af en blodprop ved hjertet og blev så svækket, at han aldrig kom sig helt. For os, der oplevede det på nærmeste hold, var det smerteligt at følge, hvordan den svigtende hjertefunktion greb ind på næsten alle andre vigtige organers funktion. Mange ubehageligheder måtte far igennem, men han lod sig ikke knægte. Hans åndskraft var usvækket, og ved omlægning af arbejdet kunne han passe dette og endda påtage sig nye opgaver, såsom gå ind i direktionen af Haderslev Bank. Der var selvfølgelig længere imellem, at vi hørte arien: „Hvis De, hr. greve, har lyst til at danse!" — fars sang eller fløjt, når humøret var bedst; men vi hørte den da af og til. Han selv var vist den, der mindst havde ventet, at døden allerede skulle indhente ham kun 57 år gammel. For os andre var det nådigt for ham, at han fik lov til at dø, mens han endnu magtede sit arbejde. Det var ikke hans natur at resignere og at skulle tage imod; sangen ville være forstummet fra hans læber!

Søren Sørensen
1880-1935

Af landsretssagfører Kai Skovgaard-Sørensen, Nexø

Min far var sagfører i Nexø fra 1917 til sin død i 1935.

I 1948 nedsatte jeg mig som sagfører i byen.

En af mine første klienter var en ældre gårdejer, der bad mig ordne overdragelsen af gården til sin søn, idet han bemærkede, at min far jo havde skrevet, da han købte af sin far, og så føjede han til: „Sagfører Sørensen var en prægtig mand."

Sådan har jeg jævnlig krydset min fars spor — og glædet mig over, at det var et godt spor.

Mine egne erindringer om ham som sagfører er kun spredte; men i disse år, hvor jeg har virket i samme egn, med de samme klienter og samme slags sager, har den tanke tit meldt sig, hvordan far mon ville have optrådt, og hvordan han var som sagfører.

Opfordringen til at yde et bornholmsk bidrag til denne bog har derfor været en kærkommen anledning til at forsøge at samle de indtryk, jeg i årenes løb har fået, og til at grave glemte minder frem. Tid til kildestudier har der desværre ikke været, og det kan nævnes som et træk i et bornholmsk sagførerfirmas historie, at forretningens arkiv gik tabt under russernes bombardement af Nexø i „befrielsesdagene" i maj 1945.

Lad mig begynde med at skrive lidt om byen, som jeg

forestiller mig den, da den unge candidat Søren Sørensen gjorde sin entré i 1910.

Jeg vil nu for resten begynde lidt længere tilbage i tiden. Mit berømte bysbarn Martin Andersen-Nexø har i sin erindringsbog „Under åben Himmel" givet en beskrivelse af byen set med en fattig københavnerdrengs øjne. Det må vel have været omkring 1860—70. Husene havde kun én etage, og der var have til hvert hus. Borgerne var indflyttede bønder, der havde kohold, svin og høns; og de holdne folk havde som en selvfølge jord i byvangen. De førende borgere var storkøbmændene og rederne, der boede i lange stadselige bindingsværkshuse. Dem undte borgerne gerne alt, hvad de kunne skrabe til sig, mens man så skævt til embedsmændene, med by- og herredsfogeden i spidsen, der kom ovrefra, talte et fint sprog og fik stor løn for det unyttige arbejde med at regere byen.

Omkring århundredskiftet var byens ansigt dog væsentligt ændret. Der var bygget tørdok, oprettet dampskibsselskab, anlagt jernbane, stiftet sparekasse og bank og mange nye virksomheder. De driftige håndværksmestre gjorde sig stærkt gældende, og en af de ivrigste var min morfader, smedemester Skovgaard, der drev en betydelig smedeforretning, var formand for Håndværker- og Industriforeningen, medlem af byrådet og en førende kraft ved stiftelsen af banken, hvis første direktør han blev. Blandt hans efterladenskaber fandt jeg tykke protokoller, som side op og side ned var fyldt med skriveøvelser med stive kantede bogstaver. Foruden al anden modstand han måtte overvinde, måtte han også betvinge smedenæven til at behandle et så spinkelt redskab som pennen.

Medens storkøbmændene og rederne som nævnt boede

i lange énetageshuse, byggede håndværkerne, der nu kom til, i højden med værksted eller butik i stuen og beboelse på 1ste sal.

Til denne driftige by kom altså i 1910 den unge candidat Søren Sørensen med sin grønne skibskiste, sin storternede sixpence, sit kække overskæg og høj flip og blev indlogeret hos kgl. klasselotterikollektrice frk. Skrydstrup i et gammelt hus på havnen.

Candidaten stammede fra Outrup ved Varde; var student fra Ribe Kathedralskole, regensianer og cand. jur. fra 1909. Da han skulle påbegynde sine studier, stillede hans fader, en stout vestjydsk landkøbmand, som den eneste betingelse, at han ikke måtte læse til procurator. Far begyndte da også på det medicinske studium, men gik efter et års forløb over til juraen.

Efter et års tid som sagfører-fuldmægtig i Jylland tiltrådte far stillingen i Nexø som fuldmægtig hos by- og herredsfoged Boas, departementschefens fader.

En stak gamle, brune og afblegede fotografier fra denne tid viser den altid meget velklædte fuldmægtig Sørensen i festlige lag, på udflugter på cykle eller i charabanc i omegnens herlige natur, til klipperne i nord, klitterne i syd eller skovene mod vest. Eller til søs i en sejlbåd, som han havde sammen med et par venner.

I 1916 blev far gift med bankdirektør Skovgaards lattermilde datter Olga, og de flyttede ind i en rummelig lejlighed på 1. sal i ejendommen Torvegade nr. 1, hvor far, der i 1917 fik bestalling som underretssagfører, indrettede sagførerkontor og kæmnerkontor, idet han i de første år, indtil 1919, tillige var kæmner og byrådssekretær.

Nu fulgte en række lykkelige år med fremgang i sagførervirksomheden og samvær med jævnaldrende og lige-

stillede ægtepar, som i disse år stiftede hjem i byen og omgikkes fortroligt, men ikke formløst, og stiftede venskaber, der holdt livet ud.

Vennerne benævntes oftest ved deres stilling; der var jo i den lille by kun én af hver slags. Det var: doktorens, apotekerens, sparekassens, Kannikegaards (gårdens navn), tandlægens, dyrlægens og stationsforstanderen (han var ungkarl).

Middagsselskaberne var strålende højdepunkter. Sådan står de i alt fald i min erindring. Og de hvidhårede herrer og damer, som jeg nu af og til drøfter den svundne tid med, får endnu glans i øjnene, når disse selskaber mindes, og siger ligesom jeg: Den gang forstod man at feste.

Familien mærkede i disse år næppe meget til sagførervirksomheden. Den skaffede de midler, der skulle til til et roligt, ubekymret liv. Jeg mindes ikke, at kontorets sager blev drøftet mellem mine forældre.

På ét punkt indvirkede gerningen dog på familielivet: husfaderen kom meget ofte for sent til måltiderne, fordi retsmøderne trak ud, eller fordi han ikke, som sin langt mindre elskværdige søn, var den, der afviste folk, når de standsede ham på gaden for at drøfte en sag.

Det eneste jeg mindes, som kunne få far til at fravige den elskværdige tone, var telefonopringninger om aftenen fra folk, der lige så godt kunne have ringet i kontortiden. Et fænomen, som de fleste provinssagførere vist vil nikke genkendende til. Man burde i virkeligheden konsekvent nægte sig hjemme.

Aftenarbejde var der jo i forvejen nok af. Først på dette tidspunkt er der som regel mulighed for at koncentrere sig om de vanskeligere sager. Og som det vel er tilfældet for de fleste i vor profession, måtte far mange aftener gå i gang med arbejdet igen, når aftensmaden,

aftenavisen og pressens radioavis var fordøjet; sidstnævnte blev som regel påhørt med lukkede øjne og lydelig vejrtrækning. Det almindelige aftenarbejde udførte far som regel nede på kontoret, medens han arbejdede ved skrivebordet i herreværelset med de kollegiale klagesager, han som medlem af kredsbestyrelsen for 2. sagførerkreds modtog til gennemlæsning inden påkendelsen.

Også søndagene måtte undertiden inddrages til arbejdet, men som regel dog kun til en ganske bestemt slags, nemlig salg af sommerhusgrunde på Balka Strand, 3—4 km syd for byen. Far var deltager i et konsortium på 5 interessenter, der ejede stranden og det herlige naturområde bag Balkabugten. De havde i sin tid købt det for at forhindre, at det blev erhvervet af tysk kapital og afspærret for Nexøboerne, der benyttede badestranden meget. Der blev pålagt arealet servitutbestemmelser, der skulle sikre en ensartet og pæn bebyggelse og hindre salg til udlændinge, og selve stranden og klitterne blev holdt fri for udstykning. Servitutbestemmelserne viste sig dog desværre ikke effektive nok, eller blev i alt fald ikke håndhævet, og en del af området er nu blevet skæmmet ved for tæt og uskøn bebyggelse.

Men dengang foregik der kun et meget beskedent og spredt salg af grunde; og far var meget glad for turene rundt i terrænet med liebhavere, selvom disse oftest meldte sig søndag formiddag.

Nu 30 år senere traver hans søn rundt i det store og skønne område omkring Dueodde og forsøger at holde lidt igen på fredningsfolkenes skrappe fremfærd mod lodsejernes rettigheder og salgsmuligheder; men kan dog samtidig ikke lade være med at glæde sig over, at det dér synes at lykkes at bevare de landskabelige skønhedsværdier.

Min far og hans medinteressenter solgte de herlige grunde på Balka Strand for 10 øre pr. m². Tænk hvor var vi blevet rige, hvis de havde gemt dem til idag!

Det daglige arbejde på fars kontor har først og fremmest bestået i dokumentskrivning, skøder og pantebreve.

Retskredsen omfattede foruden selve Nexø købstæderne Aakirkeby og Svaneke, fiskerlejerne Gudhjem, Listed, Aarsdale m. fl., samt 8 sognekommuner, hvoraf nogle med ret store stationsbyer. Der var 3 sagførere i retskredsen, og i en del af perioden den privatpraktiserende dommerfuldmægtig.

De benificerede sager, straffesager, ægteskabssager og fri-processager har også lagt beslag på en betydelig del af fars tid; men næppe indtægtsmæssigt betydet så meget. Fra retternes side har man jo fra gammel tid været tilbøjelig til at opfatte dette arbejde som en slags hobby eller æreshverv for sagførere, som der kun skulle ydes et symbolsk vederlag for.

Af store sager har der næppe været mange, og jeg har i alt fald kun erindring om én, som til gengæld beskæftigede min fantasi meget, mens den stod på. Det var sagen om „Egebymordet". En avlsbruger, d.v.s. det man i det øvrige land kalder en mindre gårdejer, der boede på de magre jorder ved Højlyngen, havde skudt sin nabo, en maler, som i årevis havde drillet og tirret ham. Han nægtede sig skyldig i overlagt drab, og sagen kom for nævninge. Det blev den første nævningesag på Bornholm, og den optog sindene og de lokale blades spalter meget. Far blev beskikket som forsvarer, og den dengang kendte og frygtede statsadvokat Thomsen blev anklager. Tiltalte hævdede, at det ikke var hans hensigt at ramme maleren, men at han kun ville skyde „efter ham", og der var under sagens behandling en indgående disput om forståelsen af

dette udtryk „at skyde efter ham" og om en særlig bornholmsk betydning af udtrykket. Far var også inde på, at solens stilling det pågældende tidspunkt var til hinder for, at tiltalte kunne tage egentlig sigte på maleren. Jeg henfaldt til mange drømmerier om fars og mit detektivarbejde i sagen, som skulle føre til en overraskende og hæderfuld frifindelse. Virkeligheden blev dog en anden, tiltalte blev fundet skyldig.

Jeg kunne desværre ikke overvære retsmøderne, men fik referater derfra af min mor, der sammen med andre Nexødamer tog til nævningetinget i Rønne hver dag, mens sagen stod på. Jeg fik refereret, hvorledes vores nye, noget særprægede dommer, der havde ledet forundersøgelsesretsmøderne, og som tilhører overværede nævningesagen, bag sit sorte fuldskæg hvæsede: „Han skal hænges, han skal hænges!"

Far procederede i lånt kappe, og da han ikke var ret stor, måtte kappen hæftes op med sikkerhedsnåle. Under et oratorisk højdepunkt i defensoratet gik en af nålene op, da far slog ud med armen, og det lange ærme fløj ud over hånden og vinkede forfløjent til de høje dommere.

Ifølge avisreferaterne aftvang far dog „almindelig respekt ved sit defensorat for tiltalte". Og i alt fald var nævningernes tillid til ham så stor, at ordføreren om aftenen ringede far op for at få lidt vejledning, hvilket far dog som den pæne mand han var måtte afvise.

Som et eksempel på den specielle bornholmske humor kan i denne forbindelse nævnes, at Egeby i mange år derefter blev kaldt stedet, „hvor malerne ikke er fredede".

Om den nys nævnte dommer med det sorte fuldskæg gik der mange fortællinger, som gav et noget ejendommeligt indtryk af retstilstanden i Nexø i de år, han be-

klædte dette høje og for befolkningen så betydningsfulde embede. Foruden mordere mente han også, at bilister burde hænges, og selv om han i sine domme ikke gik så vidt, led de vist gennemgående en ilde medfart i retten i Nexø. Retten havde bitingsted i Svaneke, og dommeren måtte nødtvunget lade sig befordre didhen i automobil; men chaufføren havde strenge pålæg om ikke at køre hurtigere end 15 km/t.; og vé den sagfører, der tillod sig at overhale. Det vil forstås, at kortegen af biler på vej til rettens pleje i Svaneke nærmest antog udseende af begravelsesoptog. Det var en tid med skærmydsler i retten mellem dommeren og „mahogniskrankebanditterne", som han kaldte sagførerne, underfundige stikpiller, udvisning af en kvindelig protokolfører, der ikke kunne holde masken, klager til landsret og justitsministerium o.s.v. Far var dog ikke indblandet i denne strid; og jeg kan huske, at vort hjem nød dommerens tillid, idet han to gange aflagde det besøg, den ene gang for at slå op i Salmonsens Konversationsleksikon og den anden gang for at høre en udsendelse i radioen.

Min ilddåb i retssalene fik jeg forøvrigt som 10-årig hos denne dommer. Jeg var kørt med far til Svaneke til ordinær retsdag, og da jeg var blevet træt af at trave rundt i denne by, der senere af Olaf Høst blev karakteriseret som Nordeuropas smukkeste, gled jeg stilfærdigt ind i retssalen og satte mig på en bænk ved siden af dommerens chauffør. Dommeren afbrød straks retshandlingen, der bestod i fars fremlæggelse af incassostævninger, og forespurgte, om jeg var 18 år. Da dette blev besvaret benægtende, anmodede den høje dommer mig under henvisning til retsplejelovens § 32 om at forlade retslokalet.

Denne dommers forgænger, dommer Rosenmeier, der

havde afløst Boas, var en helt anden type, en mager og myndig mand med en efter min erindring nærmest lammende autoritet.

I Rosenmeiers tid kom jeg ofte på besøg i den store dommerbolig og har fra den tid en vag erindring om, at der på loftet var fuldt af ældre kvindelige slægtninge i sorte kjoler, der sad og baldyrede i hver sit aftægtsværelse, og som trakterede dommerens rødhårede søn og mig med syrlige bolsjer, når vi aflagde visitter hos dem.

De senere dommere i Nexø har også været af sådan karat, at den mistanke, som i den sortskæggedes tid bredte sig i befolkningen, at Nexø blev anvendt som forvisningssted for umulige embedsmænd, atter forsvandt.

En ægteskabssag, eller rettere dens eftervirkninger, fik dog langt større betydning for mit barndomsliv end Egebymordet. Det var trommeslagerens skilsmisse. Far havde været sagfører for trommeslagerinden og derved for livstid pådraget sig trommeslagerens had. Det var særlig ubehageligt, fordi trommeslageren, når han ikke rørte trommen, fungerede som vinduespudser på torvet og fra sin stige sendte lynende øjekast mod sagfører Sørensen og hans familie, fremhvislende forblommede trusler. Far var ganske ligeglad, men jeg gik i en stadig frygt for, hvad manden kunne finde på. Overfor sparekassens personale udtalte trommeslageren en dag under pudsningen, da far gik forbi: „Ja, sagfører Sørensen er en fin mand — i det ydre!"

Det var i det hele taget ikke så let at være sagførersøn i den lille by, og jeg var sikkert også noget sart af mig.

Jeg havde uheldigvis fået den skæbne at være eneste repræsentant for „de fine" i min årgang i skolen. Det

medførte mange stiklerier, og jeg følte det som en skam, at min far var „rig".

Når jeg var med en kammerat hjemme, var forældrene ofte generende høflige og hentydede til, at *de* jo ikke havde råd til at lade deres søn gå i biografen eller få så fint tøj osv.

Apropos biografen. Far havde fået et salærtilgodehavende hos biografdirektøren, der foreslog, at vi „spiste" det op ved biografbesøg. Jeg tog fat med god appetit og tilbragte nu hver aften i behageligt selskab med Fy og Bi, Tom Mix eller Chaplin med ledsagende klavermusik og i selskab med en stør voksende vennekreds. Far blev noget overrasket, da biografdirektøren en dag diskret meddelte, at nu var det ham, der var kreditor.

Far havde en stor rød Parker-fyldepen, der desværre ikke var en af den slags, som Axel H. Pedersen[1]) anbefaler, og som kun kan skrive til vitterlighed. Det var dengang ikke ualmindeligt, at sagførerne påtog sig kautionsforpligtelser for deres klienter, og min gamle chef, højesteretssagfører N. H. Bache, der også på dette punkt var en foregangsmand, havde allerede i U. f. R. i 1908 og 1913 advaret herimod, men vist desværre uden større virkning. I 1933 var det stadig meget udbredt i provinsen[2]), at sagførerne kautionerede for klienterne, og denne uskik havde far fulgt. I begyndelsen af trediverne gik det galt, og far måtte som kautionist indfri et lån og overtage en gård på noget klippefyldt jord i udkanten af Almindingen, sætte besætning på og drive den ved bestyrer. En dag ringede sognets sandemand (sognefoged) og fortalte, at bestyreren havde slagtet besætningen og

---

1) „Indledningen til Sagførergerningen" I s. 288.

2) Overretssagfører V. Frandsen, Sagførerbladet 1933 s. 124.

kørte rundt og solgte kødet. Så stod gården atter en tid tom og afklædt og var et smukt, men alligevel trist mål for vore søndagsture.

Far led et ikke helt lille tab på denne gård og de dermed sammenhængende handler, og da samtidig landbrugskrisen medførte, at landmændene, som jo udgjorde størstedelen af klientellet, havde meget vanskeligt ved at betale deres regninger, kom også vi til at mærke de dårlige tider.

Samtidig var arbejdspresset meget stort, og far var i disse år utvivlsomt godt igang med at slide sig ihjel. Fra familiens og venners side pressedes der på for at få en fuldmægtig til forretningen, men far vægrede sig længe, dels under henvisning til dårlige erfaringer fra den forrige fuldmægtig og dels under henvisning til, at han ikke havde råd. Helbredet blev stadig ringere; og der kom langvarige ophold i København med behandling på Finsensinstituttet. Omsider blev der antaget en ung exam. jur. fra det sidste hold „danske jurister", og han kom efter kort tids ansættelse til på egen hånd at passe forretningen, da far nu var for syg til at kunne gå på kontoret.

Den følgende sommer døde far i vort sommerhus på Balka Strand.

Nekrologer er vel ikke i almindelighed de bedste sandhedskilder, men følgende linier, skrevet af redaktøren for Bornholms Avis, som havde haft et nært samarbejde med far i avisens bestyrelse, forekommer i alt fald mig så ægte og så overensstemmende med udtalelser, der i de forløbne år er faldet overfor mig fra de ellers så rosekarrige bornholmere, at jeg vil lade dem slutte disse erindringer om min far:

„Vi lærte ham at kende som en personlig elskværdig

mand, en dygtig og intelligent personlighed, en mand, hos hvem man altid traf forstående imødekommenhed, hvis et eller andet emne skulle drøftes. Og som vi har lært ham at kende, sådan har også alle de andre, med hvem han kom i berøring, hans store klientel, kollegerne, politiets og rettens folk og andre truffet sagfører Sørensen, der var en human og retsindig jurist, en *god* sagfører."

Niels Svendsen
1858-1925

Af borgmester, sagfører Knud Svendsen, Ringsted

Min far, sagfører Niels Svendsen, blev født i Nordby på Fanø i 1858 som søn af sejlskibsfører Mathias Svendsen, hvis far hed Svend Svarrer og var færgemand på Fanø.

Min farfar sejlede for et rederi, der var hjemmehørende i Helsingør. Han gik ned med sit skib ved Scilly-øerne, og hele mandskabet druknede, heriblandt også kaptajn og styrmand, der var kaptajnens svigersøn.

Far gik i skole i Nordby, en udmærket skole, hvor der navnlig blev lagt vægt på dansk og regning. Han fik præliminæreksamen og efter denne ansættelse på dommerkontoret i Varde.

Efter nogle år dér rejste han til København som kontorist på et sagførerkontor og begyndte ret hurtigt at studere jura. Han tog dansk juridisk eksamen og efter fuldmægtigtiden bestalling som underretssagfører. Derefter bestemte han sig til at tage juridisk embedseksamen, fik studentereksamen og fortsatte med de juridiske studier, men nåede aldrig at få embedseksamen.

Far deltog meget i Studentersamfundets arbejde og var i 1885 med Studentersamfundet på en fællesrejse til Ringsted efter indbydelse fra egnens radikale bønder. Denne rejse blev foretaget til gengæld, fordi en del af bønderne

havde været indbudt til Studentersamfundet. Det er sagt mig, at far derefter blev hentet til Ringsted for at holde foredrag ved et møde, og dette resulterede i, at bondebefolkningen rettede henvendelse til ham om at nedsætte sig i Ringsted, da man trængte til at få en venstreorienteret sagfører til byen.

Det var jo i de år, da der var stærkt politisk røre i anledning af provisorielovene, og man savnede en sagfører til at bistå de ansete bønder, som stadig måtte vandre i fængsel på grund af modstand mod de provisoriske love.

Far nedsatte sig derfor i Ringsted i oktober 1885 og giftede sig kort efter. Min mor var også skipperbarn, men fra Rømø, hvorfra familien efter 1864, da Rømø blev tysk, var flyttet til København.

Den omstændighed, at der fra egnens befolkning blev sendt bud efter far, bevirkede, at han hurtigt kom i god kontakt med befolkningen, og det var et godt grundlag for den sagførervirksomhed, han startede, og som hurtigt udviklede sig til at være den største, ikke alene i Ringsted, men i Midt- og Vestsjælland.

I Sorø havde forholdene været noget lignende som i Ringsted, og da man også dér gerne ville have en venstreorienteret sagfører, startede far sammen med sagfører Bendtsen, Slagelse, et filialkontor i Sorø, hvor de antog en ung kontorist ved navn Jørgen Ehlers som kontorbestyrer. Bendtsen og far cyklede hver en gang om ugen til Sorø og skabte derved grundlaget for en anden betydelig sagførervirksomhed, som Jørgen Ehlers overtog, efter at han havde fået eksamen og bestalling, og som senere H. C. Langkjær overtog.

Der var i Ringsted kun ét pengeinstitut, nemlig den meget konservativt ledede Ringsted Sparekasse, og der

viste sig hurtigt trang til en bank, en trang, som far i høj grad følte, efterhånden som hans sagførervirksomhed udviklede sig. Han startede derfor i 1890 Ringsted Bank. Denne blev meget hurtigt byens og egnens bank, hvilket navnlig skyldtes, at den fik et bankråd, bestående af 24 medlemmer, hvoraf de 12 skal være bosiddende i byen og de 12 på landet. Man havde held til som medlemmer af dette bankråd at få byens og egnens dygtige og fremstående mænd repræsenteret i bankrådet.

Banken startede naturligvis småt, og man måtte holde udgifterne nede. Derfor kunne man ikke straks antage en bankuddannet mand som leder. Far blev derfor direktør samtidig med, at han drev sagførerforretningen, og han vedblev at være direktør indtil 1908. Mange provinsbanker blev startet på samme måde, som i virkeligheden virkede godt, men efterhånden viste der sig også svagheder ved ordningen.

I 1908 satte nogle mindre venlige inden for bankens ledelse rygter i gang. Det var samtidig med Alberti-katastrofen. Der blev talt om, at far havde misbrugt sin stilling som direktør. Han tog straks konsekvensen og trådte tilbage som direktør. Det viste sig ved den foretagne undersøgelse, at alt var i orden. Bankens forhold var sunde og gode, og der havde ikke været tale om misbrug af stillingen. Men kampagnen imod ham og stridighederne, som varede i 6—7 år, tog meget på far, og han overvandt det egentlig først, efter at banken i 1915 havde fået en helt ny ledelse, idet den tidligere direktør Laursen blev direktør i Hellerup Bank, og Ringsted Bank fik to nye direktører, Graversen — som i mange år havde været medarbejder i sagførerforretningen og senere blev borgmester — og den bankuddannede Valdorf-Hansen.

Mens far endnu var direktør i banken, gjorde Land-

mandsbanken forsøg på at overtage Ringsted Sparekasse og gøre den til en filial.

Direktør Harhoff i Landmandsbanken, der var søn af konferensråd Harhoff, som i ca. 60 år var borgmester og byfoged i Ringsted, var formand for sparekassens tilsynsråd, og proprietær Schack Eyber, Hømgården, var medlem af tilsynsrådet og desuden landbrugskyndig kommitteret i Landmandsbanken.

Disse to indledede forhandlinger om, at Landmandsbanken skulle overtage sparekassen, og forhandlingerne var vistnok meget langt fremme.

Far og den øvrige ledelse i banken ville gerne bevare sparekassen som et lokalt pengeinstitut og ønskede navnlig ikke at få en filial af Landmandsbanken til byen.

Ringsted Bank startede derfor *Ringsted ny Sparekasse*. Der blev lejet lokaler, antaget direktør og vedtaget love, men den nye sparekasse kom aldrig i virksomhed.

Planen om overtagelse af den gamle sparekasse blev opgivet på grund af den hurtige og energiske reaktion.

Den gamle sparekasse fortsatte som lokalt pengeinstitut. Den har haft megen fremgang siden og drives fuldt moderne.

Blandt fars gode venner i landbefolkningen fra de første år kan jeg nævne gårdejer Peter Andersen, Jystrup, der var folketingsmand, først for Ringsted kredsen og senere for Skælskør kredsen, gårdejer Peter Jensen, Estrup, der var en af de ivrigste modstandere af provisorierne, den senere landbrugsminister Ole Hansen, Bringstrup, gårdejer Jens Sørensen, Tvindelstrup, far til Søren Jensen Hyldegård, og gårdejer Jens Peter Jensen, Valsømagle. Far havde megen forbindelse med de pågældende, og venskabet blev overført til deres børn, som vi

brødre var venner med. I det hele havde vor familie i mange år nærmere tilknytning til landbefolkningen end til byen.

I det første par år boede mine forældre i en lejlighed i Nørregade, men flyttede derefter til den gamle amtstuegård, som stadig ligger ved indkørslen til byen ad hovedvejen fra Sorø. Denne ejendom blev købt af en hjemvendt velhavende dansk-amerikaner, Alfred Mortensen (*„Amerikaneren"*).

I 1898 flyttede familien til den nyopførte ejendom *Børsen* på torvet, som blev bygget af Alfred Mortensen, murermester Julius Johansen og far i forening. Dér blev familien boende, indtil mine forældre i 1916 flyttede til *Kjærup*, som far i mellemtiden havde købt, og hvor mine forældre havde 10 dejlige år indtil fars død i december 1925. *Kjærup* er en gård på knapt 500 tdr. land, som ligger 3—4 km fra Ringsted, et pragtfuldt sted at tilbringe sine sidste år.

Far deltog i temmelig meget byggeri i Ringsted. Der blev i begyndelsen af halvfemserne bygget ikke så få større ejendomme i Ringsted, og en del af disse tilhørte Ringsted Ejendomskompagni, der var et aktieselskab, og hvori far var aktionær, bl. a. sammen med sagfører Langkjærs far, murermester Langkjær, Sorø.

Far var i sine unge dage et friluftsmenneske, bl. a. gik han meget på jagt. Mens han boede i Nørregade, gik han på jagt med en af de andre beboere i den pågældende ejendom, ligkistesnedker Jens Pedersen. Jens Pedersen havde købt en gammel dagvogn, der havde kørt på ruten mellem Ringsted og Næstved. Den havde han

anbragt ved enden af Haraldsted sø som jagthytte, således at man skulle overnatte i hytten og gå tidligt på andejagt. Det var ikke rigtig noget for far, som frøs, men Jens Pedersens eneste kommentar hertil var: „Det er en dårlig karl, som ikke kan sove sig svedt."

Ringsted Sparekasse havde omkr. 1900 en nødlidende prioritet på 11.000 kr. i en landejendom på ca. 50 tdr. land, beliggende i Benløse med lang facade mod Haraldsted sø. Sammen med to landmænd garanterede far sparekassen for prioriteten mod, at den måtte blive indestående i en hovedparcel på 25 tdr. land med nye bygninger. De gamle var faldefærdige. En del af arealet blev solgt til naboer og en parcel til Kjærehave Husmandsskole. Tilbage var 5 tdr. land, som de pågældende havde tænkt sig at kunne sælge som sommergrunde, men det var ikke aktuelt dengang. Resultatet blev, at far beholdt de 5 tdr. land, som han beplantede i 1903 og hvorpå han opførte et sommerhus, som egentlig kun skulle have været et træskur, men som endte med at blive et grundmuret hus med kælder, en stor stue og 3 soveværelser. Huset kostede den „kolossale" sum 3.600 kr. Mine forældre og vi 5 brødre boede mindst 3 måneder hver sommer i huset — der ligger lige ned til Haraldsted sø —, indtil Kjærup blev købt, og siden den tid har jeg og min familie hvert år haft et dejligt sommerophold i huset.

Når far købte Kjærup, var det ikke alene, fordi han gerne ville på landet at bo, men også og måske navnlig fordi han havde meget stor interesse i landbrug. Denne interesse havde bevirket, at han allerede i 1901—02 havde købt Bjernedegården, som han selv drev ved bestyrer, indtil han i 1924 solgte den til Wedellsborg Gods,

som brugte gården som erstatningsjord i anledning af lensafløsningen, således at man ikke behøvede at aflevere jord fra selve Wedellsborg.

Bjernedegård var i en ret dårlig forfatning, da far købte den, men den blev drevet meget stærkt frem. Der blev bygget stort svinehus, og gården blev anerkendt som svineforsøgsstation.

Også rent landbrugsmæssigt blev gården drevet godt, således at far ved afleveringen til jordlovsudvalget fik en ekstra pris pr. td. land som præmiering for god bonitet.

Far vedblev at følge den radikale fløj af det gamle venstre-reformparti, og ved sprængningen af partiet i 1905 fulgte han Zahles radikale fløj. Han og Zahle, der jo var valgt i Ringsted-kredsen, var nære venner, og jeg husker, at de ofte, når Zahle var i Ringsted, havde lange samtaler. Mor kaldte det, at „de regerede Danmark".

Der kom også bud efter far som byrådsmedlem. Han sad ikke i byrådet så mange år, men jeg har indtryk af, at han gik meget op i byrådsarbejdet.

Det var i høj grad skolearbejdet, han interesserede sig for. Det var ham, der gik ind for, at den gamle skole skulle udvides som pavillon-skole, som netop dengang var blevet moderne.

Efter at han var gået ud af byrådet, vedblev han at være formand for skolekommissionen i adskillige år.

Han var også i andre henseender indstillet på at drage fordel af nye fremskridt. Da ejendommen „Børsen" blev bygget i 1897—98, blev der installeret centralvarme og elektrisk lys fra eget værk, og under hans byrådsarbejde var der megen uenighed om, hvorvidt gasværket skulle udvides, eller man skulle bygge elektricitetsværk.

Far stred hårdt for elektriciteten, som han absolut

mente måtte være den rigtige form for udvidelse af byens værker, men han mødte megen modstand. Det endte imidlertid med, at elektriciteten sejrede.

Også efter at far gik ud af byrådet, bevarede han stor interesse for Ringsted by. Indtil det i 1917 lykkedes kommunen at købe Ringsted kloster, lå byen meget indeklemt, idet navnlig arealerne mellem det nuværende bycentrum og jernbanen hørte under familiegodset Ringsted kloster. Klostret måtte ikke frasælge fast ejendom uden at indbetale en trediedel af købesummen til Sct. Hans Hospital, men det lykkedes at få ændret reglerne, således at der frit kunne sælges, mod at der én gang for alle blev indbetalt 300.000 kr. til Sct. Hans Hospital.

Derefter blev alt bøndergodset solgt, væsentligt til de brugere, der havde ejendommene i fæste, og Ringsted by købte hovedgården Ringsted kloster med 800 tdr. land og fik derved rådighed over store arealer syd og vest for byen.

Far deltog i forhandlingerne både om bøndergodsets salg og kommunens køb.

Da Ringsted by ved købet af Ringsted kloster fik rådighed over klosterhaven, som gik helt ind til Sct. Bendts Kirke, var der mulighed for at omdanne haven til park, der når helt ind til byens centrum.

Sct. Bendts Kirke var ud mod torvet dækket af en husrække, som var meget lidt køn, og som helt skjulte udsigten til kirken. Det var naturligt i forbindelse med, at klosterhaven blev udlagt som park, at få frilagt Sct. Bendts Kirke.

Den daværende sognepræst, pastor Lind, borgmester Graversen og far nedsatte sig selv som en komité til kirkens frilæggelse.

De indsamlede personligt 35.000 kr. og købte den største af ejendommene, „Central", der tilhørte Ringsted Ejendomskompagni, som far var deltager i, for 150.000 kr. — en billig pris — og det lykkedes på finansloven at få bevilget 15.000 kr. årligt i 5 år til frilæggelsen. Ejendommen kunne efter disse udbetalinger hurtigt blive nedskrevet. Det endte med, at der var et par hundrede tusinde kroner i kassen, efter at prioriteterne var udbetalt. Derefter købte komiteen yderligere en ejendom for 58.000 kr., og der var så kun det gamle rådhus med arresthuset, som lå umiddelbart op til kirken, tilbage.

Desværre oplevede ingen af de tre at se resultatet af deres fremsyn og dygtige arbejde for frilæggelsen. Men andre trådte til, og den nye komité henvendte sig omkr. 1930 til byrådet, som fik stillet såvel ejendomme som kassebeholdning til rådighed.

Bygningerne blev hurtigt nedrevet, idet de ikke så få forretninger og beboere, der var i ejendommene, i mellemtiden havde mulighed for at flytte til nybyggede ejendomme, i det væsentlige opført på den indlemmede klosterjord.

Det gamle rådhus blev nedrevet og nyt rådhus opført og taget i brug i 1937.

Frilæggelsen af Sct. Bendts Kirke var dermed helt afsluttet, og Ringsted bycentrum havde dermed fået helt andet udseende med et grønt område helt ind til torvet.

Omkring århundredskiftet kom de første love om oprettelse af statshusmandsbrug.

Far bistod den daværende ejer af Adamshøj gods med udstykning og frasalg af en del til godset hørende huse og skaffede køberne statslån.

Det viste sig imidlertid, at far havde andre uvenner

end dem, der satte rygter i gang vedrørende banken. Der fremkom i det konservative hovedstadsblad „Vort Land" en anonym artikel med stor overskrift: *Svindel med statshuse — kong Niels i klemme.*

Det er rigtigt nok, at far ved enkelte lejligheder var kaldt kong Niels, men det var ikke et almindeligt brugt navn. Det svarede til, at birkefuldmægtig Alfred Jensen i Sorø, der som praktiserende fuldmægtig havde den største dokumentforretning, kaldtes „Den hvide Zar". Men jeg tror egentlig, at navnet lige så meget var en anerkendelse som et øgenavn.

Den pågældende artikel i „Vort Land" fremstillede imidlertid forholdene som virkelig svindel og brugte ikke navnet som en anerkendelse. Forholdet var vistnok det, at en af de købere, der skulle overtage et hus fra „Adamshøj", var for ung — man skulle være 25 år — hvorfor faderen overtog huset og senere overdrog det til sønnen, da denne var blevet gammel nok.

Artiklen vakte megen røre, og far reagerede kraftigt. Det lykkedes at få oplyst, hvem der havde skrevet artiklen, idet en pressemand fra Ringsted, der havde sin gang på „Vort Land", havde set koncepten og var blevet klar over, at det var den daværende dommer i Ringsted, Karl Jürgens, der var forfatteren.

Den gang var dommeren både byfoged, herredsfoged og birkedommer, d.v.s. både dommer og politimester, men han var også borgmester, så han havde adgang til på flere måder at støde sammen med far, der den gang var byrådsmedlem.

Far anlagde injuriesag, og det var en meget flov historie, at den stedlige dommer fik en alvorlig dom for injurier mod en af byens sagførere.

Blandt de fuldmægtige, der var i sagførerforretningen,

medens far havde den, kan jeg først nævne Dambæk, som senere kom til Præstø, og Hans Glud, der tillige var journalist og efter nogle års fuldmægtigtid blev redaktør først af Ringsted Folketidende og derefter af Venstres Folkeblad i Ringsted. Han blev i 1901 dommer på Samsø, hvilket formentlig har stået i forbindelse med systemskiftet. Det kan jo ikke have været normalt, at en redaktør, som tidligere har været sagførerfuldmægtig, uden yderligere uddannelse bliver udnævnt til birkedommer.

Efter Glud kom G. Graversen, der senere blev kompagnon, og som i årene indtil 1915 gjorde en meget væsentlig indsats i sagførerforretningen. Han blev i 1915 bankdirektør og året efter borgmester.

I 1902—03 kom Christian Bierbum som fuldmægtig i firmaet. Han nedsatte sig nogle år senere i Holbæk og blev gift med min fars søster, der havde været kasserer i sagførerforretningen, siden hun var en ganske ung pige.

I Holbæk fandtes der dengang ingen selvstændig bank. Foruden sparekasserne var der kun en filial af Landmandsbanken. Det gik dér som i Ringsted, at man savnede en selvstændig bank, og far startede derfor sammen med Bierbum Holbæk Bank. Det skete efter samme system som stiftelsen af Ringsted Bank. Bierbum blev direktør samtidig med, at han i nogle år fortsatte som sagfører. Han opgav imidlertid sagførerforretningen og var alene bankdirektør indtil sin død.

Når jeg skal fortælle om min far som sagfører, burde jeg naturligvis også kunne sige mere, end jeg gør, om hans egentlige virksomhed som sagfører. Det er imidlertid ikke så let for mig. Den væsentlige del af fars tid som sagfører var, medens jeg var dreng. Senere var hans

interesse i så høj grad optaget af forhold uden for den egentlige forretning, landbrug, bankvæsen og andre offentlige anliggender, og han havde dygtige medhjælpere, således at han for en stor del fulgte forretningen i de større linier, men han fulgte stadig væk nøje med i forretningen. Jeg kom hjem som fuldmægtig i 1915, og efter den tid overlod han det væsentlige sagførerarbejde til min bror og mig og overdrog os forretningen i 1918, da vi fik bestalling, og da han var 60 år gammel. Han nød imidlertid stor agtelse som sagfører, og der var vedblivende mange af hans gamle klienter, som stadig søgte ham og traf nærmere aftaler om møder.

Der er ingen tvivl om, at hans virksomhed som sagfører har haft stor betydning for mange mennesker. Det er sket mangfoldige gange og sker endnu, at gamle folk kommer til mig og udtaler sig rosende om fars virksomhed og udtaler taknemmelighed over for ham. Der er mange, der har sagt, at hvis far ikke i sin tid havde hjulpet dem, ville de aldrig have fået egen ejendom eller opnået den position, som de nu havde. Han var stærk modstander af retssager, og det er ofte hændt, at han, når det trak op til en retssag, har kaldt parterne sammen og gjort sin store indflydelse gældende for at få en overenskomst i stand.

Et specielt forhold vil jeg gerne nævne.

Ejeren af et af de større godser her på Sjælland, men ikke i Ringsteds opland, var — vistnok lige efter den første verdenskrig — i økonomiske vanskeligheder. Han var under administration, indsat af en af hovedbankerne ved optagelse af et banklån. Det var ham meget ubehageligt, foruden at det kostede ret mange penge. Han henvendte sig til far, selv om han ikke før havde været klient, for at søge hjælp til en ordning. Ejendommen blev

besigtiget, og forholdene nøje undersøgt. Det lykkedes at skaffe godsejeren et midlertidigt lån i Ringsted Bank til udløsning af hovedbanken, og det nye lån skulle indfries ved salg af en del bøndergods. Salgene blev ordnet ret hurtigt, og lånet kunne indfries i forbindelse med prioritering for køberne af bøndergodset.

Det er en af den slags større sager, som jeg husker, og som far gennemførte med stor dygtighed.

Som tidligere nævnt giftede far sig samtidig med, at han nedsatte sig her i Ringsted. Mor hed Sofie Kraemer og var datter af skibsfører Ludvig Kraemer. Denne havde ført både sejlskib og senere to dampskibe i rederiet Carl. Dampskibene hed Knud og Erik. Min morfar gik i land, da han var ca. 50 år gammel. Da havde han tjent så godt, at han kunne leve af renterne af sin formue. Det var ikke nogen stor formue, han havde, efter nuværende forhold, men man kunne leve nogenlunde ordentligt af en formue på 70.000 kr.

Mine forældre levede et lykkeligt familieliv, indtil far døde i 1925. Mor døde i 1939. Efter fars død levede hun her i Ringsted.

Mor var en lille spinkel kvinde, som i løbet af 5 år fik 5 sønner. Jeg er nr. 4 og skulle naturligvis have været en pige, hvad jeg måtte høre for. Da det heller ikke lykkedes at få en pige som nr. 5, måtte de opgive håbet om en pige.

På forhånd har de nok ikke regnet med så mange. Da den første dreng skulle have navn, blev han opkaldt efter de to bedstefædre og kom til at hedde *Mathias* Ludvig. Da der næste år kom en dreng til, måtte man kalde ham *Ludvig* Mathias. De næste to kom til at hedde Erik og Knud. Om det er opkaldelse efter skibene, eller mine

forældre blot har valgt to gode, danske navne, er aldrig blevet opklaret. Den sidste dreng blev opkaldt efter far.

Navnet Niels Svendsen er gået videre i familien. En af mine brodersønner hedder Niels, og en af mine sønnesønner ligeledes.

Min ældste og tredieældste broder blev civilingeniører, og den yngste arkitekt.

Min broder Ludvig og jeg blev begge jurister og fik begge bestalling som sagfører i 1918 og overtog da sagførerforretningen, som vi drev i fællesskab i 20 år, hvorefter Ludvig blev direktør i Ringsted Sparekasse. Jeg fortsatte så alene forretningen, som jeg nu driver i kompagniskab med mine to sønner Henning og Carsten, medens den tredie søn er dyrlæge. Jeg har nu 8 børnebørn, hvoraf de 6 er drenge, således at også fjerde generation i sagførerforretningen gerne skulle være sikret.

A. C. Thomassen
1870-1937

Af overingeniør B. H. Thomassen, Århus

Nu om stunder kommer der mange mennesker i bil og bus til Mariager for at se den lille, kønne, idylliske fjordby med kirken og klosteret. De fleste får det hurtigt overstået, napper en kop kaffe og suser videre.

Vi, der har kendt Mariager før bilernes tid og haft vores barndom der før første verdenskrig, kan hurtigt blive enige om, at der var rarere at være, da der ikke kom så mange fremmede, og at byen var kønnere dengang.

Den var mindre. Fra Marenmøllebakken så det ud, som om byen med sine røde tage og de grønne træer krøb sammen mellem bakkerne for foden af den hvide klosterkirke. Nu er den vokset, ned over engen mod stationen, der først kom i 1928, og op over bakkerne til alle sider.

De gamle gader er der vel endnu, selv om den toppede brolægning nogle steder er erstattet af asfalt; de allerfleste af husene er der; men haverne, der bredte sig mellem husene helt ind til torvet og strakte deres buske ud over gærde og rendesten (fortov var der næsten ikke) — haverne er der gjort indhug i både her og der. Til fordel for nye huse naturligvis; men flere steder huse, der ikke rigtig passer ind i gadebilledet.

Byen er vokset, javel, det skal den naturligvis have lov til. Det skulle jeg være en af de sidste til at kritisere,

for far var jo med til at arbejde for dens udvikling i den menneskealder, han var medlem af byrådet.

Det gamle Mariager eksisterer kun i nogle gamle mariagenseres erindring. Der skulle man måske lade den blive; men da jeg nu er opfordret til at skrive et stykke inden for denne bogs rammer, falder jeg for fristelsen til at fortælle lidt om det lille samfund, hvor far var sagfører, sådan som jeg oplevede det fra en beskyttet, priviligeret stilling.

Far var født i Vinstrup mellem Randers og Hadsund i 1870. Egentlig skulle han have haft samme efternavn som sin far, Thomas Nielsen; men den gamle regel med at give sønnerne „sen"-navnet efter faderens fornavn havde i hvert fald holdt sig på egnen, til min ældste farbror blev døbt (1862), og da han havde fået navnet Thomassen, tillod man, at også hans brødre kom til at hedde sådan.

Far var af bondeslægt, og det var han glad for. Det prægede ham livet igennem, ikke i det ydre, men i hans praktiske og nøgterne indstilling til mange ting og i hans glæde over god agerjord. Når mor gjorde os opmærksom på et kønt landskab med lyng, krat, enebær eller nøgne bakker ved fjorden, kunne far godt være med til at glæde sig over det, men også ofte slutte af med en kommentar som „Skidt jord!"

Vinstrup-bedstemor, som vi kaldte min farmor, hed Ane Kirstine Villadsdatter. Hun døde i 1908. Et af de ret få billeder af hende, der er blevet stående i min erindring, stammer fra et af vore besøg i Vinstrup, når hele familien var samlet. Vi skulle hjemad til Mariager og var blevet pakket ind i fodpose og tæpper i landaueren, „æ lutte' wu'en" (den lukkede vogn), som vore

fætre kaldte vognmandens interessante køretøj. Da kom bedstemor ud, pakket ind i tørklæder og med et hjemmestøbt tællelys i hånden for at give os børn nogle æbler til hjemturen. Vognens rumlen lullede os dog i søvn, inden æblerne blev spist; det sidste jeg så, var som sædvanligt på disse ture gløden i fars cigar.

Bedstefar sagde man „I" til; han blev 91 år gammel. Han havde to gårde i Vinstrup. Der lå alle gårdene tæt sammen, og da der en sommerdag i 1886 opstod ild i en af dem, brændte der hele fem foruden skolen. En af gårdene, der brændte, var bedstefars. Far har vist os brønden, det eneste spor af gården, der var at se, og fortalt os, hvordan han under branden kunne se nogle høns flakke rundt på gårdspladsen uden at kunne komme dem til hjælp.

Bedstefar blev den første udflytter, da han efter branden byggede en stor, firlænget, grundmuret gård uden for byen. Han havde jord nok til, at fire af de fem sønner kunne få en gård hver; en af dem byggede uden for Hadsund-banen, ellers er det gået trægt med udflytningen fra Vinstrup.

Far, den næstyngste i børneflokken, brød med traditionerne; han viste lyst og evne for bogen og blev sendt til Skanderborg for at tage præliminæreksamen der. Derefter var han ansat på herredskontoret og hos sagfører Blegvad i Mariager. 1892 blev han exam. jur., derefter fuldmægtig i Hjørring og Frederikshavn, indtil han 1896 blev sagfører i Mariager, den første tid som kompagnon med prokurator Bredstrup, en lille, sirlig mand, der gik med kalot.

På torvet i Mariager boede købmand Harder med kone og 10 børn. Desuden var der en kommis eller to, tjenestefolk og løsere hjælp. Der var liv og ungdom, og det

er vel intet under, at den ene af døtrene, den ældste, blev gift med den unge sagfører.

Far var i mange år den eneste sagfører i Mariager og fik efterhånden en god forretning.

Byen var lille og stillestående og havde i mange år kun omkring 1000 indbyggere. Havde det ikke været for Birgittinerklosteret, der op mod Reformationen blev et af de godsrigeste i landet, var der måske ikke blevet nogen by ud af Mariager — ved de andre østjydske fjorde er der jo kun én by.

Særlige betingelser for trivsel findes der ikke. Mod nord skiller fjorden egnen fra Himmerland og Ålborg amt. Det var kun doktoren, der tog derover med færgemanden — ikke sjældent nogle grimme ture. Mod vest er der kun 13 km til Hobro, og mod syd og øst lå Kellerup hede, Skrødstrupskoven og Trinderup hede.

Man skulle helt ud på den anden side Trinderup hede for at finde det bedste opland i fars hjemegn mellem Randers og Mariager fjorde, hvor noget af landets bedste jord ligger. Ganske vist trak Randers-Hadsund banen mange handlende til Randers; men herredskontoret eller dommerkontoret, som det senere hed, lå stadig i Mariager, i den sidste af klosterets bygninger.

Far følte sig knyttet til egnen, hvor hans slægt boede, og hvor han kendte alle, og han tog troligt derud to gange om måneden, når der var torvedag i Havndal eller Dalbyover, om sommeren på cykle, ellers med en vognmand. Undertiden fik vi børn lov at køre med; særlig spændende var det i det, vi kaldte en halvlukket vogn med kaleche over bagsædet og små ruder fra kalechen ned til forlæderet. I nogle år havde vi en lille hest og ponyvogn, som far kørte på landet i, ikke tiere end at der ind imellem blev god tid til en ridetur for os drenge.

Mor holdt faktisk ikke af, at far var alene på disse ture ad den øde vej over heden, hvor han ikke sjældent havde mange penge med. Senere, efter 1911, da far var blevet bankdirektør, fulgte en funktionær fra banken med, og til sidst foregik turen naturligvis i bil.

Far fortalte ikke familien ret meget om forretningen. Det hang tildels sammen med, at mor tog sig de småærgrelser, der kunne komme, mere nær end far, der tog dem som noget, der fulgte med. „Du kan ikke lave folk om," kunne han sige, når mor kritiserede, hvad en eller anden havde gjort eller sagt; eller: „Hvad de siger eller tænker om én, det er da ligegyldigt."

Men vi vidste nok, når der var mange folk og megen røg i kontoret, at det var ejendomshandel, det drejede sig om. Det var jo i regelen en god forretning, selv om far også kunne finde på at fortælle, hvordan en gårdhandel var strandet på uenighed om en trillebør eller lignende ubetydelighed.

Det hændte, at far ikke nøjedes med at skrive papirerne osv., men at han selv deltog i handelen. Det kunne gå op og ned, en overgang var det svært; men i 1908 blev der til en rejse til Rivieraen for mor og far sammen med deres gode venner, herredsfuldmægtig, senere byretsdommer Anker og hans kone.

Den vilde spekulation, der efter første verdenskrig også nåede Mariager, holdt far sig klar af.

Retssager overlod far gerne til fuldmægtigen; men dommer Boas sagde altid, at far talte udmærket, når han selv mødte i retten. I den private selskabelighed holdt han aldrig tale; det gennemførte han stædigt, selv om andre holdt nok så mange taler.

1903 kom far ind i byrådet. Han var venstremand, og i begyndelsen har der vel været venstremænd nok til at

stemme ham ind; men senere hen var der i hvert fald ikke. Da var det på personlige, borgerlige stemmer, han blev valgt, og det må kunne betragtes som et tegn på den respekt, han nød i byen, at han sad der uafbrudt til 1933. Da var far faktisk syg, og han fandt ikke byrådsarbejdet så morsomt længere — „der var kommet så mange besværlige socialdemokrater", sagde han. En overgang var far næstformand, og jeg tror, han var blevet borgmester, hvis han ikke havde sagt nej. I den gamle omgangskreds kaldte vennerne ham simpelt hen „Byråd".

I løbet af så mange år indførtes adskillige fremskridt i byen. Den fik elektricitetsværk i 1907, vandværk i 1909, en større havn 1913, realskole 1916 og jernbane i 1928. Jeg var stor nok til at forstå, at far arbejdede ivrigt for elektricitetsværket, havneudvidelsen og navnlig skolen og jernbanen. Jeg tror, han altid var medlem af kasse- og regnskabsudvalget, i flere år af Hobro-Mariager fælles havneudvalg og i mange år af skolekommissionen, flere år som formand. Jeg tror, det morede ham at drille pastor Schrøder med at forklare, at han, præsten, ikke var „født" formand. Far var næsten altid censor i nogle klasser ved eksamen, mest i regning og matematik.

Skolen og jernbanen, ja, deres betydning havde han ind på livet, da to af hans egne sønner tidligt måtte i skole udenbys for at komme videre.

Vi startede skolegangen i en privat skole hos fru Holm, hvor vi var 3, da vi begyndte, og senere mellem 15 og 20 elever. Det var „de fine"s børn, der gik der; det blev vi drillet med, når vi måtte over i kommuneskolen for at gøre gymnastik.

Fru Holm var gift med vores huslæge og blev senere

den første kvindelige kæmner. Hun holdt nok for meget af at drille til at kunne stå for en moderne pædagogs kritik; men hun var dygtig og udmærket til at forberede os til andre skoler.

Min bror og jeg kom til Hobro for at tage mellemskoleeksamen. På den tid var byens forbindelse med omverdenen de små fjorddampere mellem Hadsund, Mariager og Hobro, og vi tog til Hobro hver morgen med damperen for at cykle hjem om eftermiddagen. Jeg kan næsten endnu lugte den mærkelige blanding af damp, smøreolie, tykke lag maling og gammel tobaksrøg i de små kahytter.

Den store oplevelse havde vi en morgen, da „Freja" i tæt tåge løb på grund på nordsiden af fjorden, på et øde sted uden veje eller mennesker. Vi havde tit spekuleret på, om redningsbåden kunne sættes i vandet, eller om mekanikken var groet fast i maling. Den kunne både sættes i vandet og flyde, og altmuligmanden Peter roede os over fjorden til civiliserede egne, hvor der var en vej.

Når fjorden frøs til, gik turen i overdækket vogn eller slæde til Hobro; men så boede vi der fra mandag til lørdag.

Senere måtte vi til Randers for at komme i latinskole. Derfra gik turen hver lørdag de 23 km til Mariager, næsten altid på cykle. Der skulle meget til, før vi tog med dagvognen. Det var en „diligence" med tre heste for og inde i vognen halm på gulvet, en søvnig petroleumslygte under loftet og en atmosfære, man kunne skære i. Det tog fire timer, inclusive den tid, vi bedede i Hvidsten kro, hvor vi fik kaffe med hjemmebagt sigtebrød til. (Hvem drømte dengang, under første verdenskrig, om, at sønnen fra kroen, cyklesmeden Marius Fiil,

der undertiden reparerede vore cykler, senere, da han selv var blevet krovært, under en ny krig skulle blive henrettet af tyskerne?).

Først i 1916 fik Mariager realskole, så vore søskende dog kunne tage realeksamen der.

Den udenbys skolegang kunne ikke undgå at sætte spor i familielivet. Min bror og jeg tog hjem, så snart det var muligt, og fars og mors venner vidste, at de nødigt gik ud om lørdagen, når vi var hjemme. Om søndagen gik hele familien ofte tur i de smukke omgivelser, hvor vi kendte hver sti.

Hvordan var så hverdagen i det lille samfund? Som i andre småbyer vel, men Mariager var dog en købstad med en stor fortid, da Birgittinerklosteret havde sin storhedstid og flere adelsslægter havde gårde i byen. Den blev vokset over hovedet af adskillige stationsbyer; men den havde herredskontor.

Man interesserede sig for hinanden, og de fleste huse havde gadespejl. Til dem, der smiler ved tanken om dette lilleputsamfund, og af, at folk tog det højtideligt, vil jeg bemærke, at man dengang, før radioens tid, ikke var så ensrettede, men havde lettere ved at være sig selv, fik lov at blive sære, som vi sagde.

Var der ikke altid sommer om sommeren og vinter om vinteren? Sommer med badning i fjorden og moreller i bedstemors (mormors) moreltræ, med udflugter pr. hestevogn med aftensmad og med ture med bedstemor til „Raget" ude ved fjorden. Og vinter med sne, der blev kastet op med håndkraft langs dybe „skyttegrave" i gaderne og over torvet. Og med skøjteløb på fjorden, helt over til den anden side. Det må vel være erindringsforskydning, at det altid var sådan.

Byen tog sig bedst ud om sommeren, når det grønne dækkede over mangt et forfaldent udhus og skur.

En sommereftermiddag oplevede man det hele fra „Harders bænk", den lange træbænk, som købmand Harder, morfar, havde stående foran det ene butiksvindue øverst på torvet. Der samledes feriegæster, der kom trippende i københavnersko på de toppede brosten, og der kom de unge, der var hjemme på ferie, og hvem der ellers havde tid. Så gik snakken, sludderen og sladderen lystigt.

Fra bænken kunne man også se maleren Erik Henningsen komme hjem over torvet med staffeli og stor stråhat. Han kom der gennem adskillige år, og hans genrebilleder giver en god illustration til livet der.

Der var et billede, der hed „Byens Don Juan". Det viste mælkemanden med sin vogn med de store mælkejunger med messinghaner på, med den hvide hest foran og omgivet af gadens tjenestepiger og koner, der skulle have 1½ pot sød og 1 pund smør, eller hvad det nu var.

Mælkemanden havde et efter børnenes mening langt mere spændende hverv. Han havde som soldat stået ved artilleriet, og på grundlovsdag var det ham, der saluterede efter talerne i „Munkholm". I sprøjtehuset opbevaredes tre gamle kanoner, forladere på trælavet, hvor de nu end stammede fra. Grundlovsdag blev de kørt ud i skoven til „Storkereden" oven for talerstolen, og når der blev råbt hurra, så saluterede de.

„Pas nu godt på drengene, Nygaard!" råbte mor ud ad vinduet, når mælkemanden kom forbi på vej til sit ansvarsfulde arbejde, og det lovede han. Det var dog os, der hjalp ham med at rense og lade kanonerne: først krudt, så tør tang, proppet fast sammen. Lunten og tændingen sørgede Nygaard dog selv for, og så lød drønene ud over fiskedammen under det lyse bøgeløv, og vi kom

hjem og lugtede dejligt af krudt og undrede os over, at mor ikke kunne lide lugten.

Et andet af Erik Henningsens billeder viste trommeslageren, der gik gennem byen, med mellemrum lod en ikke lydefri hvirvel høre og med høj røst råbte: „Store, levende rødspætter fås på havnen" eller: „Ung, frisk hestekød fås hos slagter Christensen" eller naturligvis mere højtidelige ting, vi børn dårligt fattede.

På Erik Henningsens billede ser man arrestforvareren som trommeslager i et hyggeligt eksteriør; men kom han løbende og slog enkelte slag på trommen, så var hvert slag fuld af dyb uhygge: Bum! — bum! — bum! — for da var der ildebrand et sted, og så skulle borgerne snarest muligt møde ved sprøjtehuset over for apoteket. Nogle skulle stille med heste til at spænde for sprøjterne, de andre skulle pumpe — med håndkraft.

Det hjalp, da byen fik vandværk; men af hensyn til omegnen måtte materiellet holdes ved lige og prøves.

Det var en af sommerens forlystelser, når der blev kaldt til sprøjteprøve, og man rykkede ud, som om det var alvor. De ældre slanger præsterede adskillige kokette springvand mellem pumpen og sprøjteføreren, der plaskede godt med vand ud over torvet og gadens drenge, der morede sig med at løbe ind i strålen og blive gennemblødte. Vi så med misundelse til — måske fik vi lov en enkelt gang.

Far havde 3 sønner; men ingen af os ville være sagfører; vi blev ingeniører alle tre, og inden far døde, havde vor lille søster valgt en, der også ville være ingeniør. Når vi drenge sagde, at vi ikke kunne tænke os at dyrke den tørre jura, men foretrak ingeniørvidenskaben — som vi på forhånd intet kendte til, så sagde far,

at den dog drejede sig om tørre tal, medens han havde med mennesker og menneskeskæbner at gøre.

Han havde nok gerne set, at en af os var fulgt i hans spor og havde fortsat forretningen i Mariager; men den lille, stillestående by lokkede ikke os drenge. Senere forstod man mange ting bedre og kunne også se det gode ved en tilværelse som fars. Men vi fik lov at følge vor lyst i det spørgsmål. — Far fulgte jo heller ikke i sin fars fodspor.

Han levede med i en udviklingsperiode for byen og tog del i arbejdet derfor. Naturligvis. Mariager skulle ikke stå stille og blive et museum. Hvem kunne se dengang, at der i dag tales om at nedlægge banen, de arbejdede ivrigt for i sin tid?

Andre steder er naturen stor nok til at rumme turister, uden at de ses. I Mariager er mange ting så små, at man helst kommer der, når der ikke er fremmede. Lindene dufter endnu om sommeren, og om aftenen hører man endnu fra klosterkirken klokken, der har ringet for alle de oldenborgske konger, som bedstemor sagde.

MIN FAR VAR SAGFØRER

indeholder bidrag af følgende personer:

Lrs. Erland Abildgaard
Hrs. Henrik Bache
Hrs. Jonas Bruun
Advokat Jørgen Cold
Lrs. Erik Damgaard
Kontorchef Arild Falk-Jensen
Arkitekt C. O. Gjerløv-Knudsen
Lrs. Knud Gormsen
Læge Ib Gyntelberg
Dommer K. E. Hansen
Lrs. K. O. Hansen
Advokat Niels Chr. Hove
Professor, dr. phil. F. J. Billeskov Jansen
Lrs. Bent Rønning Jølver
Lrs. Thure Krarup
Grosserer Anker Lau
Overnotar Harald Lindow
Redaktør Eyvind Rafn
Lektor, cand. mag. Else-Merete Ross
Overlæge Erik Rosen
Fuldmægtig Axel Rudbeck
Fru professorinde Elisabeth Rudkjøbing
Lrs. Kai Skovgaard-Sørensen
Borgmester, sagfører Knud Svendsen
Overingeniør B. H. Thomassen